वविष्णुःसमस्ताधिकएवमुक्तिदः ॥१८॥ तेष्वागमेष्वेवपरस्परंचविरुद्धताह्यन्यपक्षेषुभूपाः ॥ प्रत्यक्षतश्चा
त्रपश्यध्वमाशुबलंबाह्वोर्विष्णुपदाश्रयस्य ॥१९॥ पूर्वंहिगंगाममविष्णुपूजाविघ्नार्थमायाद्धामकरेणसामे ॥
नुन्नापरस्ताद्बहुयोजनंगतापुरेकुरूणांशिवआगतस्तदा ॥ २० ॥ सव्याघ्ररूपीकपिलात्मकामुमांपरीक्षयन्हं
तुमिवाद्रवद्द्रुतं॥समेयुद्धेविजितोमूर्च्छितश्चगदाप्रहारादासलिंगांतरस्थः॥२१॥व्याघ्रेश्वरंनामलिंगंपृथिव्यां
ख्यातंतदातद्वदन्यत्रयुद्धे॥तीरेगोमत्याहैमवतेगिरौहिजितस्तत्राप्यासशार्दूललिंगं ॥२२॥ एवंप्रत्यक्षेविष्णु
पदाश्रयस्यबलाधिक्येकिमुवक्तव्यमत्र ॥विष्णोराधिक्येक्षत्रियाणांप्रमाणंबलंविप्रेज्ञानमेवेतिचाहुः॥२३॥म
याकेदारेविप्ररूपीजितश्चरुद्रोऽविशल्लिंगमेवाशुभीतः ॥ ततःपरंवेदविदामगम्यताशापंप्रादाच्छंकरोव्रीडि
तोत्र॥२४॥एवंप्रत्यक्षेविष्णुबलेप्रतीपंमनोयस्यह्युत्तरंसब्रवीतु॥ क्रोधाधिकश्चेत्क्षिप्रमायातुयोद्धुमित्युक्तास्ते
भ्यायद्युरात्तशस्त्राः॥२५॥विद्राव्यतान्बाणसंघैःसमस्ताञ्जरासुतंगदयापोथयित्वा ॥ बाहुभ्यांचैनंपरिगृह्याशु
विष्णोःपदोत्थायांप्राक्षिपद्देवनद्यां॥२६॥सव्रीडितःप्रययौमागधांश्चभूपैःसमेतोभीमसेनोरथंस्वं॥आरुह्यका ॥१०५२॥
शीश्वरपूजितश्चययौकाल्याशक्रसनामकंपुरं ॥२७॥ तस्यांत्रिलोकाधिकरूपसद्गुणैरासंमितायांरममाणःसु

तंच ॥ शर्वत्रातंनामाजनयत्पुरायःसमानवायुर्बलवीर्ययुक्तः ॥२८॥ कृष्णोपिगत्वाद्वारवतींसरामःसत्या
पितुर्वधकर्तारमेव ॥ शतधन्वानंहंतुमैच्छत्सचैवययाचेक्रूरंकृतवर्मानुयुक्तं ॥२९॥तावब्रूतांसर्वलोकैककर्तु
र्नावांविरोधंमनसापिकुर्वः ॥ कृष्णस्यसर्वेशितुरित्यनूक्तआरुह्यचाश्वींभयतःपराद्रवत् ॥३०॥ अन्वेवतंकृ
ष्णरामौरथेनयातौशतंयोजनानांदिनेन ॥ गत्वामृतायांबडवायांपदैवसंप्राद्रवत्कृष्णएनंपदागात् ॥३१॥
छित्त्वाशिरस्तस्यचक्रेणकृष्णोजानन्नक्रूरेमणिमेतेनदत्तं ॥ अप्यज्ञवल्लोकविडंबनायपरीक्ष्यवासोत्रनेत्याहरा
मं ॥३२॥ अविश्वासात्सतुसक्रोधएवययौविदेहानवसत्पंचचाब्दान् ॥ जानन्पार्थेभ्योऽहार्यतांकेशवस्यव
शीकर्तुंधार्तराष्ट्रोबलंगात् ॥३३॥ बभूवशिष्योस्यतथागदायामसन्निधानंकेशवस्यप्रतीक्षन् ॥ तदाययाचे
भगिनींचतस्यसचप्रतिज्ञामकरोत्प्रदाने ॥३४॥ ज्येष्ठंह्येनंकेशवोनातिवर्तेदित्येवमेनेधार्तराष्ट्रःसतस्मात् ॥
जग्राहहस्तंदक्षिणंसत्यहेतोर्ददौचरामःकरमस्मैहलांकं ॥३५॥ रूपेणतस्यामोहितोधार्तराष्ट्रोविशेषतःकृष्ण
रामौभगिन्याः ॥ स्नेहाद्वशंयास्यतइत्यगृह्णाद्धस्तंहलांकंहलिनोरिपुघ्नं ॥ ३६ ॥ जातादेवक्यांसासुभद्रेति
नाम्नाभद्रारूपेणानकदुंदुभेस्तां ॥ कृत्वापुत्रींरोहिणींस्वामरक्षत्पूर्वंतुयासीत्त्रिजटैवनाम्ना ॥३७॥ सीतायाः

प्राङ्नित्यशुश्रूषणात्साबभूवविष्णोर्भगिनीप्रियाच॥ उमावेशाद्रूपगुणोपपन्नापद्मेक्षणाचंपकदामगौरी॥३८॥
एतत्कृत्वाधृतराष्ट्रात्मजःसययौकुरून्निवसत्यत्ररामे ॥ कृष्णोक्रूरंविवसंतंभयेनसहार्दिक्यंचानयित्वाजगाद
॥ ३९ ॥ आनीयरामंचसमस्तसात्वतांयदावादीत्केशवःसन्निधाने ॥ मणिस्त्वय्यास्तेदर्शयेत्येवभीतस्तदा
क्रूरोदर्शयद्रत्नमस्मै ॥४०॥ अव्याजतामात्मनोदर्शयित्वाहलायुधेकेशवस्तस्यजानन् ॥ रत्नाकांक्षामुग्रसे
नस्यचैवमातुश्चसांबस्यपुनर्बभाषे ॥४१॥ आस्तामक्रूरेमणिरन्यैरधार्यःसदायज्ञाद्दानपतेःसधार्यः ॥ नस
त्याकृष्णावांछितंकिंचिदिच्छेत्तथापितस्यायोग्यइत्याहकृष्णः ॥४२॥ लब्ध्वारत्नंदानपतिःसदैवसंदीक्षितो
भूद्यज्ञकर्मण्यतंद्रः ॥ प्रदर्श्यकृष्णोहलिनेरत्नमेतच्छक्रप्रस्थंपांडवस्नेहतोगात् ॥ ४३ ॥ वसन्नजस्तत्रबहूंश्च
मासान्सफल्गुनोयान्मृगयांकदाचित्॥हत्वामृगान्यमुनातीरसंस्थःसोन्यांकालिंदींददृशेतत्स्वसारं ॥४४॥
सासूर्यपुत्रीयमुनानुजातातपश्चरंतीकृष्णपत्नीत्वकामा॥ पृष्टार्जुनेनाहसमस्तमेतत्पत्नींचतांजगृहेवासुदेवः
॥४५॥ ततोगत्वानग्नजितोगृहंचस्वयंवरेसप्तवृषानगृह्णात् ॥ सर्वैरग्राह्यानसुरान्वरेणशिवस्ययैर्निर्जिताभू ॥१०५३॥
मिपालाः ॥ ४६ ॥ ततोनीलांतस्यसुतांचलेभेपूर्वंनीलागोपकन्यापियासीत् ॥ सादेहेस्याःप्राविशत्पूर्वमेषा

यस्मादेकाद्विविधासंप्रजाता ॥४७॥ पितृष्वसुर्मित्रविंदासुताचकृष्णेमालामासृजद्राजमध्ये ॥ विंदानुविं
दौभ्रातरावेवतस्यान्यषेधतांधार्तराष्ट्रार्थमुग्रौ॥४८॥जित्वावंत्यौनृपतींश्चैवसर्वानादायतांप्रययौवासुदेवः॥
पितृष्वसुस्तनयांचद्वितीयांभद्रांदत्तामग्रहीद्भ्रातृभिःसः ॥४९॥ विश्वेषांदेवानामवताराहिपंचतेकैकयाभ्रा
तरोस्याहरेश्च ॥ भक्तानित्यंपांडवानांचतातोह्येषांवशेशैब्यनामभुंरग्रे॥५०॥स्वयंवरोलक्षणायास्तथासीद्य
थाद्रौपद्यालक्ष्यवेधात्मकःसः ॥ मद्रेषुतस्याश्चपितापिनाकंस्वयंवरार्थजगृहेगिरीशात् ॥ ५१ ॥ लक्ष्यंचत
त्सर्वतश्छन्नमेवद्वारंचतस्याप्युपरिस्मलक्ष्यात् ॥ छिन्नेषुणापातनीयंचतद्धिद्रौपद्यर्थात्तदशक्यंततोलं॥५२॥
तत्राजग्मुर्मागधाद्याश्चसर्वेपार्थाअपिद्रष्टुमिहाभ्युपाययुः॥दुर्योधनाद्याश्चससूतपुत्राःसज्जीकर्तुंधनुरप्युत्सहं
ते ॥ ५३ ॥ केचिन्निपेतुर्धनुषैवताडितानवैकेचिच्चालयितुंचशेकुः ॥ दुर्योधनोमागधःसूतपुत्रःसज्जंकृत्वा
लक्ष्यवीक्षांनशेकुः ॥५४॥धनंजयःस्वात्मबलंप्रकाशयन्सज्जंकृत्वाधनुरैक्षच्चलक्ष्यं॥नैवाददेबाणमनिच्छयैव
प्राप्यांजानन्केशवेनैवतांच ॥५५॥ भीमश्चापंलक्ष्यमप्येतदत्रद्रष्टुंचनैवैच्छदरींद्रधारिणः ॥ योग्येकर्मण्या
यतंश्चापराधीस्यामित्यंजःपश्यमानोमहात्मा ॥ ५६ ॥ कृष्णश्चतच्चापमधिज्यमाशुकृत्वाचिंत्यश्छिन्नबाणेन

लक्ष्यं ॥ अपातयद्दुंदुभयश्चदिव्यानेदुःप्रसूनंववृषुःसुराश्च ॥५७॥ कृष्णेब्रह्माद्यैस्तूयमानेनरेंद्रकन्यामालां
केशवांसेनिधाय ॥ तस्थावुपास्याथसर्वेंनरेंद्रायुद्धायागुःकेशवंह्यात्तशस्त्राः ॥५८॥ विद्राव्यतान्मागधादी
न्सकृष्णोभीमार्जुनाभ्यांसहितःपुरींस्वां ॥ ययावेताअष्टमहामहिष्यःकृष्णस्यदिव्यालोकसुंदर्यइष्टाः॥५९॥
भैष्मीसत्याचैकतनुर्द्विधैवजाताभूमौप्रकृतिर्मूलभूता ॥ तयैवान्याःसर्वदानुप्रविष्टास्तासांमध्येजांबवतीप्रधा
ना ॥६०॥ रामेणतुल्याजांबवतीप्रियत्वेकृष्णस्यान्याःकिंचिदूनाश्चतस्याः ॥ यदावेशोबहुलःस्याद्रमाया
स्तदातासुप्रीयतेकेशवोलं ॥६१॥ यदावेशोह्रासमुपैतितत्रप्रद्युम्नतोविंशगुणाधिकाःस्युः ॥ अनादितस्ताः
केशवान्नान्यसंस्थारेमेताभिःकेशवोद्वारवत्यां ॥६२॥ एवंकृष्णेद्वारकामध्यसंस्थेगिरिंभूपारैवतकंसमाययुः॥
दुर्योधनाद्याःपांडवाश्चैवसर्वेनानादेश्यायेचभूपालसंघाः ॥६३॥आत्मानंतान्द्रष्टुमभ्यागतान्सकृष्णोगिरौरै
वतकेददर्श॥नमस्कृतेसर्वनरेंद्रमुख्यैःकृष्णेवैदर्भ्यासहदिव्यासनस्थे ॥६४॥एत्याकाशान्नारदःकृष्णमाहसर्वो
त्तमस्त्वंत्वादृशोनास्तिकश्चित्॥इत्याश्चर्योधन्यइत्येवशब्दद्वयेतूक्तेवासुदेवस्तमाह॥६५॥दक्षिणाभिःसाकमि ॥१०५४॥
त्येवकृष्णंपप्रच्छुरेतत्किमितिस्मभूपाः॥नारायणोमुनिमूचेवदेतिशृणुध्वमित्याहसनारदोपि॥६६॥कूर्मोदृष्टो

विष्णुपद्यांमयोक्तस्त्वमुत्तमोनास्त्यधिकस्तवेति ॥ऊचेगंगामुत्तमांसाजलेशमुमामूचेपृथिवीनामिकांसः ६७
यामादृशादेवतासर्वशस्ताधृतास्तयाप्रथितत्वात्पृथिव्या ॥ शिवंशेषंगरुडंचाहसापिपरावनात्पर्वतनामधेया
न् ॥६८॥ तैरेवाहंमत्समाश्चैवदेव्योध्रियंतइत्येवतऊचिरेथ ॥ ब्रह्माणमेवोत्तममाहसोपिवेदात्मिकांप्रकृतिं
विष्णुपत्नीं ॥६९॥ सैकादेवीबहुरूपावभाषेयुक्तायदाहंज्ञेननारायणेन ॥ यज्ञक्रियामानिनीयज्ञनाम्नीतदो
त्तमातत्प्रवेशात्तदाख्या ॥ ७० ॥ विष्ण्वाविष्टायज्ञनाम्नीतदंकस्थितासोचेकेशवोह्युत्तमोलं ॥ नतत्समश्चा
भ्यधिकःकुतःस्याद्दृषेसत्यंनान्यथेतिस्मभूयः ॥७१॥ तयोक्तोहंनावतारेषुकश्चिद्विशेषइत्येवयदुप्रवीरं ॥ स
र्वोत्तमोसीत्यवदंसचाहनकेवलंमेंकगायाःश्रियोहं ॥७२॥ सदोत्तमःकिंतुयदातुसामेवामार्धरूपादक्षिणाना
मधेया ॥ यस्मात्तस्यादक्षिणतःस्थितोहंतस्मान्नाम्नादक्षिणेत्येवसास्यात् ॥ ७३ ॥ सादक्षिणामानिनीदेव
ताचसाचस्थिताबहुरूपामदर्धा ॥ वामार्धोमेतत्प्रविष्टोयतोहिततोहंस्यामर्धनारायणाख्यः ॥७४॥ तदा
प्यस्याउत्तमोहंसुपूर्णोनमादृशःकश्चिदस्त्युत्तमोवा ॥ इत्येवावादीद्दक्षिणाभिःसहेतिसर्वोत्तमत्वंदक्षिणानां
स्मरन्सः ॥७५॥ ताभिश्चैताभिर्दक्षिणाभिःसमेताद्वरिष्ठोहंजगतःसर्वदैव ॥ मत्सामर्थ्यान्नैवचानंतभागो

दक्षिणानांविद्यतेनारदेति ॥७६॥ उक्तंकृष्णेनाप्रतिमेनभूपाअन्योत्तमत्वंदक्षिणानाचशश्वत् ॥ सेयंभैष्मी
दक्षिणाकेशवोयंतस्याःश्रेष्ठःपश्यतराजसंघाः ॥ ७७ ॥ प्रत्यक्षंवोवीर्यमस्यापिकुंत्यायुद्धेर्थितःकेशवोवीर्यम
स्यै॥अदर्शयत्पांडवान्धार्तराष्ट्रान्भीष्मद्रोणद्रौणिकृपान्सकर्णान्॥निरायुधांश्चक्रएकक्षणेनलोकश्रेष्ठान्दैवतै
रप्यजेयान् ॥७८॥ व्रतंभीमस्यास्तिनैवाभिकृष्णमियामितिस्माज्ञयातस्यविष्णोः ॥ चक्रंरथस्याग्रहीत्सप्र
णम्यकृष्णंसतंकेशवोपाहरच्च ॥७९॥ एवंक्रीडंतोप्यात्मशक्त्याप्रयत्नंकुर्वंतस्तेविजिताःकेशवेन ॥ ततःसर्वे
नेमुरस्मैपृथाचसविस्मयावासुदेवंननाम॥८०॥एवंविधान्यद्भुतानीहकृष्णेदृष्टानिवःशतसाहस्रशश्च॥ तस्मा
देषह्यद्भुतोत्युत्तमश्चेत्युक्तानेमुस्तेखिलावासुदेवं ॥ ८१ ॥ वाय्वाज्ञयावायुशिष्यःससत्यमित्याद्युक्त्वानारदो
रुक्मिणींच ॥ स्तुत्वापुष्पंपारिजातस्यदत्त्वाययौलोकंक्षिप्रमब्जोद्भवस्य ॥८२॥ साक्षात्सत्यारुक्मिणीत्येक
संविद्द्विधाभूतानात्रभेदोस्तिकश्चित् ॥ तथापिसाप्रमदानांस्वभावप्रकाशनार्थंकुपितेवाससत्या ॥८३॥ सा
कंरुक्मिण्याराजमध्येप्रवेशात्स्तवाद्दृषेःपुष्पदानाच्चदेवीं ॥ कोपाननंदर्शयंतीमुवाचविडंबनार्थंकामिजन ॥१०५५॥
स्यकृष्णः ॥८४॥ दातास्म्यहंपारिजातंतरुंतइत्येवतत्राथागमद्दासवोपि ॥ सर्वैर्देवैर्भौमजितोप्यदित्यास्तेनै

वाथोकुंडलाभ्यांहृताभ्यां ॥८५॥ तदैवागुर्मुनयस्तेननुन्नावदर्यास्तेसर्वएत्याशुकृष्णं॥ ययाचिरेभौमवधाय
नत्वास्तुत्वास्तोत्रैर्वैदिकैस्तांत्रिकैश्च ॥८६॥ इंद्रेणदेवैःसहितेनयाचितोविप्रैश्चसस्मारविहंगराजं ॥ आग
म्यनत्वापुरतःस्थितंतमारुह्यसत्यासहितोययौहरिः॥८७॥नित्यैवयाप्रकृतिःस्वेच्छयैवजगच्छिक्षार्थंद्वादशीं
भीमसंज्ञां ॥ उपोष्यबभ्रेकोटिधाराजलस्यविष्णोःप्रीत्यर्थंसैवहिसत्यभामा ॥८८॥ तयायुक्तोगरुडस्कंधसं
स्थोदूरानुयातोवज्रभृताप्यनुज्ञां ॥ दत्वामुष्मैप्रययौवायुजुष्टमाशांकृष्णोभौमवधेधृतात्मा ॥८९॥ भौमोह्या
सीद्ब्रह्मवरादवध्योनशस्त्रभृज्जीयसइत्यमुष्मै ॥दत्तोवरोब्रह्मणातद्वदेवतस्यामात्यानांतद्वदवध्यताच ॥९०॥
भौमेनजेयत्वमपिह्यमीषांदत्तंभौमायब्रह्मणाक्रोडरूपात् ॥ विष्णोर्जातायास्यदुर्गंचदत्तंप्राग्जोतिषंनामपुरं
समस्तैः ॥९१॥ आसीद्वाह्येगिरिदुर्गंतदंतःपानीयदुर्गंमौरवंपाशदुर्गं ॥ तस्याप्यंतःक्षुरधारोपमंतत्पाशाश्च
तेषट्सहस्राःसुघोराः ॥ ९२ ॥ अभेद्यत्वमरिभिरतार्यंताचदत्तादुर्गाणांब्रह्मणाराधितेन॥ ९३ ॥ तस्यामा
त्याःपीठमुरौनिशुंभहयग्रीवौपंचजनश्चशूराः ॥ संकल्प्यतान्लोकपालानहंचब्रह्मेत्यद्धाभाषमाणःसआस्ते
॥९४॥ हंतुंकृष्णोनरकंतत्रगत्वागिरिंदुर्गंगदयानिर्बिभेद ॥ वायव्यास्त्रेणोदकंशोषयित्वाचकर्तखड्गेनमुर

स्यपाशान् ॥ ९५ ॥ अथाभिपेतुर्मुरपीठौनिशुंभहयग्रीवौपंचजनश्चशूराः ॥ ताञ्छैलशस्त्रास्त्रशिलाभिव
र्षिणश्चक्रेव्यसूंश्चक्रनिकृत्तकंधरान् ॥ ९६ ॥ तेषांसुताःसप्तसप्तोरुवीर्यावराद्वध्यागिरिशस्याभिपेतुः ॥
तानस्त्रशस्त्राभिमुचःशरोत्तमैःसमर्पयामासचमृत्यवेच्युतः ॥ ९७ ॥ हत्वापंचत्रिंशतोमंत्रिपुत्राञ्जगामभौम
स्यसकाशमाशु ॥ श्रुत्वाभौमःकृष्णमायांतमाराद्क्षौहिणीत्रिंशकेनाभ्ययात्तं ॥ ९८ ॥ जघ्नेसेनांगरुडः
पक्षपातैःपादंशेषंकेशवःसायकौघैः ॥ अथाससादाशुभौमोच्युतंतंमुंचन्बाणानस्त्रसंमंत्रितान्द्राक् ॥९९॥
विव्याधतंकेशवःसायकौघैर्भौमःशतघ्नींब्रह्मदत्तामर्मुचत् ॥ १०० ॥ अच्छेद्योभेद्योनित्यसंवित्सुखात्मानि
त्याव्ययःपूर्णशक्तिःसकृष्णः ॥ निगीर्यतांदेववरःशतघ्नींनित्याश्रांतोदर्शयच्छ्रांतवच्च ॥ १०१ ॥ बहून्वरा
न्ब्रह्मणोन्येष्वमोघान्मोघीकृतान्वीक्ष्यपरात्परेशः ॥ भवेत्कथंचिद्बहुमानेनयुक्तइत्येवकृष्णोदर्शयच्छ्रांतव
त्स्वं ॥ १०२ ॥ तदाद्दर्शनरकंवीक्ष्यदेवीसत्याददेकार्मुकंशार्ङ्गसंज्ञं ॥ चकारतंयतमानंचभौमंनिरायुधंविरथं
चक्षणेन ॥ १०३ ॥ आलिंग्यकृष्णःसत्यभामांपुनश्चरथांतरेसंस्थितंभौममुग्रं ॥ सृजंतमस्त्राण्यरिणानिकृ ॥१०५६॥
त्तस्कंधंमृत्योरर्पयामासशीघ्रं ॥१०४॥ समंत्रिभिर्मंत्रिपुत्रैःसमेतोजगामकृष्णावज्ञयांधंतमश्च ॥ तदाविष्टो

वायुरगाच्चकृष्णमंतःपुरंप्राविशत्सत्ययेशः ॥१०५॥तदाभूमिःपंचभूतावरायायस्यांजज्ञेनरकःश्रीवराहात् ॥
मूलप्रकृत्यैवभूम्यानितांतमाविष्टायासागमत्कृष्णपादौ ॥ १०६ ॥ सादित्यास्तेकुंडलेपादयोश्चनिधायपौत्रं
भगदत्तसंज्ञं ॥ समर्पयामासतस्याभिषेकंप्राग्जोतिषेकारयामासकृष्णः ॥१०७॥ संस्थाप्यतंसर्वकिरातरा
ज्येभौमाहृतंवैश्रवणाद्बलेन ॥ शिवेनदत्तंधनदायातिसत्त्वंभगदत्तेधात्सुप्रतीकंरमेशः ॥१०८॥करींद्रमेकंतं
निधायैवतस्मिन्कृत्वाप्रसादंचवसुंधरायाः॥चतुर्दंतान्षट्सहस्रान्करींद्रान्पयोब्धिजान्प्राहिणोद्वारवत्यै१०९
नराधिपान्देवगंधर्वनागाञ्जित्वानीतंहेमरत्नोच्चराशिं।शतद्वयंयोजनानांसमृद्धंसमंततःप्राहिणोत्स्वांपुरींसः
॥११०॥ महावीर्यैर्नैर्ऋतैराक्षसेंद्रैर्भौमानीतैर्निर्ऋतिंयोधयित्वा ॥ सप्राहिणोत्सर्वरत्नोच्चराशिंगजांश्चनारा
यणआदिदेवः ॥ १११ ॥ तत्रापश्यत्कन्यकाभूमिपानांभौमानीताःसमरेतान्विजित्य ॥ द्व्यष्टौसहस्राणि
शतंचरूपशीलोदाराअक्षताःसद्व्रतस्थाः ॥ ११२ ॥ काश्चित्तत्रासन्देवगंधर्वकन्यास्तासांप्रधानात्वष्टपुत्रीक
शेरुः ॥ पुत्राअग्नेःपूर्वमासंश्चतेथस्त्रीत्वप्राप्त्यैचक्रुरग्र्यंतपश्च ॥११३॥ भार्यात्वार्थेवासुदेवस्ययोषित्तनुंतासा
मिच्छतीनांसमीरः ॥ अदाद्वरंतपसाराधितःसन्स्त्रीभूतास्तेबदरींसंप्रजग्मुः ॥ ११४ ॥ नारायणंतत्रशुश्रू

षमाणाःप्राप्याप्सरस्त्वंराजकुलेषुजाताः ॥ काश्चित्स्वर्गेतानिशम्यैवकृष्णंवव्रुःपतिंसर्वगुणाभिरामं ॥११५॥
आजानदेवैःसर्वगुणैःसमास्ताःस्वभावतोथेंदिरावेशतोतः ॥ गुणाधिकास्ताःशिबिकासुकृष्णआरोपयित्वा
प्राहिणोद्द्वारवत्यै॥११६॥समंततोयोजनानांशतेद्वेप्रवृद्धमिंद्रस्यसरत्नपर्वतं ॥ नित्यामृतस्राविजलेश्वरस्यछ
त्रंचदोर्भ्यांगरुडेन्यधाद्धरिः ॥ ११७ ॥ स्वयंचसत्यासहितःसमारुहत्सचाश्रमेणैवययौत्रिविष्टपं ॥ अभिप्र
यातोखिललोकपालैर्जनार्दनःशक्रगृहंविवेश ॥ ११८ ॥ संपूजितःसत्यभामासहायःशक्रेणशच्यासहितेन
सादरं ॥ ददावदित्याअपिकुंडलेशुभेसमस्तदेवैर्मुनिभिश्चवंदितः ॥११९॥ तमासुरावेशवशादजानतीस
त्यांचसर्वप्रभवौजगत्प्रभू ॥ निर्दोषसौख्यैकतनूशुभाशिषस्ताभ्यांददौसाऽदितिरात्मपुत्रवत् ॥ १२० ॥ अ
थोसदानंदचिदात्मदेहःसनंदनोद्यानमजोनुरूपया ॥अनंतशक्तिःसहसत्यभामयाविवेशरंतुंप्रिययाखिलेश्व
रः॥१२१॥तयाच्युतोसौकनकावदातयासुकुंकुमादिग्धपिशंगवाससा ॥ पूर्णेंदुकोट्योघजयन्मुखाब्जयारेमे
मितात्माजगदेकसुंदरः ॥१२२॥ सर्वर्तुनित्योदितसर्ववैभवेसुरत्नचामीकरवृक्षसद्मने ॥ सदैवपूर्णेंदुविराजि
तेहरिश्चचारदेव्यापवनानुसेविते ॥१२३॥ निर्दोषसंवित्तनुरत्रसत्तरुंददर्शसत्याऽमृतमंथनोद्भवं ॥ सापारि

जातंमणिकांचनात्मकंसमस्तकामप्रदमार्तिहारिणं ॥ १२४॥ दृष्ट्वैवतंसुस्मितचंद्रिकास्फुरन्मुखारविंदाऽसि
तलोललोचना ॥ कपोलनिर्भातचलत्सुकुंडलाजगाददेवाधिपतिंपतिंसती ॥१२५॥ तरुर्जगज्जीवदमेगृ
हांगणेसंस्थापनीयोयमचिंत्यपौरुष ॥ इतीरितस्तांकलशोपमस्तनीमालिंग्यदेवस्तरुमुद्बबर्ह॥१२६॥ सतेनवृ
क्षेणसहैवकेशवस्तयाचदेव्याऽऽरुहदग्र्यपौरुषं॥खगेश्वरंतच्चनिशम्यशच्याप्रचोदितोवासवआगमत्सुरैः १२७
तानासुरावेशयुतान्हरेश्चबलप्रकाशायसमुद्यतान्सुरान् ॥ न्यवारयच्छार्ङ्गशरासनच्युतैर्हरिप्रियाबाणवरैः
समस्तशः ॥१२८॥निरायुधंवैश्रवणंचकारचिक्षेपचाब्धौगरुडोजलेशं॥प्रधानवायोस्तनयंतुवायुंकोणाधिपं
वह्नियमादिकानपि ॥१२९॥ निबोध्यशार्ङ्गोत्थरवैःस्वकांतनुमावेशितानामसुरैरगाद्धरिः ॥ तेबोधितास्ते
नरणंविसृज्ययथुर्विदित्वातमनादिपूरुषं ॥ १३० ॥ शिवंचशक्रार्थमुपागतंहरिर्व्यद्रावयच्छार्ङ्गविनिःसृतैः
शरैः॥सवाहनोदूरतरेनिपातितोगरुत्मताशंभुरगाच्छराहतः॥१३१॥ विद्रावितेबाणगणैश्चशौरिणाहरेहरौ
वज्रमवासृजद्द्रुतं ॥ शक्रोग्रहीत्तंप्रहसञ्जनार्दनःकरेणवामेनसचापजग्मिवान् ॥१३२॥ अपाहसत्तंजगदेकसुं
दरीहरिप्रियाथोजगदेकमातरं ॥ उवाचशक्रोजगतांजनित्रेप्रदर्शयामोवयमात्मशैशवं ॥ १३३ ॥ जगाम

चाथोशरणंजनार्दनंसुरैर्वृतोदेवपतिःक्षमापयन्॥शृंगंचदत्वामणिपर्वतस्यप्रणम्यदेव्यासहितंजगद्गुरुं॥१३४॥
ययाचएनंपरिरक्षणायशचीपतिःकेशवमर्जुनस्य ॥जगादकृष्णोपिधरातलेस्थितेनमय्यमुंकश्चनजेष्यतीति
॥१३५॥ तमर्जुनार्थंवरमाप्यवासवःपुनःपुनश्चक्रधरंप्रणम्य॥प्रसन्नदृष्ट्याहरिणाभिवीक्षितोययौमहाभागवतः
स्वमालयं॥१३६॥कृष्णोप्यनुज्ञाप्यपुरंदरंपुरींनिजांव्रजन्नभ्यधिकंव्यरोचत ॥ किरीटधारीचलकुंडलोल्लसन्मु
खांबुजःपीतपटःसुकौस्तुभः॥१३७॥विरोचमानस्यसदाजगत्प्रभोर्नवैविशेषःक्वचिदच्युतस्य॥तथापितत्स्मा
रयितुंवचोभवेदपेक्ष्यचाल्पज्ञमतिंपुराणगं ॥१३८॥ प्रविश्यचेशःस्वपुरींसयादवैःसुपूजितोंतःपुरमेत्यचांग
णे ॥ तरुंप्रियायान्यदधद्गृहस्यसहैवशृंगेणचरत्नसद्गिरेः ॥१३९॥ प्रदायरत्नानिचसर्वसात्वतांयथेष्टतस्ताअ
पिकन्यकाःप्रभुः ॥ तद्वाह्यरेमेपृथगेवरत्नप्रासादसंस्थाभिरनंतरूपः ॥१४०॥ पृथक्पृथक्तासुदशैवपुत्रकान
धत्तकन्यामपिसर्वशःप्रभुः ॥ प्रद्युम्नसांबावपिभानुचारुदेष्णौचतेषांनितरांगुणाधिकाः ॥१४१॥ विवस्वतो
योवरजोदितेःसुतःख्यातश्चनाम्नासवितेतिकृष्णात्॥ जातःससत्याजठरेसनाम्नाभानुस्तुभैष्म्याअपिचारुदे ॥१०५८॥
ष्णः ॥१४२॥ सचारुदेष्णोपिहिविघ्नराजोयेन्येचकृष्णस्यसुताःसमस्ताः ॥ तेचैवगीर्वाणगणास्तथान्येये

द्वारकायांनिवसंतिसर्वे ॥१४३॥ तस्यांसमस्तैरभिपूज्यमानेदेवैःस्वपुर्यांनिवसत्यनंते ॥ ययौकदाचित्सतु
रौक्मिणेयःसांबेनसाकंभुजगेंद्रलोकं॥१४४॥अज्ञानतस्तैरभियोधितःसजिगायसर्वानपिवासुकिंच॥विद्रा
व्यबाणैरथरत्नसंचयान्समाददेनेमुरमुंततस्ते॥१४५॥तैःपूजितःसांबसहायआशुमयंचमायाविनमस्त्रवर्षैः॥
विजित्यरुंधानमनेनपूजितोययौरथेनांबरगेननाकं ॥१४६॥ तत्रैवकृष्णेनतुपारिजातेहृतेजयंतंप्रजिगाय
चाजौ ॥ संस्पर्धयायातममुष्यचानुजंसांबोजयद्वृषभंनामशस्त्रैः ॥१४७॥ अस्त्राणितावस्त्रवरैर्निहत्यतयो
श्चताभ्यांप्रतिदग्धयानौ ॥ विद्राव्यतौबाणवरैःसुरेंद्रसंपूजितौययतुर्विघयाखे ॥१४८॥ सविद्ययासांबमुद्
धृत्याप्रदत्तयारुक्मिणिनंदनःपुरीं ॥ ययौततोनारदआगमद्रुतंज्ञातुंहरेर्बहुभार्यासुवृत्तिं ॥१४९॥ तंद्यष्ट
साहस्रगृहेषुदृष्ट्वातावत्स्वरूपैर्विहरंतमेकं ॥ सुविस्मितःप्रययौतंप्रणम्यशक्रप्रस्थंपूजितश्चात्रपार्थैः ॥१५०॥
सआज्ञयाब्रह्मणआहकृष्णांक्रमात्कर्तुंभीमएवैकसंस्थां॥अन्यादेवीःस्वापयित्वाशरीरेतस्याभारत्याःपूर्णभो
गार्थमेव ॥१५१॥ सुंदोपसुंदौभ्रातरौब्रह्मवाक्यात्परस्परादन्यतोनैववध्यौ॥तिलोत्तमार्थेनिहतौपरस्परंत
योर्वधार्थेसृष्टयातेनदैत्यौ ॥१५२॥ अतःपृथग्वत्सरतोभवत्सुक्रमात्कृष्णातिष्ठतांयोन्ययुक्तां ॥ पश्येद्वोसौव

त्सरंतीर्थयात्रांकुर्यादितिस्माथचक्रुस्तथाते॥१५३॥ ततःकदाचिद्धर्मराजेनयुक्तांशस्त्रागारेविप्रगोरक्षणार्थं
॥शस्त्रादित्सुःफल्गुनोद्राक्सशस्त्रैर्दस्यून्हत्वातीर्थयात्रोन्मुखोभूत् ॥१५४॥ युधिष्ठिराद्यैःसौहृदाद्वारितोपिय
यौसत्यार्थंसकदाचिद्द्युनद्यां ॥ कुर्वन्स्नानंमाययानागवध्वाहृतोलोकंभुजगानांक्षणेन ॥१५५॥ तस्याःपि
तागरुडेनात्तपत्युःपुत्राकांक्षीचोदयामासपार्थं॥संवत्सरंब्रह्मचर्येतुपार्थैःकृष्णाहेतोःसमयेसाधुबद्धं ॥१५६॥
पुनःपुनर्याच्यमानःसपार्थःपुत्रार्थमस्याभुजगेनतस्यां॥उत्पादयामाससुतंकुजांशंनाम्नेरावंतंवरुणावेशयुक्तं
॥१५७॥ गुणाःपितुर्मातृजातिःसुतानांयस्मात्सतांप्रायशस्तेननागः ॥ बलीचपार्थप्रथमोद्भवत्वान्मायावि
दस्त्रीचसुधार्मिकश्च ॥१५८॥ ततोययावर्जुनस्तीर्थयात्राक्रमेणपांड्यांस्तनयोस्यमात्रा ॥ सहत्यक्तोभुजगैर्दे
वलोकेसंपूजितोन्यवसद्दैवतैश्च ॥१५९॥ सत्यात्ययान्नैवदोषोर्जुनस्यतेजीयसश्चिंतनीयःकथंचित् ॥ श्रेष्ठा
पराधान्नान्यदोषस्यलेपस्तेजीयसांनिर्णयोयंहिशास्त्रे ॥१६०॥ अतिस्नेहाच्चाग्रजाभ्यांतदस्यक्षांतंसुतापांड्य
राजेनदत्ता ॥ संवत्सरांतेफल्गुनस्यानुरूपाचित्रांगदावीरसेनेनतोषात् ॥ १६१ ॥ सवीरसेनस्त्वष्टुरंशोयम
स्याप्यावेशयुक्साचकन्याशचीहि ॥ तारादेहसूर्यजस्यांगसंगात्स्वर्गंनागादंतरिक्षादिहासीत् ॥१६२॥ ते

नैवहेतोर्नातिसामीप्यमासीत्तस्याःपार्थैपुत्रिकापुत्रधर्मात् ॥तस्यांजातोबभ्रुवाहोर्जुनेनपूर्वंजयंतःकामदेवां
शयुक्तः ॥१६३॥ पुत्रंवीरंजनयित्वार्जुनोतोगच्छन्प्रभासंशापतोग्राहदेहाः ॥ अमूमुचच्चाप्सरसःसपंचता
भिर्गृहीतःप्रविकृष्यतीरं ॥१६४॥ एवंहितासांशापमोक्षःप्रदत्तोयदाखिलावोयुगपत्संप्रकर्षेत् ॥ एकस्तदा
निजरूपाप्तिरेवेत्यलंतुष्टेनब्राह्मणेनानतानां ॥१६५॥ विप्रापहासात्कुत्सितयोनितस्ताःकन्यातीर्थैपांडवःसं
प्रमोच्य ॥ प्राप्तःप्रभासंवासुदेवानुजांतांशुश्रावरामेणसुयोधनोद्यतां ॥१६६॥ विचिंत्यकार्यंयतिरूपंगृही
त्वाकुशस्थलींप्रययौतंसमीपे ॥ प्राप्तंकृष्णःप्राहसत्संविजानन्सत्यासहायःशयनीयाधिरूढः॥१६७॥सर्वज्ञा
सालीलयाहासहेतुमपृच्छत्तंसोपितस्यैबभाषे॥लीलाभाजौदर्शनार्थंपुनस्तावगच्छतांरैवतंशैलराजं॥१६८॥
आक्रीडोसौभोजवृष्ण्यंधकानांतत्रापश्यत्केशवःफल्गुनंतं ॥स्वसुर्दानेसप्रतिज्ञांरहोस्मैचक्रेकृष्णोथासदत्सर्व
वृष्णीन् ॥१६९॥ दृष्ट्वागिरौरौहिणेयोयतींद्रंवेषंपार्थज्ञातियुक्तःप्रणम्य ॥चक्रेपूजांफल्गुनोपिप्रणामंगुणज्येष्ठो
सीतिचक्रेबलाय॥१७०॥ सर्वज्ञंतंवाग्मिनंवीक्ष्यरामःकन्यागारेवर्षकालेनिवासं॥ सत्कारपूर्वंकारयेत्याहकृ
ष्णंनैवेत्यूचेकेशवोदोषवादी ॥१७१॥ युवाबलीदर्शनीयोतिवाग्मीनायंयोग्यःकन्यकागारवासं ॥ इत्युक्त

वंतंरामआहाप्तविद्येनास्मिन्छंकेत्येवलोकाधिनाथं ॥१७२॥नास्मन्मतेरोचतेत्वन्मतंतुसर्वेषांनःपूज्यमेवास्तु
तेन॥इत्युक्त्वातंकेशवःसोदरायैशुश्रूषस्वेत्याहसंतंयतींद्रं ॥१७३॥ नित्याप्रमत्तासाधुसंतोषयेतिप्रोक्तातथा
साकरोत्सोपितत्र॥चक्रेमासान्वार्षिकान्सत्कथाभिर्वासंवाक्यंश्रद्दधानोहरेस्तत् ॥१७४॥संयाचितःफल्गुने
नाहवाक्यंयद्वासुदेवस्तन्नजानातिकश्चित्॥ऋतेपित्रोर्विपृथोःसात्यकेर्वासुभद्रांतेप्रददानीतिसत्यं॥१७५॥अ
स्त्रेशस्त्रेतत्त्वविद्यासुचैवशिष्यःशैनेयोवासुदेवेंद्रसून्वोः॥तस्मादस्मैकथयामासकृष्णःस्वशिष्यत्वाद्विपृथोश्चा
पिसर्वं॥१७६॥अन्येसर्वेवासुदेवस्यपार्थान्प्रियान्नित्यंजानमानाअपिस्म॥रामेणादिष्टाउद्धवोथाहुकाद्याहार्दि
क्याद्यानैवदित्संतिजिष्णोः॥१७७॥दुर्योधनेदातुमिच्छंतिसर्वेरामप्रियार्थंजानमानाहरेस्तत् ॥अप्यप्रियंरा
क्षसावेशयुक्तास्तस्मात्सर्वान्वंचयामासकृष्णः॥१७८॥प्रद्युम्नसांबप्रमुखाश्चवंचिताययुस्तीर्थार्थंरामयुक्ताःस
मग्राः॥पिंडोद्धारंतत्रमहोत्सवेषुस्वावर्तयत्सुक्वचिद्रूचेसुभद्रा॥१७९॥यतेतीर्थान्याचरन्बांधवांस्त्वमद्राक्षीर्नः
क्वचिदिष्टान्सपार्थान्॥कुंतींकृष्णांचेत्याहपृष्टःसपार्थओमित्येषामाहचानामयंसः॥१८०॥भूयःसावादीद्भग
वन्निंद्रसूनुर्गतस्तीर्थार्थंब्राह्मणेभ्यःश्रुतोमे॥क्वचिद्दृष्टोभवतेत्योमितिस्मपार्थोप्यूचेक्वेतिसाऽपृच्छदेनं ॥१८१॥ ॥१०६०॥

अत्रैवेतिस्मयमानंचपार्थंपुनःपुनःपर्यपृच्छच्छुभांगी ॥ सोप्याहोन्मत्तेसोस्मिहीतिस्मयंस्तांफुल्लाक्षीतंसाददर्शातिहृष्टा॥१८२॥ततोहर्षाल्लज्जयाचोत्पलाक्षीकिंचिन्नोचेपार्थएनामुवाच॥कामाविष्टोमुख्यकालोह्ययंनावुद्वाहार्थेऽस्त्वितिसाचैनमाह॥१८३॥नातिक्रमोवासुदेवस्ययुक्तस्तस्मात्तेनस्वपितृभ्यांचदत्तां ॥युक्तोनिजैर्बंधुभिश्चोत्सवेमांसमुद्वहेत्यथकृष्णंसदध्यौ॥१८४॥मातापितृभ्यांसहितोथकृष्णस्तत्रैवायाद्वासवश्चाथशच्या ॥समंमुनींद्रैःफल्गुनेनस्मृतःसतत्रैवागात्प्रीतियुक्तोनिशायां॥१८५॥कृष्णस्ततःपुरुहूतेनसाकंतयोर्विवाहंकारयामाससम्यक् ॥ मातापितृभ्यांसात्यकिनापियुक्तोमहोत्सवेऽन्याविदितेमुनींद्रैः ॥१८६॥ ततःकृष्णःस्यंदनंफल्गुनार्थेनिधायस्वंप्रययौतद्रजन्यां ॥ गतेथशक्रेरथमारुरोहप्रातःपार्थःसहितोभार्ययैव ॥१८७॥ सर्वायुधैर्युक्तरथेसमास्थितेगृहीतचापेफल्गुनेद्वारवत्यां॥आसीद्रावःकिंकिमेतत्त्रिदंडीकन्यांहरत्येषकोदंडपाणिः ॥१८८॥ ततस्तुतंसतनुत्रंमहेंद्रदत्तेदिव्येकुंडलेवाससीच ॥ दिव्यानिरत्नानिविभूषणानिदृष्ट्वाबिभ्राणंरक्षिणोवारयन्स्म ॥१८९॥ ततःसआबद्धतलांगुलित्रःसतूणीरश्चापमादायम्यबाणैः ॥ चक्रेंतरिक्षंप्रदिशोदिशश्चनिरंतरंशिक्षयाविद्ययाच ॥१९०॥ चक्रेसारथ्यंकेशवेनैतदर्थंसुशिक्षितातस्यसम्यक्सुभद्रा ॥ तयापार्थोवा

रितोनैवकंचिद्भिन्नत्वचंकृतवान्क्रीडमानः ॥१९१॥ सुशिक्षयात्यद्भुतयाशरौघैर्विद्राव्यतान्भीषयित्वैवसर्वा
न् ॥ निर्गत्यपुर्याविपृथुंददर्शरामेणपुर्यारक्षणेसन्नियुक्तं ॥ १९२ ॥ प्रियंकुर्वन्निवरामस्यसोपिव्याजेनपार्थ
सेनयैवावृणोत्तं ॥ कृष्णादेशान्नैवपार्थस्यचक्रेसम्यग्रोधंयुयुधेचच्छलेन ॥ १९३ ॥ एकोह्यसौमरुतांसौ
म्यनामाशुश्रूषार्थंवासुदेवस्यजातः ॥ तंयादवंशरवर्षैर्ववर्षयथाक्षतंनभवेत्सव्यसाची ॥१९४॥ निरायुधंवि
रथंचैवचक्रेपार्थःसेनांतस्यनैवाहनच्च ॥ दृष्ट्वाशरांस्तस्यतीक्ष्णांस्त्वचोपिनच्छेदकान्विपृथुस्तंतुतोष ॥१९५॥
शिक्षांपार्थस्याधिकांमानयानउपेत्यपार्थंचशशंससर्वां ॥आज्ञांविष्णोःसन्नियुध्यन्निवास्मैकृत्तायुधःफल्गुनेनै
वपूर्वं ॥१९६॥ ततःपराजितवच्छीघ्रमेत्यशशंससर्वंहलिनेथसोपि॥ प्रद्युम्नसांबादियुतोथकोपादायात्पुरीं
हंतुकामोर्जुनंच ॥१९७॥ कृष्णोपिसर्वंविपृथोर्निशम्यप्रासःसुधर्मांविमनाइवासीत् ॥ अवाङ्मुखस्तत्रयदु
प्रवीराःप्रद्युम्नाद्याआहुरुच्चैर्नदंतः ॥ १९८ ॥ मायाव्रतंतंविनिहत्यशीघ्रंवयंसुभद्रामानयामःक्षणेन ॥ इत्यु
क्तवाक्यानवदद्धलस्तान्कृष्णाज्ञयायातुनस्वेच्छयैव ॥१९९॥ ज्ञातव्यमेतस्यमतंपुरस्ताद्धरेर्विरोधेनजयोभ ॥१०६१॥
वेद्धः ॥ इत्युक्तवाक्येहलिनिस्मसर्वेपप्रच्छुरानम्यजनार्दनंतं ॥ २०० ॥ अथाब्रवीद्वासुदेवोऽमितौजाःशृण्वं

तुसर्वेवचनंमदीयं ॥ पुरैवोक्तंतन्मयाकन्यकायामायात्रतोसौनार्हतिसन्निधिस्थितिं ॥ २०१ ॥ तांमेवा
चंनाग्रहीदग्रजोयंबहून्दोषान्व्याहरतोप्यतोमया ॥ अनुलंघ्यत्वादग्रजोनुप्रवृत्तःकन्यागृहेवासनेकूटबुद्धेः
॥ २०२॥ अतीतश्चायंकार्ययोगोसमक्षंहृताकन्यानोत्रकामानहानिः ॥ भूयस्तरांमानिनस्तस्यसास्याज्ज्ञा
ताचवोविपृथोःपार्थतास्य ॥ २०३ ॥ देयाचकन्यानास्तिपार्थेनतुल्योवरोस्माकंकौरवेयश्चपार्थः ॥ पौत्रश्च
कृष्णस्यसुपूर्णशक्तेःपैतृष्वसेयोवीरतमोगुणाढ्यः ॥ २०४ ॥ अथ्योस्माभिःस्वयमेवाहरत्सशक्रात्मजोनात्र
नःकार्यहानिः ॥ अनुद्रुत्यैनंयदिवःस्यात्पराजयोहानिर्दृढंयशसोवोभवेत ॥२०५॥ जित्वाचैनंकन्यकाचाहृ
ताचेत्परामृष्टांनैवकश्चिद्विलिप्सेत् ॥ अतोनमेरोचतेवोनुयानमित्यूचिवानासतूष्णींपरेशः ॥२०६॥ श्रुत्वाह
लीकृष्णवाक्यंबभाषेमायातचित्तंविदितंमयास्य॥अस्यानुवृत्तिर्विजयायनःस्याच्छुभायशांत्यैपरतश्चमुक्त्यै
॥२०७॥ ततोर्जुनोयत्रतिष्ठन्नकश्चित्पराभवंयातिकृष्णाज्ञयैव ॥ रथेनतेनैवययौसभार्यःशक्रप्रस्थंचाविशङ्का
तृगुप्तं ॥२०८॥ संभावितोभ्रातृभिश्चातितुष्टैरूचेथसर्वंतेषुयच्चात्मवृत्तं ॥ शांतेषुवाक्यादात्मनोयादवेषुकृष्णो
युक्तोहलिनागाच्चपार्थान् ॥ २०९ ॥ सार्धंययौशकटैरत्नपूर्णैःशक्रप्रस्थंपूजितस्तत्रपार्थैः ॥ ददौतेषांतान्निरा

मेणयुक्तस्तथाकृष्णायैभूषणानिस्वसुश्च ॥२१०॥ मासानुषित्वाकतिचिद्द्रौहिणेयोययौपुरींस्वांकेशवोत्रावस
च्च ॥बहून्वर्षान्पांडवैःपूज्यमानःप्रीतिंतेषामादधानोधिकांस्वां॥२११॥आसन्कृष्णायाःपंचसुतागुणाढ्यावि
श्वेदेवाःपंचगंधर्वमुख्यैः॥आविष्टास्तेचित्ररथाभिताम्रकिशोरगोपालबलैःक्रमेण॥२१२॥प्रतिविंध्यःश्रुतसोमः
श्रुताख्यकीर्तिःश्रुतानीकउतश्रुतक्रियः॥युधिष्ठिराद्यैःक्रमशःप्रजातास्तेषांद्वयोश्चावरजोभिमन्युः ॥२१३॥
चंद्रांशयुक्तोतितरांबुधोसौजातःसुभद्राजठरेर्जुनेन॥धर्मैरशक्रांशयुतोश्विनोश्चतथैवकृष्णस्यचसन्निधानयु
क् ॥२१४॥ सर्वेपितेवीर्यवंतःसुरूपाभक्ताविष्णोःसर्वशास्त्रेष्वभिज्ञाः ॥ मोदंययुःपांडवास्तैःसुतैश्चविशेषतः
सात्वतीनंदनेन ॥ २१५ ॥ ततःकदाचित्खांडवंकृष्णपार्थौचिक्रीडिषूसत्यभामासुभद्रे ॥ आदाययातौपरि
चारकैश्चरथेनगंधर्ववरानुगीतौ ॥२१६॥ स्वैरंतयोस्तत्रचिक्रीडतोश्चस्त्रीरत्नाभ्यांमंदवातानुजुष्टे ॥ वनेप्रसू
नस्तबकोरुराजितेजलेचतिग्मद्युतिकन्यकायाः ॥ २१७ ॥ भूत्वाविप्रस्तौययाचेन्नमत्यकृशानुरूचेनुमतेरमे
शितुः ॥ पार्थःकीदृक्तेन्नमिष्टंवदेतिसचावादीद्वह्निरहंवनार्थी ॥२१८॥ प्रयाजान्देवाननुयाजांश्चशुल्कंहवि
र्दानेदेवतानामयाचिषं ॥ बलह्रासस्तवभूयादितिस्मशास्वैवतेतांश्चददुःपुरामम ॥२१९ ॥ पुनःपूर्तिःकेनमे

स्याद्दलस्येत्यब्जोद्भवंपृष्टवानस्मिनत्वा ॥ यदावनंखांडवंहित्वमत्सितदाबलंतेभवतीतिसोब्रवीत् ॥ २२० ॥
शक्रस्येदंखांडवंतेनविघ्नंकरोत्यसौतेनवांप्रार्थयामि ॥ इत्युक्तेतंपार्थऊचेयदिस्याद्रथोधनुश्चाथशक्रंनिरोत्स्ये
॥२२१॥ नरावेशादन्नदानप्रतिश्रवात्स्वस्यापिशक्रस्यविरोधमैच्छत् ॥ पार्थःकृष्णप्रेरणाच्चैववह्निःपार्थंययाचे
शक्रविरोधशांत्यै ॥ २२२ ॥ नहिस्वदत्तस्यपुनःसवैरंशक्रःकुर्यात्स्वयमिंद्रोहिपार्थः ॥ नाप्रेरितोविष्णुनात
स्यरोधंपार्थःकुर्यादितिकृष्णंययाचे ॥२२३॥ नचायुक्तःकेशवेनैषशक्तइतिस्मकृष्णादापभूयोप्यनुज्ञां ॥ ययौ
समीपंचहरेर्बदर्यामादायचक्रंचामुतःकेशवेदात् ॥ २२४ ॥ चक्रंगोमंतेकृष्णमायाद्धिपूर्वंभक्त्यावह्निःकेशवे
दात्पुनस्तत् ॥ चक्रंचविष्णोर्बहुधाव्यवस्थितंतदमिदत्तंप्राक्तनंचैकधासीत् ॥ २२५ ॥ धनुश्चगांडीवमथाब्ज
जस्यकरोतियेनाखिलसंयतिंसः ॥ अंशेनदत्तंतदुमापतेश्चशक्रस्यसोमस्यजलेशितुश्च ॥ २२६ ॥ तेनैवते
जिग्युरथोजगत्रयंप्रसादतस्तेक्रमशोब्जयोनेः॥अनन्यधार्यंविजयावहंचभारेणलक्षस्यसमंशुभावहं ॥२२७॥
रथंचशुभ्राश्वयुतंजयावहंतूणौतथाचाक्षयसायकौशुभौ॥ध्वजंचरामस्यहनूमदंकमादायसर्वंवरुणादर्जुनेदा
त् ॥ २२८ ॥ विशेषतोध्वजसंस्थेहनूमत्यजेयतास्याज्जयरूपोयतोसौ ॥ सर्वंचतद्दिव्यमभेद्यमेवविद्युत्प्रभा

ज्याचगांडीवसंस्था ॥ २२९ ॥ गांडीवमप्यासकृष्णप्रसादाच्छक्यंधर्तुंपांडवस्याप्यधार्यं ॥ देवैश्चतैर्ब्रह्मवरा
द्भृतंतद्ब्रह्मैवसाक्षात्प्रभुरस्यधारणे ॥२३०॥ इंद्रस्यदत्तश्चवरःस्वयंभुवातेनापिपार्थस्यबभूवधार्यं ॥ इंद्रोह्यसौ
फल्गुनत्वेनजातस्ततःसोस्त्रैःशरशालांचकार ॥ २३१ ॥ आयोजनद्वादशकाभिविस्तृतंपुरंचकाराशुपुरंद
रात्मजः ॥ हुताशनोप्याशुवनंप्रगृह्यप्रभक्षयामाससमुद्धतार्चिः ॥२३२॥ प्रभक्ष्यमाणंनिजकक्षमीक्ष्यसंधु
क्षयामासतदाशुशुक्षणिं ॥ अक्षोपमाभिर्बहुलेक्षणोंभसांधाराभिराक्षुब्धमनाःक्षयाय ॥२३३॥ अस्त्रैस्तुवृष्टिं
विनिवार्यकृष्णःपार्थश्चशक्रंसुरपूगयुक्तं॥अयुध्यतांसोपिपराजितोभूत्प्रीतश्चदृष्ट्वाबलमात्मनस्तत् ॥२३४॥
स्नेहंचकृष्णस्यतमर्जुनेधृतंविलोक्यपार्थस्यबलंचतादृशं॥ निवर्त्यमेघानतितुष्टचित्तःप्रणम्यकृष्णंतनयंसमा
श्लिषत् ॥ २३५ ॥ विष्णुश्चशक्रेणसहैत्यकेशवंसमाश्लिषन्निर्विशेषोप्यनंतः ॥ सकेवलंक्रीडमानःसशक्रःस्थि
तोहिपूर्वंयुयुधेनकिंचित् ॥ २३६ ॥ ब्रह्माचशर्वश्चसमेत्यकृष्णंप्रणम्यपार्थस्यचकृष्णनाम ॥ संचक्रतुश्चापि
शिक्षाप्रकर्षाच्चक्रुश्चसर्वेस्वास्त्रदानेप्रतिज्ञां ॥२३७॥ अनुज्ञातास्तेप्रययुःकेशवेनक्रीडार्थमिंद्रोयुयुधेहितत्र ॥
प्रीत्याकीर्तिंदातुमप्यर्जुनस्यततस्तुष्टःसहदेवैर्ययौस्वः ॥२३८॥ दैत्याश्चनागाश्चपिशाचयक्षाहताश्चसर्वेतद्व

नस्थाहिताभ्यां ॥ ऋतेचतुःपक्षिणश्चाश्वसेनंमयंचनान्यत्किंचिदासात्रमुक्तं ॥ २३९ ॥ अयमग्नेजरितेत्या
दिमंत्रैःस्तुत्वावह्निंपक्षिणोनैवदग्धाः ॥ सचाश्वसेनःपुत्रकस्तक्षकस्यमात्राग्रस्तःप्रातिलोम्येनकंठे ॥२४०॥
छिन्नेर्जुनेनांतरिक्षेपतंत्यास्तस्याःशक्रेणावितश्छिन्नपुच्छः॥ वधान्मातुःपुच्छभंगाच्चरोषाद्धंतुंपार्थंकर्णतूणीर
गोभूत् ॥२४१॥ मयःकृष्णेनात्तचक्रेणदृष्टोययौपार्थंशरणंजीवितार्थी ॥ पार्थार्थमेनंनजघानकृष्णःस्वभक्त
श्चेत्यतिमायंरमेशः ॥ २४२ ॥ देवारिरित्येवमयिप्रकोपःकृष्णस्यतेनाहमिमंपुरंदरं ॥ पार्थात्मकंशरणंयामि
तेनकृष्णप्रियःस्यामितितस्यबुद्धिः ॥२४३॥ प्राणोपकृत्प्रत्युपकारमाशुकिंतेकरोमीतिसपार्थमाह ॥ कृष्ण
प्रसादाद्धिभवान्विमुक्तस्तस्मैकरोत्वित्यवदत्सपार्थः ॥ २४४ ॥ कृष्णोपिराज्ञेऽतिविचित्ररूपसभाकृतावादि
शत्तांसचक्रे ॥ अग्निर्गमंप्राणिनामर्थितौतौहुताशनेनाथविधायजग्मतुः ॥२४५॥ दृष्ट्वाचतौपांडवाःसर्वएव
महामुदंप्रापुरेतन्निशम्य ॥ कृष्णोपिपार्थैर्मुमुदेनंतशक्तिःसुखज्ञानप्रभवौदार्यवीर्यः ॥२४६॥ ॥ इतिश्रीम
दानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेखांडवदाहोनामविंशोऽध्यायः ॥२०॥
ॐ जनार्दनाज्ञयामयःसमस्तकौतुकोत्तरां ॥ सभांविधायभूभृतेददौगदांवृकोदरे ॥ १ ॥ सवायुधारितांग

दांहियौवनाश्वभूभृता ॥ प्रसादतोस्यलंभितामवाप्यमोदमापह ॥२॥ पुनश्चवत्सरद्वयंसमुष्यकेशवोययौ ॥
समर्चितश्चपांडवैर्वियोजनेस्यचाक्षमैः ॥ ३ ॥ ततोवसन्स्वपुर्यजःक्वचिद्रविग्रहेहरिः ॥ सदारपुत्रबांधवःस
मंतपंचकंययौ ॥४॥ पृथासुताश्चसर्वशःसदारपुत्रमातृकाः ॥ क्षितीश्वराश्चसर्वशःप्रियाप्रियाश्चयेहरेः॥५॥
तथैवनंदगोपकःसदारगोपगोपिकः ॥ मुनीश्वराश्चसर्वशःसमीयुरत्रचप्रजाः ॥६ ॥ प्रियाश्चयेरमेशितुर्हरिं
त्रिरूपमेत्यते ॥ वसिष्ठवृष्णिनंदनौभृगूत्तमंतथार्चयन् ॥७॥ कृतार्थतांचतेययूरमेशपाददर्शनात् ॥ रविग्र
हेसमाप्लुताभृगूद्वहोत्थतीर्थके॥८॥अनुग्रहंविधायसस्वकेषुकेशवस्त्रिवृत्॥ अयाजयच्चशूरजंमखैःसमासदक्षि
णैः ॥९॥ समस्तलोकसंस्थितात्मभक्तिमज्जनस्यसः ॥ सुकालदर्शनात्परंव्यधादनुग्रहंहरिः ॥ १० ॥ ततो
ययौस्वकांपुरींपृथासुतैःसहाच्युतः ॥ चकारतत्रचाह्निकंक्रतुंमहाश्वमेधिकं ॥११॥ हयंसभीमफल्गुनाहरेर
र्थंसमास्थिताः॥ व्यचारयन्हरेःसुतादिनस्यपादमात्रतः॥१२॥जिताःसमस्तभूभृतोजरासुतादयःक्षणात्॥
वृकोदरादिभिस्तुतैर्हयश्चदिव्यआययौ ॥ १३ ॥ हयश्चकृष्णनिर्मितोदिनेनलक्षयोजनं ॥ क्षमोहिगंतुमंजसा
दिनाश्वमेधसिद्धये ॥ १४ ॥ पराशरात्मजोहरिर्हरिंयदात्वदीक्षयत् ॥ तदाससादहद्विजस्तृणावहोरुरावच

॥ १५ ॥ व्रजंतिजन्मनोनुमेसदासुताअदृश्यतां ॥ इतीरितोर्जुनोब्रवीदहंहिपामितेसुतान् ॥ १६ ॥ सकृष्ण
रामकार्ष्णिभिःसुतानमेत्रपालिताः ॥ कतेत्रशक्तिरित्यमुंजगादसोर्जुनंद्विजः ॥ १७ ॥ तदाजगादफल्गुनो
सुरैर्विदूषितात्मना ॥ नविप्रतादृशोस्म्यहंयथैवकेशवादयः ॥ १८ ॥ मयाजिताहिखांडवेसुरास्तथासुरान
हं ॥ निवातवर्मनामकान्विजेष्यउत्तरत्रहि ॥ १९ ॥ उदीर्यचेतिकेशवंसऊचिवान्व्रजाम्यहं ॥ इतीरितोवद
द्धरिस्तवात्रशक्यतेनुकिं ॥ २० ॥ विलज्जमानमीक्ष्यतंजगादकेशवोरिहा ॥ व्रजेतिसप्रतिश्रवंचकारहाप्य
रक्षणे ॥ २१ ॥ वह्निंप्रवेक्ष्येऽशक्तश्चेदित्युक्त्वासर्वयादवैः ॥ ययौनरामप्रद्युम्नावनिरुद्धंचकेशवः ॥ न्ययोजय
त्तत्साहाय्येयशस्तेष्वभिरक्षितुं ॥ २२ ॥ प्रियोहिनितरांरामःकृष्णस्यानुचतंसुतः ॥ अनिरुद्धःकार्ष्णिमनुप्रद्यु
म्नाद्योजनिष्टहि ॥ २३ ॥ रुक्मिपुत्र्यांरुक्मवत्यामाहृतायांस्वयंवरे ॥ २४ ॥ रतिरेवहियातस्यांजातोसौकामनंद
नः ॥ पूर्वमप्यनिरुद्धाख्योविष्णोस्तन्नाम्नएवच ॥ आवेशयुक्तोबलवान्रूपवान्सर्वशास्त्रवित् ॥ २५ ॥ तस्मा
त्तांस्त्रीनृतेकृष्णःपार्थसाहाय्यकारणात् ॥ न्ययोजयत्सूतिकालेब्राह्मण्याःसचफल्गुनः ॥ २६ ॥ अस्त्रैश्चकार
दिग्बंधंकुमारोथापितत्क्षणात् ॥ अदर्शनंययौपार्थोविषण्णःसहयादवैः ॥ २७ ॥ अधिक्षिप्तोब्राह्मणेनययौय

१७९

त्रश्रियःपतिः ॥ २८॥ अग्निंविविक्षंतममुंनिवार्ययर्योसविप्रःसहफल्गुनोहरिः ॥ आशामुदीचींबृहतारथेन
क्षणेनतीर्त्वैवचसप्तवारिधीन् ॥ २९ ॥ ददुश्चमार्गंगिरयोव्ध्ययस्तथाविदार्यचक्रेणतमोंधमीशः ॥ घनोदकं
चाप्यतितीर्ययत्रददर्शधामस्वमनंतवीर्यः ॥ ३० ॥ संस्थाप्यदूरेसरथंसविप्रंपार्थंस्वरूपेद्विचतुष्कबाहौ ॥ सम
स्तरत्नोज्वलदिव्यभूषणेविवेशनित्योरुगुणार्णवेप्रभुः ॥ ३१ ॥ सहस्रमूर्धन्युरुशेषभोगआसीनरूपेऽनितसूर्य
दीधितौ ॥ रमासहायेतटिदुज्वलांबरेमुक्तैर्विरिंचादिभिरर्चितेसदा ॥ ३२॥ स्थित्वैकरूपेणमुहूर्तमीश्वरोवि
निर्ययौविप्रसुतान्प्रगृह्य ॥ सुनंदनंदादयएवपार्षदास्तेवैष्णवाभूमितलेप्रजाताः ॥ ३३ ॥ दर्पंनिहंतुंहरिर
र्जुनस्यसमानयद्विप्रसुतान्परेशः ॥ प्रीतिर्महत्येवयतोर्जुनेहरेःसंशिक्षयामासततःसएनं ॥ ३४ ॥ अप्राकृता
त्सदनाद्वासुदेवोनिःसृत्यसूर्याधिकलक्षदीधितेः॥रथंसमारुह्यसपार्थविप्रआगात्सुतांश्चैवददौद्विजाय ।३५।
लोकशिक्षार्थमेवासौप्रायश्चित्तंचचालने ॥ चक्रेसार्धमुहूर्तेनसमागम्यपुनर्मखं ॥ ३६ ॥ ब्रह्मादीनागतांश्चैव
सदास्वपरिचारकान् ॥ पूजयित्वाभ्यनुज्ञायब्राह्मणानप्यपूजयत् ॥ ३७ ॥ सस्नाववभृथंकृष्णःसदारःससुहृ ॥१०६५॥
ज्जनः ॥ आयांतंद्वारकांकृष्णंदंतवक्रोरुरोधह ॥ ३८ ॥ जघानगदयाकृष्णस्तत्क्षणात्सविदूरथं ॥ विदूरथस्त

मोगच्छद्दंतवक्रेचयोखुरः ॥ ३९ ॥ हरेश्चपार्षदःक्षिप्रंहरिमेवसमाश्रितः ॥ ४० ॥ कृष्णेप्राप्तेस्वलोकंचनिःसृत्यास्मात्स्वरूपतः॥ एकीभावंस्वरूपेणद्धारपेणगमिष्यति ॥ ४१ ॥ ततःकृष्णःपुरीमेत्यबोधयामासफल्गुनं॥ किमेतद्दृष्टमित्येवतेनपृष्टोरमापतिः ॥ ४२ ॥ अयंद्वीपःसागरश्चलक्षयोजनविस्तृतौ ॥ तदन्येतुक्रमेणैवद्विगुणेनोत्तरोत्तराः॥४३॥ अंत्याध्यर्धस्थलंहैमंबाह्यतोवाज्रलेपकं॥ एतत्सर्वंलोकनामह्येतस्माद्विगुणंतमः॥४४॥ अंधंयत्रपतंत्युग्रामिथ्याज्ञानपरायणाः ॥ घनोदकंतद्विगुणंतदंतेधाममामकं ॥ ४५ ॥ यत्तद्दृष्टंत्वयापार्थतत्रमुक्तैरजादिभिः ॥ सेव्यमानःस्थितोनित्यंसर्वैःपरमपूरुषः ॥ ४६ ॥ लोकालोकप्रदेशस्तुपंचाशल्लक्षविस्तृतः॥ सपंचाशत्सहस्रश्चतस्यापिगणनंतथा ॥ ४७ ॥ योजनानांपंचविंशत्कोटयोमेरुपर्वतात्॥ चतसृष्वपिदिक्षूर्ध्वमधश्चांडंप्रकीर्तितं ॥ ४८॥ अब्भीरनभोहंकृन्महत्तत्त्वगुणत्रयैः ॥ क्रमाद्दशगुणैरेतदावृतंपरतस्ततः ॥४९॥ व्याप्तोहंसर्वगोनंतोनंतरूपोनिरंतरः ॥ अनंतशीर्षोनंताक्षोनंतपादकरोरुकः ॥ अनंतगुणामहात्म्यश्चिदानंदशरीरकः ॥ ५० ॥ मद्वशाएवसर्वेपित्वंचान्येचधनंजय॥ मत्प्रसादाद्बलंचैवविजयश्चाखिलागुणाः ॥ ५१ ॥ तस्मान्नविस्मयःकार्योनदर्पश्चत्वयानघ ॥ मन्मनाभवमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु ॥ ५२ ॥ मामे

वैष्यसिसत्यंतेप्रतिजानेप्रियोसिमे ॥ इत्युक्तःप्रणिपत्यैनंक्षमस्वेत्याहफल्गुनः ॥ ५३ ॥ उषित्वाकतिचिन्मा
सान्ययुःसर्वेपिपांडवाः ॥ अनुज्ञाताःकेशवेनभक्तिनम्रधियोच्युते ॥ संभाविताःकेशवेनसौहार्देनाधिकेनच
॥५४॥ ततःकदाचित्प्रवरेसभातलेधर्मात्मजोराजभिर्भ्रातृभिश्च ॥ वृतोनिशम्यैवसभाःसुराणांयथास्थिता
नारदमन्वपृच्छत् ॥५५॥ अंतरिक्षंत्वयाप्रोक्तंलक्षयोजनमुच्छ्रितं ॥ अर्धकोट्युच्छ्रितःस्वर्गोविमानावलिसं
कुलः ॥ ५६ ॥ भुवःस्वर्गश्चकोट्यैवयोजनानांप्रविस्तृतौ ॥ महर्जनस्तपश्चैवक्रमादध्यर्धयोजनाः ॥ ५७ ॥
पंचाशत्कोटिविस्तारोयोजनानांसमस्तशः ॥ यावंतएतेमिलितास्तत्प्रमाणउदीरितः ॥५८ ॥ सत्याख्योब्र
ह्मलोकस्तुयत्रब्रह्माविराजते ॥ ततश्चद्विगुणःप्रोक्तोविष्णुलोकःसनातनः ॥ ५९ ॥ उत्तरोत्तरतःसर्वेसुखेश
तगुणोत्तराः ॥ अनंतजनसंपूर्णाअपितेहीच्छयाहरेः ॥ ६० ॥ अवकाशवंतोदिव्यत्वात्पूर्यंतेनकदाचन ॥ स
र्वकामसुखैःपूर्णादिव्यस्त्रीपुरुषोज्वलाः ॥ ६१ ॥ दिव्यरत्नसमाकीर्णंतथापातालसप्तकं ॥ अधस्ताच्छेषदेवेन
बलिनासमधिष्ठितं ॥ ६२ ॥ कामभोगसमायुक्ताबहुवर्षसहस्त्रिणः ॥ सप्तद्वीपेषुपुरुषानार्यश्चोक्ताःसुरूपिणः
॥ ६३ ॥ एषांचसर्वलोकानांधातानारायणःपरः ॥ विष्णुलोकस्थितोमुक्तैःसदासर्वैरुपास्यते ॥ ६४ ॥ सेव

काब्रह्मणःसर्वेवेदादेवाश्वसर्वशः ॥ शक्रस्यमुनयःसर्वेहरिश्चंद्रश्चभूमिपः ॥ ६५ ॥ अखिलाअपिराजानःपां
डुश्चास्मत्पितामुने ॥ यमस्यैवानुगाःप्रोक्ताराजभिस्तैर्यमेनच ॥ ६६ ॥ उपास्यमानोभगवान्रामोयमसभात
ले ॥ ६७ ॥ उक्तइंद्रेणचोपास्योवामनात्माजनार्दनः ॥ प्रादुर्भावाश्चनिखिलाब्रह्मणोपासिताःसदा ॥ वरु
णस्यानुगानागास्तत्रमत्स्याकृतिर्हरिः ॥ ६८ ॥ गंधर्वाधनदस्यापितत्रकल्कीहरिःप्रभुः ॥ रुद्रस्योग्राणिभूता
निनृसिंहात्माशिवेनच ॥६९॥ उपास्यतेसदाविष्णुरित्याद्युक्तंत्वयानघ ॥ सर्वरत्नस्थलान्दिव्यान्देवलोकान्प्र
भाषता॥७०॥तत्रमेसंशयोभूयान्हरिश्चंद्रःकथंनृपः॥ऐंद्रंसभातलंप्राप्तःपांडुर्नास्मत्पितामुने ॥७१॥ इत्युक्तो
नारदःप्राहराजसूयकृतोन्नतिं ॥ हरिश्चंद्रस्यतांदृष्ट्वापितामांप्राहपांडव ॥७२॥ करोतुराजसूयंमेपुत्रोज्येष्ठोनु
जार्चितः॥पालितोवासुदेवेनकिंतस्यासाध्यमत्रहि॥७३॥एतच्छ्रुत्वाधर्मसुतोभ्रातृभिःसहितोवशी॥अवाप्तिं
राजसूयस्यमंत्रयामासधर्मवित्॥७४॥सुकार्यमेतदित्यलंनिशम्यसोदरोदितं॥अयातयत्स्वसारथिंसकेशवा
यभूपतिः ॥ ७५॥ तदैवकेशवस्ययाःस्त्रियस्तदीयतातकैः॥सहोदरैश्चयापितःसदूतआपमाधवं ॥ ७६॥ प्रण
म्यकेशवंवचःसआहमागधेनते ॥ विवाहबांधवारणेविजित्यरोधितागिरौ ॥७७॥ नृपायुतद्वयेनसोष्टविंश

केः शतैरपि॥यियक्षुरुग्ररूपिणंत्रिलोचनंत्वयिस्थिते॥७८॥विमोचयस्वतान्प्रभोनिहत्यमागधेश्वरं॥ अवैदि
कंमखंचतंविलुंपधर्मगुप्तये ॥७९॥ इतीरितेथसारथिंनिशाम्यधर्मजस्यच॥निशम्यतद्वचस्तदाजगामपांडवा
लयं ॥ ८० ॥ सपांडवैःसमर्चितोमखायधर्मजेनच ॥ प्रपृष्टआहमाधवोवचोजगत्सुखावहं ॥८१॥ क्रतुर्यथावि
धानतःकृतोहिपारमेष्ठ्यकं ॥ पदंनयेततत्पदेसुयोग्यमेवनान्यथा ॥ ८२ ॥ अयोग्यकान्महापदेविधातुरेषहि
क्रतुः ॥ समानयोग्यतागणात्करोतिमुक्तिगंवरं ॥८३॥ पुरातुमुक्तितोधिकंस्वजातितःकरोतिच ॥ अत
स्त्रिशंकुपुत्रकोनृपानतीत्यवर्तते ॥ ८४ ॥ सुरांशकोपितेपिताविनाहिराजसूयतः ॥ नशक्ष्यतित्रिशंकुजाद्व
रत्वमाप्तुमद्यतु ॥८५॥ तपश्चरन्समागतेशचीपतौपितातव ॥ मरुद्गणोत्तमःपुरानतूत्थितःशशापसः॥८६॥
व्रजस्वमानुषींतनुंततोमृतःपुनर्दिवं ॥ गतोपिचस्वकांतनुंप्रवेष्टुमत्रनेशसे ॥ तदाधिकस्त्रिशंकुजोभविष्यति
त्वदित्यथ ॥ ८७ ॥ क्षमापितश्चवासवोजगादराजसूयतः ॥ त्रिशंकुजाधिकोभवानवाप्स्यतिस्वकांतनुं
॥ ८८ ॥ अतःसुकार्यएवतेयुधिष्ठिरक्रतूत्तमः ॥ भवद्भिरप्यवाप्यतेस्वयोग्यतामुनाखिला ॥ ८९ ॥ उदीर्य
चैवमीश्वरःक्रतोरमुष्ययोग्यता ॥ वृकोदरेयतोखिलाचतुर्मुखत्वयोग्यतः ॥९०॥ ततःसुपूर्णमस्यतत्फलंवि

धातुमंजसा ॥ जगादवायुवाहनोवचोयुधिष्ठिरंत्विदं ॥ ९१॥ क्वराजसूयमद्यतेजरासुतेतुजीवति ॥ जयेत्क
एवतंयुधामृतोनयोपिसीरिणा ॥९२॥ विरिंचशर्ववाक्यतःसमस्तलोकजायिनि ॥ स्थितेतुतेजरासुतेनसे
त्स्यतिक्रतूत्तमः ॥९३॥ इतीरितेरथांगिनाजगादधर्मनंदनः ॥ निवर्तितंमनःक्रतोरलंममामुनाप्रभो ॥ ९४॥
बभूविरेचभूभृतोनचाधिराज्यमापिरे ॥ यदाचचक्रवर्तिनस्तदेदृशानशत्रवः ॥९५॥ इतीरितेमुनावदत्प्रधा
नमारुतात्मजः ॥ पदंचतुर्मुखस्यवासुसाध्यमेवयत्नतः ॥९६॥ निजानुभाववर्जिताहरेरनुग्रहोज्झिताः ॥ म
हाप्रयत्नवर्जिताजनानजग्मुरुन्नतिं ॥ ९७॥ स्थिरोनुभावएवमेमहाननुग्रहोहरेः ॥ प्रयत्नमेकमग्रतोनिधाय
भूतिमाप्नुमः ॥ ९८॥ इतीरितेमुनाहरिःसमुद्यमात्प्रधानतः ॥ स्थितेहियज्ञकारणेवृकोदरेजगादह ॥९९॥
सएकएवपूरुषोजरासुतोद्यवर्तते ॥ समस्तसद्विरोधिनांबलंकलेरनंतरः ॥१००॥ तथासतांसमाश्रयोयदुद्भ
वाःसतांगुणाः ॥ सएकएवतादृशस्त्वयाविचिंत्ययात्यतां ॥ १०१ ॥ यदिस्मतेनमागधोनिहन्यतेसतांजयः ॥
विपर्ययेणचासतामितिस्मविद्धिनान्यथा ॥ १०२ ॥ सपारमेष्ठ्यसत्पदंप्रयात्यसंशयंयुधि ॥ यएवहंतिमाग
धंसएवधर्मपालकः ॥ १०३ ॥ निहंतिमागधेश्वरंसएववैष्णवंजगत् ॥ करोतिशर्वपालितोयतःसबार्हद्रथः

॥ १०४ ॥ निहंतिशैवनायकंयएववैष्णवाग्रणीः ॥ इतिस्मभावसंयुतेवदत्यजेऽबिभेन्नृपः ॥ १०५ ॥ युधि
ष्ठिरेब्रुवत्यजंमखेनमेत्वलंत्विति ॥ तमाहमारुतात्मजोनिहन्मिमागधंरणे ॥ १०६ ॥ इतीरितेवदद्धरिर्व्र
जामहेवयंत्रयः ॥ अहंचभीमफल्गुनौनिहंतुमेवमागधं ॥ १०७॥ वृकोदरेणहन्यतेयदिस्ममागधाधिपः ॥
मखश्चसेत्स्यतेध्रुवंजगच्चतेवशेभवेत् ॥ १०८॥ इतीरितेतुशौरिणाजगादधर्मनंदनः ॥ सशूरसेनमंडलप्रहा
णतोहरेस्त्रसन्॥१०९॥ भयाद्धियस्यमाधुरंविहायमंडलंगताः॥भवंतएवसागरंततोबिभेम्यहंरिपोः ॥११०॥
इमौहिभीमफल्गुनौममाक्षिणीसदाप्रभो ॥ मनोनिभोभवान्सदानवोविनास्म्यहंपुमान् ॥ १११ ॥ अतोन
जीवितात्प्रियानहंरिपोर्बलीयसः ॥ सकाशमात्महेतुतःप्रयातयामिवःप्रभो ॥ ११२ ॥ इतीरितेवदत्पुनर्वृ
कोदरोरिकक्षभुक् ॥ यदीयनेतृकारमाविरिंचशर्वपूर्वकाः ॥११३॥ वशेचयस्यतद्बलंसुरासुरोरगादिनां ॥
सएषकेशवःप्रभुःक्वचास्यवारुहद्रथः ॥ ११४ ॥ अधृष्यमस्तिमेबलंहरिप्रणायकस्यच ॥ समस्तलोकनेतरि
प्रभौहिसर्वशक्तिता ॥११५॥ अजेयतातथार्जुनेहरेर्वरोद्भवास्तिहि ॥ अतोवयंत्रयोद्यतंप्रयाममागधंरिपुं ॥१०६८॥
॥ ११६ ॥ हनिष्यएवमागधंहरेःपुरोनसंशयः ॥ इतीरितेमुनाहरिर्जगादधर्मनंदनं ॥ ११७॥ वयंत्रयःस

मेत्यतंप्रयातयामसृत्यवे ॥ हनिष्यतिस्फुटंरणेवृकोदरोजरासुतं ॥११८॥ भयंनकार्यमेवतेमयाहतःसनेति
ह ॥ मयाहिनीतिहेतुतःस्वयंनहन्यतेरिपुः ॥ ११९ ॥ सशर्वसंश्रयाग्रणीर्मदाश्रयोत्तमेनतु ॥ निहन्यतेय
दातदाप्रकाशितंहिमेबलं ॥ १२० ॥ अतोनशंकितंमनःकुरुष्वभूपतेक्वचित् ॥ प्रदर्शयामितेनुजोनिहत्य
मागधेश्वरं ॥ १२१ ॥ इतीरितःसविष्णुनाविचार्यतद्गुणान्परान् ॥ तथेतिचाहतेत्रयःप्रतस्थुराशुमागधान्
॥ १२२ ॥ समेत्यमागधांस्तुतेशिवोरुलिंगमित्यलं ॥ सुमाल्यवस्त्रभूषणैःसमर्चितंगिरिंययुः ॥ १२३ ॥
स्वशीर्षतोपिचाहतंजरासुतेनतेगिरिं ॥ न्यपातयंतबाहुभिस्तमस्यचोत्तमांगवत् ॥१२४॥ अद्वारतस्तेनग
रंप्रविश्यमाषस्यनालेनकृतास्त्रिभेरीः॥मु(पु)ष्टिप्रदाबिभिदुस्तस्यकीर्तिशास्त्रोपमान्यक्कृतमागधेशाः ॥१२५॥
तथापणेभ्योबहुमाल्यगंधान्प्रसह्यसंगृह्यशुभांश्चदध्रुः ॥ अद्वारतस्तस्यगृहंचसस्नुःभोशब्दतस्तंचनृपंप्रसस्नुः
॥ १२६॥ तान्विप्रवेषान्सनिशाम्यराजामहाभुजान्स्नातकवेषयुक्तान् ॥ द्वितीयवर्णान्प्रविचिंत्यबाह्वज्या
कर्कशान्वीक्ष्यबभाषएतान् ॥ १२७ ॥ केष्ठाथकिंहेतुतआगताश्चकुतश्चमेपर्वतलिंगभेदनं ॥ कृतंभवद्भिः
कुतएवदुर्नयाःकृतास्तथान्येद्विजवर्यवेषैः ॥ १२८ ॥ इतिब्रुवाणंभगवानुवाचकार्यंहिशत्रोरखिलंप्रतीपं ॥

महाभा० इत्युक्तऊचेनहिविप्रशत्रुरहंकुतोवोममशत्रुताभवेत् ॥ १२९ ॥ इत्युक्तवाक्यंनृपतिंजगादजनार्दनोनैवहिता ता०नि०
॥ १४२ ॥ दृशाद्विजाः ॥ अहंरिपुस्तेस्मिहिवासुदेवइमौचभीमार्जुननामधेयौ ॥ १३० ॥ यद्बांधवान्नःपिशिताशिध अ० २१
र्मतोरौद्रेमखेकल्पयितुंपशुत्वे ॥ इच्छस्यरेवेदपथंविहायतंत्वांबलाच्छास्तुमिहागतावयं ॥ १३१ ॥ विमोक्ष
यामःस्वजनान्यदित्वंनमोचयस्यद्यनिगृह्यचत्वां ॥ मुंचाथवातानभियाहिचास्मात्रणायमर्तुंकृतनिश्चयोत्र
॥ १३२ ॥ इतीरितोसौमगधाधिपोरुषाजगादनाहंशिवयागयुक्तान् ॥ मोक्ष्येपशून्युगपद्वाक्रमेणयोत्स्येच
वोथापिचमूसहायान् ॥१३३॥ निरायुधःसायुधोवायुष्मदिष्टायुधेनवा ॥ एकोपिसकलैर्योत्स्येससैन्योवास
सैनिकान् ॥१३४॥ इत्युक्तवंतमवददजितोरुबलोहरिः ॥ एह्येकमेकोवास्मासुससैन्योवारणेनृप ॥१३५॥ ये
नकामयसेयोद्धुंतंनआसादयद्रुतं ॥ निरायुधःसायुधोवात्वदभीष्टायुधेनवा ॥ १३६ ॥ इत्याहभगवाञ्छत्रुं
यशोभीमेविवर्धयन् ॥ घातयित्वास्वशत्रुंचभीमेनानुग्रहंपरं ॥ १३७॥ भीमस्यकर्तुमिच्छंश्चभक्तिज्ञानादि
वर्धनं ॥ तृणीकर्तुंरिपुंचैवनिरायुधतयागमत् ॥ १३८ ॥ कृष्णभीमार्जुनास्तेनविप्रवेषाश्चतेभवन् ॥ निरा ॥१०६९॥
युधःक्षत्रवेषोनैवयोग्यःकथंचन ॥ १३९ ॥ ततोजग्मुर्विप्रवेषास्तृणीकर्तुंचमागधं ॥ मागधस्यससैन्यस्यस्व

गृहेसंस्थितस्यच ॥ १४० ॥ निरायुधेनभीमेनसमाह्वानेकृतेऽमितं ॥ धर्मंयशश्चभीमस्यवर्धयामासकेशवः ॥ १४१ ॥ तृतीयमर्जुनंचैवसमादाययर्योरिपुं ॥ हरिस्तस्माच्चभीमस्यमहाधिक्यंप्रकाशयन् ॥ १४२ ॥ मुखेनमागधस्यैववृण्वेकंनइतिब्रुवन् ॥ वृण्वेकमस्मास्वितिसप्रोक्तआहजरासुतः ॥ १४३ ॥ कुर्यांनैवार्जुने नाहमबलेनैवसंगरं ॥ पंचपंचाशदब्दोद्यह्ययमेवतुबालवत् ॥ अबलत्वाद्युवाप्येषबालएवमतोमम ॥१४४॥ इत्युक्तोप्यर्जुनोनाहकुरुतर्हिपरीक्षणं ॥ बाहुभ्यांधनुषाचेतिशंकमानःपराजयं ॥१४५॥ अतोभीमेबलाधिक्यंसुप्रसिद्धमभून्महत् ॥ एतदर्थंहिकृष्णेनसमानीतःसफल्गुनः ॥ १४६ ॥ जानन्कृष्णेबलंघोरमविषह्यंस मागधः ॥ कुत्सयन्गोपइतितंभयान्नैवाह्वयत्प्रभुं ॥ १४७ ॥ आह्वयामासभीमंतुस्याद्वामेजीवनंत्विति ॥ १४८ ॥ हनिष्यत्येवमांकृष्णइत्यासीन्नृपतेर्भयं ॥ तस्मात्तंनाह्वयामासवासुदेवंसमागधः ॥ १४९ ॥ अर्जुनेतुजितेकृष्णभीमौमांनिहनिष्यतः ॥ त्रयाणांदुर्बलाह्वानान्नश्येत्कीर्तिश्चमेध्रुवं ॥१५०॥ इतिमत्वाह्वयामासभीमसेनंसमागधः ॥ कथंचिज्जीवितंवास्यान्नतुनश्यतिमेयशः ॥१५१॥ इतीक्ष्यभीमंप्रतियोधनायसंगृह्यराजासजरासुतोबली ॥ राज्येनिजंचात्मजमभ्यषिंचत्पुराख्यातंपत्रतापाख्यरुद्रं ॥१५२॥ बलंभीमेम

न्यमानोधिकंतुगदाशिक्षामात्मनिचाधिकांनृपः ॥ भीतोनियुद्धेस्यददौगदांसभीमायचान्यांस्वयमग्रहीद्ब
ली ॥ १५३॥ तदर्थमेवाशुगदाप्रगृह्यभीमोययौमागधसंयुतोबहिः ॥ पुरात्सकृष्णार्जुनएवतत्रत्वयुध्यतां
केशवपार्थयोःपुरः ॥ १५४ ॥ वाचाजयत्तंप्रथमंवृकोदरःशिवाश्रयंविष्णुगुणप्रकाशया ॥ ततोगदाभ्याम
भिपेततुस्तौविचित्रमार्गानभिदर्शयंतौ ॥ १५५ ॥ तयोर्गदेतेऽशनिसन्निकाशेचूर्णीकृतेदेहमहाद्रढिम्ना ॥
अन्योन्ययोर्वक्षसिपातितेरुषायथाश्मनोःपांसुपिंडौसुमुक्तौ ॥१५६॥ संचूर्णितगदौवीरौमुष्टिभिर्जघ्नतुर्मि
थः ॥ ब्रह्मांडस्फोटसंकाशैर्यथाकेशवकैटभौ ॥१५७॥ चचालपृथ्वीगिरयश्चचूर्णिताःकुलाचलाश्चेलुरलंवि
चुक्षुभुः ॥ समस्तवारांपतयःसुरासुराविरिंचशर्वादयआसदन्नभः ॥१५८॥ सुरास्तुभीमस्यजयाभिकांक्षिण
स्तथाऽसुराद्यामगधाधिपस्य ॥ पश्यंतिसर्वेक्रमशोबलंस्वंसमाददेमारुतनंदनोपि ॥ १५९॥ मानयित्वाव
रंधातुर्दिवसान्दशपंचच ॥ वासुदेवाज्ञयाभीमःशत्रुंहंतुंमनोदधे ॥ १६० ॥ सप्रणम्यहृषीकेशंहर्षादाश्लिष्य
फल्गुनं ॥ रिपुंजग्राहमुकुटेवारणंमृगराडिव ॥१६१॥ पृष्ठेस्यजानुमाधायकूर्मदेशंबभंजह ॥ मृतिकालेपु ॥१०७०॥
नर्देहंविददारयथापुरा ॥ १६२ ॥ मर्मण्येवनहंतव्योमयायमितिमारुतिः ॥ स्वपौरुषप्रकाशायबभंजैनमम

र्मणि ॥ १६३ ॥ भज्यमानेशरीरेस्यब्रह्मांडस्फोटसन्निभः ॥ बभूवरावोयेनैवत्रस्तमेतज्जगत्त्रयं ॥१६४॥
निहत्यकृष्णस्यरिपुंसभीमःसमर्पयामासतदर्चनंहरेः ॥ कृतांहिभीमेनसमर्चनांतांसमक्षमादातुमिहागतोह्य
जः ॥१६५॥ स्वीकृत्यपूजांचवृकोदरस्यदृढंसमाश्लिष्यचतंजनार्दनः ॥ प्रीतोनितांतंपुनरेवकृष्णंननामभी
मःप्रणतोर्जुनेन ॥ १६६ ॥ जग्मुःसुराश्चातितरांप्रहृष्टाब्रह्मादयोदीनतराश्चदैत्याः ॥ बलादुमेशस्यवरेप्रभग्ने
वृकोदरेणाच्युतसंश्रयेण ॥ १६७ ॥ सुतोययौशरणंतात्रमेशंभीमार्जुनान्सहदेवोस्यधीमान् ॥ रथंस्वसारं
चददौसमारुतेर्ननामकृष्णंपरयैवभक्त्या ॥१६८॥ रथोह्यसौवसुनावासुदेवाच्छक्रांतराप्तोवसुवंशजत्वात् ॥
जरासुतस्यासवृकोदरस्तंहरेरथंप्रार्पयामासतस्मै ॥१६९॥ कृष्णोस्मरद्गरुडंसध्वजेभूद्रथंकृष्णोथारुहत्पांडवा
भ्यां ॥ भीमःकन्यांसहदेवस्यहेतोःसमग्रहीदनुजस्यात्मनःसः ॥ १७० ॥ नकुलस्यादान्मद्रराजोहिपूर्वंस्वी
यांकन्यांसातथैषाप्युषाहि ॥ एकापूर्वंतेश्विनोश्चैवभार्यायमौरेमातेयदुषाअश्विभार्या ॥१७१॥ततःकृष्णाया
मग्रजभ्रातृभार्यावृत्तिंहितौचक्रतुर्माद्रिपुत्रौ॥जरासुतस्यात्मजःकेशवादीन्त्रतैःसमभ्यर्च्ययावनुज्ञया॥१७२॥
तदाज्ञयापितृकार्याणिकृत्वातदाज्ञयैवामुचत्तान्नृपांश्च ॥ तैःसंस्तुतःकेशवोभीमपार्थयुक्तोययौभक्तिनम्रैर्यथा

वत् ॥ १७३ ॥ संभाविताःसहदेवेनसम्यक्प्रशस्यकृष्णंभीमसेनंचसर्वे ॥ ययुर्गृहान्स्वानपतत्केशवद्विद्ज
राधुतोंधेतमसिक्रमेण ॥ १७४ ॥ कृष्णश्चपार्थौचतथैकयानंसमास्थिताधर्मजमभ्यगच्छन् ॥ तेषांशंखध्व
निसंबोधितात्माराजाप्रीतश्चातितरांबभूव ॥१७५॥ द्वैपायनोथभगवानभिगम्यपार्थानाज्ञापयत्सकलसंभृ
तिसाधनाय ॥ तंराजसूयसहितंपरमाश्वमेधयज्ञंसमादिशदनन्यकृतंविरिंचात् ॥ १७६ ॥ कर्ताहितस्यपर
मेष्ठिपदंप्रयातियद्यन्यसद्गुणवरैःपरमेष्ठितुल्यः ॥भीमेमखस्यफलमभ्यधिकंविधातुंव्यासःक्रतुंतमदिशद्गुरुरब्ज
जस्य ॥१७७॥ असाधारणहेतुर्यःकर्मणोयस्यचेतनः ॥ सएवतत्फलंपूर्णंभुङ्क्तेन्योल्पमितिस्थितिः ॥ १७८ ॥
विनाविष्णुंनिर्णयोयंसहिकर्मफलोज्झितः ॥ हेतवोपिहिपापस्यनप्रायःफलभागिनः ॥ १७९ ॥ देवाःपु
ण्यस्यदैत्याश्चमानुषास्तुद्विभागिनः ॥ असाधारणहेतुश्चभीमएवप्रकीर्तितः ॥ १८० ॥ यज्ञस्यास्यजरासं
धवधात्कर्णजयादपि ॥ जयाच्चकीचकादीनामन्यैर्जेतुमशक्यतः ॥ १८१ ॥ द्वितीयःफल्गुनश्चैवतृतीय
स्तुयुधिष्ठिरः ॥ तस्माद्ब्रह्मपदप्राप्त्यैव्यासोभीमस्यतंक्रतुं ॥ अनन्यकृतमादिश्यदिशांविजयमादिशत्
॥ १८२ ॥ अथाब्रवीद्धनंजयोधनुर्ध्वजोरथोवरः ॥ ममास्तितद्दिशांजयोममैववांछितःप्रभो ॥ १८३ ॥

इतीरितोखिलप्रभुर्जगादसत्यमस्तिते ॥ समस्तसाधनोन्नतिर्महच्चवीर्यमस्तिहि ॥ १८४ ॥ तथापिकी
चकादयोवृकोदराद्दतेवशं ॥ नयांतिनापितेवशंप्रयातिकर्णएवच ॥ १८५ ॥ बलाधिकोसिकर्णतस्तथापि
नामृतःकरं ॥ ददातितेह्यतिस्पृधानवध्यएषतेद्यच ॥ १८६ ॥ सवर्मकुंडलत्वतोनवध्यएषयत्त्वया ॥ ततोवृ
कोदरोदिशंप्रयातुतेपितुःप्रियां ॥ १८७ ॥ जीवग्राहभयात्कर्णोददातिकरमंजसा ॥ भीमायनात्रसंदेहो
जितोनेनचसंयुगे ॥ १८८ ॥ अजेयौशर्ववचनाद्रणेकीचकपौंड्रकौ ॥ वशंप्रयातोभीमस्यतथावध्योपिचेदि
पः ॥१८९॥ जीवग्राहभयंह्येषांभीमान्मागधपातनात् ॥ तस्मात्करंप्रयच्छंतिजितावापूर्वमेववा ॥ १९० ॥
प्रयाहिचत्वंधनदप्रपालितांदिशंद्वीपान्सप्तचाशेषदिक्षु ॥ नागांश्चदैत्यांश्चतथाधरस्थान्विजित्यशीघ्रंपुनरेहि
चात्र ॥ १९१ ॥ रथोहिदिव्योंबरगस्तवास्तिदिव्यानिचास्त्राणिधनुश्चदिव्यं ॥ येन्येचबाणप्रमुखाअजेयाःश
र्वाश्रयास्तानपिभीमएतु ॥ १९२ ॥ तथासुराश्चापिसमस्तशोस्यबलिंप्रयच्छंतिमदाज्ञयेतरे ॥ दिशंप्रतीची
मथदक्षिणांचयातांयमौक्रमशोह्यध्वरार्थे ॥१९३॥ यशश्चधर्मश्चतयोरपिस्यादितिस्मकृष्णेनसुतेनकाल्याः ॥
उक्तेययुस्तेतमभिप्रणम्यदिशोयथोक्ताःपरमोरुसद्गुणं ॥ १९४ ॥ वृकोदरोजयन्नृपान्विराटमाससादह ॥ जि

तेत्रकीचकेरणेसमाददेकरंततः ॥ १९५ ॥ ततःक्रमान्नृपाञ्जित्वाचेदीनांविषयंगतः ॥ मातृवाक्याद्भयाच्चै
वशिशुपालेनपूजितः ॥१९६॥ मातृष्वसुर्गृहेचोष्यदिवसान्कतिचित्सुखं ॥ करंसुमहदादायततःपूर्वांदिशं
ययौ ॥ १९७ ॥ क्रमेणसर्वान्निर्जित्यपौंड्रकंचमहाबलं ॥ विरथीकृत्यकर्णंचकरमादायसर्वतः ॥ १९८ ॥
हिमवच्छिखरेदेवाञ्जित्वाशक्रपुरोगमान् ॥ क्रीडार्थंयुध्यतस्तेभ्यस्तुष्टेभ्योरत्नसंचयान् ॥ १९९॥ बाहुयुद्धे
नशेषंचगरुडंचमहाबलं ॥ क्रीडमानौविनिर्जित्यभूषणान्यापतोषतः ॥२००॥ ताभ्यांचदृढमाश्लिष्टःस्नेह
विक्लिन्नयाधिया ॥पोप्लूयमानःसततोंबुधौबलीजगामबाणस्यपुरंहरंच ॥ रणेजयद्वारणरूपमास्थितंक्रीडंत
मेतेनचतोषितोहरः ॥ २०१ ॥ पृष्टश्चगिरिशेनासौविस्तरंदिग्जयस्यच ॥ सिंहव्याघ्रादिरूपाश्चआत्मनावि
जितायथा॥गरुत्मच्छेषशक्राद्यादेवाःसर्वेतदब्रवीत् ॥२०२॥ निशम्यशंकरोखिलंमखप्रसाधकंहरिं ॥ ततोब
लेःसुताद्दत्तौसुदिव्यरत्नसंचयं ॥ २०३ ॥ सबाणदैत्यतोमहच्छिवेनदत्तमुत्तमं ॥ प्रगृह्यरत्नसंचयंस्वकंपुरंसमा
ययौ ॥ २०४ ॥ सविप्रयादवेश्वरंद्विधास्थितंजनार्दनं ॥ पुरोनिधायतद्वसुप्रभूतमानमत्तदा ॥ २०५ ॥
सोभिवंद्याग्रजंचैवयथावृत्तंन्यवेदयत् ॥ आत्मनःकृष्णयोःसर्वंधर्मराजाग्रतोमुदा ॥२०६॥ यथाजिताःकी

चक्राद्याएकलव्यसहायवान् ॥ यथाजितःपौंड्रकश्चकर्णाद्याश्चतथापरे ॥ २०७ ॥ यथासिंहादितनवःशेष
वींद्रेंद्रपूर्वकाः ॥ यथागजतनुःशर्वस्तच्चसर्वमवर्णयत् ॥२०८॥ संभावितश्चकृष्णाभ्यांराज्ञाचसमहाबलः॥
आज्ञयाव्यासदेवस्ययज्ञांगानिसमार्जयत् ॥ २०९ ॥ ऊचेतंभगवान्व्यासोजितंसर्वंत्वयारिहन् ॥ जयेसर्व
स्वयज्ञोयंपूर्णोभवतिनान्यथा ॥ २१० ॥ विरिंचःसर्वजित्पूर्वंद्वितीयस्त्वमिहाभवः ॥ इत्युक्त्वैनंसमाश्लिष्य
यज्ञांगानिसमादिशत् ॥ २११ ॥ तदैवान्यादिशोजित्वासमीयुस्तस्ययेनुजाः ॥ सहदेवोदक्षिणाशांजित्वा
रत्नान्युपाहरत् ॥ २१२ ॥ तत्ररुक्मीनयुयुधेसहदेवेनवीर्यवान् ॥ २१३ ॥ जितःकृष्णेनपूर्वंयःशर्वादापध
नुर्वरं ॥ तपसातोषितात्कृष्णादन्यानेवामुनाखिलान् ॥२१४॥ विजेष्यसियदाकृष्णविरोधस्तेतदाधनुः॥
मामेष्यतीतितेनोक्तोनव्यरुध्यतकेशवे ॥२१५॥ स्वसुःस्नेहाच्चकृष्णस्ययज्ञकारयितृत्वतः ॥ भीमार्जुनब
लाच्चैवमाद्रेयायददौकरं ॥२१६॥ जिग्येबलेनान्यनृपान्सहदेवःप्रतापवान् ॥२१७॥ तथास्मृतंसमागतं
घटोत्कचंविभीषणे ॥ समादिशद्ययौचसोप्यसौददौमहाकरं ॥२१८॥ पुराहिराघवोदितंतदस्यसोखिलंत
दा ॥ विचार्यकेशवंचतंबलंचभीमपार्थयोः ॥ दिवौकसश्चपांडवानवेत्यसोददात्करं ॥२१९॥ महौघरत्नसं

चयंसआप्यभीमसेनजः ॥ ययौचमाद्रिनंदनंसचाययौस्वकंपुरं ॥ २२० ॥ नकुलःपश्चिमाशायांविजिग्ये
खिलभूभृतः ॥ करमापचवीरोसौसौहार्दादेवमातुलात् ॥ आययौचमहारत्नसंचयेनस्वकंपुरं ॥२२१॥ अ
र्जुनःकपिवरोच्छ्रितध्वजंस्यंदनंसमधिरुह्यगांडिवी ॥ यातएवदिशमुत्तरांतदापार्वतेयकनृपाःसमाययुः २२२
त्रैगर्ताःपार्वतेयाश्चसहिताःपांडुनंदनं॥अभ्येत्ययोधयामासुर्जानंतस्तच्चिकीर्षितं॥२२३॥तान्विजित्ययुगप
त्सपांडवःसंजयन्क्रमशएवतांदिशं॥प्राव्रजच्चभगदत्तमूर्जितंतेनचास्यसमभून्महारणः॥२२४॥सोभियुध्यस
गजोदिनाष्टकंश्रांतआहपुरुहूतनंदनं॥ब्रूहितेसमरकारणंत्वितिप्राहदेहिकरमित्यथार्जुनः॥२२५॥सोप्यदा
त्करममुष्यवासवोमद्गुरुस्तवपितेतिसादरं॥नैवजेतुमिहशक्ष्यसित्वमित्यावदद्धरिवरास्त्रतेजसा॥२२६॥स्नेह
पूर्वंप्रदत्तेतुकरेनैवाहचोत्तरं॥अर्जुनोव्यर्थकलहमनिच्छन्स्नेहयंत्रितः।२२७। पार्थोजित्वाष्टवर्षाणिषट्द्वीपान
परानपि॥अजयच्चतुर्दिशमपिसर्वशस्त्रास्त्रतेजसा॥२२८॥पातालसप्तकंगत्वाजित्वादैतेयदानवान्॥ बलेश्च
विष्णुवचनात्करंजग्राहसामतः॥२२९॥ जित्वाचवासुकिंभूरिरत्नमादायसत्वरः॥ आजगामपुरंस्वीयंवीरो ॥१०७३॥
वत्सरमात्रतः ॥२३०॥ सुवर्णरत्नगिरयश्चतुर्भिस्तैःसमार्जिताः ॥ चत्वारोयोजनानांहिदशत्रिंशच्छतंतथा

॥२३१॥चतुःशतंचक्रमशउच्छ्रिता दिग्जयार्जिताः॥प्रतीच्याद्यपसव्येनक्रमाद्दिग्भ्यःसमार्जिताः॥२३२॥वि
श्वकर्मकृतत्वात्तुपुरस्याल्पेपिचस्थले ॥ अंतर्गतास्तेगिरयस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥२३३॥ततोयज्ञःप्रववृतेकृष्ण
द्वैपायनेरितः॥ऋत्विजोमुनयोत्रासन्सर्वेविद्यासुनिष्ठिताः॥२३४॥द्वैपायनोक्तविधिनादीक्षितंचक्रिरेनृपं ॥
ज्येष्ठत्वाद्याजमान्यंतुप्रणिधाययुधिष्ठिरे॥२३५॥भीमार्जुनादयःसर्वेसहतेनसमासिरे ॥ ब्रह्माणीपदयोग्यत्वा
त्कृष्णैकायज्ञपत्न्यभूत्॥२३६॥पदायोग्यतयानान्याःपत्न्यस्तेषांसहासिरे ॥ आज्ञयैवजगद्धातुर्व्यासस्यानंतते
जसः॥२३७॥ स्थलमप्यत्रसर्वंहिरत्नहेममयंत्वभूत् ॥ किमुपात्रादिकंसर्वंशिबिराणिचसर्वशः ॥ २३८ ॥आ
हूतंदिग्जयेपार्थैस्तदालोकद्विसप्तकं ॥ सर्वमत्रागमद्ब्रह्मशर्वशक्रादिपूर्वकं ॥२३९॥ भीष्मोद्रोणश्चविदुरोधृ
तराष्ट्रःसहात्मजः ॥ सस्त्रीकाआययुस्तत्रबाह्लीकश्चसहात्मजः ॥ २४० ॥ तथैवयादवाःसर्वेबलभद्रपुरोग
माः ॥ रुक्मिणीसत्यभामाद्यामहिष्यःकेशवस्यच ॥ २४१ ॥ तत्रसर्वजगदेकसंगमेतत्त्वनिर्णयकथाबभूवि
रे ॥ प्राश्निकोत्रपरिपूर्णचिद्घनोव्यासएवभगवान्बभूवह ॥२४२॥ तत्त्वनिर्णयकथासुनिर्णयोवासुदेवगुणवि
स्तरोभवत् ॥ नास्तितत्सदृशउत्तमःकुतःपारएषनततोन्यइत्यपि ॥२४३॥ बादरायणभृगूत्थरामयोःशृण्व

तोःपरमनिर्णयेकृते ॥ मोदमानजनतासमागमेऽपृच्छदत्रनृपतिर्यतव्रतं ॥ २४४ ॥ जानमानोपिनृपतिःकृ
ष्णंपूज्यतमंहरिं ॥ संशयंभूभृतांभेत्तुंभीष्मंपप्रच्छधर्मवित् ॥ २४५ ॥ नास्तिनारायणसममितिवादेननिर्ण
ये ॥ कृतेब्रह्मादिभिरपिकृष्णंमर्त्यंहिमेनिरे ॥ २४६ ॥ नृपास्तस्मादयंकृष्णोनारायणइतिस्मह ॥ सम्यग्ज्ञाप
यितुंधर्मसूनुर्भीष्ममपृच्छत ॥ २४७ ॥ ब्रह्मादयःसुरायस्माद्दृश्यंतेमर्त्यवन्नृभिः ॥ नचैवातितराभ्यासोनृणा
मस्तिमुनिष्वपि ॥ २४८ ॥ सर्वशास्त्रविदंभीष्मंजानंत्येतेनृपाअपि ॥ तस्माद्भीष्ममपृच्छत्सकुलवृद्धत्वतस्त
था ॥ २४९ ॥ पितामहाग्रपूजार्हःकोत्रलोकसमागमे ॥ ब्रह्मशर्वादयश्चात्रसंतिराजानएवच ॥ २५० ॥ इ
तिपृष्टोब्रवीद्भीष्मःकृष्णंपूज्यतमंप्रभुं ॥ २५१ ॥ यद्यप्येकस्त्रिधाविष्णुर्वसिष्ठभृगुवृष्णिषु ॥ प्रादुर्भूतस्तथाप्ये
तेनृपाहिव्यासरामयोः ॥ विप्रत्वान्नविरुध्यंतेततएवचयुक्ततां ॥२५२॥ मन्यंतेनविरोधश्चतेषांतत्रहितादृ
शः ॥ २५३ ॥ अविवादेप्रसिद्धिश्चनैवास्यभविताक्वचित् ॥ तस्मात्कृष्णायदातव्यमितिभीष्मेणचिंतितं
॥२५४॥ कृष्णायदत्तेराजानोविवादंकुर्युरंजसा ॥ विवादेनचकीर्तिःस्याद्वासुदेवस्यविस्तृता ॥ ततःकृष्णा
याग्रपूजादत्तापार्थैर्जगत्पुरः ॥२५५॥ व्यासभार्गवयोःसाक्षात्तदैक्यात्तदनंतरं ॥ अर्घ्यांपूजांददुश्चान्यान्य

थायोग्यमपूजयन् ॥ २५६॥ अग्र्योपहारउपयापितएवकृष्णेकोपादनिंददमुमाशुचचेदिराजः ॥ श्रुत्वैवत
त्पवनजोभिययौनृपंतंहंतुंजगद्गुरुविनिंदकमृद्धमन्युः ॥२५७॥ दूरेपिकेशवविनिंदनकारिजिह्वामुच्छेत्स्यइ
त्युरुतरास्यसदाप्रतिज्ञा ॥ भीमस्यतंतुजगृहेसरिदात्मजोथसंप्रोच्यकेशववचोनिजयोर्वधाय ॥२५८॥ मयै
ववध्याविततावाह्वयत्केशवःपुरा ॥ तच्छ्रुत्वाभीमसेनोपिस्थितोभीष्मकरग्रहात् ॥२५९॥ जानन्नपिहरेरि
ष्टंस्वकर्तव्यतयोत्थितः ॥ भीमएतावदुचितमितिमत्वास्थितःपुनः ॥२६०॥ देवसंघभविनांमहानभूद्वीक्ष्य
तोषइहकेशवेधिकां ॥ अर्चनांयइहमानुषोजनोमध्यएवसतुसंस्थितोभवत् ॥२६१॥ आसुराइहसुयोधनाद
यस्तत्रतेविमनसोबभूविरे ॥ दुर्वचोभिरधिकंचचेदिपःकृष्णमार्च्छंदुरुसद्गुणार्णवं ॥२६२॥ समाह्वयचकेशवं
युधेतमाशुकेशवः ॥ निवार्यतस्यसायकाञ्जघानचारिणाप्रभुः ॥२६३॥ निकृत्तमानकंधरःसभक्तिमानभूद्ध
रौ ॥ तमाश्रितश्चयोसुरोमहातमःप्रपेदिवान् ॥ २६४ ॥ जयःप्रविश्यकेशवंपुनश्चपार्षदोभवत् ॥ असौचपां
डवैःक्रतुःप्रवर्तितोयथोदितः ॥२६५॥ सुवर्णरत्नभारकान्बहून्नृपाउपानयन् ॥ उपायनेसुयोधनंनृपोदिश
द्गृहेस्यच॥२६६॥अभोजयंस्तथाद्विजान्यथेष्टभक्ष्यभोज्यकैः ॥ सुवर्णरत्नभारकान्बहूंश्चदक्षिणाददुः ॥२६७॥

यदिष्टमासयस्यचप्रदत्तमेवपांडवैः ॥ समस्तमत्रसर्वशोथसस्तुरुद्धतामुदा ॥ २६८ ॥ नदत्सुरोरुदुंदुभिप्रगी
तदेवगायकाः ॥ प्रनृत्तदिव्ययोषितःसुरापगांव्यगाहयन् ॥२६९॥ समस्तराजसंयुताविगाह्यजाह्नवीजले॥
पुरंययुःपुनश्चतेस्वसद्मचागमन्सुराः ॥ २७० ॥ गतेषुसर्वराजसुस्वकंपुरंस्वकेषुच ॥ सभीष्मकेषुसर्वशःसहां
विकेयकेषुच ॥ २७१ ॥ विचित्ररत्नकारितेरविप्रभेसभातले ॥ सकेशवोवरासनेविवेशधर्मनंदनः ॥२७२॥
तथैवरुक्मिणीमुखाःपरिग्रहारमेशितुः ॥ तथैवभीमफल्गुनावुपाविशन्हरेरुप ॥२७३॥ सहैववायुसूनुनात
थैवपार्षतात्मजा ॥ उपैवरुक्मिणींशुभांतथैवसत्यभामिनीं ॥ २७४ ॥ यमौचपार्षतादयोधनंजयांतिकेऽवि
शन् ॥ तथैवरामसात्यकीसमीपएवभूभृतः ॥२७५॥ समासतांचसासभाव्यरोचताधिकंतथा॥ यथासभास्व
यंभुवःसमास्थिताचविष्णुना ॥ २७६ ॥ विचित्रहेममालिनःशुभांबराश्चतेधिकं ॥ स्फुरत्किरीटकुंडलाविरे
जुरत्रतेनृपाः ॥ २७७ ॥ विशेषतोजनार्दनःसभार्यकोजगत्प्रभुः ॥ यथादिवौकसांसदस्यनंतसद्गुणार्णवः
॥ २७८ ॥ उपासिरेचतंनृपाःसमस्तशःसुहृद्गणाः ॥ तदाजगामखड्गभृत्सुयोधनःसहानुजः ॥ २७९ ॥
द्वारंसभायाहरिनीलरश्मिव्यूढंत्वजानन्सविहायभित्तिं॥ अभ्यंतराणांदृशिनोविघातिनींसंस्फाटिकामाशु

दृढंचुचुंबे ॥२८०॥ प्रावेशयेतांचयमौतमाशुसभांभुजौगृह्यनृपोपदिष्टौ ॥ तत्रोपविश्यक्षणमन्यतोगादम्
ष्यमाणःश्रियमेषुदिव्यां ॥२८१॥ तत्रेंद्रनीलभुविरत्नमयानिदृष्ट्वापद्मानिनीरमनसाजगृहेस्ववस्त्रं ॥ रत्नोरु
दीधितिनिगूढजलंस्थलंचमत्वापपातसहितोऽवरजैर्जलौघे ॥ २८२॥ तंप्राहसद्भगवताक्षितिभारनाशहेतोः
सुसूचितउरुस्वरतोत्रभीमः ॥ पांचालराजसुतयाचसमंतथान्यैःस्वीयैस्तथानुजहसुर्भगवन्महिष्यः ॥२८३॥
मंदस्मितेनकिलसद्वदनेंदुबिंबोनारायणस्तुमुखमीक्ष्यमरुत्सुतस्य ॥ नोवाचकिंचिदथधर्मसुतोनिवार्यप्रा
स्थापयद्वसनमाल्यविलेपनानि ॥ २८४ ॥ कृष्णावृकोदरगतंबहुलंनिधायक्रोधंययौसशकुनिर्धृतराष्ट्रसू
नुः ॥ सुव्रीडितोनृपतिदत्तवरांबरादीन्व्यक्तृत्यमार्गगतआहसमातुलंस्वं ॥ २८५ ॥ यौमामसहतांकृष्णाभी
मौकृष्णस्यसन्निधौ ॥ तयोरकृत्वासंतापंनाहंजीवितुमुत्सहे॥२८६॥ यदिमेशक्तिरत्रस्याद्धातयेयंवृकोदरं॥
अग्रपूजांचकृष्णस्यविलुंपेयंनसंशयः ॥ २८७॥ ईदृशंपांडवैश्वर्यंदृष्ट्वाकोनामजीवितुं ॥ इच्छेतकरदायेषां
वैश्यवत्सर्वभूमिपाः ॥२८८॥ इत्युक्तःशकुनिर्वैरंदृढीकर्तुंवचोब्रवीत् ॥ किंतेवैरेणराजेंद्रभातृभिर्बलिभिःपु
नः॥२८९॥अनुजीवस्वतान्वीरान्गुणज्येष्ठान्बलाधिकान्॥ इतीरितोतिसंवृद्धकोपआहसुयोधनः ॥२९०॥

यदितेषांतदैश्वर्यंनमांगच्छेदशेषतः ॥ सर्वथानैवजीवेयमितिसत्यंब्रवीमिते ॥२९१॥ नतुबाहुबलाच्छक्य
मादातुंतांश्रियंक्वचित् ॥ नेंद्रोपिसमरेशक्तस्तांजेतुंकिमुमानुषाः ॥ २९२ ॥ इतीरितःपापतमआहगांधार
कोनृपः ॥ पापानामखिलानांचप्रधानंचक्रवर्तिनां ॥ २९३ ॥ यांयांश्रियंप्रदीप्तांत्वंपांडवेषुप्रपश्यसि ॥ ताम
क्लेशतआदास्येक्रीडन्नक्षैस्त्वदंतिके ॥२९४॥ इतीरितःप्रसन्नधीःसुयोधनोबभूवह ॥ प्रजग्मतुश्चतावुभौवि
चित्रवीर्यजंनृपं ॥२९५॥ धृतराष्ट्रमथोवाचद्वापरांशोतिपापकृत् ॥ नास्तिक्यरूपःशकुनिर्विवर्णंहरिणंकृशं
॥ २९६ ॥ दुर्योधनंचतच्छ्रुत्वाकुतइत्याहदुर्मनाः ॥ अब्रूतांतौनृपायाशुद्वाभ्यांयन्मंत्रितंपथि ॥२९७॥ श्रु
त्वैवतन्नेत्यवदत्सभूपतिर्विरोधिधर्मस्यविनाशकारणं ॥ कुमंत्रितंवोनममैतदिष्टंस्वबाहुवीर्यात्क्षमहाश्रियोहि
ते ॥ २९८॥ त्वयापिनिर्जित्यदिशोमखाग्र्याःकार्याःस्पृधोमागुणवत्तमैस्तैः ॥ विशेषतोभ्रातृभिरग्र्यपौरुषै
रित्युक्तआहाशुसुयोधनस्तं ॥ २९९॥ यदिश्रियंपांडवानांनाक्षैराहर्तुमिच्छसि ॥ मृतमेवाद्यमांविद्धिपांड
वैस्त्वंसुखीभव ॥ ३०० ॥ यदिमज्जीवनार्थीत्वमानयाश्विहपांडवान् ॥ सभायांदेवनायैवनचाधर्मोत्रकश्च
न ॥ ३०१ ॥ वेदानुजीविनोविप्राःक्षत्रियाःशस्त्रजीविनः ॥ त्रुट्यतेयेनशत्रुश्चतच्छस्त्रंनैवचेतरत् ॥३०२॥

अतःस्वधर्मएवायंतवापिस्यात्फलंमहत् ॥ इत्युक्तोमाफलंमेस्तुतवैवास्त्वितिसोब्रवीत् ॥ ३०३ ॥ एवंब्रुवन्न
पिनृपआविष्टःकलिनास्वयं ॥ पुत्रस्नेहाच्चविदुरमादिशत्पांडवान्प्रति ॥ ३०४ ॥ आविवेशकलिस्तंहियदा
पुत्रत्वसिद्धये ॥ अंशेनततआरभ्यनैवास्मादपजग्मिवान् ॥३०५॥ यावत्पुरंपरित्यज्यवनमेवविवेशह ॥
तदंतराततस्तस्यपापयुक्तंमनोभवत् ॥ ३०६ ॥ न्यवारयत्तंविदुरोमहामतिःपापंकुलस्यापिविनाशकोयं ॥
समुद्यमोनात्रविचार्यमस्तिकुथानतस्मादयशश्चतेस्यात् ॥३०७॥ इतिब्रुवाणंकलहोत्रनस्यान्निवारयामोवय
मेवयस्मात् ॥ द्रष्टुंसुतान्क्रीडतएकसंस्थानिच्छामिपार्थांश्चसुयोधनादीन् ॥३०८॥ अतःक्षिप्रमुपानेयाःपार्था
इतिबलोदितः ॥ ययौसविदुरःपार्थान्द्वारकांकेशवेगते ॥३०९॥ गतेहिपार्थसन्निधेःसुयोधनेथनारदः ॥
शशंसधर्मसूनुनाप्रचोदितोरिमागतं ॥ ३१० ॥ कउद्यमीनृपेष्वितिप्रपृष्टआहनारदः ॥ ससौभराड्वरंशिवा
द्वापवृष्णिनिर्जयं ॥३११॥ पांसुमुष्टिंसकृद्ग्रासीबहूनब्दांस्तपश्चरन् ॥ आजगामहरादाप्यवरंकृष्णजयेपु
नः ॥ ३१२ ॥ सश्रुत्वामागधवधंदिशांविजयमेवच ॥ राजसूयक्रतुंचैवशिशुपालवधंतथा ॥ ३१३ ॥ यदू
न्प्रत्युद्यमंतूर्णंकरोतीतिनिशम्यतत् ॥ समैक्षद्धर्मजःकृष्णमुखशीतांशुमंडलं ॥ ३१४ ॥ अस्त्वित्युक्त्वास

गोविंदःप्रेषयामासयादवान् ॥ प्रद्युम्नादीन्दिनैःकैश्चित्स्वयंचागात्सहाग्रजः ॥३१५॥ विदुरस्तुततोगत्वा
धर्मराजमथाह्वयत् ॥ भ्रातृभिर्वार्यमाणोपिकृष्णयाचसधर्मराट् ॥३१६॥ सार्धंमात्राभ्रातृभिश्चकृष्णयाचय
यौद्रुतं ॥३१७॥ ज्येष्ठाज्ञयैवविदुरआह्वयन्नपिधर्मजं ॥ नागंतव्यमितिप्राहदोषानुक्त्वाक्षजान्बहून् ॥३१८॥
इतीहदोषसंचयस्तथापितेपितुर्वचः ॥ समीक्ष्यतद्वयंस्वयंकुरुष्वकार्यमात्मनः ॥३१९॥ इतीरितोपिपांडवो
ययौकलिप्रवेशतः ॥ विचित्रवीर्यजंनृपंसमासदत्ससैनिकः ॥ ३२० ॥ कल्यावेशान्नृपतिःप्रतिजज्ञेपूर्वमेव
धर्मात्मा ॥ आहूतोद्यूतकरणान्निवर्तेयंनैववारितोपीति ॥३२१॥ तेनायात्ससुहृद्भिर्निवार्यमाणोपिनागपुर
माशु ॥ नहिधर्मोद्यूतकृतोविशेषतःक्षत्रियस्यलोकगुरोः ॥३२२॥ वैचित्रवीर्यतनयेनतुपांडुपुत्राःसंभावि
तास्तमुपचन्यवसन्निशायां ॥ प्रातस्तुभीष्ममुखराःसकलाश्चभूपाआसेदुराशुचसभांसहपांडुपुत्रैः ॥३२३॥
वैचित्रवीर्यनृपतिर्विदुरान्वितोस्यगांधारराजसहितास्तनयाःसकर्णाः ॥ प्राप्ताःसभातलमथाह्वयदत्रधर्मरा
जंसुतःसुबलकस्यसदेवनाय॥३२४॥सर्वांश्चतत्रकलिराविशदेवभीमपूर्वान्विनैवचतुरःसपृथांचकृष्णां ॥ क्ष ॥१०७७॥
त्तारमेवचततोनहिभीष्ममुख्यैस्तेवारिताःकुलविनाशनकर्मवृत्ताः ॥३२५॥ भीमादिभिःसविदुरेणचवार्य

माणोद्यूतेनिधायपणमप्यखिलंस्ववित्तं ॥ गांधारकेणविदिताक्षहृदाजितोद्राक्पांडोःसुतोथनकुलंन्यदधात्प
णाय ॥३२६॥ तस्मिञ्जितेथसहदेवमथार्जुनंचभीमंचसोमकसुतांस्वमपिक्रमेण॥राजानिधायविजितोऽथसु
योधनःस्वंसूतंदिदेशपृषतात्मजपुत्रिकायाः॥३२७॥ सूतोगत्वातदंतंसमकथयदिमांद्यूतमध्येजितासिक्षिप्रं
चायाहिराज्ञांसमितिमुरुतरामित्यथोसाप्यवादीत् ॥ नाहंयास्येगुरूणांसमितिमितिययौसोप्यमुंभीमभीतं
ज्ञात्वादुःशासनंसोप्यदिशदथनृपोधार्तराष्ट्रोनुजंस्वं ॥३२८॥ सपापपूरुषोत्तमःप्रगृह्यकेशपक्षके॥पुरःस्वमा
तुरानयत्सभामयुग्मवाससीं ॥३२९॥ समाहृतारजस्वलाजगादभीष्मपूर्वकान् ॥ अधर्मएषवार्यतेनधर्मि
भिर्भवद्विधैः ॥३३०॥ कथंछलात्मकेद्यूतेजितेधर्मजयोभवेत्॥नहिद्यूतंधर्म्यमाहुर्विशेषेणचभूभुजां ॥३३१॥
येधर्मंनवदंतीहनतेवृद्धाइतीरिताः ॥ अवृद्धमंडितांनैवसभेत्याहुर्मनीषिणः ॥३३२॥ कथंद्यूतेजिताचाहम
जितेस्वपतौस्थिते ॥ समानधर्मिणीमाहुर्भार्यांयस्माद्विपश्चितः ॥३३३॥ सहैवकर्मकर्तव्यंपतौदासेहिभार्य
या ॥ दासीत्वंमेपृथङ्नस्याज्जितेपिहिपतौततः ॥ ३३४ ॥ इत्युक्ताअपिभीष्माद्याःकल्यावेशेनमोहिताः ॥
पृच्छधर्मजमित्युक्त्वातूष्णीमेवबभूविरे ॥ ३३५ ॥ दुर्योधनप्रतीपंहिनकश्चिदशकत्तदा ॥ उवाचविदुरस्त

त्रनधर्मोयमितिस्फुटं ॥३३६॥ नतस्यवाक्यंजग्राहधृतराष्ट्रःसहात्मजः ॥ ऊर्ध्वबाहुःसचुक्रोशदेवानाख्या
पयंस्तदा ॥ ३३७ ॥ स्वाशक्तिंद्रौपदींचाहजितानैवासिधर्मतः ॥ अधर्मोहिमहानेतांसभामाक्रम्यतिष्ठति
॥ ३३८॥ एवंतुविदुरेणोक्तेविकर्णःपापकोपिसन् ॥ आहडंभार्थमेवात्रधर्मवित्त्वंप्रकाशयन् ॥३३९॥ अ
धर्मएवायमितिकर्णोथैनमभर्त्सयत् ॥३४०॥ दृष्ट्वाभीमःक्लिश्यमानांचकृष्णांधर्मात्ययंधर्मराजेचदृष्ट्वा ॥ रा
जाशास्योयुवराजेनधर्माच्चलन्यस्माद्वाक्यमिदंबभाषे ॥ ३४१ ॥ इमांन्यस्तवतोद्यूतेधक्ष्णीयौहितेभुजौ ॥
नैवमित्यर्जुनोवादीत्तमाहाथवृकोदरः ॥३४२॥ वक्तव्यंनतुकर्तव्यंतस्मान्नहिमयाकृतं ॥ उत्तमेवचसाशिक्षा
मध्यमेर्थापहारणं ॥३४३॥ अधमेदेहदंडश्चतस्माद्वाच्योयुधिष्ठिरः ॥ अथकर्णोब्रवीत्कृष्णामपतिर्ह्यसिशो
भने॥३४४॥धार्तराष्ट्रगृहंयाहीत्यथदुर्योधनोवदत्॥परस्परविरोधार्थंपांडवानामिदंवचः॥३४५॥युधिष्ठिरोदुः
खहेतुस्तवैकोयद्येनमन्येनगुरुर्नएषः॥इतिब्रूयुरथवाभीमपार्थावेकोपिवाभीमइहोत्सृजेत्वां ॥३४६॥ इत्युक्तऊ
चेपवमानसूनुःपूज्योस्माकंधर्मजःसंशयोन॥ गुरुश्चाहंवोखिलानांयतोहिबलज्येष्ठंक्षत्रमाहुर्महांतः॥३४७॥ ॥१०७८॥
बलज्यैष्ठ्येयदिवःसंशयःस्यादुत्तिष्ठध्वंसर्वएवाद्यवीराः ॥ मृद्नामिवःपादतलेनसर्वान्सहानुबंधान्यश्चमांयोद्धु

कामः ॥३४८॥ इतिब्रुवन्समुत्थितोनदन्वृकोदरोयदा ॥ विघूर्णितासभाखिलाभयान्नचाहकिंचन ॥३४९॥
भीष्मोद्रोणोविदुराद्याःक्षमस्वसर्वंत्वयोक्तंसत्यमित्येवहस्तौ॥गृहीत्वैनंस्थापयामासुरस्मिंस्थितेशांतिंचापिरे
धार्तराष्ट्राः ॥३५०॥निवारितोधर्मजेनगुरुभिश्चापरैस्तदा॥माननार्थंगुरूणांतुभीमस्तान्नजघानह ॥३५१॥
नैवात्यवर्ततज्येष्ठंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ तेषांपापाभिवृद्ध्यर्थंज्येष्ठवृत्तिंचदर्शयन् ॥ ३५२॥ अथदुर्योधनःपा
पोभीमसेनस्यपश्यतः ॥ ऊरुंसंदर्शयामासकृष्णायैभीमआहतं ॥ ३५३ ॥ तवोरुमेनंगदयोरुवेगयाविभे
त्स्यइत्येवपुनःसुयोधनः ॥ ऊचेनान्यद्धवतामस्तिवित्तंद्यूतेकृष्णंस्थापयध्वंपणाय ॥३५४॥ अथाब्रवीद्वृको
दरःकृतेवमाननेहरेः ॥ निपात्यभूतलेहितेशिरोस्पृदिष्यइत्यलं ॥३५५॥ सवध्यएवमेसदापरोक्षतोपियोह
रिं ॥ विनिंदयेदितिध्रुवंप्रतिश्रुतंहिमारुतेः ॥ ३५६ ॥ पुनश्चपापवृद्धयेतदैवनोजघानतं ॥ विकर्तनात्म
जःपुनर्जगादसोमकात्मजां ॥ ३५७ ॥ प्रयाहिभूभृतोहिनोगृहंनसंतिपांडवाः ॥ इतीरितेसमुत्थितोवृको
दरोनुचार्जुनः ॥३५८॥ उभौचतौयुधिष्ठिरोन्यवारयत्तथापरे ॥ ततोनिषण्णयोस्तयोःसुयोधनोवचोब्रवी
त् ॥३५९॥ दुःशासनैषांवासांसिदासानांनोव्यपाकुरु ॥ इत्युक्तोभ्यगमत्पार्थान्स्ववासांस्यथतेददुः॥३६०॥

तेचीरवसनाभूत्वातानशिष्टान्प्रकाश्यच ॥ निषेदुश्चक्षमायांतेक्षमामालंब्यविस्तृतां ॥ ३६१ ॥ पुनर्दुर्यो
धनेनोक्तःपार्थानामथपश्यतां ॥ चकर्षवासोद्रौपद्यास्तदावादीद्वृकोदरः ॥ ३६२ ॥ पापेषुपूर्वस्यतथाध
मस्यवंशेकुरूणामुरुधर्मशालिनां ॥ दुःशासनस्यास्यविदार्यवक्षःपिबामिरक्तंजगतःसमक्षं ॥३६३॥ विकृ
ष्यमाणेवसनेतुकृष्णासस्मारकृष्णंसुविशेषतोपि ॥ तदान्यदासीद्वसनंचतस्यादिव्यंसुसूक्ष्मंकनकावदातं
॥ ३६४ ॥ पुनःपुनश्चैवविकृष्यमाणेदुःशासनेऽन्यानिचतादृशानि ॥ बभूवुरंतंनजगामपापःश्रांतोन्यषीद
त्स्विन्नगात्रःसभायां ॥३६५॥ वस्त्रोच्चयेशैलनिभेप्रजातेदुर्योधनःप्राहसंजातकोपः ॥ प्रवेशयैनांगृहमेवशी
घ्रंकिंनश्चिरेणेतिसुमंदबुद्धिः॥ ३६६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंकृष्णाप्रतिज्ञामकरोत्तदा ॥ भीमोदुर्योधनंहंताकर्णं
हंताधनंजयः ॥ ३६७ ॥ शकुनिंत्वक्षकितवंसहदेवोहनिष्यति ॥ इत्युक्तेतत्तथेत्याहभीमसेनःसभातले
॥३६८॥ प्रतिज्ञामाददेपार्थस्तांमाद्रीनंदनस्तथा ॥ नकुलःप्रतिजज्ञेथशाकुनेयवधंप्रति ॥ ३६९ ॥ ततःसु
योधनानुजश्चकर्षपार्षतात्मजां ॥ गृहायतांनिशाम्यतुक्रुधाहमारुतात्मजः ॥३७०॥ अर्जुनार्जुननैवात्रक्ष ॥१०७९॥
मामेतातरोचते॥पतितस्यास्यदेहस्यकाष्ठविष्ठासमस्यच॥३७१॥फलानित्रीणिशिष्यंतेविद्याकर्मसुताइति॥

इतिवेदोदितंवाक्यंनसुतोदारधर्षणे ॥३७२॥ दुष्टदारोनचाप्नोतिलोकानर्थोंहिदूषितः ॥ अरक्षणाद्दूषिता
यानत्यागाच्चशुभंभवेत् ॥३७३॥ अतोघ्नसानुबंधकान्निहन्मिधार्तराष्ट्रकान् ॥ इतिब्रुवन्व्यलोकयद्रिपून्दह
न्निवौजसा ॥ ३७४ ॥ ददर्शचमहाघोरमादातुंपरिघंरुषा ॥ कर्तुंव्यवसितोबुद्ध्यानिःशेषान्धार्तराष्ट्रकान्
॥ ३७५ ॥ तदाशिवाववाशिरेसुयोधनाग्निगेहतः ॥ तथैवतत्पितुर्गृहेप्यभूद्भयानकंबहु ॥३७६॥ निमि
त्तान्यतिघोराणिकुपितेमारुतात्मजे ॥ दृष्ट्वांबिकेयोविदुरंपप्रच्छैषांफलंद्रुतं॥३७७॥आहतंविदुरोज्येष्ठंक्षणे
स्मिंस्तवपुत्रकाः॥ सानुबंधानशिष्यंतिवृकोदरबलाहताः ॥३७८॥ क्रीडसेर्भकवत्त्वंहिकिंजितंकिंजितंत्वि
ति॥अधर्मेणजितानत्रजितान्पश्यसिपांडवान्॥३७९॥ स्त्रीषुद्यूतेषुवादत्तंमदांधेननरेणवा ॥ नदत्तमाहुर्वि
द्वांसस्तस्यबंधुभिरेवच ॥३८०॥ आहार्यंपुनराहुश्चतथापिनतुपांडवैः ॥ तत्कृतंतवपुत्राणांख्यापयद्भिरशि
ष्टतां ॥३८१॥ इत्युक्तआहांबिकेयोनिमित्तानांफलंकथं ॥ नभवेदितिसप्राहद्रुतंकृष्णाविमोच्यतां॥३८२॥
तोषयस्ववरैश्चैनामन्यथातेसुतान्मृतान् ॥ विद्धिभीमेननिष्पिष्टान्नात्रतेसंशयोभवेत् ॥३८३॥ कृष्णाचपां
डवाश्चैवतपोवृद्धिमभीप्सवः ॥ तपसानैवधक्ष्यंतितेनजीवंतितेसुताः ॥३८४॥ तथापियदिकृष्णांत्वंनमो

चयसितेसुतान् ॥ हनिष्यतिनसंदेहोबलेनैववृकोदरः ॥३८५॥ इतीरितेविनिर्भर्त्स्यपुत्रंदुःशासनंनृपः ॥ अमोचयद्वरैश्चैनांछंदयामासपार्षतीं ॥३८६॥ छंदितासावरैस्तेनधर्मेभागवतेस्थिता ॥ नैवात्मनोवरान्वव्रेवव्रेतेषांविमोक्षणं ॥३८७॥ युधिष्ठिरस्यसभ्रातुःसराष्ट्रस्यविमोक्षणं ॥ ददौनृपोस्यानपुनश्छंद्यमानापिसावृणोत् ॥३८८॥ भर्तुर्विष्णोश्चनान्यस्माद्वरस्वीकारइष्यते॥एवंहिभगवद्धर्मस्तस्मात्सानावृणोत्परं॥३८९॥ अधर्मतोहृतत्वाच्चतद्दानंनवरोभवेत् ॥ इतिमत्वापांडवानांवव्रेकृष्णाविमोक्षणं ॥ ३९० ॥ श्वशुरादैहिकवराःक्षत्रियायास्त्रयोयतः ॥ उक्ताःशतंचविप्रायाधर्मेभागवतेततः ॥ हेतुनातेनवव्रेसानान्यत्किंचिदतःपरं ॥३९१॥ ततोविमुक्ताःप्रययुश्चपार्थागुरून्प्रणम्यस्वपुरंसकृष्णाः ॥ दुर्योधनानंतरजोजगादतातंनिजंपापकृतांप्रधानः ॥ ३९२ ॥ समस्तपांडवश्रियंसमागतामहोपुनः ॥ व्यमोचयोवृकोदराद्वधश्चनोध्रुवंभवेत् ॥ ३९३ ॥ अतःपुनश्चपांडवान्समाह्वयस्वनःकृते ॥ पुनश्चदेवनंभवेज्जितावनंप्रयांतुच ॥ ३९४ ॥ तेनोक्तःसतदाराजापांडवान्पुनराह्वयत् ॥ पुनःपित्रासमाहूतोदेवनाययुधिष्ठिरः ॥ भ्रातृभिर्वार्यमाणोपिकृष्णयाचागमत्सभां ॥ ३९५ ॥ द्वादशाब्दंवनेवासमज्ञातंत्वेकवत्सरं ॥ वासंप्रसिद्धनृपतेःपुरेनैवातिदूरतः

॥३९६॥ कृष्णायाःपांडवानांवादर्शनेऽज्ञातवासिनां ॥ एकस्यापिसमस्तानांद्वादशाब्दंपुनर्वनं ॥ ३९७॥
वत्सराज्ञातवासंचत्यागेप्युक्तविधेस्तथा ॥ दुर्योधनःपणंचक्रेबुद्ध्यादुःशासनोक्तया ॥३९८॥ गांधारेणपुन
श्चाक्षहृदयज्ञेनधर्मजः ॥ पराजितोवनंयातुमैच्छत्सभ्रातृकोयदा ॥ ३९९ ॥ तदानन्तपापकृत्सुयोधनानु
जोहसन् ॥ वदंश्चमारुतात्मजंपुनःपुनश्चगौरिति ॥४००॥ उवाचचपुनःकृष्णांनृत्यन्नेवसभातले ॥ अप
तिर्ह्यसिकल्याणिगच्छदुर्योधनालयं ॥४०१॥ एतेखिलाःषंढतिलास्तमोंधंप्राप्तानचैषांपुनरुत्थितिःस्यात् ॥
इतिब्रुवाणोनुचकारभीमंतदाऽहसन्धार्तराष्ट्राश्चसर्वे ॥४०२॥ तदाकरोद्भीमसेनःप्रतिज्ञांहंतास्मिवोह्यखिला
न्संगरेहं ॥ इतीरितेशरणंद्रोणमेवजग्मुःसमस्ताधृतराष्ट्रपुत्राः ॥ ४०३ ॥ यत्रद्रोणस्तत्रपुत्रस्तत्रभीष्मःकृप
स्तथा ॥ नचात्येतिगुरून्भीमइतितंशरणंययुः ॥४०४॥ अब्रवीद्धार्तराष्ट्रांश्चद्रोणोविप्रोपिसन्नहं ॥ सपुत्रः
सकृपःशस्त्रंग्रहीष्येभवतांकृते ॥४०५॥ रक्षणेभवतांचैवकुर्यांयत्नंस्वशक्तितः ॥ नतुभीमाद्रक्षितुंवःशक्तःस
त्यंब्रवीम्यहं ॥४०६॥ ततोययुःपांडवास्तेसभायावनायकृष्णासहिताःसुशूराः ॥ गत्वानुचक्रेयुवसिंहखेल
गतिंभीमंधार्तराष्ट्रोपहस्य ॥४०७॥ दृष्ट्वासभायाअर्धनिष्क्रांतदेहोव्यावृत्यभीमःप्राहसंरक्तनेत्रः ॥ ऊरुंतवा

न्यंचरणेविभेत्स्यइत्युक्त्वासौनिर्गतोसत्सभायाः ॥४०८॥ प्रयातानन्ुतान्कुंतीप्रययौपुत्रगर्द्धिनी ॥ रोरुद्य
मानांविदुरःस्थापयामासतांगृहे ॥ प्रणम्यतांययुःपार्थाःसकृष्णाःशीघ्रगामिनः ॥४०९॥ युधिष्ठिरोऽवाग्व
दनोययौनक्रोधचक्षुषा ॥ दहेयंकौरवान्सर्वानितिकारुणिकोनृपः ॥ ४१० ॥ उद्धृत्यबाहूप्रययौबाहुशाली
वृकोदरः ॥ आभ्यामेवाखिलान्छत्रून्छक्तोहंतुमहंत्विति ॥४११॥ अबद्धकेशाप्रययौद्रौपदीसासभातला
त् ॥ मुक्तकेशाभविष्यंतिधार्तराष्ट्रस्त्रियस्त्विति ॥ ४१२ ॥ वर्षन्पांसून्ययौपार्थइत्थंशत्रुषुसायकान् ॥ वर्ष
यामीत्यभिप्रायःपरमास्त्रविदांवरः ॥ ४१३ ॥ यमाववाङ्मुखौयातौनावयोःशत्रवोमुखं ॥ पश्यंत्वस्यामव
स्थायामित्येवधृतचेतसौ ॥४१४॥ प्रेतसंस्कारसूक्तानिपठन्धौम्योग्रतोययौ ॥ हतेषुधार्तराष्ट्रेषुमयाकार्याः
क्रियाइति ॥ ४१५ ॥ तानथानुययुःसूतारथैःपरिचतुर्दशैः ॥ सूदाःपौरोगवाश्चैवभृत्यायेत्वाप्तकारिणः
॥ ४१६ ॥ ततस्तेजाह्नवीतीरेवनेवटमुपाश्रिताः ॥ न्यषीदन्नागतान्दृष्ट्वासमस्तान्पुरवासिनः ॥ ४१७ ॥
ततस्तुतेसर्वजगन्निवासंनारायणंनित्यसमस्तसद्गुणं॥स्वयंभुशर्वादिभिरर्चितंसदाभक्त्याऽस्मरन्भक्तभवापहं ॥१०८१॥
प्रभुं॥४१८॥इतिश्रीमदानंदतीर्थ०श्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेपांडववनप्रवेशोनामएकविंशोऽध्यायः२१

ॐआगंतुकामान्पुरवासिनस्तेसंस्थाप्यकृच्छ्रेणकुरुप्रवीराः॥रात्रौप्रविष्टागहनंवनंचकिर्मीरमासेदुरथोनरा
शं ॥१॥ बकानुजोसौनिखिलैरजेयोवराद्गिरीशस्यनिहंतुकामः ॥सदारसोदर्यमभिप्रसस्रेभीमंमहावृक्षगिरी
न्प्रमुंचन् ॥२॥ ससंप्रहारंसहतेनकृत्वाभीमोनिपात्याशुधरातलेतं ॥ चक्रेमखेसंगरनामधेयेप्रसह्यनारायण
दैवतेपशुं ॥ ३ ॥ निहत्यरक्षोवनमध्यसंस्थास्तदायतीनामयुतैःसमेताः ॥ अशीतिसाहस्रमुनिप्रवीरैर्दशां
शयुक्तैःसहिताव्यचिंतयन् ॥४॥ विचिंत्यतेषांभरणायधर्मजःसंपूज्यसूर्यस्थितमच्युतंप्रभुं ॥ दिनेऽक्षयान्नं
पिठरंतदापरत्नादिदंकामवरान्नदंच ॥५॥ बभारतेनैवयुधिष्ठिरस्तान्प्रत्येकशस्त्रिंशतदासदासिकान् ॥ सुव
र्णपात्रेषुहिभुंजतेयेगृहेतदीयेबहुकोटिदासके ॥ ६ ॥ सत्संगमाकांक्षिणएवतेवसन्पार्थैःसहान्येचमुनींद्रवृं
दाः॥ शृण्वंतएभ्यःपरमार्थसाराःकथावदंतश्चपुरातनास्तथा ॥७॥ एवंगजानांबहुकोटिबृंदांस्तथारथानां
चहयांश्चबृंदशः ॥ विसृज्यरत्नानिनरांश्चबृंदशोवनेविजह्रुर्दिविदेववत्सुखं ॥८॥ गवांचलक्षंप्रददातिनित्य
शःसुवर्णभारांश्चशतंयुधिष्ठिरः ॥ सभ्रातृकोसौवनमाप्यशक्रवन्मुमोदविप्रैःसहितोयथासुखं ॥९॥ पार्थेषु

 यातेषुकिमत्रकार्यमितिस्मपृष्टोविदुरोग्रजेन ॥ आहूयराज्यंप्रतिपादयेतिप्राहैनमाहाथरुषांबिकेयः ॥१०॥
॥१५५॥ ज्ञातंप्रतीपोसिममात्मजानांनमेत्वयाकार्यमिहास्तिकिंचित्।यथेष्टतस्तिष्ठवागच्छवेतिप्रोक्तोययौविदुरःपांडु अ० २२
पुत्रान् ॥११॥ तस्मिन्गतेभ्रातृवियोगकर्शितःपपातभूमौसहसैवराजा ॥ संज्ञामवाप्यादिशदाशुसंजयंजी
वामिचेदाशुममानयानुजं ॥१२॥ इतीरितःसंजयःपांडवेयान्प्राप्यानयद्विदुरंशीघ्रमेव ॥ सोप्यागतःक्षिप्रम
पास्तदोषोज्येष्ठंववंदेथसचैनमाश्लिषत् ॥ अंकंसमारोप्यसमूर्ध्निचैनमाघ्रायलेभेपरमांमुदंतदा ॥१३॥ क्षत्तार
मायांतमुदीक्ष्यसर्वेससौबलाधार्तराष्ट्राअमर्षात्॥संमंत्र्यहंतुंपांडवानामुतैकंछन्नोपधेनैवससूतजाययुः।१४।
विज्ञायतेषांगमनंसमस्तलोकांतरात्मापरमेश्वरेश्वरः॥ व्यासोभिगम्यावददांबिकेयंनिवारयाश्वेवसुतंतवेति
॥१५॥ अवाप्यपार्थानयमद्यमृत्युंसहानुबंधोगमिताह्यसंशयं ॥इतीरितेतेननिवारयेतिप्रोक्तोहरिःप्राहनसं
वदेतैः॥१६॥मैत्रेयआयास्यतिसोपिवाचंशिक्षार्थमेतेष्वभिधास्यतीह ॥ तांचेत्करोत्येषसुतस्तवास्यभद्रंतदा
शप्स्यतित्वन्यथासः ॥१७॥ उक्त्वेतिराजानमनंतशक्तिर्व्यासोययौतत्रगतेषुतेषु॥ सुयोधनाद्येषुहतेषुपार्थैं ॥१०८२॥
र्भूभारहानिर्नभवेदितिप्रभुः॥१८॥सर्वांश्चचेष्टाभगवन्नियुक्ताःसदासमस्तस्यचितोचितश्च ॥तथापिविष्णुर्वि

निवारयेत्कचिद्वाचाविधत्तेचजनान्विडंबयन्॥१९॥मैत्रेयअगादथभूपतिश्चपुत्रान्समाहूयसकर्णसौबलान्॥
संपूजयामासमुनिंसचाहदातुंराज्यंपांडवान्सप्रशंसन्॥२०॥विशेषतोभीमबलंशशंसकिर्मीरनाशादिवदन्मु
नींद्रः॥श्रुत्वाहसंस्तद्धृतराष्ट्रपुत्रआस्फालयामासनिजोरुमुग्रः॥२१॥शशापचैनंमुनिरुग्रतेजास्तवोरुभेदाय
भवेत्सुयुद्धं॥इत्यूचिवान्धृतराष्ट्रानतोपियदिनचेद्राज्यदस्त्वंतथेति॥२२॥श्रुत्वातुकिर्मीरवधंस्वपित्रापृष्टंक्षत्रो
क्तंसोत्रसद्धार्तराष्ट्रः॥वनेवसंतोथपृथासुतास्तेवार्तांस्वकीयांप्रापयामासुराशु॥२३॥कृष्णेसोपिद्रुतमायात्स
सत्यःसंबंधिनोयेचपांचालमुख्याः॥क्रुद्धंकृष्णंधार्तराष्ट्रायपार्थाःक्षमापयामासुरुच्चैर्गृणंतः॥२४॥गुणांस्तदी
यानमितान्प्रणम्यतदारुदंतीद्रौपदीचापपादौ॥सापादयोःपतितावासुदेवमस्तौत्समस्तप्रभुमात्मतंत्रं॥२५॥
अचिंत्यनित्याव्ययपूर्णसद्गुणार्णवैकदेहाखिलदोषदूर॥रमाब्जजेशसुरेंद्रपूर्ववृंदारकाणांसतताभिवंद्य॥२६॥
समस्तचेष्टाप्रदसर्वजीवप्रभोविमुक्ताश्रयसर्वसार॥इतिब्रुवंतीसकलानुभूतंजगादसर्वेशितुरच्युतस्य॥यस्या
धिकानुग्रहपात्रभूतास्वयंहिशेषेशविपादिकेभ्यः॥२७॥ श्रुत्वासमस्तंभगवान्प्रतिज्ञांचकारतेषामखिलाश्च
योषाः॥पतीन्समालिंग्यविमुक्तकेशाभीमाहतान्दर्शयेनान्यथेति॥२८॥ तांसांत्वयित्वामधुरैःसुवाक्यै

नारायणोवाचमिमांजगाद ॥ २९ ॥ यदीहाहंस्थितोनैवंभविताहंत्वयोधयं ॥ साल्वराजंदुरात्मानंहत
श्चासौसुपापकृत् ॥ ३० ॥ सन्निधानेथदूरेवाकालव्यवहितेपिवा ॥ स्वभावाद्वाव्यवहितेवस्तुव्यवहितेपि
वा ॥ ३१ ॥ नाशक्तिर्विद्यतेविष्णोर्नित्याव्यवहितत्वतः ॥ तथापिनरलोकस्यकरोत्यनुकृतिंप्रभुः ॥३२॥
दुष्टनांदोषवृद्ध्यर्थंभीमादीनांगुणोन्नतेः ॥ युधिष्ठिरेतिवृद्धंतुराजसूयादिसंभवं ॥३३॥ धर्मंचसंक्रामयितुं
कृष्णायामनुजेषुच ॥ योग्यताक्रमतोविष्णुरिच्छयेत्थमचीकॢपत् ॥३४॥ एधमानद्विडित्येवविष्णोर्नामहिवै
दिकं ॥ स्वयोग्यतायाअधिकंधर्मज्ञानादिजंफलं ॥३५॥ भीष्मद्रोणांबिकेयादेःपार्थेष्वेवनिधापितुं ॥ पुन
श्चपापवृद्ध्यर्थमजोदुर्योधनादिषु ॥३६॥ व्यासोंबिकासुतंप्राहपार्थामेभ्यधिकंप्रियाः ॥ तेषांप्रवासनंचैवप्रियं
नममसर्वथा ॥३७॥ इतिदुर्योधनादीनांपापवृद्ध्यर्थमेवसः ॥ प्रियाइत्येवकथनात्पांडवानांशुभोन्नतेः ॥३८॥
गुरुत्वाद्भीमसेनस्यक्षमाद्यूतेर्जुनादिनां ॥ नातिधर्मस्वरूपोत्रधर्मोभीमेनिरोपधः ॥३९॥ द्रौपद्याअप्यतिक्ले
शात्क्षमाधर्मोमहानभूत् ॥ साहिभीममनोवेदनकार्यंःशापइत्यलं ॥४०॥ तस्माद्यथायोग्यतयाहरिणाधर्म
वर्धनं ॥ कृतंतत्रासन्निधानंकारणंकेशवोब्रवीत् ॥ ४१ ॥ साल्वंश्रुत्वासमायांतंरौक्मिणेयादयोमया ॥ प्र

स्थापिताहिभवतांसकाशेतेययुःपुरीं ॥ तदासाल्वोपिसौभेनद्वारकामर्दयन्भृशं ॥४२॥ प्रद्युम्नआशुनिरगा
दथसर्वसैन्यैरन्यैश्चयादवगणैःसहितोनुजैश्च॥साल्वोवगम्यतनयंममतद्विमानात्पापोवरुह्यरथमारुहदत्रयो
द्धुं॥ ४३ ॥ कृत्वाशुयुद्धममुनाममपुत्रकोसावस्त्राणितस्यविनिवार्यमहास्त्रजालैः ॥ दत्तंमयाशरममोघमथा
ददेतंहंतुंनृपंकृतमतिस्त्वशृणोद्वचःखे ॥ ४४॥ नारायणेनहिपुरामनसाभिक्लृप्तंकृष्णावतारमुपगम्यनिहन्मि
साल्वं ॥ इत्येवतेनहरिणापिसभार्गवेणविद्रावितोननिहतःस्वमनोनुसारात् ॥४५॥ वध्यस्त्वयानहिततोय
मयंचबाणश्चक्रायुधस्यदयितोनितराममोघः॥मामुंचतेनतमिमंविनिवर्तयेहंसाल्वंहदिस्थितइतीरितमीरणे
न ॥ ४६॥ श्रुत्वावचःसपवनस्यशरंत्वमोघंसंजहआशुसचसाल्वपतिःस्वसौभं ॥ आरुह्यबालकलहेनकिम
त्रकार्यंकृष्णेनसंगरइतिप्रययौस्वदेशं ॥ ४७॥ प्रद्युम्नसांबगदसारणचारुदेष्णाःसेनांनिहत्यसहमंत्रिगणैस्त
दीयां ॥ आह्लादिनःस्वपुरमाययुरप्यहंचतत्रागमंसपदितैःश्रुतवानशेषं ॥४८॥ यस्मिञ्छरेकरगतेविजयोध्रु
वःस्यान्मत्तेजसातदनुसंग्रहणात्सुतान्मे॥यातंनिशम्यरिपुमात्मपुरींचभग्नांदृष्ट्वैवतेनतदनुव्रजनंकृतंमे॥४९॥
तंसागरोपरिगसौभगतंनिशाम्यमुक्तेचतेनमयिशस्त्रमहास्त्रवर्षे॥ तंसंनिवार्यचमयाशरपूगविद्धोमायायुयो

जमयिपापतमःससाल्वः ॥५०॥ ताःक्रीडयाक्षणमहंसमरेनिशाम्यज्ञानास्त्रतःप्रतिविधूयबहूंश्चदैत्यान् ॥ ह
त्वाशुतंचगिरिवर्षिणमाशुसौभंवार्धौन्यपातयमरींद्रविभिन्नबंधं ॥५१॥ तंस्यंदनेस्थितमथोविभुजंविधाय
बाणेनतद्रथवरंगदयाविभिद्य॥चक्रेणतस्यचशिरोविनिकृत्त्यधातृशर्वादिभिःप्रतिनुतःस्वपुरीमगांच ॥५२॥
तस्मादिदंव्यसनमासहिविप्रकर्षान्मेकार्यतस्त्वितिनिगद्यपुनश्चपार्थान्॥कृष्णांचसांत्वयितुमत्रदिनान्युवास
सत्याचसोमकसुतामनुसांत्वयंती ॥५३॥ पांडवानांचयाभार्याःपुत्राअपिचसर्वशः ॥ अन्वेवपांडवान्याता
वनमत्रैवसंस्थिताः ॥५४॥ धृष्टद्युम्नस्ततःकृष्णांसांत्वयित्वैवकेशवं ॥ प्रणम्यसमनुज्ञातोभागिनेयैःपुरंययौ
॥५५॥ धृष्टकेतुश्चभगिनींकाशिराजःसुतामपि ॥ पुरंययतुरादायकुंत्यैवान्याःसहस्थिताः ॥५६॥ पार्वती
नकुलस्यासीद्भार्यापूर्वंतिलोत्तमा ॥ पूर्वोक्तैचैवयमयोर्भार्येकुंत्यानिवारिताः ॥५७॥ सुभद्रामभिमन्युंचरथ
मारोप्यकेशवः ॥ पांडवानभ्यनुज्ञायसभार्यःस्वपुरंययौ ॥५८॥ कंचित्कालंद्रौपदेयाउष्यपांचालकेपुरे ॥
ययुर्द्वारावतीमेवतत्रोषुःकृष्णपालिताः ॥५९॥ ततःपरंधर्मराजोनिर्विण्णःस्वकृतेनह ॥ भ्रातृभार्यापदेकृ ॥१०८४॥
ष्णांस्थापयामाससर्वदा ॥६०॥ ऊषुर्वनेचतेपार्थामुनिशेषान्नभोजिनः ॥ भुक्तवत्स्वेवानुजेषुभुंक्तेराजायु

धिष्ठिरः ॥६१॥ अलंघ्यत्वात्तदाज्ञायाअनुजाःपूर्वभोजिनः ॥ तस्यानंतरमेवैकाभुंक्तेसापार्षतात्मजा ॥६२॥
एवंसदाविष्णुपरायणानांतत्प्रार्पणान्नैकभुजांप्रयातः ॥ संवत्सरस्तत्रजगादकृष्णाभीमाज्ञयाधर्मराजंसुवेत्री
॥६३॥ अतिमार्दवयुक्तत्वाद्धर्मराजश्चतुर्दशे ॥ अपिवर्षेगुरुभयाद्राज्यंनेच्छेदितिप्रभुः ॥ मारुतिःप्रेषयामा
सकृष्णांप्रस्तावहेतवे ॥६४॥ क्षमासर्वत्रधर्मोनपापहेतुश्चदुर्जने ॥ राज्ञांसामर्थ्ययुक्तानामितिसंस्थाप्यशा
स्त्रतः ॥६५॥ हत्वाचतुर्दशेवर्षेधार्तराष्ट्रानराज्यदान् ॥ कर्तुंराज्यंपुरोगंताभवानीत्यग्रजेनह ॥६६॥ का
रयन्सत्यशपथंविवादस्यक्रमेच्छया ॥ आदिशत्प्रथमंकृष्णांभीमःसानृपमब्रवीत् ॥६७॥ नैवक्षमाकुजनता
सुनृपस्यधर्मस्तांत्वंवृथैवधृतवानसिसार्वकालं ॥ इत्युक्तआहनृपतिःपरमाक्षमैवसर्वत्रतद्विधृतमेवजगत्सम
स्तं॥६८॥ कर्ताचसर्वजगतःसुखदुःखयोर्हिनारायणस्तदनुदत्तमिहास्यसर्वं ॥ तस्मान्नकोपविषयोस्तिकुतश्च
कश्चित्तस्मात्क्षमैवसकलेषुपरोस्यधर्मः ॥६९॥ इत्युक्तवंतंनृपमाहपार्षतीयदिक्षमासर्वनरेषुधर्मः ॥ राज्ञोनकृ
त्यंनचलोकयात्राभवेज्जगत्कापुरुषैर्विनश्येत् ॥७०॥सत्यंचविष्णुःसकलप्रवर्तकोरमाविरिंचेशपुरःसराश्च ॥
काष्ठादिवत्तद्वशगासमस्तास्तथापिनव्यर्थतापौरुषस्य ॥७१॥ तदाज्ञयापुरुषश्रेष्ठमानश्रेष्ठानुसारेणशुभाशु

भस्य ॥ भोक्तानतच्चेष्टितमन्यथाभवेत्कर्तातस्मात्पुरुषोप्यस्यवश्यः ॥ ७२ ॥ वृथायदिस्यात्पौरुषंकस्यहेतो र्विधिर्निषेधश्चसमस्तवेदगः ॥ विधेर्निषेधस्यचनैवगोचरःपुमान्यदिस्याद्भवतोहितौहरेः ॥७३॥ तेनैवलेप श्चभवेदमुष्यपुण्येनपापेनचनैवचासौ॥लिप्येतताभ्यांपरमःस्वतंत्रः कर्ताततःपुरुषोप्यस्यवश्यः ॥७४॥ इती रितोधर्मजःकृष्णयैवनिरुत्तरत्वंगमितस्वभर्त्सयत्॥कुतर्कमाश्रित्यहरेरपित्वमस्वातंत्र्यंसाधयसीतिचोक्त्वा ॥७५॥ छलेनतेनप्रतिभर्त्सितासाक्षमापयामासनृपंयतःस्त्री ॥ वाचालतानातितरांहिशोभतेस्त्रीणांततः प्राहवृकोदरस्तं ॥७६॥ राजन्विष्णुःसर्वकर्तानचान्यस्तत्तंत्रमेवान्यदसौस्वतंत्रः ॥ तथापिपुंसाविहितंस्व कर्मकार्यंत्याज्यंचान्यदत्यंतयत्नात् ॥७७॥ प्रत्यक्षमेतत्पुरुषस्यकर्मतेनानुमेयाप्रेरणाकेशवस्य ॥ स्वकर्मकृ त्वाविहितंहिविष्णुनातत्प्रेरणेत्येवबुधोनुमन्यते ॥ ७८ ॥ तेनैतिसम्यग्गतिमस्यविष्णोर्जनोशुभोदैवमित्ये वमत्वा ॥ हित्वास्वकंकर्मगतिंचतामसींप्रयातितस्मात्कार्यमेवस्वकर्म ॥ ७९ ॥ ज्ञातव्यंचैवास्यविष्णोर्वश त्वंकर्तव्यंचैवात्मनःकार्यकर्म ॥ प्रत्यक्षैषाकर्तृताजीवसंस्थातथागमादनुमानाच्चसर्वं ॥ ८० ॥ विष्णोर्वशेत न्नहेयंद्वयंचजानन्विद्वान्कुरुतेकार्यकर्म ॥ तत्प्रेरकंविष्णुमेवाभिजानन्भवेत्प्रमाणत्रितयानुगामी ॥८१॥ पू

र्णंप्रमाणंतत्रयंचाविरोधेनैकत्रस्थंतत्रयंचाविरोधि ॥ पृथङ्मध्यंचाप्रमाणंविरोधिस्यात्ततस्मात्रयमेकत्रकार्यं ॥८२॥ अज्ञःप्रत्यक्षंत्वपहायैवदैवंमत्वाकर्तृस्वात्मकर्मप्रजह्यात् ॥ विद्वाञ्जीवंविष्णुवशेविदित्वाकरोतिकर्तव्यमजस्रमेव ॥८३॥ स्वभावाख्यायोग्यतायाहठाख्यायानादिसिद्धासर्वजीवेषुनित्या ॥ साकारणंप्रथमंतुद्वितीयमनादिकर्मैवतथातृतीयः ॥८४॥ जीवप्रयत्नःपौरुषाख्यस्तदेतत्रयंविष्णोर्वशगंसर्वदैव ॥ सकस्यचिन्नवशेवासुदेवःपरात्परःपरमोसौस्वतंत्रः ॥८५॥ हठश्चासौतारतम्यस्थितोहिब्रह्माणमारभ्यकलिश्चयावत् ॥ हठाच्चकर्माणिभवंतिकर्मजोयत्नोयतोहठकर्मप्रयोक्ता ॥८६॥ विनायत्नंनहठोनापिकर्मफलप्रदोवासुदेवोखिलस्य ॥ स्वातंत्र्यशक्तेर्विनियामकोहितथाप्येतान्सोप्यपेक्ष्यैवयुंजेत् ॥८७॥ एतानपेक्ष्यैवफलंददानीत्यस्यैवसंकल्पइतिस्वतंत्रता ॥ नास्यापगच्छेत्सहिसर्वशक्तिर्नाशक्तताक्वचिदस्यप्रभुत्वात् ॥ ८८ ॥ तस्मात्कार्यंतेनक्लृप्तंस्वकर्मतत्पूजार्थंतेनतत्प्राप्तिरेव ॥अतोन्यथानिरयःसर्वथास्यात्स्वकर्मविप्रस्यजपोपदेशौ ।८९। विष्णोर्मुखाद्विप्रजातिःप्रवृत्तामुखोत्थितंकर्मतेनास्यसोदात् ॥९०॥ बाह्वोर्जातःक्षत्रियस्तेनबाह्वोःकर्मास्यपापप्रतिवारणंहि ॥ प्रवर्तनंसाधुधर्मस्यचैवमुखस्यबाह्वोश्चातिसामीप्यतोस्य ॥ ९१ ॥ जपोपदेशौक्षत्रिय

स्यापिविष्णुश्चक्रेधर्मोयज्ञकर्मापिविप्रे ॥ वैश्योयस्मादूरुजस्तेनतस्यप्रजावृद्धिस्तज्जकर्मैवधर्मः ॥ ९२ ॥ त
त्साहृश्यात्स्थावराणांचवृद्धिःकरोरूर्वोःसन्निकृष्टत्वहेतोः ॥ वार्तात्मकंकर्मधर्मंचकारविष्णुस्तस्यैवांघ्रिजःशूद्र
उक्तः ॥ ९३ ॥ गतिप्रधानंकर्मशुश्रूषणाख्यंसाहृश्यतोहस्तपदोस्तथैव ॥ हस्तोद्भवंकर्मतस्यापिधर्मःसंतान
वृद्धिश्चसमीपगत्वात् ॥ ९४ ॥ भुजावुरोहृदयंयद्बलस्यज्ञानस्यचस्थानमतोनृपाणां ॥ बलंज्ञानंचोभयंधर्म
उक्तःपाणौकृतीनांकौशलंकेवलंहि ॥९५॥ तस्मात्पाण्योरूरुपदोरुपस्थितेर्विट्शूद्रकौकर्मणांकौशलेतौ ॥
प्राधान्यतोधर्मविशेषएषसामान्यतःसर्वएवाखिलानां ॥९६॥ वर्यंहिदेवास्तेनसर्वंहिकर्मप्रायेणनोधर्मतामेति
शश्वत्॥एतैर्धर्मैर्विष्णुनापूर्वक्लृप्तैःसर्वैर्वर्णैर्विष्णुरेवाभिपूज्यः ॥९७॥ तद्भक्तिरेवाखिलानांचधर्मोयथायोग्यं
ज्ञानमस्यापिपूजा ॥ पितागुरुःपरमंदैवतंचविष्णुःसर्वेषांतेनपूज्यःसएव ॥९८॥ तद्भक्तत्वाद्देवताश्चाभिपू
ज्याविशेषतस्तेषुयेत्यंतभक्ताः ॥ संपूजितोवासुदेवःसमुक्तिंदद्यादेवापूजितोःदुखमेव ॥९९॥ स्वतंत्रत्वात्सु
खदुःखप्रदोसौनान्यःस्वतंत्रस्तद्वशायत्समस्ताः ॥ स्वतंत्रत्वात्सुखसज्ज्ञानशक्तिपूर्वैर्गुणैःपूर्णयेषोखिलैश्च
॥१००॥ स्वतंत्रत्वात्सर्वदोषोज्झितश्चनिःसीमशक्तिर्हियतःस्वतंत्रः ॥ दोषास्पृष्टौगुणपूर्तौचशक्तिर्निःसीम

त्वाद्धियतेतस्ययस्मात् ॥ १०१ ॥ एवंगुणैरखिलैश्चापिपूर्णोनारायणःपूज्यतमःस्वधर्मैः ॥ अस्माकंयत्तेनना
तिक्षमैवधर्मोदुष्टानांवारणंह्येवकार्यं ॥१०२॥ हन्याद्दुष्टान्यःक्षत्रियःक्षत्रियांश्चविशेषतोयुद्धगतान्स्मरन्हरिं॥
स्वबाहुवीर्येणचतस्यबाहूचैतन्यमात्रौभवतःसदेहौ ॥१०३॥ पापाधिकांश्चैवबलाधिकांश्चहत्वामुक्तावधिका
नंदवृद्धिः ॥ प्रीतिश्चविष्णोःपरमैवतत्रतस्माद्धंतव्याःपापिनःसर्वथैव ॥ १०४ ॥ येत्वक्षधूर्ताग्रहणंगतावापा
पास्तेन्यैर्घातनीयाःस्वदोर्भ्यां ॥ राजानंवाराजपुत्रंतथैवराजानुजंचाभियातंनिहन्यात् ॥१०५॥ राज्ञःपुत्रोप्य
कृतोद्वाहकोयःसघातनीयोनस्वयंवध्यएव ॥ क्रूरंचान्यद्धर्मयुक्तंपरैस्तत्प्रसाधनीयंक्षत्रियैर्नस्वकार्यं ॥१०६॥
एवंधर्मोविहितोवेदएववाक्यंविष्णोःपंचरात्रेषुतादृक् ॥ अक्षद्यूतंनिकृतिःपापमेवकृतंत्वयागर्हितंसौबलेन
॥१०७॥ नकुत्रचिद्विधिरस्यास्तितेननतद्दत्तंद्यूतहृतंवदंति ॥ भीतेनदत्तंद्यूतदत्तंतथैवदत्तंकामिन्यैपुनराहा
र्यमेव ॥ १०८ ॥ एवंधर्मःशाश्वतोवैदिकोहिद्यूतेस्त्रियांनाल्पमाहार्यमाहुः ॥ यद्येषांवैभोग्यमल्पंतदीयंभो
गेनतद्बंधुभिस्तच्चहार्यं ॥१०९॥ निवारणेपुरुषस्यत्वशक्तौतद्राज्यंनःपुनराहार्यमेव ॥ त्वंधर्मनिष्ठश्चाग्रज
श्चेतिराजन्नृतेनुज्ञांनमयातत्कृतंच ॥११०॥ दातास्यनुज्ञांयदितान्निहत्यत्वय्येवराज्यंस्थापयाम्यद्यसम्यक् ॥

सत्यंपापेष्वपिकर्तुंयदीच्छातथापिमासाद्वादशनःप्रयाताः ॥१११॥ वेदप्रामाण्याद्वत्सरास्तेहिमासैःसहस्रा
ब्दंसत्रमुक्तंनराणां ॥ अज्ञातमेकंमासमुष्याथशत्रून्निहत्यराज्यंप्रतिपादयामः ॥११२॥ मामित्राणांतापक
स्त्वंभवेथास्तथाऽमित्राणांनंदकश्चैवराजन् ॥ ज्वलस्त्वारीणांमूर्ध्निमित्राणिनित्यमाह्लादयन्वासुदेवंभजस्व
॥११३॥स्वतंत्रत्वंवासुदेवस्यसम्यक्प्रत्यक्षतोदृश्यतेह्यद्यराजन् ॥ यस्मात्कृष्णोव्यजयच्छंकरादीञ्जरासुतादी
न्कादिवैरैरजेयान् ॥ ११४ ॥ ब्रह्मादीनाप्रकृतेस्तद्वशत्वंदृष्टंहिनोबहुशोव्यासदेहे ॥ पाराशर्योदिव्यदृष्टिंप्र
दायस्वातंत्र्यंनोदर्शयत्सर्वलोके ॥११५॥ तस्माद्राजन्नभिनिर्याहिशत्रून्हंतुंसर्वान्भोक्तुमेवाधिराज्यं ॥ ए
वंचतेकीर्तिधर्मौमहांतौप्राप्यौराजन्वासुदेवप्रसादात् ॥११६॥ एवमुक्तोब्रवीद्धीमंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ त्र
योदशाब्दस्यांतेहंकुर्यामेवत्वदीरितं ॥११७॥ सत्यमेतन्नसंदेहःसत्येनात्मानमालभे ॥ लोकापवादभीरुंमां
नातोन्यद्वक्तुमर्हसि ॥ ११८ ॥ तुदसेचातिवाचामांयद्येवंभीममांवदेः ॥ तदैवमेऽत्ययःकार्योहंतव्याश्चैवश
त्रवः ॥ नैतादृशैरिदानींतुवाक्यैर्बाधितुमर्हसि ॥ ११९ ॥ भीष्मद्रोणादयोस्त्रज्ञानिवार्याश्चकथंयुधि ॥ पू
ज्यास्तेबाहुयुद्धेननिवार्याःकथंचन ॥१२०॥ अस्त्राणिजानन्नपिहिप्रयोजयसिनक्वचित् ॥ तस्मात्तदैवगंत

व्यंविज्ञातास्त्रेधनंजये ॥१२१॥ इत्युक्तोभीमसेनस्तुस्नेहभंगभयात्ततः ॥ नोवाचकिंचिद्वचनंस्वाभिप्रेतम
वाप्यच ॥१२२॥ अभिप्रायोहिभीमस्यनिश्चयेनत्रयोदशे ॥ युधिष्ठिरस्यराज्यार्थंगमनार्थेप्रतिश्रवः ॥१२३॥
अन्यथाऽतिमृदुत्वात्सनगच्छेद्भिन्नधीःपरैः ॥ कृतकृत्येतदाभीमेस्थितेधर्मात्मजोहिसः ॥१२४॥ भीष्मद्रोणा
दिविजयःकथंस्यादितिचिंतयन् ॥ निवारणंगुरूणांहिभीमइच्छतिनक्वचित् ॥१२५॥ तस्मात्तेह्यर्जुनेनैवनि
वार्याइत्यचिंतयत् ॥ आपद्येवहिभीमस्तान्निवारयतिनान्यथा ॥ १२६ ॥ एवंचिंतासमाविष्टंविज्ञायैवयुधि
ष्ठिरं ॥ सर्वज्ञःसर्वशक्तिश्चकृष्णद्वैपायनोऽगमत् ॥ नृपतिंबोधयामासचिंताव्याकुलमानसं ॥१२७॥ इमंमं
त्रंवदिष्यामियेनजेष्यतिफल्गुनः ॥ भीष्मद्रोणादिकान्सर्वांस्तंत्वंवदधनंजये ॥ १२८ ॥ इत्युक्त्वैवावदन्मं
त्रंसर्वदैवतदृष्टिदं ॥ नस्वयंह्यवदत्पार्थेफलाधिक्यंयतोभवेत् ॥ १२९ ॥ भीष्मद्रोणादिविजयएतावद्वीर्यमे
वहि ॥ अलंनातोधिकंकार्यमेतावद्योग्यमस्यच ॥ फल्गुनस्येतिभगवान्नस्वयंह्यवदन्मनुं ॥ १३० ॥ गते
व्यासेभगवतिसर्वज्ञेसर्वकर्तरि ॥ धर्मराजोवदन्मंत्रंफल्गुनायरहस्यमुं ॥ १३१ ॥ तमाप्यफल्गुनोमंत्रंययौ
ज्येष्ठौप्रणम्यच ॥ यमजौचसमाश्लिष्यगिरिमेवेंद्रकीलकं ॥ १३२ ॥ तपश्चचारतत्रस्थःशंकरस्थंहरिंस्म

रन् ॥ षण्मासेऽतिगतेऽपश्यन्मूकंनामासुरंगिरौ ॥ १३३ ॥ वराहरूपमायातंवधार्थंफल्गुनस्यच ॥ तं
ज्ञात्वाफल्गुनोवीरःसज्जंकृत्वाचगांडिवं ॥ चिक्षेपवज्रसमितांस्तत्कायेसायकान्बहून् ॥ १३४ ॥ किरात
रूपस्तमनुसभार्यश्चत्रियंबकः ॥ सममारहतस्ताभ्यांदानवःपापचेतनः ॥ १३५ ॥ तेनोक्तोसौमयैवायं
वराहोऽनुगतोद्यहि ॥ तमविध्योयतस्त्वंहितद्युध्यस्वमयासह ॥ १३६॥ इत्युक्तःफल्गुनःप्राहतिष्ठतिष्ठनमो
क्ष्यसे ॥इत्युक्त्वातावुभौयुद्धंचक्रतुःपुरुषर्षभौ ॥१३७॥ तत्राखिलानिशस्त्राणिफल्गुनस्याग्रसच्छिवः ॥ ततो
र्जुनस्तुगांडीवंसमादायाभ्यताडयत् ॥१३८॥ तदप्यग्रसदेवासौप्रहसन्गिरिशस्तदा ॥ बाहुयुद्धंततस्त्वासी
त्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥१३९॥ पिंडीकृत्यततोरुद्रश्चिक्षेपचधनंजयं ॥ मूर्च्छामवापमहतींफल्गुनोरुद्रपीडितः
॥१४०॥ पूर्वंसंप्रार्थयामासशंकरोगरुडध्वजं॥अवराणांवरंमत्तोयेषांत्वंसंप्रयच्छसि ॥ अजेयत्वंप्रसादात्तेवि
जेयाःस्युर्मयापिते ॥१४१॥ इत्युक्तःप्रददौविष्णुरुमाधीशायतंवरं ॥ तेनाजयच्छ्वेतवाहंगिरिशोरणमध्यगं
॥१४२॥ केवलान्वैष्णवान्मंत्रान्व्यासःपार्थायनोददौ ॥ एतावतालंभीष्मादेर्जयार्थमितिचिद्घनः ॥१४३॥ के
वलैर्वैष्णवैर्मंत्रैःस्वदत्तैर्विजयावहैः ॥ अतिवृद्धस्यपार्थस्यदर्पःस्यादितिचिंतयन् ॥१४४॥ पार्थःसंज्ञामवाप्याथ

जयार्थ्याराधयच्छिवं॥व्यासोदितेनमंत्रेणतानिपुष्पाणितच्छिरः॥१४५॥आरुहन्सतुतंज्ञात्वारुद्रइत्येवफल्गु
नः॥ नमश्चक्रेततःप्रादादस्त्रंपाशुपतंशिवः ॥१४६॥ अस्त्रंतद्विष्णुदैवत्यंसाधितंशंकरेणयत्॥तस्मात्पाशुपतं
नामस्वान्यस्त्राण्यपरेसुराः॥ददुस्तदैवपार्थायसर्वेप्रत्यक्षगोचराः ॥१४७॥ इंद्रोर्जुनंसमागम्यप्राहप्रीतोस्मिते
ऽनघ ॥१४८॥ रुद्रदेहस्थितंब्रह्मविष्ण्वाख्यंतोषितंत्वया ॥ तेनलोकंममागच्छप्रेषयामिरथंतव ॥ १४९ ॥
इत्युक्त्वाप्रययाविंद्रस्तद्रथेनैवमातलिः॥ आयात्पार्थस्तमारुह्यययौताततनिकेतनं ॥१५०॥पूजितोदैवतैःसर्वै
रिंद्रेणाभिनिवेशितः ॥ तेनसार्धमुपासीदत्तस्मिन्नैंद्रेवरासने ॥१५१॥ प्रीत्यासमाश्लिष्यकुरुप्रवीरंशक्रोद्वितीयं
यांतनुमात्मनःसः ॥ ईक्षन्मुखंतस्यमुमोदसोपिह्युवासतस्मिन्वत्सरान्पंचलोके ॥१५२॥ अस्त्राणितस्माअदि
शच्चवासवोमहांतिदिव्यानितदोर्वशीतं॥संप्राप्यभावेनतुमानुषेणमाताकुलस्येतिनिवारिताभूत् ॥१५३॥ षं
डोभवेत्येवतयाभिशप्तेपार्थेशक्रोनुग्रहंतस्यचादात्॥संवत्सरंषंडरूपीचरस्वनषंडतातेभवतीतिधृष्णुः ।१५४।
ततोवसत्पांडवेयोगांधर्ववेदमभ्यसन् ॥ गंधर्वाच्चित्रसेनात्तुतथास्त्राणिसुरेश्वरात् ॥१५५॥ सुभद्रयाभिमन्यु
नासहस्वकांपुरींगतः॥ जनार्दनोत्रसंवसन्कदाचिदित्थमैक्षत ॥ १५६ ॥ मयावरोहिशंभवेप्रदत्तआसपूर्व

तः ॥ वरंगृहीष्यएवतेसकाशतोविमोहयन् ॥ १५७॥ त्वामाराध्यतथाशंभोग्रहीष्यामिवरंसदा ॥ द्वापरा
दौयुगेभूत्वाकलयामानुषादिषु ॥ १५८ ॥ स्वागमैःकल्पितैस्त्वंचजनान्मद्विमुखान्कुरु ॥ मांचगोपययेन
स्यात्सृष्टिरेषोत्तराधरा॥१५९॥ इतिवाक्यमृतंकर्तुमभिप्रायंविजज्ञुषी ॥ प्रीत्यर्थंवासुदेवस्यरुक्मिणीवाक्य
मब्रवीत् ॥१६०॥ जातेपिपुत्रेपुत्रार्थंसाहिवेदमनोगतं ॥ पुत्रोमेबलवान्देवस्यात्सर्वास्त्रविदुत्तमः ॥ १६१ ॥
इत्युक्तोभगवान्देव्यासंमोहायसुरद्विषां ॥ ययौसुपर्णमारुह्यस्वीयंबदरिकाश्रमं ॥ १६२॥ एषमोहंसृजाम्या
शुयोजनान्मोहयिष्यति ॥ त्वंचरुद्रमहाबाहोमोहशास्त्राणिकारय ॥१६३॥ अतथ्यानिवितथ्यानिदर्शय
स्वमहाभुज ॥ प्रकाशंकुरुचात्मानमप्रकाशंचमांकुरु॥१६४॥ अहं त्वांपूजयिष्यामिलोकसंमोहनोत्सुकः॥
तमोसुरानान्यथाहियांतीत्येतन्मतंमम ॥१६५॥ इत्युक्तंवचनंपूर्वंकेशवेनशिवाययत् ॥ तत्सत्यंकर्तुमायां
तंकृष्णंबदरिकाश्रमं ॥ सर्वज्ञामुनयःसर्वेपूजयांचक्रिरेप्रभुं ॥ १६६ ॥ रात्रौकृष्णेमुनिमध्येप्रविष्टेघंटाकर्णः
कर्णनामापिशाचौ ॥ समायातांगिरिशेनप्रदिष्टौकृष्णंद्रष्टुंद्वारकांगंतुकामौ ॥१६७॥ तौदृष्ट्वामुनिमध्यस्थं ॥१०८९॥
केशवंतदबोधतः ॥ कृत्वास्वजातिचेष्टाश्चध्यानेनैनमपश्यतां ॥ १६८ ॥ दृष्ट्वाहृदिस्थितंतौतुकौतूहलसम

न्वितौ ॥ स्तुत्वाभक्त्याप्रणामंचबहुशश्चक्रतुःशुभौ ॥ १६९ ॥ तयोःप्रसन्नोभगवान्स्पृष्ट्वागंधर्वसत्तमौ ॥ चकारक्षणमात्रेणदिव्यरूपस्वरान्वितौ ॥ १७०॥ ताभ्यांपुनर्नृत्तगीतसंस्तवैःपूजितःप्रभुः ॥ ययौकैलासमद्रीशंचकारैवतपोत्रच ॥१७१॥ स्वीयानेवगुणान्विष्णुर्भुंजन्नित्येनशोचिषा ॥ शार्वंतपःकरोतीवमोहयामासदुर्जनान्॥१७२॥पूर्वंतेनोदितंयत्तल्लोकान्मोहयतांजसा ॥ शर्वंप्रतितवाहंतुकुर्याद्द्वादशवत्सरं ॥१७३॥ तपोसुराणांमोहायसुराःसंतुगतज्वराः ॥ इतितस्मात्तदाकृष्णएकाहेनबृहस्पतिं ॥ १७४ ॥ स्वाज्ञयाचारयामासक्षिप्रंद्वादशराशिषु॥ द्वादशाब्दमभूत्तेनतदहःकेशवाज्ञया ॥ १७५ ॥ एकस्मिन्नह्निभयवान्राशिंराशिंचवत्सरं ॥ कल्पयित्वोपवासादीन्मनसानियमानपि ॥१७६॥ मासव्रतंसार्धशतश्वासकालैरकल्पयत्॥ मनसैवस्वभक्तानांद्वादशाब्दव्रतासये ॥ १७७॥ तत्रास्यगरुडाद्यास्तुपरिचर्यांस्वपार्षदाः ॥ चक्रुर्होमादिकाश्चैवक्रियाश्चक्रेजनार्दनः ॥ स्वात्मानंप्रतिपापानांशिवायेतिप्रकाशयन् ॥१७८॥ एवंस्थितंतमरविंददलायताक्षंब्रह्मेंद्रपूर्वसुरयोगिवरप्रजेशाः॥ अभ्याययुःपितृमुनींद्रगणैःसमेतागंधर्वसिद्धवरयक्षविहंगमाद्याः ॥ १७९ ॥ शर्वोपिसर्वसुरदैवतमात्मदैवमायांतमात्मगृहसन्निधिमाश्ववेत्य ॥ अभ्याययौनिजगणैःसहितः

सभार्योभक्त्यातिसंभ्रमगृहीतसमर्हणार्घ्यः ॥ १८० ॥ अभ्येत्यपादयुगलंजगदेकभर्तुःकृष्णस्यभक्तिभरितः
शिरसाननाम ॥ चक्रेस्तुतिंचपरमांपरमस्यपूर्णषाड्गुण्यविग्रहविदोषमहाविभूतेः ॥ १८१ ॥ कृष्णोप्ययोग्य
जनमोहनमेववांछंस्तुष्टावरुद्रहृदिगंनिजमेवरूपं ॥ रुद्रोनिशम्यतदुवाचसुरान्समस्तान्सत्यंवदामिशृणुताद्य
वचोमदीयं ॥ १८२ ॥ विष्णुःसमस्तसुजनैःपरमोभ्युपेयस्तत्प्राप्तयेहमनिलोथरमाभ्युपेयाः ॥ एषह्यशेषनि
गमार्थविनिर्णयोर्थोयद्विष्णुरेवपरमोममचाब्जयोनेः ॥ १८३ ॥ अव्यक्ततःसकलजीवगणाच्चनित्यमित्येवनि
श्चयउतैतदनुस्मरध्वं ॥ इत्युक्तवत्यखिलदेवगणागिरीशेकृष्णंप्रणेमुरतिवृद्धरमेशभक्त्या ॥१८४॥ उक्तैरन्यै
श्चगिरिशवाक्यैस्तत्त्वविनिर्णयैः॥कृष्णस्यैवगुणाख्यानैःपुनरिंद्रादिदेवताः ॥१८५॥ ज्ञानाभिवृद्धिमगमन्पु
रापिज्ञानिनोधिकं ॥१८६॥ सर्वदेवोत्तमंतंहिजानंत्येवसुराःसदा ॥ तथापितत्प्रमाणानांबहुत्वाद्यत्रसंशयाः
॥ १८७ ॥ युक्तिमात्रात्तेपिरुद्रवाक्यादपगतास्तदा ॥ १८८ ॥ ततःकृष्णःसुतवरंत्वत्तआदास्यइत्यजः ॥
यदुक्तवाञ्छिवंपूर्वंसत्यंकर्तुंतदब्रवीत् ॥१८९॥ पुत्रंदेहीतिसोप्याहपूर्वमेवसुतस्तव ॥ जातःप्रद्युम्ननामायः
समद्दत्तःप्रवादतः ॥ १९० ॥ पुरादग्धोमयाकामस्तदायाचतमांरतिः ॥ देहिकांतंममेत्येवतदातामहमब्रुवं

॥१०९०॥

॥ १९१ ॥ उत्पत्स्यतेवासुदेवाद्यदात्वंपतिमाप्स्यसि ॥ इत्यतोसौमयादत्तइवदेवत्वदाज्ञया ॥ १९२ ॥ दा
सोस्मितवदेवेशपाहिमांशरणागतं ॥ इत्युक्त्वाभिप्रणम्यैनंपुनराहसुरान्हरः ॥१९३॥ यदर्थमेषआयातःके
शवःशृणुतामराः ॥१९४॥ योसुरोवक्रनामासीदवध्योब्रह्मणोवरात् ॥ तदाजाताद्वासुदेवपुत्रात्कामादृते
क्वचित् ॥ १९५॥ तंहंतुमेवपुत्रंस्वंप्रद्युम्नमुदरेप्यथच ॥ आयातइहतंचापिददाहस्वोदरात्सुतं ॥ निःसारयि
त्वाकक्षंचदग्धंपश्यतदेवताः ॥१९६॥ ज्वालामालाकरालेनस्वतेजोवर्धितेनच ॥ प्रद्युम्नेनैवतंदैत्यंदग्ध्वाव
नसमन्वितं ॥ पुनश्चस्वोदरेपुत्रंस्थापयामासकेशवः ॥१९७॥ सद्योगर्भंपुनस्तंचरुक्मिण्यांजनयिष्यति ॥
पूर्ववत्क्षणमात्रेणयुवाचसभविष्यति ॥ १९८ ॥ दृष्टमेतन्नारदाद्यैर्मुनिभिःसर्वमेवच ॥ १९९ ॥ एवंक्रीड
त्ययंदेवःपूर्णैश्वर्येणकेवलं ॥ इत्युक्तेकेशवंनेमुर्देवाःशक्रपुरोगमाः ॥२००॥ ततोहरिर्ब्रह्मसुरेंद्रमुख्यैःसुरैःस्तु
तोगरुडस्कंधसंस्थः ॥ पुनःपुनःप्रणतःशंकरेणस्तुतस्तृतीयेह्निनिजांपुरीमगात् ॥२०१॥ कृष्णेप्रयातेनिल
यंपुरद्विषोरात्रौपौंड्रोवासुदेवःसमागात्॥सहैकलव्येननिजेनमातुःपित्रातथाक्षौहिणीकत्रयेण ॥२०२॥ पुरीं
प्रभंजंतममुंविदित्वासरामशैनेययदुप्रवीराः॥संयोधयामासुरथाभ्यवर्षञ्छरैर्निषादाधिपएकलव्यः ॥२०३॥

तदस्त्रशस्त्रैःसहसाविषण्णायदुप्रवीराविगतप्रदीपाः ॥ सहैवरामेणशिनेश्चनप्त्रासमाविशन्स्वांपुरमेवसर्वे
॥ २०४ ॥ पुनःसमादायतथोरुदीपिकाअग्रेसमाधायचरौहिणेयं ॥ विनिःसृताआत्तशस्त्राःस्वपुर्याःसिं
हायथाधर्षिताःसद्गुहायाः ॥ २०५ ॥ अथाससादैकलव्यंरथेनरामःशैनेयःपौंड्रकंवासुदेवं ॥ अयुध्यतांतौ
सात्यकिःपौंड्रकश्चतथान्योन्यंविरथंचक्रतुश्च ॥२०६॥ ततोगदायुद्धमभूत्तयोर्द्वयोस्तथारामश्चैकलव्यश्चवी
रौ ॥ कृत्वान्योन्यंविरथंतौगदाभ्यामयुध्यतांजातदर्पौबलाढ्यौ ॥२०७॥ तस्मिन्कालेकेशवोवैनतेयमारु
ह्यायाद्यत्रतेयुद्धसंस्थाः ॥ दृष्ट्वाकृष्णंहर्षसंपूरितात्मारामोहंतुंचैकलव्यंसमैच्छत् ॥२०८॥ उद्यम्यदोर्भ्यांसग
दांजवेनयदापतद्रौहिणेयोनिषादं ॥ बलंकोपंचास्यदृष्ट्वैकलव्यःपराद्रवज्जीवितेच्छुःसुदूरं ॥ २०९ ॥
विद्रावयन्रौहिणेयोन्वयात्तंभीतोपतच्चैकलव्योंबुधौसः ॥ वेलांतंतंद्रावयित्वात्रतस्थौरामोगदापाणिरदीनस
त्त्वः ॥२१०॥ सुपापोसावेकलव्यःसुभीतोरामंमत्वैवानुयांतंपुनश्च ॥ समुद्रेशीतिंयोजनानामतीत्यपश्चादे
क्षद्वीपमेवाधिरुह्य ॥ २११ ॥ रामोविजित्यातिबलंरणेरिपुंमुदैवदामोदरमाससाद ॥ पौंड्रस्त्ववज्ञायशिनिप्र ॥१०९१॥
वीरंनिवार्यमाणोभिययौजनार्दनं ॥२१२॥ तंकेशवोविरथंव्यायुधंचक्षणेनचक्रेसययौनिजांपुरीं ॥ प्रस्था

पयामासपुनश्चदूतंकृष्णायैकोवासुदेवोहमस्मि ॥ २१३ ॥ मदीयलिंगानिविसृज्यचाशुसमागच्छेथाःशरणं
मामनंतं ॥ तद्दूतोक्तंवाक्यमेतन्निशम्ययदुप्रवीराउच्चकैःप्राहसन्स ॥२१४॥ कृष्णःप्रहस्याहतवायुधानिदा
तास्म्यहंलिंगभूतानिचाजौ॥इत्युक्तोसौदूतएत्याहतस्मैसचाभ्यगाद्योद्धुकामोहरिश्च ॥२१५॥ तंशातकौंभे
गरुडेरथस्थेस्थितंचक्रादीन्कृत्रिमान्संदधानं॥श्रीवत्सार्थंदग्धवक्षस्थलंचदृष्ट्वाकृष्णःप्राहसत्पापबुद्धिं॥२१६॥
ततोस्त्रशस्त्राण्यभिवर्षमाणंविजित्यतंवासुदेवोरिणैव॥चकर्ततत्कंधरंतस्यचानुमातामहस्याच्छिनत्सायकेन
॥२१७॥ अपातयच्चाशुशिरःसतेनकाशीश्वरस्येश्वरोवारणास्यां ॥ सचब्रह्माहंवासुदेवोस्मिनित्यमितिज्ञा
नादगमत्तत्तमोंधं ॥२१८॥साहाय्यकृच्चास्यचकाशिराजोयथैवकिर्मीरहिडिंबसाल्वाः॥अन्येचदैत्याअपतंस्त
मोंधंतथैवसोप्यपतत्पापबुद्धिः ॥२१९॥ निहत्यतौकेशवोरौक्मिणेयंपुनर्वैदर्भ्यांजनयामाससद्यः ॥ सचैक
लव्योरामजितःशिवायचक्रेतपोजेयतांचापतस्मात् ॥२२०॥ सशर्वदत्तेनवरेणदृप्तःपुनर्योद्धुंकृष्णमेवाससा
द ॥ तस्यास्त्रशस्त्राणिनिवार्यकेशवश्चक्रेणचक्रेतमपास्तकंधरं ॥ २२१ ॥ सचापपापस्तमएवघोरंकृष्णद्वेषा
न्नित्यदुःखात्मकंतत् ॥ एवंयदूनामृषभेणसूदितेपौंड्रेतथाकाशिराजेचपापे ॥२२२॥ काशीशपुत्रस्तुसुदक्षि

णाख्यस्तपोचरच्छंकरायोरुभक्त्या ॥ प्रत्यक्षगंतंशिवंपापबुद्धिःकृष्णाभावंयाचतेदुष्टचेताः ॥२२३॥ कृत्या
मस्मैदक्षिणाग्नौशिवोपिदैत्यावेशाददादावृतात्मा॥२२४॥सदक्षिणाग्निश्चासुरावेशयुक्तःसंपूजितःकाशिरा
जात्मजेन ॥ वरादुमेशस्यविवृद्धशक्तिर्ययौकृष्णोयत्रसंपूर्णशक्तिः ॥२२५॥ कृष्णस्तस्यप्रतिघातार्थमुग्रंस
मादिशच्चक्रमनंतवीर्यः॥जाज्वल्यमानंतदमोघवीर्यंव्यद्रावयद्वह्निमिमंसुदूरं ॥२२६॥ कृत्यात्मकोवह्निरसौप्र
धानवह्नेःपुत्रश्चक्रविद्रावितोथ ॥ सहानुबंधंचसुदक्षिणंतंभस्मीचकाराशुसपुत्रभार्यं॥२२७॥ दग्ध्वापुरींवा
रणासींसुदर्शनंपुनःपार्श्वंवासुदेवस्यचागात् ॥ सुदक्षिणोसौतमएवजग्मिवान्कृष्णद्वेषात्सानुबंधःसुपापः
॥२२८॥ कृष्णःक्रीडन्द्वारवत्यांसुपूर्णनित्यानंदःक्वचिदाहस्मभैष्मीं ॥ विडंबयन्गृहिणामेवचेष्टानित्याविरो
धोपितयाविदोषया ॥२२९॥ त्वयानकार्यंममकिंचभद्रेमयारीणांमानभंगार्थमेव ॥ समाहृतासीतिसाचा
वियोगंसदाकृष्णेनात्मनोप्येववेत्री ॥ २३० ॥ स्त्रियाभेतव्यंभर्तुरित्येवधर्मंविज्ञापयंतीदुःखितेवासदेवी ॥
तांसांत्वयामासगृहस्थधर्मंविज्ञापयन्देवदेवोप्यदुःखां ॥२३१॥ एवंक्रीडत्यब्जनाभेरमायांकृष्णादिष्टोगोकुलं
रौहिणेयः॥ प्रायाद्दृष्ट्वातत्रनंदंयशोदांतत्पूजितःकृष्णवार्तांचपृष्टः ॥ २३२ ॥ मासौतत्रन्यवसद्गोपिकाभीरे

मेक्षीबोयमुनामाह्वयच्च ॥ मत्तोयमित्येवनदीमनागतांचकर्षरामोलांगलेनाग्र्यवीर्यः ॥ २३३ ॥ पुनस्तयाप्र
णतःसंस्तुतश्चव्यसर्जयत्तामथनंदगोपं॥आपृच्छ्यचागाद्द्वारकांकेशवायन्यवेदयन्नंदगोपादिभक्तिं ॥२३४॥
तदैवमैंदोविविदश्चभौमेहतेसखायेदानवावेशयुक्तौ ॥आनर्तराष्ट्रंवासुदेवप्रतीपौव्यनाशयेतांवासुदेवोथचो
चे ॥२३५॥ रामायसोदाद्धरमञ्जनाभोवध्यावेतौभवतांतिष्यवध्यौ ॥ वराद्विरिंचस्यतथामृताशनादुभौचमैं
दोविविदोव्रजेति ॥२३६॥ गत्वासमैंदंप्रथमंजघानक्रोधाद्युद्धायागतंरैवताग्रे ॥ दिनेपरस्मिन्विविदंजघा
नशिलावर्षंतंमुसलेनाग्र्यकर्मा ॥२३७॥ तयोराविष्टौतावसुरौतमोंधंप्राप्तौचतावश्विनौस्वंचलोकं ॥२३८॥
दुर्योधनस्यासपुत्रीरतिर्यापूर्वंनाम्नालक्षणाकांतरूपा ॥ स्वयंवरस्थांतांबलादेवसांबोजग्राहसाचैनमासानुर
क्ता॥२३९॥बलाद्गृहीतांवीक्ष्यतांकर्णमुख्यादुर्योधनाद्यायुयुधुःक्रोधदीप्ताः॥कृच्छ्रेणतंविरथीकृत्यचैकंसर्वेस
मेताजगृहुर्धार्तराष्ट्राः ॥ कर्णेनभूरिश्रवसाचसार्धंबाह्वोर्बलादेवदुर्योधनस्य ॥२४०॥ श्रुत्वैवतद्वृष्णयःसर्वए
वसमुद्यमंचक्रिरेकौरवेषु ॥ निवार्यतान्बलभद्रःस्वयंययौसहोद्धवःकौरवेयान्छमार्थी ॥२४१॥ पुरस्यबाह्यो
पवनेस्थितःसम्प्रास्थापयच्चोद्धवंकौरवार्थे ॥ आगत्यसर्वेकुरवोस्यपूजांचक्रुःसचाहोग्रसेनस्यचाज्ञां ॥ २४२ ॥

आज्ञापयद्धोनृपतिःस्वयंनःकुमारकःप्रगृहीतोभवद्भिः ॥ एकःसमेतैर्बहुभिर्बांधवार्थक्षांतंतन्नोमुंचताश्वेवसां
वं॥२४३॥ आज्ञापयामासचउग्रसेनइत्युक्तमेवतुनिशम्यकुरुप्रवीराः॥ संश्राव्यदुष्टवचनानिबलंपुरंस्वंक्रोधा
त्समाविविशुरत्रचुकोपरामः ॥ २४४ ॥ स्वलांगलेनतत्पुरंविकृष्यजाह्नवीजले ॥ निपातयन्निवारितःप्रण
म्यसर्वकौरवैः ॥ २४५ ॥ सभार्यमाशुपुत्रकंसुयोधनाभिपूजितं ॥ सपारिबर्हमाप्यचप्रजग्मिवान्स्वकंपुरं
॥ २४६ ॥ इत्यादिकर्माणिमहांतिरामस्यासञ्छेषस्याच्युतावेशिनोलं ॥ यस्याच्युतावेशविशेषकालंज्ञात्वा
भीमोप्यस्यनोदेतियुद्धे ॥ २४७ ॥ क्रीडायुद्धेबहुशोरौहिणेयेव्यक्तिंविष्णोर्भीमसेनोविदित्वा ॥ तात्कालि
कींपीड्यमानोपितेननैवोद्यमंकुरुतेविष्णुभक्त्या ॥ २४८ ॥ तदाजयीप्रभवत्येषरामोनातिव्यक्तस्तत्रयदाज
नार्दनः ॥ तदाभीमोविजयीस्यात्सदैवविष्णोःकेशावेशवान्यत्सरामः ॥२४९॥ एतादृशेनैवरामेणयुक्तेकृ
ष्णेद्वार्वत्यांनिवसत्यब्जनाभे ॥ स्वप्नेऽनिरुद्धेनरताकदाचिद्बाणात्मजोषाचित्रलेखामुवाच ॥ २५० ॥ तमा
नयेत्यथसाचित्रवस्त्रेप्रदर्श्यलोकान्समदर्शयत्तं ॥ पौत्रंविदित्वावचनाच्चतस्याःकृष्णस्यतंचानयत्तत्ररात्रौ
॥ २५१ ॥ अनिरुद्धंगुणोदारमानीतंचित्रलेखया ॥ प्राप्यरेमेबाणसुतादिवसान्सुबहूनपि ॥२५२॥ गूढंक

न्यागृहेतंतुज्ञात्वाकन्याभिरक्षिणः ॥ ऊचुर्बाणायादिशच्चकिंकरान्ग्रहणेस्यसः ॥२५३॥ आगताननिरुद्ध
स्तान्परिघेणमहाबलः ॥ निहत्यद्रावयामासस्वयमायात्ततोसुरः ॥२५४॥ सतुयुद्धातिकृच्छ्रेणनागास्त्रेणब
बंधतं ॥ २५५ ॥ अथकृष्णःसमारुह्यगरुडंरामसंयुतः ॥ प्रद्युम्नेनचतत्रागात्प्रथमंतत्रवह्निभिः ॥२५६॥ यु
द्धेवांगिरसाचैवक्षणाद्विद्राव्यतान्हरिः ॥ विद्राव्यशर्वप्रमथानाससादज्वरंततः ॥ २५७ ॥ तेनभस्मप्रहारेण
ज्वरितंरोहिणीसुतं ॥ आश्लिष्यविज्वरंचक्रेवासुदेवोजगत्प्रभुः ॥२५८॥ स्वयंविक्रीड्यतेनाथकंचित्कालं
जनार्दनः ॥ निष्पिष्यमुष्टिभिश्चान्यंससर्जज्वरमच्युतः ॥ २५९ ॥ स्वयंजित्वापिगिरिशभृत्यंनालमितिप्र
भुः ॥ स्वभृत्येनैवजेतव्यइत्यन्यंससृजेतदा ॥ ज्वरेणवैष्णवेनासौसुभृशंपीडितस्तदा ॥२६०॥ ग्रासार्थमुपनी
तश्चजगामशरणंहरिं ॥ तेनस्तुतःसभगवान्मोचयामासतंप्रभुः ॥२६१॥ क्रीडार्थमत्यल्पजनेष्वपिप्रभुःकथं
चिदेवव्यजयद्व्यथांविना ॥ इत्यादिमोहायसदर्शयत्यजोनित्यस्वतंत्रस्यकुतोव्यथादयः ॥२६२॥ यदाज्वराद्या
अखिलाःप्रविद्रुतास्तदास्वयंप्रापहरिंगिरीशः ॥ तयोरभूद्युद्धमथैनमच्युतोविजृंभयामासविजृंभणास्त्रतः
॥२६३॥ विजृंभितेशंकरेनिष्प्रयत्नेस्थाणूपमेसंस्थितेकंजजातः ॥ दैत्यावेशाद्वासुदेवानभिज्ञंसंबोधयामास

सदुक्तिभिःप्रभुः ॥ प्रगृह्यशर्वंचविवेशविष्णोःसतूदरंदर्शयामासतत्र ॥२६४॥ शिवस्वरूपंस्तंभितंबिल्वना
म्निवनेगिरीशेनचयत्तपःकृतं ॥ शैवंपदंप्राप्तुमेवाच्युताचतच्चावदत्कंजजःशंकरस्य ॥२६५॥ व्यपेतमोहोथ
वृषध्वजोहरिंतुष्टावबाणोभिससारकेशवं ॥ तस्याच्युतोबाहुसहस्रमच्छिनत्पुनश्चारिंजगृहेतच्छिरोर्थे २६६
तदाशिवेनप्रणतोबाणरक्षणकाम्यया ॥ कृत्वास्वभक्तंबाणंतंररक्षद्विभुजीकृतं ॥२६७॥ मोचयित्वानिरुद्धं
चययौबाणेनपूजितः ॥ एवमग्नीनंगिरसंज्वरंस्कंदमुमापतिं ॥ बाणंचायत्नतोजित्वाप्रायाद्द्वारवतींप्रभुः
॥ २६८ ॥ येनायत्नेनविजितःसर्वलोकहरोहरः ॥ किंज्वरादिजयोविष्णोस्तस्यानंतस्यकथ्यते ॥ २६९ ॥
ईदृशानंतसंख्यानांशिवानांब्रह्मणामपि ॥ रमायाअपियद्दीक्षांविनानचलितुंबलं ॥ २७० ॥ नचज्ञानाद
योभावानचास्तित्वमपिक्वचित् ॥ अनंतशक्तेःकृष्णस्यनचित्रंशूलिनोजयः ॥ २७१ ॥ चित्रलेखासमेतोषा
न्वितपौत्रसमन्वितः ॥ सरामःससुतोवींद्रमारुह्यद्वारकांगतः ॥ २७२ ॥ रेमेतत्रचिरंकृष्णोनित्यानंदोनिजे
च्छया ॥२७३॥ एवंविधान्यगणितानियदूत्तमस्यकर्माण्यगण्यमहिमस्यमहोत्सवस्य ॥ नित्यंरमाकमलजन्म
गिरीशशक्रसूर्यादिभिःपरिणुतानिविमुक्तिदानि ॥२७४॥ एवंवसत्यमितपौरुषवीर्यसारेनारायणेस्वपुरिश

क्षधनंजयोक्तः॥संप्राप्यलोमशमुनिःसकलानितीर्थान्यातुंसपांडुतनयेषुसहायआसीत्॥२७५॥पृथ्वींप्रदक्षि
णतएत्यसमस्ततीर्थस्नानंयथाक्रमतएवविधायपार्थाः॥ संपूज्यतेषुनिखिलेषुहरिंसुभक्त्याकृष्णेसमर्पयितुमा
पुरथप्रभासं॥संभावनायसकलैर्यदुभिःसमेतस्तेषांचरामसहितोहरिराजगाम॥२७६॥पार्थैःसंपूजितस्तत्रकृ
ष्णोयदुगणैःसह॥२७७॥पार्थान्संपूजयामासुर्वृष्णयश्चाज्ञयाहरेः॥२७८॥ तत्रभीमंतपोवेषंदृष्ट्वातिस्नेहकार
णात्॥दुर्योधनंनिंदयतिरामेसात्यकिरब्रवीत् ॥२७९॥ सर्वेवयंनिहत्याद्यसकर्णान्धृतराष्ट्रजान्॥अभिमन्युं
स्थापयामोराज्येयावत्त्रयोदश॥२८०॥संवत्सरंसमाप्यैवपुरंयास्यंतिपांडवाः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाराज्यंशा
सतुपूर्ववत्॥२८१॥एवंवदत्येवशिनिप्रवीरेजनार्दनःपार्थमुखान्युदीक्ष्य॥उवाचशैनेयनपांडुपुत्राःपरेणसंसा
धितराज्यकामाः॥२८२॥ स्वबाहुवीर्येणनिहत्यशत्रूनाप्स्यंतिराज्यंतइतीरितेमुना॥तथेतिपार्थाअवदंस्तत
स्तेकृष्णंपुरस्कृत्यययुर्दशार्हाः॥२८३॥क्रमेणपार्थाअपिशैशिरंगिरिंसमासदंस्तत्रकृष्णांसुदुर्गे॥विषज्जंतींवी
क्ष्यतैःसंस्मृतोथहैडिंबआयात्सहितोनिशाचरैः॥२८४॥ उवाहकृष्णांसतुतस्यभृत्याऊहुःपार्थांस्तेबदर्याश्रमं
च॥प्राप्यात्रनारायणपूजयाकृतस्वकीयकार्यांययुरुत्तरांदिशं॥२८५॥अतीत्यशर्वश्वशुरंगिरिंतेसुवर्णकूटंनि

षधंगिरिंच॥मेरोःप्राच्यांगंधमादेगिरौचप्रापुर्बदर्याश्रममुत्तमंभुवि ॥२८६॥ तस्मिन्मुनींद्रैरभिपूज्यमानाना
रायणंपूजयंतःसदैव॥चक्रुस्तपोज्ञानसमाधियुक्तंसुतत्त्वविद्यांप्रतिपादयंतः॥२८७॥ एवंबदर्यांविहरत्सुतेषुक्व
चिद्रहःकृष्णयावायुसूनौ ॥ स्थितेगरुत्मानुरगंजहारमहाह्रदाद्वासुदेवासनाग्र्यः॥२८८॥ तत्पक्षवातेनविचा
लितेतुतस्मिन्गिरौकमलंहैममर्घ्यं ॥ पपातकृष्णाभीमयोःसन्निधानउद्यद्भानोर्मंडलाभंसुगंधं॥२८९॥दृष्ट्वाति
गंधंवरहेमकंजंकुतूहलाद्द्रौपदीभीमसेनं ॥ बहून्ययाचत्तादृशान्यानुभावमस्याविषह्यंजानतीदेवदैत्यैः ॥ त
यार्थितःसगदस्तुंगमेनंगिरिंवेगादारुहद्वायुसूनुः ॥ २९० ॥ प्रशस्यमानःसुरसिद्धसंघैर्मृद्नन्दैत्यान्सिंहशार्दू
लरूपान् ॥ आसेदिवांस्तत्रहनूमदाख्यंनिजंरूपंप्रोद्यदादित्यभासं ॥ २९१ ॥ जानन्नप्येनंस्वीयरूपंसभीम
श्चिक्रीडएतेनयथापरेण ॥ धर्मोदेवानांपरमोमानुषत्वेस्वीयेरूपेप्यन्यवदेववृत्तिः ॥२९२॥ अनादानंदिव्य
शक्तेर्विशेषान्नरस्वभावेसर्वदाचैववृत्तिः ॥ तस्माद्भीमोहनुमांश्चैकएवज्यायःकनीयोवृत्तिमत्राभिपेदे॥२९३॥
सर्वेगुणाआवृतामानुषत्वेयुगानुसारान्मूलरूपानुसारात् ॥ क्रमात्सुराणांभागतोव्यक्तरूपाआदानतोव्य
क्तिमायांत्युरूणां ॥२९४॥ नैवाव्यक्तिःकाचिदस्तीहविष्णोःप्रादुर्भावेष्वतिसुव्यक्तशक्तेः ॥ इच्छाव्यक्तिःप्राय

शोमारुतस्यतदन्येषांव्यक्तताकारणेन ॥ २९५ ॥ तस्माद्भीमोधर्मवृद्ध्यर्थमेवस्वीयेरूपेप्यन्यवद्वृत्तिमेव॥ प्रद
र्शयामासतदासुराणांमोहायैवाशक्तवच्छक्तरूपः ॥ २९६ ॥ तद्रूपवृद्धिंभीमसेनोथदृष्ट्वाश्रुत्वाहनूमन्मुखतः
कथाश्च ॥ रामस्यतच्चातुरात्म्यंचदिव्यंचातुर्युगंधर्ममप्यग्र्यमेव ॥२९७॥ ध्वजाद्दीभत्सोर्गर्जनेनैवशत्रुपरा
भवेतेनदत्तेर्जुनस्य ॥ ययौप्रणम्यैनमाश्वेवभीमःसौगंधिकंवनमप्यग्र्यरूपं ॥ २९८ ॥ नरागम्यांनलिनीमे
त्यतत्रदृष्ट्वापद्मान्यद्भुताकारवंति ॥ हैमानिदिव्यान्यतिगंधवंतिसमासदद्धार्यमाणोनराशैः ॥ २९९ ॥ ते
भीममात्तायुधमुग्ररूपंमहाबलंरूपनवावतारं ॥ न्यवारयन्क्रोधवशाःसमेताःशतंसहस्राण्ययुतानिसंख्ये
॥ ३०० ॥ वराच्छिवस्यैवपरैरजेयाःशस्त्रास्त्रवृष्टिंमुमुचुःसुभीमां ॥ भीमेखिलज्ञेतपसांनिधानेबलोदधौशैव
शास्त्रंवदंतः ॥३०१॥ तान्वैष्णवैरेवशास्त्रैःसभीमोविजित्यपूर्वंवाङ्मयेसंगरेतु ॥ शस्त्रास्त्रवर्षस्यकुर्वन्प्रतीपं
जघ्नेखिलान्गदयातेषुवीरान् ॥३०२॥ वातेनकुंत्यांबलवान्सजातःशूरस्तपस्वीद्विषतांनिहंता ॥ सत्येचध
र्मेचरतःसदैवपराक्रमेशत्रुभिरप्रधृष्यः ॥३०३॥ तत्रापरांश्चैवबहूनसत्यंनिरीश्वरंचाप्रतिष्ठंचलोकं ॥ सिद्धो
हमीशोहमितिब्रुवाणान्गुणान्विष्णोःख्यापयन्वादतोजैत् ॥ ३०४ ॥ भिन्नंविष्णुमधिकंसर्वतश्चब्रुवन्प्रवीराँ

ऌक्ष्मेषांनिजघ्ने॥तेतस्यवीर्यंचबलंचदृष्ट्वाविद्याबलंबाहुबलंतथैव ॥ अशक्नुवंतःसहिताःसमस्ताहतप्रवीराः
सहसानिवृत्ताः ॥३०५॥ विक्रम्यतान्गदयासौनिहत्यविद्राव्यसर्वान्नलिनींप्रविश्य ॥ पीत्वामृतांभश्चततो
बुजानिदिव्यानिजग्राहकुरुप्रवीरः ॥ ३०६ ॥ अथोकलहशंसीनिनिमित्तानियुधिष्ठिरः ॥ दृष्ट्वाकृष्णामपृ
च्छच्चकभीमइतिदीनधीः ॥ ३०७॥ सौगंधिकार्थंयातंतंश्रुत्वाकृष्णामुखान्नृपः॥ आरुह्यराक्षसश्रेष्ठान्कृष्ण
याभ्रातृभिःसह ॥ ३०८ ॥ ययौवृकोदरोयत्रदृष्ट्वाचैनमवस्थितं ॥ उवाचमैवमित्येनंभीतोगिरिशकोपतः
॥३०९॥ देवेभ्योमरणाद्भीताराक्षसावित्तपाज्ञया ॥ तदीयांनलिनींतेहिरक्षंत्यस्याश्रयोहरः ॥ जानन्वित्ते
श्वरोभीममाहात्म्यंनचुकोपह ॥ ३१० ॥ वसत्सुतत्रपार्थेषुपुनःकतिपयैर्दिनैः ॥ उवाचभीमसेनस्ययशोध
र्माभिवृद्धये ॥ ३११ ॥ पंचवर्णानिपुष्पाणिकृष्णावीक्ष्याहृतानितु ॥ मारुतेनकुबेरस्यगृहान्नृभिरगम्यतः
॥ ३१२ ॥ अगम्योयंगिरिःसर्वैःकुबेरेणाभिपालितः ॥ अद्यत्वयैवगंतव्योविधूयाखिलराक्षसान् ॥३१३॥
इत्युक्तआशुसगदःसधनुःसबाणोभीमोगिरींद्रमजितोरुबलोविगाहे॥ प्रासंनिशम्यबलदैवतसूनुमत्रपक्षत्रयं
न्यरुणदुद्धतराक्षसानां ॥३१४॥ अग्रेनिधायमणिमंतमजेयमुग्रंशंभोर्वराद्विविधशस्त्रमहास्त्रवृष्ट्या ॥ तान्स

र्वैराक्षसगणान्मणिमत्समेतान्भीमोजघानसपदिप्रवरैःशरौघैः ॥३१५॥ अवध्यांस्तान्क्षणेनैवहत्वाभीमोम
हाबलः ॥ रणेक्रोधवशान्सर्वानतिष्ठद्गिरिमूर्धनि ॥३१६॥ तेहताभीमसेनेनप्रापुरंधंतमोखिलाः ॥ ३१७॥
हतःसौगंधिकवनेमणिमांश्चपुनःकलौ ॥ जातोमिथ्यामतिंसम्यगास्तीर्यापतमोधिकं ॥३१८॥ ततोवैश्र
वणोराजामहापद्मत्रयेहते ॥ राक्षसानामवध्यानांसखायेमणिमत्यपि ॥आरुरोहरथंदिव्यंयोद्धुकामोवृकोदरं
॥ ३१९ ॥ असुरावेशतस्तस्यभीमेक्रोधोमहानभूत् ॥ सआजगामभीमेनयोद्धुंवित्तपतिःस्वयं ॥ ३२० ॥
तस्मिन्कालेभीमसेनस्यघोषंश्रुत्वाराजापृच्छदाशुसकृष्णां ॥ क्वभीमइत्येवतयोदितंचश्रुत्वाजगामाशुर
क्षोंससंस्थः ॥३२१॥ सभ्रातृकेमुनिभिःकृष्णयाचगतेराजन्यत्रभीमंकुबेरः ॥ दृष्ट्वासुरावेशतोधर्मजंचाकिंचि
न्मुक्तस्नेहयुक्तस्तथास ॥ ३२२ ॥ धृतायुधंभीममीक्ष्यापिकिंचिद्दैत्यावेशाद्धन्तुमेनेनभीमं ॥ अगस्त्य
शापंचावदत्स्वस्यपूर्वंसखायनाशेकारणंराजराजः ॥ ३२३ ॥ दैत्यावेशादुज्झितःशांतभावोददौनिजंस्था
नमेषांसुतुष्टः ॥ आवासार्थंतेवसंस्तत्रपार्थास्तथान्येषांदेवतानांगृहेषु ॥३२४॥ तत्रैवतेषांवसतांमहात्मना
मानंदिनामब्दचतुष्टयेगते ॥ पंचाब्दमध्याप्यमहांतिचास्त्राणींद्रोगुर्वर्थंफल्गुनेनार्थितोभूत् ॥३२५॥ वधंव

त्रेस्वशत्रूणामिंद्रःपार्थात्स्वरूपतः ॥ निवातकवचाख्यानामेषांब्रह्मावरंददौ ॥३२६॥ अवध्यतांसुरैर्दैत्यैर्गं
धर्वैर्यक्षराक्षसैः ॥ पुनरिंद्रेणार्थितोदाज्जहीमान्नरदेहवान् ॥ ३२७ ॥ इतितेनार्जुनंशक्रःस्वात्मानंनरदेह
गं ॥ जगादताञ्जहीत्येवकिरीटंस्वंनिबध्यच ॥३२८॥ ऐंद्रंस्यंदनमारुह्यपार्थोमातलिसंयुतः ॥ गांडीवंधनु
रादायययौहंतुंमहासुरान् ॥३२९॥ शंखंददुस्तस्यदेवादेवदत्तःसशंखराट् ॥ नादयञ्छंखघोषेणधनुर्विस्फा
रयन्महत् ॥ ३३० ॥ दधानःकुंडलेदिव्येशक्रदत्तेसुभास्वरे ॥ आससादपुरंदिव्यंदैत्यानामिंद्रनंदनः
॥३३१॥ तस्यशंखध्वनिंश्रुत्वागांडीवस्यचनिःस्वनं ॥ अभिसस्रुर्महावीर्यानिवातकवचासुराः ॥ ३३२ ॥
तिस्रःकोट्योदानवानांस्वयंभुवरगर्विताः ॥ नानायुधैरणेपार्थमभ्यवर्षन्सुसंहताः ॥ ३३३॥ तेषांसशस्त्रा
णिकिरीटमालीनिवार्यगांडीवधनुःप्रमुक्तैः ॥ शरैःशिरांसिप्रचकर्तवीरोमहास्त्रशिक्षाबलसंप्रयुक्तैः॥३३४॥
सर्वेहतास्तेनमहारथेनतेदानवाःसोपिययौतथान्यान्॥ पौलोमकालेयगणाभिधानान्षष्टिंसहस्राणिमहारथा
नां॥३३५॥ तानस्त्रशस्त्राण्यभिवर्षमाणान्धनंजयःपाशुपतास्त्रतोद्राक् ॥ दग्ध्वाययौपुनरेवेंद्रसद्मतंसस्वजे ॥१०९७॥
प्रीतियुतश्चशक्रः ॥३३६॥ ययुरंधंतमश्चापिसर्वेदेवद्विषोसुराः ॥ अथानुज्ञाप्यपितरंरथेनैंद्रेणभास्वता ॥

सोदर्याणांसकाशंसययौवज्रधरात्मजः ॥३३७॥ आयांतमीक्ष्यबीभत्सुंमुमुदुर्भ्रातरोधिकं ॥ ऊषुश्चचतुरो
ब्दांस्तेपुनर्मेरौप्रमोदिनः ॥३३८॥ कथाभिर्वासुदेवस्यध्यानेनाभ्यर्चनेनच ॥ ययौकालःसुखेनैवतेषांविष्णु
रतात्मनां ॥३३९॥ नैवशत्रूननुत्साद्यनानादायमहद्यशः॥नाकृत्वावासुदेवाज्ञांराज्ञांमुख्यगतिर्भवेत्॥३४०॥
तदन्येषांतुवर्णानांक्षमाबाह्येषुशत्रुषु ॥ प्रायोधर्मइतिप्रोक्तोहरेराज्ञाखिलस्यच ॥३४१॥ इतिभीमवचःश्रुत्वा
ससोदर्योयुधिष्ठिरः ॥ राक्षसस्कंधमारूढःकृष्णयाचाययौपुनः ॥ ३४२ ॥ पादेषुतेषुनिवसत्सुहिमालयस्य
याम्याश्रितेषुपवमानसुतःकदाचित्॥धन्वीमृगाननुचरन्सहसाससादह्यायोःसुतंनहुषमाजगरोरुरूपं ३४३
पूर्वंहिवृत्रवधतोंबुजनालतंतुसंस्थेशचिप्रणयिनिप्रविचिंत्यदेवाः॥ चक्रुस्त्रिलोकपतिमायुसुतंवरंचदत्वाक्षिगो
चरतपोस्यबलंचसर्वं ॥ ३४४ ॥ ससर्वसुरविप्रेंद्रतपश्चबलमक्षयं ॥ अवाप्यववृधेनित्यंदर्पादैच्छच्छचीमपि
॥३४५॥ सइंद्रवचनाच्छच्यामहर्षिगणवाहने ॥ नियुक्तोवंचनायैववाहयामासतानृषीन् ॥ ३४६ ॥ सश
चीप्रतिषेधार्थमगस्त्येनमहात्मना ॥ वेदप्रामाण्यविषयेपृष्टोनेत्याहमूढधीः॥ प्रमाणमितितेनोक्तेशिरस्येनंप
दाहनत् ॥३४७॥ तदाभृगुंतस्यजटासुलीनंकदापितस्याक्षिपथंनयातं ॥ आविश्यकंजप्रभवःशशापव्रजा

शुपापाजगरत्वमेव ॥३४८॥ षष्ठेकालेयस्त्वयासादितःस्यात्सतेवशंयातुबलाधिकोपि॥ यदागृहीतंपुरुषंनि
हंतुंनशक्ष्यसेयदिसत्वद्गृहीतः ॥ शक्तोपिनात्मानमभिप्रमोचयेत्तदातस्यस्यात्त्वत्तपोग्र्यंबलंच ॥३४९॥ स
र्वंदेवमुनींद्राणांयत्तपस्त्वामुपाश्रितं ॥ तच्चसर्वंतमेवैतिनात्रकार्याविचारणा ॥३५०॥ यदाप्रश्नांस्त्वदीयां
श्चकश्चित्परिहरिष्यति ॥ दिवंगंतासिचतदाविसृज्याजगरींतनुं ॥ ३५१ ॥ स्मृतिश्चमत्प्रसादेनसर्वदातेभ
विष्यति ॥३५२॥ भृगुदेहगतेनैवंशप्तःकमलयोनिना ॥ पपाताजगरोभूत्वानहुषःक्षणमात्रतः ॥ ३५३ ॥
इंद्रोप्यवापस्वंस्थानमिष्ट्वाविष्णुंविपापकः ॥ धर्मवृद्ध्यर्थमेवैतत्पापमासीच्छचीपतेः ॥ ३५४ ॥ नहिलोकाव
नंपापंत्रैलोक्येशस्यवज्रिणः ॥ वृत्रंहत्वामहानासेत्यादिवेदपदंचयत् ॥ ३५५ ॥ क्वचित्पापंचपुण्यानांवृद्ध
येभवतिस्फुटं ॥ वृत्रहत्यायथेंद्रस्यजाताधर्माभिवृद्धये ॥३५६॥ देवानांवामुनीनांवाभवेदेवंनवैनृणां ॥ पा
पंयत्पुण्यमेवैतदसुराणांविलोमतः ॥ एवंस्कांदेहिवचनंपापंनैतच्छचीपतेः ॥ ३५७ ॥ नान्यस्यपदमाप्स्यं
तितद्देवानांव्रतंपरं ॥ तस्मात्तेनहुषंशक्रपदेनिदधुरीश्वराः ॥३५८॥ तस्मिन्नेवंनिपतितेब्रह्मणःशापकारणा ॥१०९८॥
त् ॥३५९॥ अष्टाविंशतिमेप्रापयुगेभीमस्तमुल्बणं ॥ जानन्नेवतदीयंतत्तपआदातुमिच्छया ॥ ३६० ॥ य

त्सुराणांसर्वेषांमुनीनांचतपःस्थितं।तद्गृहीतुंवश(गवदिच्छयैवास)मगादिच्छयैवसमारुतिः।३६१।। देवानां हिनृजातानामल्पंव्यक्तंभवेद्बलं।। इच्छयाव्यक्ततांयातिवायोरन्येषुतन्न ॥३६२॥ नित्यंव्यक्तागुणाविष्णोरि तिशास्त्रस्यनिर्णयः।। एवमन्येपिहिगुणामानुषादिषुजन्मसु ॥३६३॥ देवानांमानुषादौतुशक्येप्यव्यक्तताकृ तेः ॥ धर्मवृद्धिर्भवेत्तेषांप्रीतोभवतिकेशवः ॥३६४॥ तन्मानुषेबलेतस्यवराद्धारितवत्स्थिते ॥ दैवंबलंसुशक्तो पिव्यक्तंचक्रेनमारुतिः।।३६५।। आत्ममोक्षायनप्रश्नान्व्याजहारनचाभिभूः ॥ विद्योपजीवनंधर्मोविप्राणाम पिनोयतः।।३६६।। किमुतक्षत्रियस्येतिजानन्नपिवृकोदरः ॥ तत्प्रश्नपरिहारेणनात्ममोक्षंसमैच्छत ॥३६७॥ अयतंतमपिह्येनंचालनायापिनाशकत् ॥ पूर्णोपिसर्वलोकानांबलेननहुषस्तदा ॥ वेष्टयित्वैवतंभीमंस्थितो सौनाशकत्परं ॥३६८॥ भ्रातृमात्रादिषुस्नेहात्क्षिप्रमात्मविमोक्षणं ॥ इच्छन्नपिनमोक्षाययत्नंचक्रेवृकोदरः ॥३६९॥ सर्वदेवमुनींद्राणांतपआदातुमत्रगं ॥ भ्रात्रादिषुस्नेहवशान्नस्थातव्यमिहेत्यपि ॥ ३७० ॥ मन्वा नःकालतोभंगंस्वयमेवैषयास्यति ॥ आज्ञयावासुदेवस्यदार्ढ्यांदेहस्यमेतथा ॥३७१॥ स्रस्तांगेपतितेसर्पेया स्यामीतिविचिंतयन् ॥ तस्थौभीमोहरिंध्यायन्स्वभावान्नतदिच्छया ॥३७२॥ तदैवब्रह्मवचनात्पूर्वोक्तात्के

शवाज्ञया ॥ बलंतपश्चसर्वस्यतत्स्थमायाद्वृकोदरं ॥३७३॥ पूरितेनहुषस्थेनतपसाचबलेनच ॥ भीमेसनहु
षोथासीत्त्वस्तभोगःशनैःशनैः ॥३७४॥ गतेभीमेनिमित्तानिदृष्ट्वाराजायुधिष्ठिरः॥ पप्रच्छक्वगतोभीमइति
कृष्णांचलन्मनाः ॥३७५॥ यातंमृगार्थंसनिशम्यराजातदूरुवेगात्पतितान्नगेंद्रान्॥ दृष्ट्वापथातेनययौसत
त्रदृष्ट्वाचसर्पावृतमन्वपृच्छत् ॥३७६॥ सकारणंनहुषात्सर्वमेवशुश्रावतत्प्रश्नमशेषतश्च ॥ भ्रातृस्नेहाद्व्याकरो
द्धर्मसूनुस्तदैवसोप्यारुहत्स्वर्गलोकं ॥ ३७७॥ दिव्यांबरेकुंडलिनिस्वपूर्वेगतेविमानेनसधर्मराजः ॥ भीम
श्चायात्स्वाश्रमायैवसर्वंयुधिष्ठिरःकथयामासतत्र ॥३७८॥ श्रुत्वाकृष्णाभ्रातरश्चास्यसर्वेसर्वेमुनींद्राभीमसे
नेतिभक्ताः ॥ व्रीडांययुर्भीमसेनग्रहेणतथाब्रुवन्स्नेहतोभीमसेनं ॥३७९॥ नैतादृशंसाहसंतेनुरूपंशक्तोपि
यत्त्वात्मविमोक्षणाय ॥ नैवाकरोर्यत्नमतोनिजानांमहद्दुःखंहृदयेप्रार्पयस्त्वं ॥ ३८० ॥ मैवंपुनःकार्यमिति
ब्रुवंतःसमाश्लिषन्सर्वएवैत्यभीमं ॥ ततोहोभिःकैश्चिदापुःकुरूणांराष्ट्रंपार्थामुनिमुख्यैःसमेताः ॥३८१॥ त
तोमितौजाभगवानुपागमन्नारायणःसत्यभामासहायः ॥ संपूजितःपांडवैस्तैःसमेतश्चक्रेथसौहार्दनिमित्तस ॥१०९९॥
त्कथाः ॥३८२॥ कृष्णाचसत्याचपरस्परंमुदासंभाषणंचक्रतुर्योषिदग्र्ये ॥ परीक्षयंत्यासत्ययासर्ववेत्र्यानि

दोंषयाचोदिताप्राहकृष्णा ॥३८३॥ स्त्रीधर्मानखिलांस्तत्रसत्यानिर्दोषसंविदं ॥ ज्ञात्वापिकृष्णाप्रोवाचलो
कशिक्षार्थमेवतु॥३८४॥क्रीडार्थमेववचनंज्ञात्वासत्यासमीरितं॥ तस्यानुसारिवाक्यानितत्प्रीत्याएवसाब्रवी
त्॥३८५॥ततःकतिपयाहानिनिरुष्यात्रजनार्दनः॥ ययौसभार्यःस्वपुरींपांडवाननुमान्यच ॥३८६॥ ततःक
दाचिन्मृगयांगतेषुपार्थेषुराजासैंधवआससाद॥सकोटिकाश्यःसबलश्चतेषांवराश्रमंसोत्रददर्शकृष्णां ३८७
व्रजन्विवाहा(हारा)र्थमसौनिशाम्यकृष्णांकोटिंप्रेषयित्वैवकाश्यं। आयाहिमामित्यवदत्सुपापस्तयानिरस्तो
जगृहेकरेच३८८तयाधूतोनिपपाताशुभूमौपुनःससंज्ञोभ्यगमद्विलज्जः॥ततोसहायत्वतएवकृष्णाधौम्यायो
क्त्वासाग्निरन्वेहिमेति ३८९ समारुहत्सैंधवस्यैवयानंसुखंनयासीतितमीरयित्वा॥तदानिमित्तानिनिशाम्य
पार्थाःसमाययुस्त्वरयैवाश्रमाय॥३९०॥श्रुत्वादासीवचनात्सर्वमेवचक्रुःक्षिप्रंसैंधवस्यानुयानं॥ आक्रोशमा
नंभीमसेनेतिधौम्यंदृष्ट्वातस्याग्रेसैंधवंचातिपापं ॥३९१॥ चक्रुर्नादान्सिंहवत्पांडुपुत्रादृष्ट्वाकृष्णाचावतरद्रथा
त्तदा ॥ धौम्येनसार्धंसाययौस्वाश्रमायसैन्यंपार्थास्तत्रनिजघ्नुरोजसा ॥ ३९२ ॥ अग्रेकृष्णांयोवदत्सिंधुरा
जंयाहीतितंकोटिकाश्यंसुपापं ॥ छित्वाशिरोमृत्यवेभीमसेनोनिवेदयामासतमःसचागात् ॥३९३॥ हत्वा

सेनामखिलांसैंधवस्यभीमार्जुनौसयमंधर्मराजं॥विसृज्यधावंतमथानुजग्मतुर्जयद्रथंविरथंफल्गुनोर्कः ३९४
पद्भ्यांधावंतंभीमसेनोनिगृह्यदत्वाप्रहारांश्चभृशंतमार्तं॥ आदायाधाद्द्रौपदीपादयोश्चतंमोचयामासचधर्मसू
नुः ॥३९५॥ दासोद्रौपद्याअहमित्येववाक्येतेनैवोक्तेभीमसेनोप्यमुंचत् ॥ सव्रीडितोवाग्वदनोययौवनंपा
र्थाश्चतत्रोषुरतिप्रमोदिनः ॥३९६॥ मार्कंडेयस्तदागत्यतेषामकथयत्कथाः ॥ बह्व्यश्चैवविचित्राश्चभाषात्र
यसमन्विताः ॥ ३९७ ॥ लोकदर्शनमाश्रित्यदेवाश्चमुनयस्तथा ॥ ब्रूयुःकथास्तत्रशिक्षाग्राह्यानार्थःकथंच
न ॥३९८॥ अर्थःसमाधिभाषासुग्राह्यःसर्वोप्यसंशयं ॥ परदर्शनभाषासुज्ञेयंतद्दर्शनंतथा ॥ ३९९ ॥ ग्रा
ह्योनार्थोवैदिकंतुदर्शनंग्राह्यमेवहि ॥ अन्यार्थोगुह्यभाषासुग्राह्यएवंविनिर्णयः ॥४००॥ जयद्रथस्तुभीमेन
यदापंचशिखीकृतः ॥ तपसाशिवमाराध्यवव्रेपांडवरोधनं॥ऋतेर्जुनादर्जुनस्यतुष्टोहितपसाशिवः॥४०१॥
वनेवसत्स्वेवचपांडवेषुचक्रेयज्ञंपौंडरीकाख्यमेव ॥ संस्पर्धयाराजसूयस्यराजादुर्योधनोनाप्यसौतत्कलार्हः
॥४०२॥ दुर्योधनस्याज्ञयापांडवानांदुःशासनःप्रेषयामासदूतं ॥ आगच्छतेत्यवमानायतंतुभीमोवादीद्रण ॥११००॥
यज्ञंस्वगम्यं ॥४०३॥ ततोदिनैःकैश्चनधार्तराष्ट्राःसकर्णगांधारनृपाःकुमंत्रतः॥ सभार्यकाःपांडवान्द्रौपदीं

चमहैश्वर्यंदर्शयित्वाऽवमंतुं ॥४०४॥ तेस्यंदनैःकांचनरत्नचित्रैर्महागजैस्तुरगैःपत्तिभिश्च ॥ स्वलंकृताश्चित्र
माल्यांबराश्चविनिर्ययुर्द्वैतवनायशीघ्रं ॥४०५॥ गवांदृष्टिछ्छद्मनानिर्गतांस्तान्ज्ञात्वाशक्रस्तेजसोभंगकामः॥
तत्सामर्थ्यंवरमस्मैप्रदायतद्बंधनायादिशच्चित्रसेनं ॥ ४०६ ॥ सषष्टिसाहस्रककोटियूथपैर्गंधर्वमुख्यैःसंवृतो
गात्सरस्तत् ॥यस्मिन्स्नातुंवाञ्छतिधार्तराष्ट्रस्तदाज्ञयापुरुषास्तानथोचुः ॥४०७॥ स्नातुंसमायास्यतिधार्त
राष्ट्रोराजेश्वरोनिःसरध्वंतदस्मात् ॥ तीर्थादाज्ञांधारयंतश्चतस्येत्युक्तागंधर्वाजहसुस्तानथोचैः ॥४०८॥ ऊ
चुर्वयंमानयामस्तदाज्ञांत्रिलोकानांयःपतिःशक्रदेवः ॥ नमानुषाणामपिचक्रवर्तिनांकिंत्वल्पसारस्यसुयोध
नस्य ॥४०९॥ इतीरितेकुपितोधार्तराष्ट्रोजघानगंधर्ववराञ्छरौघैः ॥ जघ्नुःसकर्णाअपितस्यसोदराजघ्नुश्च
तेधार्तराष्ट्रस्यसेनां ॥४१०॥ मुहूर्तमासीत्सममेवयुद्धंतेषांतदाधार्तराष्ट्रस्यचैव ॥ पुरांभिंदोर्वरतोमाययाच
गंधर्ववीरावव्रृधुस्ततःस्म ॥४११॥ तेजोभंगंतत्रसुयोधनस्यपार्थार्थमत्रप्रविधातुमेव॥ बलंददावब्जजःकेश
वश्चगंधर्वाणांतेभ्ययुर्धार्तराष्ट्रान् ॥४१२॥ सचित्रसेनःप्रथमंकर्णमेवयुयोधपार्थस्पर्धयातेनयुध्यन् ॥ कर्णो
नाशक्नोद्वचनाद्भार्गवस्यरामस्यनित्यामितषड्गुणस्य ॥४१३॥ सभग्नयानश्चविकर्णयानमास्थायतस्यैवनिय

म्यवाजिनः ॥ पराद्रवत्तेनसहैवशीघ्रंदुर्योधनश्चित्रसेनंयुयोध ॥ ४१४ ॥ मुहूर्तमेतेनसमंसयुध्यन्नन्यैर्गंधर्वै
र्बहुभिर्मायेयैव ॥ भग्नेरथेभूमितलेस्थितःसन्गृहीतआसीच्चित्रसेनेनसंख्ये ॥४१५॥ महाबलोधार्तराष्ट्रोपि
शक्रवराद्विष्णोराज्ञयाचाभिवृद्धे ॥ सचित्रसेनेनधृतस्तदासीद्बद्धःपाशैर्वैद्युतैरिंद्रदत्तैः ॥४१६॥ तस्यानुजा
शकुनीराजभार्याःसर्वेबद्धाःशक्रदूतैःप्रणीताः॥आदायतानंबरेसंप्रयातेष्वरूरुवन्पांडवान्मंत्रिणोस्य॥४१७॥
समीपमागत्यपृथासुतानांपराभूतंवःकुलंशक्रभृत्यैः॥धृतःसभार्यःसानुजोधार्तराष्ट्रस्तंमोचयध्वंभ्रातरंभारता
ग्र्याः ॥ ४१८ ॥ इत्युक्तऊचेभीमसेनोग्रजंस्वंजानेराजन्यादृशोयंविमर्दः ॥ ऐश्वर्यंस्वंदर्शयन्नःसमागाद्दुर्यो
धनस्तेजसोभंगमिच्छन् ॥४१९॥ विज्ञायतेषांमंत्रितंवज्रबाहुरेतच्चक्रेनात्रनःकार्यहानिः ॥ दिव्यंज्ञानंस्वा
त्मनोदर्शयन्सएतावदुक्त्वाविररामभीमः ॥४२०॥ एकाहयज्ञेदीक्षितेनैवराज्ञासंप्रेषितोभीमसेनोर्जुनश्च ॥
समाद्रेयौचित्रसेनंरणेतौविजित्यदुर्योधनमाश्वमुंचतां ॥ ४२१ ॥ सचित्रसेनोवासवोक्तंचसर्वंकुमंत्रितंधार्त
राष्ट्रस्यचाह ॥ पार्थस्यभीमस्यचतन्निशम्यसुव्रीडितोधृतराष्ट्रात्मजोभूत् ॥४२२॥ समाप्ययज्ञंचततोभिया
तंसर्वेप्रापुर्धर्मराजंसचाशु ॥ संपूज्यतूत्सृज्यचचित्रसेनमूचेगांधारेनपुनःकार्यमीदृक् ॥ ४२३ ॥ सपांडवै

र्मोचितःसानुगश्चसभार्यकःकिंचिदतोपगम्य ॥ संमेलनायोपविष्टश्चतत्रसुव्रीडितःसूतपुत्रंददर्श ॥४२४॥
सचाहदिष्ट्याजयसिराजन्नितिसुयोधनं ॥ व्रीडितोनेतितंचोक्त्वायथावृत्तंसुयोधनः॥ उक्त्वाप्रायोपवेशंच
चक्रेतत्रसुदुःखितः ॥ ४२५ ॥ कर्णदुःशासनाभ्यांचसौबलेनचदेविना ॥ अन्यैश्चयाचमानोपिनैवोत्तस्थौ
सुयोधनः॥४२६॥ततोनिशायांप्राप्तायांस्वपक्षेप्रविषीदति॥मंत्रयित्वाऽसुरैःकृत्यानिर्मिताहोमकर्मणि॥४२७॥
शुक्रेणोत्पादितकृत्यासाप्रसुप्तेषुमंत्रिषु॥धार्तराष्ट्रंसमादायययौपातालमाशुच॥ अथसंबोधयामासुर्दैत्यादु
र्योधनंनृपं ॥४२८॥ त्वंदिव्यःपुरुषोवीरःसृष्टोस्माभिःप्रतोषितात् ॥ तपसाशंकराद्वज्रकायोऽवध्यश्चसर्वदा
॥४२९॥ अस्माकंपक्षभूतस्त्वंदेवानांचैवपांडवाः ॥४३०॥ इदानींसर्वदेवानांवरात्त्वंविजितोरणे॥वयंतथा
करिष्यामोयथाजेष्यसिपांडवान्॥४३१॥कृष्णेननिहतश्चैवनरकःकर्णमा(स्थि)श्रितः॥सचकृष्णार्जुनाभावंक
रिष्यतिनसंशयः ॥४३२॥ भीष्मादींश्चवयंसर्वानाविशामोजयायते ॥ तपसावर्धयिष्यामस्त्वांकर्णादींश्च
सर्वशः ॥४३३॥ तस्माद्गत्वापालयस्वराज्यंराजन्नपेतभीः ॥ इदंकस्यापिनाख्येयंसुगुप्तंभूतिवर्धनं ॥ ४३४ ॥
इत्युक्त्वाकृत्ययाभूयःस्वस्थानेस्थापितोनृपः ॥ उमयानिर्मितात्सार्धमुत्तरंहरनिर्मितं ॥ ४३५ ॥ ज्ञात्वैवाव

ध्यतांचैवराज्येबुद्धिंचकारसः ॥ नोवाचकस्यचित्तेषुस्वानुभूतंसुयोधनः ॥४३६॥ प्रभातायांतुशर्वर्यांपुनः
कर्णोब्रवीद्वचः ॥ भृत्यैस्तवैवपार्थैर्यन्मोचितोसिपरंतप ॥ ४३७ ॥ तेनमान्योधिकंलोकेयद्भृत्याएवतादृ
शाः ॥ किमुत्वंराजशार्दूलतदुत्तिष्ठस्थिरोभव ॥ ४३८ ॥ याचतेर्जुनमाहात्म्येशंकासाव्येतुमेशृणु ॥ याव
न्नैवार्जुनंहन्यांपादौप्रक्षालयेस्वयं ॥४३९॥ इत्युक्तोऽवरजैश्चैवसर्वैःशकुनिनातथा ॥ याचितोरथमारुह्यय
यौनागपुरंद्रुतं ॥ ४४० ॥ सकुंडलंसकवचमवध्यंसूर्यनंदनं ॥ ज्ञात्वेंद्रउभयंतस्मादैच्छदादातुमुत्तमं
॥ ४४१ ॥ तद्विज्ञायरविःकर्णंस्वप्नउक्त्वान्यवारयत् ॥ सर्वथादास्यइत्युक्तेप्राहादेयंवरायुधं ॥ ४४२ ॥
ददौचोत्कृत्यकवचंकुंडलेचशचीपतेः ॥ अमोघांशक्तिमादायज्ञात्वेंद्रंद्विजरूपिणं ॥ ४४३ ॥ ऋतेर्जुना
देकमेववधिष्यस्यनयेतिसः ॥ दत्वाशक्तिंययौशक्रःसार्धंकवचकुंडलैः ॥ ४४४ ॥ पार्थाविमुच्यैवसुयोधनं
तंवनेवसंतोमुदिताःसदैव ॥ सहारणीभांडमथोमृगेणहृतंद्विजस्याशुनिशम्यचान्वयुः ॥ ४४५ ॥ तस्मिन्न
दृश्येतृषिताएकैकमुदकार्थिनः ॥ ययुर्युधिष्ठिरमृतेसुप्तास्तेधर्ममायया ॥ ४४६ ॥ अदृश्येनैवधर्मेणवारिता
वारिपायिनः ॥ क्षत्रधर्मस्यरक्षार्थंनतत्प्रश्नान्विदांवराः ॥ ४४७ ॥ व्याचक्रुःशक्तिमंतोपिपानीयार्थमरिंद

माः ॥ ४४८ ॥ नविप्राणांचधर्मोयंविद्यायाउपजीवनं ॥ क्षत्रियाणांचकिमुतप्रसभंतेनतेपपुः ॥ ४४९ ॥
देवाअपिमनुष्येषुजाताःसुबलिनोपिहि ॥ मानुषेणैवभावेनयुक्ताःस्युःकेशवादृते ॥४५०॥ कार्येष्वेषांक्रमे
णैवव्यक्तिमायांतिसद्गुणाः ॥ अतोभीमार्जुनौधर्मादत्युत्तमबलावपि ॥ देवमायांसमाश्रित्यधर्मेणस्वापितौ
क्षणात् ॥४५१॥ मुहूर्तमेवसामायातयोराच्छादनेक्षमा॥ततःप्रबुद्धयोर्धर्मोनैवशक्तिशतांशभाक् ॥४५२॥
उक्तंपद्मपुराणेचतदेतत्सर्वमंजसा ॥ तस्मान्नाशक्तिरनयोःसंभाव्याभीमपार्थयोः ॥ ४५३ ॥ धर्मात्मजोथा
जगामोदकांतंदृष्ट्वाभ्रातॄंस्तत्रदुःखाभितप्तः॥इच्छन्पातुंवारिसंवारितश्चपित्राबकाकारमितेननापात् ।४५४।
अर्थेभ्रातॄणामैच्छदसौतदीयप्रश्नप्रतिव्याहरणंदयालुः ॥ ततोधर्मोयक्षतनुःसभूत्वाप्रश्नांश्चक्रेव्याकरोत्तान्स
पार्थः ॥४५५॥ ततस्तुष्टोवरमस्मैददौसएकोत्थानंभ्रातृमध्येसवव्रे ॥ यद्येकःस्यान्नकुलोस्त्वित्यथाहतुष्टोधर्मः
कथमेतत्कृतंते ॥४५६॥ अतिप्रीतिर्भीमसेनेतवास्तिबलीचासौराज्यहेतुस्तवस्यात् ॥ इत्युक्तऊचेमाद्रिपुत्रं
विहायकुंतीपुत्रोनमयोत्थापनीयः ॥४५७॥ सएवमुक्तोनितरांप्रीयमाणउत्थापयामासचतान्समस्तान् ॥
यथेष्टरूपप्राप्तिमेषांपुनश्चस्वकामतोनिजरूपाप्तिमादात् ॥४५८॥ अज्ञातवासेऽज्ञाततांसर्वदैवददौतेषांप्रीत

एवानृशंस्यात् ॥ एवंक्रीडन्पुत्रइत्यात्मनैवयशोधर्मावात्मनोवर्धयन्सः ॥४५९॥ युधिष्ठिरात्मनःस्वस्ययशो
धर्माभिवृद्धये ॥ कृत्वारण्यपहारादिपुनर्दत्वाचतत्स्वयं ॥ दातुंविप्रायतद्धस्तेययौधर्मोदिवंपुनः ॥४६०॥
ततोराजाभीमसेनार्जुनौचसार्धंयमाभ्यामरणींप्रदाय॥मुदायुताःकृष्णयासार्धमेवसंतुष्टुवुःकृष्णमनंतमच्यु
तं ॥४६१॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेअरणीप्राप्तिर्नाम
द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐनारायणानुग्रहतोयथावन्निस्तीर्यतान्द्वादशाब्दान्वनेते॥विसृज्यचब्राह्मणादीन्सधौम्यानज्ञातवासायत
तोमनोदधुः॥१॥गत्वाविराटस्यपुरींनिधायहेतीःशम्यांछन्नरूपाबभूवुः ॥ यतिःसूदःषंडवेषो(श्व)थसूतवेषो
गोपोगंधकर्त्रीचजाताः ॥ २ ॥ सर्वेविराटंययुरत्रदेववत्संभावितास्तेनशुभोरुलक्षणाः ॥ युधिष्ठिरस्यैवशु
श्रूषणंतेचक्रुर्हृदावासुदेवस्यनान्यत् ॥ ३ ॥ परपाकोगृहस्थस्यक्षत्रियस्यविशेषतः ॥ नयोग्यइतिसूदस्यब
भ्रेवेषंवृकोदरः ॥४॥ वैदिकव्यवहारेषुज्ञानाधिक्यप्रसिद्धितः ॥ जानीयुर्भीमइत्येवसूदवेषस्ततोभवत् ॥५॥ ॥११०३॥
स्त्रीयंवेदविदांसर्वंदेवेशानांचकिंपुनः ॥ अतस्तेन्याश्रयंनैवचक्रुःस्वबलसंश्रयात् ॥ ६ ॥ शापादेवार्जुनः

षंडवेषोभून्नकुलस्तथा ॥ क्षत्रियानंतरत्वाच्चसूतजातेस्तथाभवत् ॥७॥ सूतस्यानंतरत्वाच्चवैश्यजातेस्तथाभ
वत् ॥ सहदेवोवैश्यजातिर्गोपालस्तेषुचोत्तमः ॥८॥ ततोगोपालतामापयतिःपूज्योखिलैर्यतः ॥ यतिरा
सीद्धर्मजोतःसोभ्यासार्थंसदैवच॥अक्षासक्तोभवत्पश्चाद्दर्शयिष्यन्स्वशिष्टतां ॥९॥ भीमसेनसधर्मार्थंशूद्रासै
रंध्रिकाभवत् ॥ द्रौपदीभर्तृसाधर्म्यंस्त्रीणांधर्मोयतःसदा ॥ १० ॥ अथाजगाममल्लकःसमस्तभूमिमंडले ॥
वरेणयोऽजितोजयीशिवस्यसंजगर्जच ॥११॥ तमीक्ष्यसर्वमल्लकाविराटराजसंश्रयाः ॥ प्रदुद्रुवुर्भयार्दिता
स्तदावदद्युधिष्ठिरः ॥ १२ ॥ यएषसूदआशुतंनिहत्यमल्लमोजसा ॥ यशस्तवाभिवर्धयेत्समाह्वयाद्यतंनृप
॥ १३ ॥ इतीरितेसमाहुतोजगादमारुतिर्वचः ॥ प्रसादतोहरेरहंनिषूदयेद्यमल्लकं ॥१४॥ समस्तदेवबृंद
तोमहान्यएवकेशवः ॥ समस्तदेवनामवांस्तदीयभक्तितोबलं ॥ १५ ॥ यएवदेवनामधाइतिश्रुतिर्जगाद
हि ॥ महांश्चदेवएषतत्समेजयंविधास्यति ॥१६॥ युधिष्ठिराभिधश्चयोयुधिष्ठिरेस्थितःसदा ॥ त्वयिस्थित
स्त्वमित्यसौसदाभिधीयतेहरिः ॥१७॥ इतिब्रुवाणोमल्लंतमभियातोवृकोदरः ॥ अनयन्मृत्युलोकायबला
द्वैरपिदुर्जयं ॥ १८ ॥ एवंनिवसतांतत्रपांडवानांमहात्मनां ॥ संवत्सरेद्विमासोनेविजित्यदिशआगतः ॥

कीचकोमत्स्यनृपतेःश्यालोबलवतांवरः ॥ १९ ॥ सद्रौपदीमीक्ष्यमनोभवार्तःसंप्रार्थयामासतयानिरस्तः ॥
मासेगतेभगिनींस्वांसुदेष्णांसंप्रार्थयामासतदर्थमेव ॥ २० ॥ तयानिषिद्धोपिपुनःपुनस्तांयदाययाचेऽथच
साहकृष्णां ॥ समानयाश्वेवसुरांमदर्थमितीरितानेतिभीतावदत्सा ॥ २१ ॥ बलात्तयाप्रेषितातद्गृहाययदा
गमत्तेनहस्तेगृहीता ॥ विधूयतंप्राद्रवत्सासभायैस्मृत्वादित्यस्थंवासुदेवंपरेशं ॥ २२ ॥ अनुद्रुत्यैनांपातयि
त्वापदाससंताडयामासतदारविस्थः ॥ नारायणोहेतिनामैवरक्षोन्ययोजयत्तददृश्यंसमागात् ॥२३॥ वायु
स्तदाविश्यतुकीचकंतंन्यपातयत्तांसमीक्ष्यैवभीमः ॥ चुकोपवृक्षंचसमीक्षमाणंतंवारयामासयुधिष्ठिरोग्रजः
॥ २४ ॥ कृष्णारात्रौभीमसकाशमेत्यहंतुंपापंकीचकंप्रैरयत्तं॥भीमस्यबुद्ध्यानिशिसाकीचकंचजगादगंतुंशू
न्यगृहंसचागात् ॥ २५ ॥ तत्रैनमासाद्यचभीमसेनोविजित्यतंबाहुयुद्धेनिहत्य ॥ शिरोगुदेपाणिपादौचत
स्यप्रवेशयामासविमृद्यवीरः ॥ २६ ॥ अवध्यंतंनिहतंवीक्ष्यतस्यपंचोत्तरंशतमेवानुजानां॥सर्वंवराच्छंकर
स्यह्यवध्यंसहैवकृष्णांतेनदग्धुंबबंध ॥ २७ ॥ सानीयमानाकीचकैःसंरुरावश्रुत्वैवतंभीमसेनोमहांतं॥उद्धृ
त्यवृक्षंतेनजघानसर्वानादायकृष्णांपुनरागाद्गृहंच ॥२८॥ एवंयत्नात्तपसातैरवाप्तोवरःशिवादजयत्वंरणेषु ॥

अवध्यताचैवषडुत्तरास्तेशतंहताभीमसेनेनसंख्ये ॥ २९ ॥ गंधर्वइत्येवनिहत्यसर्वान्मुमोदभीमोद्रौपदीचा
थकृष्णा ॥ याहीत्यूचेसासुदेष्णाभयेनत्रयोदशाहंपालयेत्याहतांसा ॥ ३० ॥ अस्त्वित्येनामाहभयात्सुदे
ष्णातथावसन्पूर्णमब्दंचतेत्र ॥ तदापार्थान्प्रविचिंत्याखिलायांपृथ्व्यांछन्नान्धार्तराष्ट्रस्यदूताः ॥ अविज्ञायप्र
ययुर्धार्तराष्ट्रमूचुर्हतंकीचकंयोषिदर्थे ॥ ३१ ॥ तेनावदद्द्रौपदीकारणेनदुर्योधनोनिहतंकीचकंतं ॥ भीमेना
गुस्तत्रदुर्योधनाद्याभीष्मादिभिःसहकर्णेनचैव ॥३२॥ अग्रेययौतत्रयोद्धुंसुशर्मासगाविराटस्यसमाजहार॥
श्रुत्वाविराटोनुययौससेनस्तंपांडवाश्चानुययुर्विनार्जुनं ॥३३॥ विजित्यसंख्येजगृहेविराटंतदासुशर्मातमया
द्वृकोदरः ॥ सतस्यसेनांविनिहत्यमात्स्यंविमोच्यजग्राहसुशर्मराजं ॥३४॥ युधिष्ठिरोमोचयामासतंचततोरा
त्रौन्यवसन्बाह्यतस्ते॥३५॥ ततोपरदिनेसर्वेभीष्मद्रोणपुरःसराः॥रहितंकीचकैर्मात्स्यंशक्यंमत्वाभिनिर्ययुः
॥३६॥कीचकस्यहिडिंबस्यबककिर्मीरयोरपि॥जरासंधस्यनृपतेःकंसादीनांचसर्वशः ॥३७॥ नबाधनायभी
ष्माद्याअपिशेकुःकथंचन ॥ तस्मात्तेकीचकंशांतंश्रुत्वामात्स्यंययुर्मृधे ॥३८॥ यतिष्येरक्षितुंभीमाद्धार्तराष्ट्रा
नितिस्वकां॥सत्यांकर्तुंप्रतिज्ञांतुययौद्रोणःसपुत्रकः॥३९॥यदियुद्धायनिर्यांतिज्ञाताःस्युःपांडवास्तदा ॥ न

चेद्विराटमनतंनमयिष्यामहेवयं॥४०॥ इतिमत्वाविराटस्यजगृहुर्गाः समंततः ॥४१॥ तदोत्तरःसारथित्वेप्रक
ल्प्यपार्थंययौतान्निशाम्यैवभीतः॥ततोर्जुनःसारथिंतंविधायकृच्छ्रेणसंस्थाप्यचतान्ययौकुरून् ॥४२॥ आदा
यगांडीवमथध्वजंचहनूमदंकंसदरोग्रतोगाः ॥ निवर्त्ययुद्धाययौकुरूंस्ताञ्जिग्येसर्वान्द्वैरथेनैवसक्तान्४३
एकीभूतान्पुनरेवानुयातान्संमोहनास्त्रेणविमोहयित्वा ॥ जग्राहतेषामुत्तरीयाण्यृतेतुभीष्मस्यवेदास्त्रघातं
स एव ॥४४॥ विधायभीष्मंविरथंजगामतदाश्रुत्वामत्स्यपतिर्जितान्कुरून् ॥ मुमोदपुत्रेणजिताइतिस्मत
दाहषंडेनजितान्युधिष्ठिरः॥४५॥तदाक्रुद्धःप्राहरत्तंविराटःसोक्षेणतद्बीमधनंजयाभ्यां॥श्रुतंतदातौकुपितौ
निशाम्यन्यवारयत्तावपिधर्मसूनुः ॥ ४६ ॥ निजस्वरूपेणसमास्थितान्नोयदिस्मनासौप्रणिपातपूर्वकं ॥
क्षमापयेद्वध्यइत्यात्मरूपंसमास्थितास्तस्थुरथापरेदिने ॥४७॥ तदाविराटासनमास्थितंनृपंयुधिष्ठिरंवीक्ष्य
विराटआह॥ किमेतदित्यूचिवानुत्तरोस्मैतान्पांडवान्गोग्रहणेचवृत्तं ॥४८॥ ततोविराटोभयकंपितांगःप्र
णम्यपार्थाञ्छरणंजगाम ॥ ददौचकन्यामुत्तरांफल्गुनायपुत्रार्थमेवप्रतिजग्राहसोपि ॥४९॥ एवंविराटंमोच
यित्वैवगाश्वतमस्थंधेकीचकान्पातयित्वा॥प्राप्तोधर्मःसुमहान्वायुजेनतस्यानुपार्थेनचगोविमोक्षणात्॥५०॥

अयातयन्केशवायाथदूतान्सहाभिमन्युःसोपिरामेणसार्धं ॥ अगादनंतानंदचिद्वासुदेवोविवाहयामासुरथा
भिमन्युं ॥ ५१ ॥ आसीन्महानुत्सवस्तत्रतेषांदाशार्हवीरैःसहपांडवानां ॥ सपांचालानांवासुदेवेनसार्धम
ज्ञातवासंसमतीत्यमोदतां ॥५२॥ दुर्योधनाद्याःसूतपुत्रेणसार्धंससौबलेयायुधिपार्थपीडिताः ॥ भीष्मादि
भिःसार्धमुपेत्यनागपुरंमंत्रंमंत्रयामासुरत्र ॥ ५३ ॥ अज्ञातवासेफल्गुनोनोद्यदृष्टस्तस्मात्पुनर्यांतुपार्थाव
नाय ॥ इतिब्रुवाणानाहभीष्मोभ्यतीतमज्ञातवासंद्रोणआहैवमेव ॥ ५४ ॥ तयोर्वाक्यंतेत्वनादृत्य
पापावनंपार्थाःपुनरेवप्रयांतु ॥ इतिस्मदूतंप्रेषयामासुरत्रजानंतिविप्राइतिधर्मजोवदत् ॥ ५५ ॥ सौरमा
सानुसारेणधार्तराष्ट्राअपूर्णतां ॥ आहुश्चांद्रेणमासेनपूर्णःकालोखिलोप्यसौ ॥५६॥ दिनानामधिपःसूर्यः
पक्षमासाधिपःशशी ॥ तस्मात्सौम्याब्दमेवात्रमुख्यमाहुर्मनीषिणः ॥ ५७ ॥ सौम्यकालंततोयज्ञेगृह्णंति
नतुसूर्यजं ॥ तदेतदविचार्यैवलोभाच्चधृतराष्ट्रजैः ॥ ५८ ॥ राज्यंनदत्तंपार्थेभ्यःपार्थाःकालस्यपूर्णतां ॥
ख्यापयंतोविप्रवरैरुपप्लाव्यमुपाययुः ॥५९॥ सवासुदेवाअखिलैश्चयादवैःपांचालमात्स्यैश्चयुताःसभार्याः ॥
उपप्लाव्येतेकतिचिद्दिनानिवासंचक्रुःकृष्णसंशिक्षितार्थाः ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्य

विरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेविराटपर्वकथानिरूपणंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥
ॐततःसंमंत्र्यानुमतेकृष्णस्यस्वपुरोहितं ॥ द्रुपदःप्रेषयामासधृतराष्ट्रायशांतये ॥१॥ सगत्वाधृतराष्ट्रंतंभी
ष्मद्रोणादिभिर्युतं ॥ उवाचनविरोधस्तउत्पाद्योधर्मसूनुना ॥२॥ यस्यभीमार्जुनौयोधौनेतायस्यजनार्दनः॥
श्रुतास्तेभीमनिहताजरासंधादयोखिलाः ॥३॥ यथाचरुद्रवचनादवध्याराक्षसाधिपाः ॥तीर्थविघ्नकराःसर्वे
तीर्थान्याच्छाद्यसंस्थिताः ॥४॥ तिस्रःकोट्योमहावीर्याभीमेनैवनिषूदिताः ॥ ५ ॥ भ्रातॄणांब्राह्मणानांचलो
कानांचहितैषिणा ॥ ततोहिसर्वतीर्थानिगम्यान्यासन्नृणांक्षितौ ॥ ६ ॥ यथाजटासुरःपापःशर्वाणीवरसं
श्रयात् ॥ अवध्योविप्ररूपेणवंचयन्नेवपांडवान् ॥ ७ ॥ ज्ञात्वापिभीमसेनेनविप्ररूपस्यनोवधः ॥ योग्यइत्य
हतोभीमेमृगयार्थंगतेक्वचित् ॥ ८ ॥ यमौयुधिष्ठिरंकृष्णांचादायैवपराद्रवत् ॥ दृष्टोभीमेनतांस्त्यक्त्वासंसक्त
स्तेनसंगरे ॥ ९ ॥ निपात्यभूमौपादेनसंचूर्णितशिरास्तमः ॥ जगामकिमुतेपुत्राःशक्याहंतुमितिस्मह ॥
निवातकवचाश्चैवहताःपार्थेनतेश्रुताः ॥१०॥ जानासिचहरेर्वीर्यंयस्येदमखिलंवशे ॥ सब्रह्मरुद्रशक्राद्यंचे ॥११०६॥
तनाचेतनात्मकं ॥ ११ ॥ तस्मादेतैःपालितस्यधर्मजस्यस्वकंवसु ॥ दीयतामितितेनोक्तोधृतराष्ट्रोनचाक

रोत् ॥१२॥ ततःसहैवयदुभिःकृष्णंद्वारवतींगतं ॥ युद्धसाहाय्यमिच्छंतौधार्तराष्ट्रधनंजयौ ॥ युगपद्ययतु
स्तत्रवेगेनाजयदर्जुनं ॥ १३ ॥ दुर्योधनःशिरस्थानआसीनोभूद्धरेस्तदा ॥ दर्पान्नाहंराजराजउपास्येपाद
योरिति ॥ १४ ॥ तयोरागमनंपूर्वंज्ञात्वैवहिहरिःप्रभुः ॥ असुप्तःसुप्तवच्छिश्येतत्रातिष्ठद्धनंजयः ॥ १५ ॥
प्रणम्यपादयोःप्रह्वोभक्त्युद्रेकात्कृतांजलिः ॥१६॥ तमैक्षत्प्रथमंदेवोजानन्नपिसुयोधनं ॥ स्वागतंफल्गुनेत्यु
क्तेपूर्वमागामहंत्विति ॥ १७ ॥ आहदुर्योधनस्तंचस्वागतेनाभ्यपूजयत् ॥ १८ ॥ तयोरागमनेहेतुंश्रुत्वाप्रा
हजनार्दनः ॥ एकःपूर्वागतोत्रान्यःपूर्वंदृष्टोमयायतः ॥ १९ ॥ समंकरिष्येयुवयोरेकत्राहंनिरायुधः ॥ अ
न्यत्रदशलक्षंमेपुत्राःशूराःपदातयः ॥ २० ॥ इत्युक्तेफल्गुनःकृष्णंवव्रेतद्भक्तिमान्यतः ॥ अन्यस्तत्राभक्तिम
त्त्वाद्वव्रेगोपान्प्रयुध्यतः ॥ २१ ॥ पार्थानामेवसाहाय्यंकरिष्यन्नपिकेशवः ॥ तस्याभक्तिंदर्शयितुंचक्रेसमव
दीश्वरः ॥२२॥ ततःपार्थेनसहितःपांडवान्केशवोययौ ॥ दुर्योधनोययौरामंसभयात्केशवस्यच ॥ नसाहा
य्यंकरोमीतिप्राहतत्स्नेहवानपि ॥ २३ ॥ उपप्लाव्येसभायांहितत्पक्षीयंवचोब्रुवन् ॥ निराकृतःसात्यकिनास
मक्षंकेशवस्यच ॥ २४ ॥ ततोदुर्योधनंनायात्सचहार्दिक्यसंयुतः ॥ २५ ॥ जगामहास्तिनपुरमक्षौहिण्योद

शाभवन् ॥ एकाचधार्तराष्ट्रस्यनानादेश्यैर्नृपैर्युताः ॥ सप्तपांडुसुतानांचमात्स्यद्रुपदकैकयैः ॥ २६ ॥ धृष्टके
तुजरासंधसुतकाशिनृपैर्युताः ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चचेकितानश्चसात्यकिः ॥ २७ ॥ पांडवान्सेनयायुक्ताः
समीयुर्देवपक्षिणः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौजयत्सेनोन्यकैकयाः ॥ क्षेमधूर्तिर्दंडधरःकलिंगोंबष्ठएवच ॥ २८ ॥
श्रुतायुरच्युतायुश्चबृहद्बलसुदक्षिणौ ॥ श्रुतायुधःसैंधवश्चराक्षसोलंबुसस्तथा ॥ अलायुधोलंबलश्चदैत्यादुर्यो
धनंययुः ॥ २९ ॥ गत्वादुर्योधनाहूतोभगदत्तोपितंययौ ॥३०॥ सपुत्रपौत्रोबाह्लीकोभीष्मद्रोणकृपाअपि ॥
प्रीत्यर्थंधृतराष्ट्रस्यबभूवुस्तत्सुतानुगाः ॥३१॥ पांड्यश्चवीरसेनाख्यःपांडवानेवसंश्रितः ॥ ३२ ॥ शल्यंच
पांडवानेवयातंज्ञात्वासुयोधनः ॥ सुसभाःकारयामाससर्वभोगसमन्विताः ॥ ३३ ॥ तायुधिष्ठिरक्लृप्ताःसम
त्वाशल्योब्रवीदिदं ॥ यएताःकारयामासतदभीष्टंकरोम्यहं ॥ ३४ ॥ लीनःश्रुत्वाधार्तराष्ट्रःसत्यंकुर्वित्यभाष
त ॥ देहिमेयुद्धसाहाय्यमितिसोपियशोर्थयन् ॥ रक्षार्थमात्मवाक्यस्यतथेत्येवाभ्यभाषत ॥ ३५ ॥ सपांडवां
स्ततोगत्वातैरनुज्ञातएवच ॥ तेजोवधार्थंकर्णस्यधनंजयकृतेऽर्थितः ॥ ३६ ॥ तथेत्युक्त्वाययौधर्मनंदनंकौ
रवान्प्रति ॥३७॥ संजयंप्रेषयामासधृतराष्ट्रोथशांतये ॥ पांडवान्प्रत्यधर्मंचयुद्धंसप्रत्यपादयत् ॥३८॥ हठवा

देवदद्धीमोयंधर्मंद्रौपदीतथा ॥ तमेवोक्त्वाधर्मजस्तुचकारचनिरुत्तरं ॥३९॥ कृष्णोपितस्यधर्मस्यप्रामाण्यं
प्रत्यपादयत् ॥ ४० ॥ ततोनिरुत्तरःकृष्णंपांडवांश्चप्रणम्यसः ॥ धृतराष्ट्रंययौतंचविनिंद्यप्रययौगृहं ॥४१॥
निंदितःसंजयेनासावाहूयविदुरंनिशि ॥ पप्रच्छसोवदद्धर्मंपार्थानांराज्यदापनं ॥ ४२ ॥ ऐहिकस्यसुखस्या
पिकारणंतदनिंदितं॥अन्यथासर्वपुत्राणांनाशंधर्मातिलंघनं॥४३॥ तत्रभावमकृत्वासज्ज्ञानादिच्छन्नघक्षयं ॥
विष्णोःस्वरूपंपप्रच्छसोस्मरच्चसनातनं ॥ ४४ ॥ सआगत्यावदत्तत्त्वंविष्णोर्मायाविनःशुभा ॥ नगतिश्चेत्य
थप्रातःसंजयःपांडवोदितं ॥ अवदद्धृतराष्ट्रायसभायांकुरुसन्निधौ ॥ ४५ ॥ तच्छ्रुत्वासतुभीतोपिपुत्रस्नेहानु
गोनृपः ॥ राज्यंनादात्पांडवानांततोधर्मसुतोनृपः ॥ ४६ ॥ यदुक्तवान्संजयाययदिदित्सतिनःपिता ॥ रा
ज्यंतदात्वमागच्छविदुरोवानचेन्नच ॥ तावथानागतौज्ञात्वामंत्रयामासशौरिणा ॥ ४७ ॥ सोप्याहाहंगमि
ष्यामिसभायामृषिसन्निधौ ॥ ४८ ॥ वक्ष्येपथ्यानियुक्तानियदिनासौग्रहीष्यति ॥ वध्यःसर्वस्यलोकस्यस
भवेत्सर्वधर्महा ॥ ४९ ॥ इत्युक्तोवैरमात्मोत्थंलोकमध्येप्रहापयन् ॥ लोकसंग्रहणार्थायभीमसेनोब्रवीद्वचः
॥ ५० ॥ नास्मन्निमित्तंनाशःस्यात्कुलस्यापिवयंकुलं ॥ रक्षितुंधार्तराष्ट्रस्यभवेमाधश्चराइति ॥ ५१ ॥ इच्छ

ताप्यखिलान्हंतुंधार्तराष्ट्रान्दृढात्मना ॥ भीमेनोक्तोवासुदेवोलोकसंग्रहणेच्छया ॥५२॥ वधंतेषांधर्ममेवलो
केख्यापयितुंहरिः॥ आक्षिपन्निवभीमंतंयुद्धायप्रैरयदृढं ॥५३॥ अभिप्रायंकेशवस्यजानन्भीमोनिजंबलं॥
राज्ञांमध्येवदत्तच्चकृष्णोप्यधिकमेवहि ॥ ५४ ॥ शशंससत्यैःसद्वाक्यैराज्ञांमध्येप्रकाशयन् ॥ वधंकुरूणांसद्ध
र्मंगुणान्भीमस्यचामितान् ॥५५॥ नित्यमेकमनस्कौतावपिकेशवमारुती ॥ एवंलोकस्यसंवादहेतोःसंवा
दमकृतां ॥ ५६॥ ततःकृष्णोर्जुनंचैवकृपालुंसंधिकामुकं ॥ हेतुमद्भिःशुभैर्वाक्यैरनुनीयजगत्पतिः ॥ उ
क्तोमानुषयाबुद्ध्यानकुलेनसुनीतिवत् ॥ ५७॥ शौर्यप्रकाशनायैवयुद्धंयोजयताद्भवान् ॥ इत्युक्तःसहदेवेन
युयुधानेनचाच्युतः ॥ ५८ ॥ दस्यूनांनिग्रहोधर्मःक्षत्रियाणांयतःपरः॥ अतोनधार्तराष्ट्रैर्नःसंधिःस्यादिति
पार्षती ॥ ५९ ॥ जगादकृष्णंसोप्येनामोमित्युक्त्वाविनिर्ययौ ॥६०॥ ससात्यकिःस्यंदनवर्यसंस्थितःपृथा
तनूजैरखिलैश्चभूमिपैः। अन्वागतोदूरतरंगिरातान्संस्थाप्यविप्रप्रवरैःकुरून्ययौ ॥६१॥ एकोपिकृष्णःसच
भार्गवात्मव्यासात्मकश्चानुगतोमुनींद्रैः ॥ ययौतदुक्तेर्हिगुणान्प्रवेत्तुंनान्योहिशक्तस्तमृतेयतःप्रभुं ॥ ६२॥
सवंद्यमानोखिलराष्ट्रवासिभिःप्रसूनवर्षैरभिवर्षितःसुरैः॥संस्तूयमानःप्रणतोब्जजादिभिर्गजाह्वयंप्रापपरोप्र

मेयः ॥६३॥ सभीष्ममुख्यैःसरसाभियातःसहैवतैःप्रययौराजमार्गे ॥ दिदृक्षवस्तंजगदेकसुंदरंगुणार्णवंचाय
युरत्रसर्वे ॥ ६४ ॥ संभावितस्तैःपरमादरेणविवेशगेहंनृपतेरनंतः ॥ सभीष्ममुख्यान्पुरतोनिधायवैचित्रवी
र्येणसमर्चितोजः ॥ ६५ ॥ रौक्मेनिषण्णःपरमासनेप्रभुर्वभौस्वभासाककुभोवभासयन् ॥६६॥ यथोचितंते
षुविधायकेशवोदौर्योधनंप्राप्यगृहंचपूजितः॥पूजांतदीयांगुणवद्विडित्यसौजग्राहनोविदुरंचाजगाम॥६७॥
सभीष्मपूर्वैरभियाचितोपिजगामनैषांगृहमादिदेवः ॥ उपेक्षिताद्रौपदीत्यप्रमेयोजगामगेहंविदुरस्यशीघ्रं
॥ ६८ ॥ सतेनभक्त्याभिगतःप्रसन्नःप्रविश्यचांतर्गृहमीश्वरोजः ॥ भक्त्याभिपूर्णेनससंभ्रमेणसंपूजितःसर्व
समर्पणेन ॥ ६९ ॥ परेदिनेसौधृतराष्ट्रसूनुनासंमानितःसंसदिकौरवाणां ॥ विवेशदिव्येमणिकांचनासनेसा
र्धंमुनींद्रैःपरमार्थवेदिभिः ॥ ७० ॥ संपूजितोभीष्ममुख्यैःसमस्तैरराजराजीवसमाननेत्रः ॥ यथोचितास्तत्र
विधायवार्ताजगादकालेकलिकल्मषापहः ॥ ७१ ॥ वैचित्रवीर्यस्यकुलस्यवृद्ध्यैप्रदेहिराज्यंतवसत्सुताय ॥ य
शश्चधर्मंपरमंप्रसादंममत्वमाप्नोषितदैवराजन् ॥७२॥ अतोन्यथायशसोधर्मतश्चहीनःप्रतीपत्वमुपैषिमेतः॥
इतीरितःप्राहममातिवर्तिनंसुतंस्वयंमेप्रतिबोधयेति ॥ ७३ ॥ सवासुदेवेनविबोधितोपिपापाभिसंधिर्धृतरा

घ्रसूनुः ॥ उत्थायतस्मादनुजैरमात्यैर्नियंतुमीशंकुमतिर्व्यधान्मतिं ॥७४॥ येयेतदाकेशवसंयमायन्यमंत्रयं
स्तेविबुधप्रतीपाः ॥ अतोविकर्णप्रमुखाअपिस्मवध्यत्वमायन्नशुभांगतिंच ॥७५॥ कर्णःसुरांशोपिसुयोध
नार्थेन्यमंत्रयद्भावतोनैवदुष्टः ॥ अतोगतिश्चास्यसुशोभनाभूद्येत्रानुकूलाःपरमस्यतेशुभाः ॥ ७६ ॥ ऋषि
भिर्जामदग्न्येनव्यासेनाप्यमितौजसा ॥ वासुदेवात्मकेनैवंत्रिरूपेणैवविष्णुना ॥ ७७ ॥ मातापितृभ्यांभी
ष्माद्यैरनुशिष्टोपिदुर्मतिः ॥ दुर्योधनोमंत्रयतेमुकुंदस्यानुबंधनं ॥७८॥ सात्यकिःकृतवर्माचतच्छुश्रुवतुरंज
सा ॥ संस्थाप्यकृतवर्माणंरहःसात्यकिरत्रच ॥ अभ्येत्यकेशवंप्राहदुर्योधनविनिश्चयं ॥ ७९ ॥ जानन्नप्यखि
लंकृष्णस्तच्छ्रुत्वासात्यकेर्मुखात् ॥ वैचित्रवीर्यमवदत्पश्यमामितिसर्वगं ॥ ८० ॥ अथतेनाहुतेपुत्रेसामात्ये
पुरुषोत्तमः ॥ स्वरूपंदर्शयामाससर्वगंपूर्णषड्गुणं ॥ ८१ ॥ तत्कालसूर्यामितदीप्तिसर्वजगद्धरंशाश्वतमप्रमे
यं ॥ दृष्ट्वैवचक्षूंषिसुयोधनाद्यान्यमीलयन्दीधितिवारितानि ॥ ८२ ॥ पिधायरूपंपुनरेवतद्धरिर्वैचित्रवीर्ये
णसमर्थितःपुनः ॥ कृत्वांधमेवप्रययौसुयोधनंसहानुगंपापतमंप्रकाश्य ॥८३॥ अनंतशक्तिःपुरुषोत्तमोसौ ॥११०९॥
शक्तोपिदुर्योधनचित्तनिग्रहे ॥ नैवव्यधादेनमथोक्तकारिणंनिपातयन्नंधतमस्यनंतः ॥ ८४ ॥ पुनश्चकुंतीगृ

हमेत्यकृष्णस्तथोद्योगंधर्मसुतस्यशिष्टं ॥ श्रुत्वाययौसूर्यजमात्मयानेनिधायतस्यावददात्मजन्म॥आयाहि
पार्थानितितद्वचःसनैवाकरोन्मानितोधार्तराष्ट्रैः ॥८५॥ संस्थाप्यतंभगवान्द्रौणयेचरहोवदन्मित्रभावंपृथा
जैः ॥ यावत्पितुर्मरणंसोपिमैत्रींवव्रेपार्थैस्तंविसृज्याथकृष्णः॥८६॥ ययौकुरून्पूर्वमेवोद्विसृज्यपृथासुतानां
ससकाशमीशः ॥ ८७ ॥ संप्रार्थितःपृथयाचैवकर्णःपार्थैर्योगंयाहिसूनुर्ममासि ॥ तेनाप्युक्तावासविनावि
नाहंहन्यांसुतांस्तेनकथंचनेति ॥८८॥ ततोययुःकौरवाःपांडवाश्चकुरुक्षेत्रंयोद्धुकामाःसकृष्णाः॥ चक्रुश्चते
शिबिराण्यत्रसर्वेशुभेदेशेपांडवाःकृष्णबुद्ध्या ॥८९॥इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्म
हाभारततात्पर्यनिर्णयेयुद्धोद्योगोनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥
ॐ तेसेनेसमरारंभेसमेतेसागरोपमे॥ भीमभीष्ममुखेवीक्ष्यप्राहवासविरच्युतं ॥१॥ सेनयोरुभयोर्मध्येरथं
स्थापयमेच्युत ॥ इत्युक्तःसतथाचक्रेपार्थोपश्यच्चबांधवान् ॥ विससर्जधनुःपापाशंकीतत्राहमाधवः॥ २॥
स्वधर्मोदुष्टनिधनंधर्मज्ञानानुपालनं ॥ क्षत्रियस्यतमुत्सृज्यनिंदितोयात्यधोध्रुवं ॥ ३॥ यतःप्रवृत्तिर्भूतानां
येनसर्वमिदंततं ॥ स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसिद्धिंविंदतिमानवः ॥ ४ ॥ नचशोकस्त्वयाकार्योबंधूनांनिधने

च्छया ॥ देहस्यसर्वथानाशादनाशाच्चेतनस्यच ॥ ५ ॥ सृष्टिस्थित्यप्ययाज्ञानबंधमोक्षप्रवृत्तयः ॥ प्रकाश
नियमौचैवब्रह्मेशादिक्षरस्यच ॥६॥ अक्षरप्रकृतेश्चैवमत्तएवनचान्यतः ॥ ७ ॥ नमेकुतश्चित्सर्गाद्याःस्वातं
त्र्याद्गुणपूर्तितः ॥ अतःसमाधिकाभावात्सर्वंमद्वशमेवच ॥ ८ ॥ ज्ञात्वैषांनिधनाद्यंचजीवादेरस्वतंत्रतां ॥
अस्वातंत्र्यान्निवृत्तौचमामनुस्मरयुध्यच ॥ ९ ॥ येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः ॥ अनन्येनैवयोगे
नमांध्यायंतउपासते ॥१०॥ तेषामहंसमुद्धर्तामृत्युसंसारसागरात्॥ भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसां
॥ ११ ॥ मयाततमिदंसर्वंजगदव्यक्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थितः ॥ १२ ॥ सुपूर्ण
सत्सर्वगुणदेहोहंसर्वदाप्रभुः ॥ अस्पृष्टाखिलदोषैकनित्यसत्तनुरव्ययः ॥१३॥ इत्युक्तोवासविःप्राहव्याप्तिंते
दर्शयेशमे ॥ अथदिव्यदृशंतस्यदत्वाव्याप्तंनिजंवपुः ॥१४॥ देशतःकालतश्चैवपूर्णंसर्वगुणैःसदा ॥ दर्शयामा
सभगवान्यावत्यर्जुनयोग्यता ॥ १५ ॥ तत्प्रार्थितःपुनःकृष्णस्तद्रूपंलोकमानतः ॥ पूर्ववद्दर्शयामासपुनश्चै
नमशिक्षयत् ॥ १६ ॥ ज्ञानंज्ञेयंप्रकृत्यादिज्ञापयन्पुरुषोत्तमः ॥ तेनानुशिष्टःपार्थस्तुसशरंधनुराददे ॥१७॥
अथव्यूढेष्वनीकेषुनदन्वायुसुतोभ्यगात् ॥ समितिंधार्तराष्ट्राणांतेतंसर्वेन्यवारयन् ॥१८॥ ससृजुःशरवृष्टिं

चभीमसेनस्यमूर्धनि ॥क्षिप्रंनैवप्रहर्तव्यंज्ञातिषुप्रहरत्स्वपि ॥ इत्येवाप्रहरत्यस्मिञ्छत्रुभिःशरविक्षते ॥१९॥
अमुचन्धार्तराष्ट्रेषुशस्त्रवृष्टिंदुरासदां ॥ सौभद्रप्रमुखावीराःसर्वेपांडुसुतात्मजाः॥२०॥अपीडयंस्ताञ्छस्त्रौ
घैर्धार्तराष्ट्राःसमंततः॥ २१ ॥ ररक्षतान्वायुसुतोविसृजञ्छरसंचयान् ॥ तत्रभीमशरैर्नुन्नाधार्तराष्ट्राःसमं
ततः॥२२॥ भग्नांस्तानथगांगेयोदिव्यास्त्रविदधारयत् ॥ अथद्वंद्वानियुद्धानिबभूवुर्विजिगीषतां ॥२३॥ द्रो
णपार्षतयोश्चैवशैनेयकृतवर्मणोः ॥ दुःशासनेनवीरस्यमाद्रेयस्ययवीयसः ॥२४ ॥ नकुलस्यविकर्णस्यका
र्णेयैर्दुर्मुखादिनां ॥ वृत्तेद्वंद्वेमहायुद्धेतत्रधर्मजपक्षगाः॥ २५ ॥ जिताविनैवशैनेयंसोजयद्धृदिकात्मजं ॥
अथभीष्मद्रोणमुखैर्भगदत्तादिभिस्तथा ॥ २६ ॥ विद्राव्यमाणंस्वबलंस्थापयामासमारुतिः॥ द्रोणंचभगद
त्तंचकृपंदुर्योधनंतथा ॥ केवलंबाहुवीर्येणव्यजयद्भीमविक्रमः ॥ २७ ॥ हत्वोत्तरंमद्रराजोव्यद्रावयदनीकि
नीं ॥ २८ ॥ अथभीष्ममुदीर्णास्त्रंद्रावयंतंवरूथिनीं ॥ ससौमदत्तिंसौभद्रसहायोर्जुनआसदत् ॥२९॥सौ
भद्रंतत्रविक्रांतमतीत्यद्युसरित्सुतः ॥ द्रावयामासपांचालान्पश्यतःसव्यसाचिनः॥ ३०॥ तस्यविक्रममाल
क्ष्यपार्थंतद्रौरवानुगं ॥ दृष्ट्वायुधिष्ठिरोराजाक्रुद्धःसेनामपाहरत् ॥३१॥ रात्रौयुधिष्ठिरश्चिंतामाप्यपार्थंव्यगर्ह

यत् ॥ सकृष्णाद्यैःसांत्वितश्चपुनर्युद्धायनिर्ययौ ॥ ३२॥ एवंभीष्मोदशाहानिसैनापत्यंचकारह ॥ कृत्वातु
पांडवैर्युद्धंतत्कर्तुमकृतोपमं ॥३३॥ कर्णोर्धरथइत्युक्त्वातावद्युद्धात्प्रयापितः॥ यावत्त्वंयोत्स्यसेतावन्नयो
त्स्यामीतिनिर्गते ॥३४॥ कर्णेऽयुतरथानांचनित्यशोवधमाहवे॥प्रतिजज्ञेकरोत्तच्चपुनश्चास्त्रविदांवरः॥३५॥
सुसमर्थावपिवधेतस्यभीमधनंजयौ ॥ स्नेहेनयंत्रितौतस्यगौरवाच्चान्ववर्ततां ॥३६॥ बभूवुस्तत्रयुद्धानिचि
त्राणिसुबहूनिच ॥ तान्यंबरेविमानस्थाब्रह्मरुद्रपुरःसराः ॥३७॥ अपश्यन्देवताःसर्वागंधर्वाप्सरसोसुराः
॥३८॥ धृष्टद्युम्नोमहेष्वासःप्रतिव्यूह्यापगासुतं ॥ चक्रेयुद्धानिसुबहून्यजेयःशत्रुभीरणे ॥ ३९ ॥ तत्रोद्द्धा
रकृष्णोपिफल्गुनंमृदुयोधिनं ॥ दृष्ट्वाचक्रंतथोद्यम्यबाहुंभीष्मायजग्मिवान् ॥४०॥ तेनस्तुतोगृहीतश्चफल्गु
नेनप्रणम्यच ॥ प्रार्थितोरथमारूढःपुनःशंखमपूरयत् ॥४१॥ ततोभीष्मोर्जुनश्चैवशस्त्रास्त्रैरभ्यवर्षतां ॥अ
यत्नेनजितश्चैवफल्गुनेनापगासुतः॥४२॥अयुतानिबहून्याजौरथानांनिजघानच॥ जिताःसेनापहारंचचक्रु
र्भीष्ममुखास्ततः॥४३॥ कदाचिदग्रगोभीमोभीष्मद्रोणौविसारथी ॥ कृत्वाविद्राव्यतानश्वान्भित्त्वाव्यूहंवि
वेशह ॥४४॥ पुनःसंस्थापितरथौविजित्यायत्नतोबली ॥ यतमानौमहेष्वासौधार्तराष्ट्राञ्जघानह ॥४५॥

पंचविंशद्धतास्तत्रधार्तराष्ट्रामहाबलाः ॥ भगदत्तद्रौणिकृपशल्यदुर्योधनादयः ॥४६॥ सर्वेजिताद्राविताश्च
सेनाचबहुलाहता॥विरथोव्यायुधश्चैवदृढंवेधविमूर्च्छितः ॥४७॥ कृतोदुर्योधनःसर्वराज्ञांभीमेनपश्यतां ॥
ततोपहारंसैन्यस्यजिताश्चकुश्चकौरवाः ॥४८॥ दुर्योधनोनिशायांचययौयत्रनदीसुतः ॥ पीडितोभीमबा
णैश्चक्षरद्गात्रोननामतं ॥ उवाचहेतुनाकेनवयंजीयामसर्वदा ॥४९॥ पांडवाश्चजयंनित्यंलब्ध्वाहर्षमवाप्नुव
न् ॥ तमाहभीष्मस्तेऽजेयादेवास्तेधरणींगताः ॥ विशेषतःकेशवेनपालितास्तत्प्रियाःसदा ॥५०॥ मानसो
त्तरशैलेहिपुराब्रह्मपुरःसराः ॥ स्थितादेवास्तदापश्यद्ब्रह्मैकोहरिमंबरे ॥५१॥ स्तुत्वासंपूज्यभूमेःसभारावत
रणायतं ॥ प्रार्थयामासतेनोक्तंदेवानामवदद्विभुः ॥५२॥ अयंनारायणोदेवःपूर्णानंतगुणार्णवः ॥ आज्ञा
पयतिवःसर्वान्प्रादुर्भावायभूतले ॥ ५३ ॥ स्वयंचदेवकीपुत्रोभविष्यतिजगत्पतिः ॥ ५४ ॥ एवंतेनसमा
दिष्टाधर्मवाय्वादयोखिलाः ॥ अभवन्पांडवाद्यास्तेसेंद्राःसहमरुद्गणाः ॥५५॥ सचनारायणोदेवोदेवकीनं
दनोभवत् ॥ तेनैतेपालिताःपार्थाअजेयादेवसर्गिणः ॥ तस्मात्तैःसंधिमन्विच्छयदीच्छस्यपराभवं ॥५६॥
इत्युक्तोऽडंभबुद्ध्यैवनत्वाविष्णुंततोययौ ॥ प्रातर्निर्यातयामाससेनांयुद्धायदुर्मतिः ॥ ५७॥ दिव्यौषधेनभी

ष्मस्यभूत्वासनिरुजस्ततः ॥ भीष्ममग्रेनिधायैवययौयुद्धायदंशितः ॥५८॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंभीमभीष्मा
नुयायिनां ॥ पांडवानांकुरूणांचशूराणामनुवर्तिनां ॥५९॥ धृष्टद्युम्नस्तत्रभीमानुयायीदुर्योधनस्यावरजैःप्रयु
ध्यन् ॥ संमोहनास्त्रेणविमोहयित्वाविकर्णपूर्वानहनच्चसेनां ॥६०॥ ततोद्रोणस्तान्समुत्थाप्यसर्वान्विज्ञाना
स्त्रेणासदत्पार्षतंच ॥ तंभीमसेनःसूतहीनंविधायव्यद्रावयच्छत्रुगणाञ्छरौघैः॥६१॥अथासदत्कृतवर्मारथेन
धृष्टद्युम्नंसोभ्ययात्तावुभौच ॥ ववर्षतुःशरवर्षैरथोग्रैस्तत्राकरोद्विरथंद्रौपदिस्तं ॥६२॥ तस्मिञ्जितेरथवीरेस्वयं
तंदुर्योधनःपार्षतमाससाद ॥ तंभीमसेनोविरथायुधंचकृत्वाबाणेनाहनज्जत्रुदेशे ॥६३॥ विमूर्च्छितंतंरुधिरौ
घमुच्चैर्वमंतमाशुस्वरथेनिधाय॥कृपोययौमारुतिर्धार्तराष्ट्रींव्यद्रावयत्पृतनांबाणपूगैः ॥६४॥ अथेंद्रसूनुःकेश
वप्रेरितेनरथेनशत्रून्विधमञ्छरौघैः॥रथात्रणेपंचविंशत्सहस्रान्निनायवैवस्वतसादनाय॥६५॥ तमन्वयाद्युयु
धानःसुधन्वाविद्रावयन्धार्तराष्ट्रस्यसेनां ॥ तमभ्ययात्सौमदत्तिस्तयोश्चसुयुद्धमासीदतिभैरवास्त्रं॥६६॥पुत्रा
न्दशास्याशुनिहत्यवीरःससात्यकेःसौमदत्तिःसकाशे ॥ समर्दयामासशरीरदारणैःशरैरुभौतौविरथौचचक्र ॥१११२॥
तुः॥६७॥अथासिपाणिंयुयुधानमाशुमहासिहस्तेनचसौमदत्तिना॥आसादितंवीक्ष्यरथंस्वकीयमारोपयामा

ससुतोनिलस्य॥६८॥सुयोधनःसौमदत्तिंस्वकीयरथेव्यवस्थाप्यचभीमसेनात्॥ अपाद्रवद्वासविर्भीष्ममाजौ
समाससादाशुमहेंद्रकल्पः॥६९॥उभौचतावस्त्रविदांप्रबर्हौशरैर्महाशीविषसन्निकाशैः॥ततक्षतुर्नाकसदांसम
क्षंमहाबलौसंयतिजातदर्पौ ॥७०॥ स्वबाहुवीर्येणजितःसभीष्मःकिरीटिनालोकमहारथेन ॥ सेनामपाहृ
त्ययर्यौनिशायामासादितायामथपांडवाश्च ॥७१॥ ततःपरेद्युःपुनरेवभीमभीष्मौपुरस्कृत्यसमीयतुस्ते॥से
नेतदासारथिहीनमाशुभीष्मंकृत्वामारुतिरभ्ययात्परान् ॥७२॥ निपातितास्तेनरथेभवाजिनःप्रदुद्रुवुश्चा
वशिष्टाःसमस्ताः ॥ दुर्योधनाद्येषुपराजितेषुभीष्मद्रोणद्रौणिपुरःसरेषु॥७३॥महागजस्थोभगदत्तआगादा
यन्बाणान्भीमसेनेऽमुचच्च॥तेनातिविद्धेभीमसेनेस्यपुत्रउद्यच्छमानंपितरंनिवार्य ॥ घटोत्कचोभ्यद्रवदाशु
वीरःस्वमाययाहस्तिचतुष्टयस्थः ॥ ७४ ॥ सवैष्णवास्त्रंभगदत्तसंस्थंविज्ञायविष्णोर्वरतोविशेषतः ॥ अ
मोघमन्यत्रहरेर्मरुत्सुतःपुत्रेयातेनस्वयमभ्यधावत् ॥ ७५ ॥ अनुग्रहादभ्यधिकादवध्यंजानन्नपिस्वंवासुदे
वस्यनित्यं ॥ तद्भक्तिवैशेष्यतएवतस्यसत्यंवाक्यंकर्तुमरिंनचागात् ॥७६॥ यदास्वपुत्रेणजितोभवेत्सकिं
स्वात्मनेत्येवतदाप्रवेत्तुं ॥ सविस्मृतास्त्रस्तुयदाभवेत्तदाभीमोभगदत्तंप्रयाति ॥ ७७ ॥ ऋतेभीमंचार्जुनं

नास्त्रमेषप्रमुंचतीत्येवहिवेदभीमः ॥ ७८ ॥ चतुर्गजात्मोपरिगात्मकश्चघटोत्कचःसुप्रतीकंचतंच ॥ नानाप्र
हारैर्वितुदंश्चकारसंदिग्धजीवौजगतःसमक्षं ॥७९॥ गजार्तनादंतुनिशम्यभीष्ममुखाःसमापेतुरमुंचदृष्ट्वा ॥
महाकायंभीममुष्यपृष्ठगोपंचवाय्वात्मजमत्रसन्भृशं ॥ ८० ॥ तेभीतभीताःपृतनापहारंकृत्वापजग्मुःशि
बिरायशीघ्रं ॥ ८१॥ दिनेपरेचैवपुनःसमेताःपरस्परंपांडवाःकौरवास्ते॥ तत्रासदन्नागसुतासमुद्भवःपार्था
त्मजःशाकुनेयान्षडेकः॥ ८२॥ तैःप्रासहस्तैःक्षतकायोतिरूढकोपःसखङ्गेनचकर्ततेषां ॥ शिरांसिवीरोबल
वानिरावान्भयंदधद्धार्तराष्ट्रेषुचोग्रं ॥ ८३॥ दृष्ट्वातमुग्रंधृतराष्ट्रपुत्रोदिदेशरक्षोलंबुसनामधेयं ॥ जह्यार्जुनिं
क्षिप्रमितिस्मतच्चसमासदन्नागसुतातनूजं॥ ८४॥ तयोरभूद्युद्धमतीवदारुणंमायायुजोर्वीर्यवतोर्महाद्भुतं॥
ससादिनोश्वान्सतुराक्षसोसृजत्तेपार्थपुत्रस्यचसादिनोहनन् ॥ ततस्त्वनंताकृतिमाप्तमार्जुनिंसुवर्णरूपोहन
दाशुराक्षसः ॥ ८५ ॥ हतंनिशम्यार्जुनिमुग्रपौरुषोननादकोपेनवृकोदरात्मजः ॥ चचालभूर्नानदतो
स्यरावतःससागरागेंद्रनगाभृशंतदा ॥ ८६॥ अलंबुसस्तंप्रसमीक्ष्यमारुतेःसुतंबलाढ्यंभयतःपराद्रवत् ॥
पराद्रवन्धार्तराष्ट्रस्यसेनाःसर्वास्तमाराथसुयोधनोनृपः ॥ ८७ ॥ सभीमपुत्रस्यजघानमंत्रिणोमहाबलां

श्वतुरोन्यांस्तथैव ॥ हतावशेषेषुचविद्रवत्सुघटोत्कचोभ्याहनदाशुतंनृपं ॥८८॥ सपीड्यमानोयुधितेनरक्ष
साप्रवेशयामासशरंघटोत्कचे ॥ दृढाहतस्तेनतदाबलीयसाघटोत्कचःप्रव्यथितेंद्रियोभृशं ॥ तस्थौकथंचिद्धु
विपात्यमानःपुनःशरानप्यसृजत्सुयोधने ॥ ८९॥ चिरंप्रयुद्धौनृपराक्षसाधिपौपरस्पराजेयतनूरणाजिरे ॥
द्रोणादयोवीक्ष्यरिरक्षिषंतःसुयोधनंप्रापुरमित्रसाहाः ॥९०॥ सद्रोणशल्यौगुरुपुत्रगौतमौभूरिश्रवःकृतवर्मा
दिकांश्च ॥ ववर्षबाणैर्गगनंसमाश्रितोघटोत्कचःस्थूलतमैःसुवेगैः ॥ ९१ ॥ तमेकमग्र्यैरथिभिःपरिष्कृतंनि
रीक्ष्यभीमोभ्यगमत्समस्तान् ॥ द्रोणोत्रभीमप्रहितैःशरोत्तमैःसुपीडितःप्राप्तमूर्च्छःपपात ॥९२॥ द्रौणिंकृ
पाद्यान्ससुयोधनांश्चचकारभीमोविरथान्क्षणेन ॥ निवार्यमाणांस्तुवृकोदरेणघटोत्कचस्तान्प्रववर्षसायकैः
॥९३॥ तेनांबरस्थेनतरुप्रमाणैरभ्यर्दिताःकुरवःसायकौघैः ॥ भूमौचभीमेनशरौघपीडिताःपेतुर्नेदुःप्राद्रवं
श्चातिभीताः ॥९४॥ सर्वांश्चताञ्छिबिरंप्रापयित्वाविनाभीष्मंकौरवान्भीमसेनः ॥ घटोत्कचश्चानदतांम
हास्वनौनादेनलोकानभिपूरयंतौ ॥९५॥ दुर्योधनोथस्वजनैःसमेतःपुनःप्रायाद्रणभूमिंसभीष्मं ॥ जयो
पायंभैमसेनेरपृच्छत्स्वस्यैवसप्राहनतंव्रजेति ॥ ९६ ॥ प्राग्जोतिषंचैवघटोत्कचायसंप्रेषयामाससुरापगासु

तः ॥ संप्राप्यहैडिंबमयोधयद्वलीसचार्दयामाससकुंजरंतं ॥९७॥ तेनार्दितःप्राहिणोच्छूलमस्मैवियत्यवप्लुत्य
तदाघटोत्कचः ॥ प्रगृह्यशूलंप्रबभंजजानुमारोप्यदेवाजहृषुस्तदीक्ष्य ॥९८॥ तदासतस्यैवपदानुगान्नृपोज
घानतंमारुतिरभ्ययाद्रणे॥सप्राहिणोद्भीमसेनायवीरोगजंतमस्तंभयदाशुसायकैः ॥९९॥ संस्तंभितेबाणव
रैस्तुनागेभीमस्याश्वान्सायकैरर्दयत्सः ॥ सोभ्यर्दिताश्वोथगदांप्रगृह्यहंतुंनृपंतंसगजंसमासदत् ॥१००॥ सहं
तुकामेनरुषाभिपन्नोभीमेनराजापुरतःपृष्ठतश्च॥कृष्णेनास्त्रंवैष्णवंतद्गृहीतुंसहार्जुनेनापययौसभीतः॥१०१॥
तस्मिन्गतेभीमसेनार्जुनाभ्यांविद्रावितेराजसंघेसमस्ते ॥ भीष्मःसेनामपहृत्यापययातोदुर्योधनस्तंनिशिचोप
जग्मिवान् ॥ १०२ ॥ संश्रावितःक्रूरवचःसतेनचक्रेप्रतिज्ञांमृत्युभयंविहाय ॥ शक्त्याहनिष्यामिपरानिति
सचक्रेचतत्कर्मतथापरेद्युः ॥१०३॥ तंशक्तितोजुगुपुर्धार्तराष्ट्रास्तेनार्दिताश्चेदिपांचालमात्स्याः ॥ पराद्रव
न्भीष्मबाणोरुभीताःसिंहार्दिताःक्षुद्रमृगाइवार्ताः॥१०४॥ संस्थाप्यतान्भीष्ममभिप्रयांतमलंबुसोवारयत्पा
र्थसूनुं ॥ विजित्यतंकेशवभागिनेयोभीष्मंययौधार्तराष्ट्रोमुमार ॥ १०५ ॥ तद्युद्धमासीन्नृपपार्थपुत्रयोर्वि
चित्रमत्यद्भुतरूपमुग्रं ॥समंचिरंतत्रधनुश्चकर्तध्वजंचराजासहसाभिमन्योः॥१०६॥ अथैनमुग्रैश्चशरैर्ववर्षस्रु

तंचतस्याशुजघानवीरः ॥ तदासदद्भीमसेनोनृपंतंजघानचाश्वान्धृतराष्ट्रजस्य ॥१०७॥ द्रोणोद्रौणिर्भगद
त्तःकृपश्चसचित्रसेनाअभ्ययुर्भीमसेनं ॥ सर्वांश्चतान्विमुखीकृत्यभीमःसचित्रसेनायगदांसमाददे ॥१०८॥
तामुद्यतांवीक्ष्यपराद्रवंस्तेसचित्रसेनश्चरथादवप्लुतः ॥ संचूर्णितोगदयातद्रथश्चतज्जीवनेनोच्छ्रितषिताश्चकौर
वाः ॥१०९ भीष्मस्तुपांचालकरूशचेदिष्वहन्सहस्राणिचतुर्दशोग्रः ॥ रथप्रबर्हानतितिग्मतेजाविद्रावयामा
सपरानवीनिव ॥११०॥ विद्राव्यसर्वामपिपांडुसेनांविश्राव्यलोकेषुचकीर्तिमात्मनः ॥ सेनामपाहृत्ययया
निशागमेसंस्तूयमानोधृतराष्ट्रपुत्रैः ॥१११॥ द्रोणोविराटस्यपुरोनिहत्यशंखंसुतंतस्यविजित्यतंच ॥ विद्रा
व्यसेनामपिपांडवानांययौनदीजेनसहैवहृष्टः ॥ ११२ ॥ भीमार्जुनावपिशत्रून्निहत्यविद्राव्यसर्वांश्चयुधिप्रवी
रान् ॥ युधिष्ठिरेणापहृतेस्वसैन्येभीतेनभीष्माच्छिबिरंप्रजग्मतुः ॥११३॥ युधिष्ठिरोभीष्मपराक्रमेणभीतो
भीष्मंस्ववधोपायमेव ॥ प्रष्टुंययौनिशिकृष्णोनुजाश्चतस्यान्वयुस्तंसपितामहोयत् ॥११४॥ भीमार्जुनौश
कुर्वंतावपिस्मनतेऽनुज्ञांहंतुमिमंसमैच्छतां॥पूज्योयतोभीष्मउदारकर्माकृष्णोप्यायात्तेनहिपांडवार्थे॥११५॥
प्राप्यानुज्ञांभीष्मतस्तेवधायशिखंडिनंतद्वचसाग्रयायिनं॥ कृत्वापरेद्युर्युधयेविनिर्गताभीष्मंपुरस्कृत्यतथाप

रेपि ॥ ११६॥ शिखंडिनोरक्षकः फल्गुनोभूद्भीष्मस्यदुःशासनआसचाग्रे॥अन्येचसर्वेंजुगुपुर्भीष्ममेवन्यवा
रयन्भीमसेनादयस्तान् ॥११७॥ भीष्मायययांतंयुयुधानमाजौन्यवारयद्राक्षसोलंबुसोथ ॥ तंवज्रकल्पैरतुद
द्वृष्णिवीरःशरैःसमायामसृजत्तदोग्रां ॥११८॥ अस्त्रेणमायामपनुद्यवीरोव्यद्रावयद्राक्षसंसात्यकिस्तं ॥ त
स्मिन्गतेयुयुधानोरथेनययौभीष्मंपार्थमन्वेवधन्वी ॥११९॥ द्रोणोद्रौणिर्धार्तराष्ट्रस्यराजाभूरिश्रवाभगदत्तः
कृपश्च ॥ शल्योबाह्लीकः कृतवर्मासुशर्मासर्वांश्चसेनावारितावायुजेन ॥१२०॥ सतान्मुहुर्विरथीकृत्यवीरः
प्राग्जोतिषंसगजंद्रावयित्वा ॥ न्य वारयत्फल्गुनंयोद्धुकामंपार्थश्चदेवव्रतमाससाद ॥ १२१ ॥ युधिष्ठिरंभी
ष्ममभिप्रयांतंमाद्रीसुत ाभ्यांसहितंनृवीरं ॥ न्यवारयच्छकुनिःसादिनांचयुतोयुतेनैववराश्वगेन॥१२२॥ ता
न्सादिनोश्वांश्चनिहत्यसर्वान्विजित्यतंशकुनिंपांडवास्ते ॥ प्रापुर्भीष्मंद्रौपदेयाश्चसर्वेतथाविराटद्रुपदौकुंति
भोजः ॥१२३॥ धृष्टद्युम्नंभीष्ममभिप्र यांतंन्यवारयत्सैंधवस्तंसबाणैः॥ह(त्वा)ताश्वसूतंसगणंद्रावयित्वासमास
दद्भीष्ममेवाशुवीरः॥१२४॥ गुप्तोथपार्थेनरणेशिखंडीभीष्मंसमासाद्यशरैरताडयत्॥भीष्मस्त्रीत्वंतस्यजान
न्नतस्मैमुमोचबाणान्सतुतंतुतोद ॥१२५॥ शिखंडिनंवारयामासबाणैर्दुर्मर्षणोऽमर्षणविह्वलेक्षणः ॥ नात्ये ॥१११५॥

तुमेनमशकच्छिखंडीदुःशासनःपार्थमवारयत्तदा ॥१२६॥ सलोकवीरोपिदुरात्मनामुनारुद्धोशकन्नैनमतीत्ययातुं ॥ भीष्मंपार्थःसायकाश्चास्यतस्मिन्ससज्जिरेपर्वतेष्वप्यसक्ताः ॥ १२७ ॥ अमर्षयुक्तौचिरमेववीरावयुध्यतामर्जुनधार्तराष्ट्रौ ॥ समंतदासीन्महदद्भुतंचदिवौकसांपश्यतांभूभृतांच ॥ १२८ ॥ तदाविराटद्रुपदौकुंतिभोजंकृष्णासुतान्कैकयांश्चेकितानं ॥ भूरिश्रवाःसोमदत्तोविकर्णःसकैकयावारयामासुरुच्चैः ॥१२९॥ जित्वैवतांस्तेभिययुश्चभीष्मंतदार्जुनोतीत्यदुःशासनंच ॥ भीष्मंशरैराच्छेदरिप्रमाथिभिःशिखंडिनंधार्तराष्ट्राद्विमुच्य ॥ १३० ॥ सतैःसमस्तैर्बहुभिःशस्त्रपूगैर्भृशंमर्मस्वर्दितश्चापमुक्तैः ॥ शरैःसमस्तान्विरथांश्चकारशैनेयपांचालयुधिष्ठिराद्यान् ॥ १३१॥ सचेदिपांचालकरूशमुख्यान्रथोदारान्पंचविंशत्सहस्रान् ॥ संप्रेषयामासयमायबाणैर्युगांतकालाग्निरिवप्रवृद्धः ॥ १३२ ॥ निरीक्ष्यतंसूर्यमिवातपंतंसंचोदितोवासुदेवेनपार्थः ॥ चिच्छेदतत्कार्मुकंलोकवीरोरणेर्धचंद्रेणसचान्यदाददे ॥ १३३ ॥ चिच्छेदतच्चैवमष्टौधनूंषिशक्तिंचचर्मासिवरंपराणि ॥ धनूंषिदत्तानिनृभिर्नृपस्यसर्वाणिचिच्छेदसपाकशासनिः ॥ १३४ ॥ ततःशरैःसूर्यकरप्रकाशैर्विव्याधसर्वेपियुधिष्ठिराद्याः ॥ तैरर्दितोन्यपतद्भूतलेसप्राणान्दधारा

पितथोत्तरायणात् ॥१३५॥ निपातितेस्मिन्मारुतिर्द्रोणमुख्यान्विद्राव्यतत्रागमदाशुतेपि ॥ तदायुधानि
प्रणिधायवीराःपार्थाःपरेचैनमुपासदन्स्म ॥ १३६ ॥ प्रणम्यतंतद्वचनात्समीयुस्तस्मिन्दिनेशिबिराण्येवस
र्वे ॥ परेदिनेसर्वएवोपतस्थुर्भीष्मंयदूनांपतिनासहैव ॥१३७॥ सपूर्वदिवसेपार्थदत्तबाणोपबर्हणः ॥ तदा
पितृद्रपरीतात्मायोग्यंपेयमयाचत ॥ १३८ ॥ धार्तराष्ट्रैरविज्ञातंतदाविज्ञायवासविः ॥ वारुणास्त्रेणभित्त्वा
सभुविवारिसुगंधिच ॥ ऊर्ध्वधारामधादास्येतर्पितोनेनसोवदत् ॥ १३९ ॥ यादृश्यस्त्वज्ञतापार्थेदृष्टात्रकुरु
नंदनाः ॥ यादृग्बाहुबलंभीमेसंयुगेषुपुनःपुनः ॥ १४० ॥ यादृशंचैवमाहात्म्यमनंतमजरंहरेः ॥ विज्ञातं
सर्वलोकस्यसभायांदृष्टमेवच ॥ १४१ ॥ उपारमततद्युद्धंसुखिनःसंतुभूमिपाः ॥ यथोचितंविभक्तांचभुङ्
ध्वंभूपाःसदाभुवं ॥१४२॥ इत्युक्तःसययौतूष्णींधार्तराष्ट्रःस्वकंगृहं ॥ व्यासदत्तोरुविज्ञानात्संजयादखिलं
पिता ॥ १४३ ॥ श्रुत्वातदापर्यतप्यत्पांडवाःकृष्णदेवताः ॥ मुमुदुःशिबिरंप्राप्यसर्वेकृष्णानुमोदिताः ॥
॥१४४॥ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेभीष्मपातोनाम ॥१११६॥
पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥

हरिः ॐ अथाखिलानांपृथिवीपतीनामाचार्यमग्र्यंरथिनासुविद्यं ॥ रामस्यविश्वाधिपतेःसुशिष्यंचक्रेचमूपं
धृतराष्ट्रपुत्रः ॥१॥ कर्णोपिभीष्मानुमतोधनुष्मान्युद्धोद्यतोभूत्तदसत्कृतःपुरा ॥ तस्मिंस्थितेनात्तधनुस्त
दैवरथंसमास्थायगुरुंसमन्वयात् ॥२॥ द्रोणोवृतोधार्तराष्ट्रेणधर्मसुतग्रहेतेनकृतेप्रति श्रवे ॥ ज्ञात्वायत्ताःपांड
वास्तंसमीयुर्युद्धायतत्राभवदुग्रयुद्धं ॥३॥ पतत्रिभिस्तत्रदुधावशात्रवान्द्रोणोधनुर्मंडलमंत्रनिःसृतैः ॥ त
मासससादाशुवृकोदरोनदंस्तमासदन्द्रौणिकृपौचमद्रराट् ॥ ४ ॥ सतान्विधूयाभ्यपतद्रणेग्रणीर्द्रोणंतमन्वा
र्जुनिरभ्ययात्परान् ॥ ववारतंमद्रपतिस्तयोरभूद्रणोमहांस्तत्रगदांसमाददे ॥ शल्योथभीमोभिययौगदाधर
स्तमेतयोरत्रबभूवसंगरः ॥५॥ उभावजेयौगदिनावनुत्तमावतुल्यवीर्यौप्रवरौबलीयसां॥ विचेरतुश्चित्रतमं
प्रपश्यतांमनोहरंतावभिनर्दमानौ ॥ ६ ॥ गदाप्रपातांकितवज्रगात्रौददर्शलोकोखिलएवतौरणे ॥ गदा
भिघातेनवृकोदरस्यविचेतनःप्रापतदत्रमद्रराट् ॥७॥ भीमोपिकोपात्प्रचलत्पदःक्षितौनिधायजानुंसहसो
त्थितःक्षणात्॥८॥ विचेतनंपतितंमद्रराजंविलोक्यभीमंचतमाह्वयंतं ॥ रथंसमारोप्यजनस्यपश्यतःपुरश्च
भीमस्यकृपोपजग्मिवान् ॥९॥ विजित्यमद्राधिपमोजसारिहानदत्रथंप्राप्यनिजंसमारुतिः ॥ व्यद्रावयद्रा

णगणैःपरेषामनीकिनींद्रोणसमक्षमेव ॥ १० ॥ विद्रावयत्याशुकुरून्वृकोदरेविधूयसौभद्रमुखान्ससात्यकी
न् ॥ द्रोणोभिपेदेनृपतिंग्रहीतुंतमाससादाशुधनंजयोरथी ॥११॥ सवासुदेवप्रयतेरथेस्थितःशरैःशरीरांत
करैःसमंततः ॥ निहत्यनागाश्वरथान्प्रवर्तयन्नदृश्यताश्वेवचशोणितापगाः ॥ १२ ॥ निहन्यमानासुकिरी
टिनाचमूष्वारक्षितेधर्मसुतेतथापदः ॥ चमूंचभीमार्जुनबाणभग्नांद्रोणोपहृत्यापययौनिशागमे ॥ १३ ॥ स
धार्तराष्ट्रेणयुधिष्ठिराग्रहात्संश्रावितःक्रूरवचोनिशायां॥जगाददूरंसमराद्विनीयतांपार्थस्ततोधर्मसुतंग्रहीष्ये
॥१४॥ ततःसुशर्मासहितोमहारथैःसंशप्तकैर्दूरतरंप्रणेतुं ॥ युद्धायभीमानुजमाशुक्तोदुर्योधनेनोमितिसो
प्यवादीत् ॥१५॥ समाह्वयामासुरथोर्जुनंतेप्रातर्हुताशस्यदिशंरणाय ॥ आयोधयत्तान्सचतत्रगत्वाभीमो
गजानीकमथात्रचावधीत् ॥१६॥ निहन्यमानेषुगजेषुसर्वशोविद्राव्यमाणेष्वखिलेषुराजसु ॥ प्राग्जोतिषो
धार्तराष्ट्रार्थितस्तंसमागमत्सुप्रतीकेनधन्वी ॥ १७॥ विभीषिताःसुप्रतीकेनभीमहयानतस्थुस्तदनुस्ससात्य
कि: ॥ सौभद्रमुख्याश्चगजंतमभ्ययुश्चिक्षेपतेषांसरथानथांबरे ॥१८॥शैनेयपूर्वेषुरथोज्झितेषुभूमाववप्लुत्य
कथंचिदेव ॥ स्थितेषुभीमेचविभीषिताश्वान्संयम्ययुध्यत्यपिकृष्णऐक्षत् ॥१९॥ संक्लेशितोवैष्णवास्त्रंविमुं

चेत्प्राग्जोतिषोभीमसेनेततोहं ॥ याम्यर्जुनेनैवतदस्त्रमात्मनःस्वीकर्तुमन्येनवरादधार्यं ॥ २० ॥ इतिस्मसं
चिंत्यसहार्जुनेनतत्रायर्यावथपार्थंत्रिगर्ताः ॥ न्यवारयंस्त्वाष्ट्रमस्त्रंसतेषुव्यवासृजन्मोहनायाशुवीरः ॥ २१ ॥
तदस्त्रवीर्येणविमोहितास्तेपरस्परंकृष्णपार्थावितिस्म॥जघ्नुस्तदावासविस्तान्विसृज्यप्राग्जोतिषंहंतुमिवाभ्य
याद्द्रुतं ॥ २२ ॥ विसृज्यभीमंसचपार्थमेवययौगजस्कंधगतोगजंतं ॥ संचोदयामासरथायतस्यचक्रेपसव्यं
हरिरेनमाशु ॥२३॥ मनोजवेनैवरथेपरेणसंभ्राम्यमाणेनतुतंगजःसः ॥ प्रांशुंशशाकाथशरैःसुतीक्ष्णैरभ्यर्द
यामासनृपंसवासविः ॥२४॥ अस्त्रैश्चशस्त्रैःसुचिरंनृवीरावयुध्यतांतौबलिनांप्रबर्हौ ॥ अथोचकर्तास्यधनुः
सपार्थःसवैष्णवास्त्रंचतदांकुशेकरोत् ॥२५॥ तस्मिन्नस्त्रेतेनतदाप्रमुक्तेदधारतद्वासुदेवोमितोजाः ॥ तदंस
देशेस्यतुवैजयंतीबभूवमालाखिललोकभर्तुः ॥ २६ ॥ दृष्ट्वैवतद्धारितमच्युतेनपार्थःकिमर्थंविधृतंत्वयेति ॥
ऊचेतमाहाशुजगन्निवासोमयाखिलंधार्यतेसर्वदैव ॥२७॥ नमादृशोन्योस्तिकुतःपरोमत्सोहंचतुर्धाजगतो
हिताय ॥ स्थितोस्मिमोक्षप्रलयस्थितीनांसृष्टेश्चकर्ताक्रमशःस्वमूर्तिभिः॥ सवासुदेवादिचतुःस्वरूपःस्थितो
निरुद्धोहृदिचाखिलस्य॥२८॥सएवचक्रोडतनुःपुराहंभूमिप्रियार्थंनरकायचादां ॥ अस्त्रंमदीयंवरमस्यचादा

मवध्यतांयावदस्त्रंससूनोः॥२९॥अस्त्रस्यचान्योनतुकश्चिदस्तियोऽवध्यएतस्यकुतश्चमत्तः॥इतिस्मतेनैवमया
धृतंतदस्त्रंतदेनंजहिचास्त्रहीनं॥३०॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसकेशवेनसंमंत्र्यबाणंहृदयेमुमोच॥प्राग्जोतिषस्यापरमु
त्तमंशरंगजेंद्रकुंभस्थलआश्वमज्जयत्॥३१॥उभौचतौपेततुरद्रिसन्निभौमहेंद्रवज्राभिहताविवाशु॥निहत्यतौवा
सविरुग्रपौरुषोमुमोदसाधुस्वजनाभिपूजितः॥३२॥अथाचलंवृषभंचैवहत्वाकनीयसौशकुनेस्तंचबाणैः॥विव्या
धमायामसृजत्सतांचविज्ञानास्त्रेणाशुनाशायचक्रे ॥३३॥ सनष्टमायःप्राद्रवत्पापकर्माततःपार्थःशरपूगैश्चमूं
तां॥विद्रावयामासतदागुरोःसुतोमाहिष्मतीपतिमाजौजघान॥३४॥तदाभीमस्तस्यनिहत्यवाहान्व्यद्रावय
द्धार्तराष्ट्रींचमूंच॥भीमार्जुनाभ्यांहन्यमानांचमूंतांदृष्ट्वाद्रोणःक्षिप्रमपाजहार॥३५॥प्राग्जोतिषेनिहतेचाग्रहा
च्चयुधिष्ठिरस्यातिविषण्णरूपः ॥ दुर्योधनोश्रावयद्दीनवाक्यान्यत्रद्रोणःसोपिनृपंजगाद ॥ ३६ ॥ पार्थेगते
श्वोनृपतिंग्रहीष्येनिहन्मिवातत्सदृशंतदीयं ॥ इतिप्रतिज्ञांसविधायभूयःप्रातर्ययौयुद्धमाकांक्षमाणः॥३७॥
पद्मव्यूहंव्यूह्यपरैरभेद्यंवराद्विष्णोस्तस्यमंत्रंचजप्त्वा ॥ पार्थाश्चतंप्रापुर्ऋतेर्जुनेनसंशप्तकैर्युयुधेसोपिवीरः॥३८॥ ॥१११८॥
पार्थाव्यूहंचतंप्राप्यनाशकन्भेत्तुमुद्यताः ॥ ३९ ॥ जानंश्चप्रतिभायोगात्काम्यंनैवाजपन्मनुं ॥ भीमोयुधि

ष्ठिरस्तत्रतज्ज्ञंसौभद्रमब्रवीत् ॥ भिंधिव्यूहमिमंतातवयंत्वामनुयामहे ॥४०॥ सएवमुक्तोरथिनांप्रवर्होविवेश
भित्त्वाद्धिषतांचमूंतां ॥ अन्वेवतंवायुसुतादयश्चविवक्षवःसैंधवेनैवरुद्धाः ॥ ४१ ॥ वरेणरुद्रस्यनिरुध्यमानो
जयद्रथेनात्रवृकोदरस्तु ॥ विष्णोरभीष्टंवधमार्जुनेस्तदाविज्ञायशक्तोपिनचात्यवर्तत ॥ ४२ ॥ जयद्रथस्थेनवृ
षध्वजेनप्रयुध्यमानेषुवृकोदरादिषु ॥ प्रविश्यवीरःसधनंजयात्मजोविलोडयामासपरोरुसेनां ॥ ४३ ॥ सद्रो
णदुर्योधनकर्णशल्यद्रौण्यग्रणीभिःकृतवर्मयुक्तैः ॥ रुद्धश्चचारारिवलेष्वभीतःशिरांसिकृंतंस्तदनुव्रतानां ॥४४॥
सलक्षणंराजसुतंप्रसह्यपितुःसमीपेनयदाशुमृत्यवे ॥ बृहद्बलंचोत्तमवीर्यकर्मावरंरथानामयुतंचपत्रिभिः ॥४५॥
द्रोणादयस्तंहरिकोपभीताःप्रत्यक्षतोहंतुमशक्नुवंतः ॥ संमंत्र्यकर्णंपुरतोनिधायचक्रुर्विचापाश्वरथंक्षणेन ॥
॥४६॥ कर्णोधनुस्तस्यकृपश्चसारथिंद्रोणोहयानाशुविधूयसायकैः ॥ सचर्मखड्गंरथचक्रमस्यप्रणुद्यहस्तास्थि
तमेवचक्रुः ॥४७॥ भीतेषुकृष्णादथतद्वधायतेष्वाससादाशुगदायुधंगदी ॥ दौःशासनिस्तौयुगपच्चमम्रतु
र्गदाभिघातेनमिथोतिपौरुषौ ॥४८॥ तस्मिन्हतेशत्रुरवंनिशम्यहर्षोद्भवंमारुतिरुग्रविक्रमः ॥ विजित्यसर्वा
न्पिसैंधवादीन्युधिष्ठिरस्यानुमतेन्यषीदत् ॥ ४९ ॥ व्यासस्तदातानमितास्ववैभवोयुधिष्ठिरादीन्ग्लपितान्

बोधयत् ॥ विजित्यसंशप्तकपूगमुग्रोनिशागमेवासविरापसाच्युतः ॥ ५० ॥ निशम्यपुत्रस्यवधंभृशार्तःप्रति
श्रवंसोथचकारवीरः ॥ जयद्रथस्यैववधेनिशायांस्वप्नेनयत्तंगिरिशांतिकंहरिः ॥ ५१ ॥ स्वयमेवाखिलजगद्र
क्षाद्यमितशक्तिमान् ॥ अप्यच्युतोगुरुद्वाराप्रसादकृदहंत्विति ॥ ५२ ॥ ज्ञापयन्फल्गुनस्यास्त्रगुरुंगिरिशमं
जसा ॥ प्रापयित्वैनमेवैतत्प्रसादादस्त्रमुल्बणं ॥ चक्रेतदर्थमेवास्यचक्रेरक्षांतदात्मिकां ॥ ५३ ॥ सांत्वयि
त्वासुभद्रांचगत्वोपप्लाव्यमच्युतः ॥ योजयित्वारथंप्रातःसार्जुनोयोद्धुमभ्ययात् ॥ ५४ ॥ श्रुत्वाप्रतिज्ञांपुरु
हूतसूनोर्दुर्योधनेनार्थितःसिंधुराजं ॥ त्रातास्म्यहंसर्वथेतिप्रतिज्ञांकृत्वाद्रोणोव्यूहमभेद्यमातनोत् ॥ ५५ ॥
सदिव्यमग्र्यंशकटाब्जचक्रंकृत्वास्वयंव्यूहमुखेव्यवस्थितः ॥ पृष्ठेकर्णद्रौणिकृपैःसशल्यैर्जयद्रथंगुप्तमधात्परैश्च
॥५६॥ अथार्जुनोदिव्यरथोपरिस्थितःसुरक्षितःकेशवेनाव्ययेन ॥ विजित्यदुर्मर्षणमग्रतोभ्ययाद्द्रोणंसुधन्वा
गुरुमुग्रपौरुषः ॥५७॥ प्रदक्षिणीकृत्यतमाश्वगात्ततःकालात्ययंत्वेवविशंकमानः ॥ रथंमनोवेगमथानयद्ध
रिर्यथाशराःपेतुरमुष्यपृष्ठतः ॥ ५८ ॥ विजित्यहार्दिक्यमथाप्रयत्नतःसइंद्रसूनुःप्रविवेशतद्बलं ॥ विलोडया
मासचसायकोत्तमैर्यथागजेंद्रोनलिनींबलोद्धतः ॥ ५९ ॥ सउच्चकाशेऽतिरथोरथोत्तमेसवासुदेवोहरिणायथें

द्रः ॥ चकर्तचोग्रोद्विषतांशिरांसिशरैःशरीरांतकरैःसमंततः ॥६०॥ दृढायुमच्युतायुंचहत्वाविंदानुविंदको ॥
शराभ्यांप्रेषयामासयमायविजयोयुधि ॥ ६१ ॥ सुदक्षिणंचकांभोजंनिहत्यांबष्ठमेवच ॥ श्रुतायुधंनदीजातं
वरुणादाससादह ॥६२॥ यस्यादाद्वरुणोदिव्याममोघांमहतींगदां ॥ सतुतेनशरैस्तीक्ष्णैरर्पितोविरथंक्षणात्
॥ ६३ ॥ चकारपार्थस्यरथमारुह्यारिधरायतां ॥ गदांचिक्षेपसातस्यवारुणेःशिरएवतु ॥ बिभेदशतधाशी
र्णमस्तिष्कःसोपतद्भुवि ॥ ६४ ॥ अयुध्यंतंस्वगदयायदिताडयसिस्वयं ॥ तयाविशीर्णमस्तिष्कोभविष्यसि
नसंशयः ॥ ६५ ॥ अमोघाचान्यथासेयंगदातवभविष्यति ॥ ६६ ॥ इत्यब्रवीत्तंवरुणःपुरातेनसकेशवे ॥ अ
युध्यतिगदाक्षेपात्तयाशीर्णशिराअभूत् ॥६७॥ हतेषुवीरेषुनिजेषुसंघशोविद्राविते ष्वालुलितेचसैन्ये ॥ दुर्यो
धनोद्रोणमुपेत्यदीनमुवाचहापार्थउपेक्षितस्त्वया॥६८॥इतीरितोभेऽद्यममुष्यवर्मबध्वामहामंत्रबलात्सविप्रः॥
जगादयेनैवबलेनपार्थैर्विरुध्यसेतेनहियाहिफल्गुनं ॥६९॥ इतीरितोधार्तराष्ट्रःसचापमादायसौवर्णरथोपरि
स्थितः ॥ जगामपार्थंतमवारयच्चशरैरनेकैरनलप्रकाशैः ॥७०॥विव्याधपार्थोपितमुग्रवेगैःशरैर्नतेतस्यचवर्म
भेदनं ॥ चक्रुस्ततोवासविर्दिव्यमस्त्रंतद्वर्मभेदायसमाददेरुषा ॥७१॥संधीयमानंतुगुरोःसुतस्तच्चिच्छेदपार्थोथ

सुयोधनाश्वान्॥हत्वातलेऽविध्यदथैनमुग्रैर्द्रौणिःशरैःपार्थमवारयद्युधि ।७२।सद्रौणिकर्णप्रमुखैर्धनंजयोयुयो
धतेचैनमवारयञ्छरैः।बभूवयुद्धंतदतुल्यमद्भुतंजयद्रथार्थेद्भुतवीर्यकर्मणां।७३।पार्थेप्रविष्टेकुरुसैन्यमध्यंद्रोणो
विशत्पांडवसैन्यमाशु॥सतद्रथानीकमुदारवेगैःशरैर्विधूयन्यहनच्चवीरान् ॥७४॥ सवीरवर्यःस्थविरोपियूनां
युवेवमध्येप्रचचारधन्विनां ॥ प्रपातयन्वीरशिरांसिबाणैर्युधिष्ठिरंचासददुग्रवीर्यः ॥७५॥ नृपग्रहेच्छुंतमवेत्य
सत्यजिन्त्यवारयद्द्रौपदिराशुवीर्यवान्॥निवारितस्तेनशिरःशरेणचकर्तपांचालसुतस्यविप्रः ॥७६॥ निहत्यतं
वीरतमोरणोत्कटंयुधिष्ठिरंबाणगणैःसमर्दयत्॥७७॥स्वशक्तितस्तेनविधायसंगरंनिरायुधोव्यश्वरथःकृतःक्ष
णात्।सऊर्ध्वबाहुर्भुविसंस्थितोपिग्रहीतुमाजौगुरुणाभिपन्नः।माद्रीसुतस्यावरजस्ययानमारुह्यवेगादपजग्मि
वांस्ततः॥७८।द्रोणंततःशैशुपालिःसपुत्रोजारासंधिःकाशिराजःसशैब्यः॥समासदन्कैकयाश्चैवपंचसमर्दय
न्बाणगणैश्चसर्वशः।७९।सतान्क्रमेणैवनिकृत्तकंधराञ्छरोत्तमैस्तत्रविधायविप्रः ॥ निनायलोकंपरमर्कमंडलं
व्रजंतिनिर्भिद्ययमूर्ध्वरेतसः॥८०॥विधूयमानेगुरुणोरुसैन्येपृथासुतानांपृतनाःपरेषां॥प्रायोरणेमारुतसूनुनै ॥११२०॥
वहतप्रवीरास्त्वर्दिताःपराद्रवन्॥ ८१ ॥ अलंबुसोनामतदैवराक्षसःसमासदन्मारुतिमुग्रपौरुषं ॥ सपीडितस्ते

नशरैःसुतेजनैःक्षणाददृश्यत्वमवापमायया ॥ ८२॥ सोदृश्यरूपोनुचरानपीडयद्भीमस्यतद्वीक्ष्यचुकोपमारु
तिः ॥ अस्त्रज्ञतामात्मनिकेशवाज्ञयासंदर्शयन्नागतधर्मसंकटः ॥ ८३ ॥ त्वाष्ट्रास्त्रमादत्तसकाम्यकर्महीनो
पिभीमस्ततउत्थिताःशराः ॥ तेबाणवर्यास्तददृश्यवेधिनोरक्षोविदार्याविविशुर्धरातलं ॥ ८४ ॥ तद्धन्यमा
नंप्रविहायभीममपाद्रवद्दूरतरंसुभीतं ॥ ततस्तुभीमोद्विषतांवरूथिनींविद्रावयामासशरैःसुमुक्तैः ॥८५॥ त
दैवकृष्णातनयाःसमेताजघ्नुःशलंसंयतिसौमदत्तिं ॥ अलंबुसंप्रापतदाघटोत्कचःपरस्परंतौरथिनावयुध्यतां
॥ ८६ ॥ घटोत्कचस्तंविरथंविधायखस्थंखएवाभियुयोधसंस्थितः ॥ ततस्तुतंभीमसुतोनिगृह्यनिपात्यभूमौप्र
ददौप्रहारं ॥ ८७ ॥ पदाशिरस्येवसपिष्टमस्तकोममारमध्येपृथिवीपतीनां ॥ तस्मिन्हतेभैमसेनिःकुरूणांव्य
द्रावयद्रथबृंदंसमंतात् ॥ ८८ ॥ तदाऽऽसदत्कृतवर्मारथेनसेनांपांडूनांशरवर्षंप्रमुंचन् ॥ ददौवरंतस्याहिपूर्वम
च्युतःप्रीतःस्तुत्यासर्वजयंमुहूर्ते ॥ ८९ ॥ सतेनपांचालगणान्विजिग्येयमौचभीमस्यपुरोथतंच ॥ विव्याध
बाणेनसवासुदेववरंविजानन्नतदासमभ्ययात् ॥९०॥ विनैववृष्णीन्विजयेवरोयदमुष्यतेनास्यहयान्ससात्य
किः ॥ निहत्यबाणैरतुदत्सयानमन्यत्समास्थायततोपजग्मिवान् ॥ ९१ ॥ तदाहरिःपांचजन्यंसुघोषमापूर

यामासजयेभियुध्यति ॥ कर्णादिभिर्द्रौणिमुखैरिपूर्णांबलप्रहाणायपरःपरेभ्यः ॥ ९२ ॥ सपांचजन्योच्युत
वक्त्रवायुनाभृशंसुपूर्णोदरनिःसृतध्वनिः ॥ जगद्विरिंचेशसुरेंद्रपूर्वकंप्रकंपयामासयुगात्ययेयथा ॥ ९३ ॥ गां
डीवघोषेचतदाभिभूतेयुधिष्ठिरोभीतभीतस्तदैत्य ॥ शैनेयमूचेपरसैन्यमध्येपार्थेस्वयंयुध्यतिकेशवःस्म ॥९४॥
नश्रूयतेगांडिवस्याद्यघोषःसंश्रूयतेपांचजन्यस्यरावः ॥ तद्याहिजानीहितमद्यपार्थंयदिस्मजीवत्यसहायएषः
॥ ९५ ॥ इतीरितःसात्यकिरत्रविप्रान्संपूज्यवित्तैःपरमाशिषश्च ॥ जयायतेभ्यःप्रतिगृह्यसेनामुखंययौभीम
सेनानुयातः ॥ ९६ ॥ भीमस्तुसेनामुखमाशुभित्वाप्रावेशयद्युयुधानंचमूंतां ॥ सयुध्यमानोगुरुणाभ्यपेक्षि
तःसूतंनिहत्यद्रावयामासचाश्वान् ॥ ९७ ॥ बलंविवृद्धंचतदास्यसात्यकेर्विप्राशीर्भिःकृष्णवरादपिस्म ॥ ब
लस्यवृद्धिर्हिपुरास्यदत्ताकृष्णेनतुष्टेनदिनेहितस्मिन् ॥ ९८ ॥ ततोविवृद्धोरुबलात्ससात्यकिःसंस्थाप्यभीमं
प्रययौरथेन ॥ तंबाणवर्षैःपृतनांसमंतान्निघ्नंतमाजौहृदिकात्मजोभ्ययात् ॥९९॥ तयोरभूद्युद्धमतीवदारुणं
तत्राकरोत्तंविरथंससात्यकिः ॥ विजित्यतंसात्यकिरुग्रधन्वाययावतीत्यैवशिरांसियूनां ॥ १००॥ कृंतञ्छरै ॥११२१॥
स्तंजलसंधआगमद्रणेगजस्कंधगतोभियोद्धुं॥निवारयंतंतमसह्यविक्रमंनिहत्यबाणैःसमरेससात्यकिः॥१०१।

विलोडयामासबलंकुरूणांनिघ्नन्गजस्यंदनवाजिपत्तिनः ॥१०२॥ सपार्वतेयांश्चशिलाभिवर्षिणोनिहत्यविद्रा
व्यचसर्वसैनिकान्॥समासदत्केशवफल्गुनौचबलीतमाराथचयूपकेतुः ॥१०३॥ तयोरभूद्युद्धमतीवघोरंचिरं
विचित्रंचम(हाविभीषणं)हद्धिभीषं॥१०४॥परस्परंतौतुरगान्निहत्यनिपात्यसूतौधनुषीनिकृत्त्य ॥ समीयतुश्च
मंवरासिधारिणौविचित्रमार्गानपिदर्शयंतौ॥१०५॥ससौमदत्तिर्भुविसात्यकिंरणेनिपात्यकेशेषुचसंप्रगृह्य ॥
पदास्यवक्षस्यधिरुह्यखड्गमुदग्रहीदाशुशिरोपहर्तुं ॥ १०६ ॥ तद्वासुदेवस्तुनिरीक्ष्यविश्वतश्चक्षुर्जगादाशुधनं
जयंरणे ॥ त्रायस्वशैनेयमितिस्मसोपिभल्लेनचिच्छेदभुजंपरस्य ॥ १०७ ॥ सतेनचोत्कृत्तसखड्गबाहुर्विनिं
द्यपार्थंनिषसादभूमौ ॥ प्रायोपविष्टःशरसंस्तरेहरिंध्यायन्विनिंदन्नसुरप्रवेशात् ॥ १०८ ॥ गतेसुरावेशउता
तिभक्त्याध्यायत्यमुष्मिन्गरुडध्वजंतं ॥ शैनेयउत्थायनिवार्यमाणःकृष्णार्जुनाद्यैरहरच्छिरोस्य ॥१०९॥ त
दास्वकीयंरथमेतदर्थंकृष्णंददौसात्यकयेससूतं ॥ कृष्णोथपार्थस्यहयास्तृषार्दितास्तदासृजद्दारुणास्त्रंसपार्थः
॥११०॥तेनैवतीर्थंपरमंचकारतथाश्वशालामपिबाणरूपां ॥ततोविमुच्यात्रहयानपाययद्धरिस्तदावासविरा
र्दयत्परान्॥१११॥युयोजकृष्णस्तुरगान्रथेपुनर्गतश्रमानुद्धृतसायकान्प्रभुः ॥ प्रचोदितेतेनरथेस्थितःपुनस्त

थैवबीभत्सुररीनयोधयत् ॥११२॥ शिनिप्रवीरेतुगतेयुधिष्ठिरःपुनश्चचिंताकुलितोबभूवह ॥ जगादभीमंचन
गांडिवध्वनिःसंश्रूयतेपांचजन्यस्यरावः॥११३॥मयानियुक्तश्चगतःससात्यकिर्भारंचतस्याधिकमेवमन्ये ॥ त
त्पाहिपार्थंयुयुधानमेवत्वंभीमगत्वायदिजीवतस्तौ ॥ ११४ ॥ इतीरितःप्राहवृकोदरस्तंनरक्षितंवासुदेवेनपा
र्थं ॥ ब्रह्मेशानावपिजेतुंसमर्थौकिंद्रोणिकर्णादिधनुर्भृतोत्र ॥११५॥ अतोभयंनास्तिधनंजयस्यनसात्यकेश्चा
पिहरेःप्रसादात् ॥ रक्ष्यस्त्वमेवात्रमतोमयाद्यद्रोणोह्ययंत्वांयततेग्रहीतुं ॥ ११६ ॥ इतीरितःप्राहयुधिष्ठिरस्तंन
जीवमानेयुधिमांघटोत्कचे ॥ धृष्टद्युम्नेचास्त्रविदांवरिष्ठेद्रोणोवशंनेतुमिहप्रभुःक्वचित् ॥ ११७ ॥ यदिप्रियंक
र्तुमिहेच्छसित्वंममप्रयाह्याशुचपार्थसात्यकी ॥ रक्षस्वसंज्ञामपिसिंहनादात्कुरुष्वमेपार्थशैनेयदृष्टौ ॥ ११८ ॥
तथाहतेचैवजयद्रथेमेकुरुष्वसंज्ञामपितेनचोक्तः॥भीमस्तुहैडिंबममुष्यरक्षणेव्यधाच्चसेनापतिमेवसम्यक्११९
सचाहसेनापतिरत्रभीमंप्रयाहितौयत्रचकेशवार्जुनौ ॥ नजीवमानेमयिधर्षितुंक्षमोद्रोणोनृपंमृत्युरहंचतस्य
॥ १२० ॥ इतिब्रुवाणंप्रणिधायभीमःपुनःपुनस्तंनृपतिंगदाधरः ॥ ययौपरानीकमधिज्यधन्वानिरंतरंप्रव ॥११२२॥
मन्बाणपूगान् ॥ १२१ ॥ न्यवारयत्तंशरवर्षधारोद्रोणोवचश्चेदमुवाचभीमं ॥ शिष्यस्नेहाद्दासविःसात्यकि

श्रमयाप्रमुक्तौभृशमानतौमयि ॥ १२२ ॥ स्वीयाप्रतिज्ञापिहिसैंधवस्यगुप्तौमयापार्थकृतेविसृष्टा ॥ दास्ये
नतेमार्गमहंकथंचित्पश्यास्त्रवीर्यंममदिव्यमद्भुतं ॥ १२३॥ इत्युक्तवाक्यःसगदांसमाददेचिक्षेपतांद्रोणरथा
यभीमः ॥ उवाचचाहंपितृवन्मानयेत्वांसदामृदुस्त्वांप्रतिनान्यथाक्कचित् ॥ १२४ ॥ अमार्दवेपश्यचया
दृशंबलंममेतितस्याशुविचूर्णितोरथः ॥ गदाभिघातेनवृकोदरस्यससूतवाजिध्वजयंत्रकूबरः ॥ १२५ ॥
द्रोणोगदामापततींनिरीक्ष्यत्ववप्लुतोलाघवतोधरातले॥तदैवदुर्योधनयापितंरथंपरंसमास्थायशरान्ववर्षह
॥ १२६ ॥ शरैस्तदीयैःपरमास्त्रमंत्रितैःप्रवृष्यमाणोजगदीरणात्मजः ॥ शिरोनिधायाशुपुरोवृषोयथातम
भ्ययादेवरथादवप्लुतः ॥ १२७ ॥ मनोजवादेवतमाप्य भीमोरथंगृहीत्वांबरआक्षिपत्क्षणात् ॥ शक्तोप्यहं
त्वांननिहन्मिगौरवादित्येवसंज्ञापयितुंतदस्य ॥१२८॥ सवाजिसूतःसरथःक्षितौपतन्विचूर्णितोस्माद्गुरुर
प्यवप्लुतः ॥ तदाविशोकस्यरथंसमानयत्तमारुहद्धीमउदारविक्रमः ॥ १२९ ॥ द्रोणोपिदुर्योधनदत्तमन्यं
रथंसमास्थाययुधिष्ठिरंययौ ॥ ग्रहीतुकामंनृपतिंप्रयांतंन्यवारयत्संयतिवाहिनीपतिः ॥ १३० ॥ विद्रावि
तांद्रोणशरैःस्वसेनांसंस्थाप्यभूयोद्रुपदात्मजःशरैः ॥ द्रोणंनिवार्यैवचमूंपरेषांविद्रावयामासचतस्यपश्यतः

॥१३१॥ तयोरभूद्युद्धमतीवरौद्रंजयैषिणोःपांडवधार्तराष्ट्रयोः ॥ अत्यद्भुतंसंततबाणवर्षमनारतंसुचिरंनि
र्विशेषं॥१३२॥ततःप्रायाद्भीमसेनोमितौजामृद्नञ्छरैःकौरवराजसेनां॥ विंदानुविंदप्रमुखाधार्तराष्ट्रास्तमासे
दुर्द्वादशवीरमुख्याः॥१३३॥विद्धःशरैस्तैर्बहुभिर्वृकोदरःशिरांसितेषांयुगपच्चकर्त॥हतेषुतेषुप्रवरेषुधन्विनांस
त्यव्रतःपुरुमित्रोजयश्च॥१३४॥वृंदारकःपौरवश्चेत्यमात्याःसमासेदुर्धार्तराष्ट्रस्यभीमं ॥१३५॥ सतैःपृषत्कैरव
कीर्यमाणःसितान्विपाठान्युगपत्समाददे।जहारतैरेवशिरांसितेषांहतेषुतेष्वेवपरेप्रदुद्रुवुः।१३६। ससिंहवत्क्षु
द्रमृगान्समंततोविद्राव्यशत्रून्हृदिकात्मजंरणे॥अभ्यागमत्तेननिवारितःशरैःक्षणेनचक्रेविरथाश्वसूतं।१३७।
सगाढविद्धस्तुवृकोदरेणरणंविसृज्यापययौक्षणेन ॥ विजित्यहार्दिक्यमथाशुभीमोविद्रावयामासवरूथिनीं
तां॥संप्रेषयन्सर्वनराश्वकुंजरान्यमाययातोहरिपार्थपार्श्वं ॥१३८॥ दृष्ट्वैवकृष्णविजयौपरमप्रहृष्टस्ताभ्यांनिरी
क्षितउतप्रतिभाषितश्च॥संज्ञांनृपस्यसददावपिसिंहनादाञ्छ्रुत्वापरांमुदमवापसचाग्र्यबुद्धिः ॥१३९॥भीमस्य
नानदतएवमहास्वनेनविण्मूत्रशोणितमथोमृतिमापुरेके।भीतेषुसर्वनृपतिष्वसुमापतूर्णंकर्णोविकर्णमुखरा
अपिधार्तराष्ट्राः ॥१४०॥ हत्वाविकर्णमुततत्रचचित्रसेनंसंचूर्णितंप्रविदधेरथमर्कसूनोः ॥ घोरैःशरैःपुनरपि

ससम्भ्रममानःकर्णोपयानमकरोद्द्रुतमेवभीमात् ॥१४१॥ आश्वास्यचैवसुचिरंपुनरेवभीमंयुद्धाययातिधृतरा
ष्ट्रसुतैस्तथान्यैः ॥ तांश्चैवतत्रविनिहत्यतथैवकर्णोव्यश्वायुधःकृतउतापययौक्षणेन ॥१४२॥ विकर्णचित्रसेना
द्याएवंवीरतमाःसुताः ॥ कर्णस्यपश्यतोभीमबाणकृत्तशिरोधराः ॥१४३॥ निपेतुर्धृतराष्ट्रस्यरथेभ्यःपृथिवीत
ले ॥ त्रयोविंशतिरेवात्रकर्णसाहाय्यकारिणः ॥१४४॥ एकविंशतिवारंचव्यश्वसूतरथध्वजः ॥ गाढमभ्यर्दि
तस्तीक्ष्णैःशरैर्भीमेनसंयुगे ॥ १४५ ॥ प्राणसंशयमापन्नःसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ रणंत्यक्त्वाप्रदुद्रावरुद
न्दुःखात्पुनःपुनः ॥१४६॥ द्वाविंशतिमयुद्धेतुरामदत्तंसुभास्वरं ॥ अभेद्यंरथमारुह्यविजयंधनुरेवच ॥१४७॥
तद्दत्तमेवसंगृह्यतूणौचाक्षयसायकौ ॥ आससादरणेभीमंकर्णोवैकर्तनोरुषा ॥ १४८ ॥ सुघोरआसीत्स
तयोर्विमर्दोभीमस्यकर्णस्यचदीर्घकालं ॥ आकाशमाच्छादयतोःशरौघैःपरस्परंचैवसुरक्तनेत्रयोः ॥१४९॥
ततोभीमोमहाबाहुःसहजाभ्यांचसंयुतं ॥ त्वांतुकुंडलवर्मभ्यांशक्नुयांहंतुमंजसा ॥ १५० ॥ इतिज्ञापयि
तुंतस्यकुंडलेकवचंतथा ॥ शरैरुत्कृत्यसमरेपातयामासभूतले ॥१५१॥ एवंतान्यपकृष्याहंहन्यांत्वामितिवे
दयन् ॥ पुनश्चबहुभिस्तीक्ष्णैःशरैरेनंसमर्दयत् ॥ १५२ ॥ ततस्तुभीमस्यबभूवबुद्धिरस्पर्धिनःसर्वजयोहि

दत्तः ॥ अमुष्यरामेणनचस्पृधायंकर्णोमयायुध्यतिकृच्छ्रगोह्ययं ॥१५३॥ तथापिमेभगवानत्यनुग्रहाज्जयंद
दात्यात्मवचोविहाय ॥ मयातुमान्यंवचनंहरेःसदातस्माद्दास्येविवरंत्वद्यशत्रोः ॥ १५४ ॥ एवंस्मृत्वा
तेनरंध्रेप्रदत्तेकर्णोस्त्रवीर्येणधनुर्व्यकृंतत् ॥ रश्मीन्हयानांचततोरथंसतत्याजनैजंबलमेववेदयन् ॥ १५५ ॥
नमेरथाद्यैर्धनुषावापिकार्यमित्येवसंज्ञापयितुंवृकोदरः ॥ खमुत्पपातोत्तमवीर्यतेजारथंचकर्णस्यसमास्थितः
क्षणात् ॥१५६॥ भीतस्तुकर्णोरथकूबरेतदाव्यलीयताधःसवृकोदरोरथात् ॥ अवप्लुतोज्ञापयितुंस्वशक्तिंनिरा
युधत्वेप्यरिनिग्रहादौ ॥१५७॥ नैच्छद्गृहीतुंविनिहंतुमेववारथंधनुर्वास्यरणेपहर्तुं ॥ द्रोणस्ययद्दत्पूर्वमतीव
शक्तोप्यमानयद्रामवचोस्यभक्त्या ॥१५८॥ सत्यांकर्तुंवासवेश्चप्रतिज्ञांसंमानयन्वैष्णवत्वाच्चकर्णं ॥ दातुंरंध्रं
सूर्यजस्यप्रयातःशरक्षेपार्धंदूरमतिष्ठदत्र ॥१५९॥ततःकर्णोदूरगतंवृकोदरंसंमानयंतंरामवाक्यंविजानन् ॥
शरैरविध्यत्सचतानवारयद्गजैर्मृतैस्तांश्चचकर्तकर्णः ॥ १६० ॥ व्यसून्गजान्प्रक्षिपंतंसमेत्यसंस्पृश्यचापेनव
चश्चदुष्टं ॥ संश्रावयामाससुयोधनस्यप्रीत्यैप्रजानन्नपितस्यवीर्यं ॥ १६१ ॥ संश्रावयंतंवचनानिरूक्षाण्यपा
हनद्बाणगणैस्तदार्जुनः ॥ सवर्महीनःपार्थबाणाभितप्तोऽव्यपागमद्भीमआपात्मयानं ॥ १६२ ॥ कर्णोभीमेवा

सर्वांनैवशक्तिंविमोक्तुमैच्छन्नैवबीभत्सुतोन्यान् ॥ हन्यामितिप्राहयतःसकुंत्यैयद्यप्यवध्यःसतयापिभीमः
॥१६३॥ नारायणास्त्रंशिरसिप्रपातितंनयस्यलोमाप्यदहच्छिरःस्थितं॥किंतस्यशक्तिःप्रकरोतिवासवीतथा
न्यद्प्यस्त्रशस्त्रंमहच्च ॥१६४॥ भीमःकर्णरथंप्राप्तःशक्तिंनादातुमैच्छत॥ अभिप्रायंकेशवस्यजानन्हैडिंबमृ
त्यवे ॥१६५॥ ततःकर्णोन्यमास्थायरथमर्जुनमभ्ययात् ॥ दिव्यंरथंधनुश्चैवकृष्णबुद्ध्यार्जुनोहरेत् ॥ १६६॥
इतिभीतस्तुतांशक्तिमादायार्जुनमृत्यवे ॥ युद्धायायाद्रथंचापंशक्तिंचैकत्रनाकरोत्॥१६७॥ एकंहतंचेदन्य
त्स्यादितिमत्वाभयाकुलः॥बिभेतिसर्वदानीतेःकृष्णस्यामिततेजसः ॥१६८॥ निश्चितोमरणायैवमृतिका
लेतुतंरथं॥आरुह्यागाद्धिपूर्वंतुनकालंमन्यतेमृतेः ॥१६९॥ शक्तिंतुतद्रथगतांप्रसमीक्ष्यकृष्णःसंस्थाप्यपार्थं
मपिसात्यकिमेवयोद्धुं ॥ दत्वास्वकीयरथमेवविरोचनस्यपुत्रेणसोदिशदमुष्यबलंप्रदाय ॥ १७० ॥ शि
ष्यंत्वशक्तमिहमेप्रतियोधनायपार्थोह्यदादितिससात्यकिमीक्षमाणः॥ संस्पर्धयैवयुयुधेविरथंचकारतेनैवसा
त्यकिरमुंहरियानसंस्थः ॥१७१॥ नकेशवरथेकश्चित्स्थितोयातिपराजयं॥ अतश्चसात्यकिर्नापकर्णेनात्रप
राजयं ॥१७२॥ शस्त्रसंग्रहकालेतुकुमाराणांव्रतंभवेत्॥ इत्युक्तंजामदग्न्येनधनुर्विद्यापुराकृता ॥ १७३ ॥

तच्छत्रुवधरूपंचपूर्वासिद्धंचगूहितं॥अविरुद्धंचधर्मस्यकार्यंरामस्यतुष्टिदं॥ अनुपद्रवायलोकस्येत्यतोभीमो व्रतंत्विदं ॥ १७४॥ चकारतूबरेत्युक्तोहन्यामितिरहःप्रभुः ॥ १७५ ॥ अनुपद्रवायलोकस्यसुव्यक्तश्मश्रुमं डलः ॥ सुश्मश्रुंमांनकश्चिद्धितथाब्रूयादितिस्फुटं ॥ तदर्जुनोविजानातिस्नेहाद्भीमोदितंरहः ॥१७६॥ अ र्जुनस्यापिगांडीवंदेहीत्युक्तेनिहन्मितं ॥ १७७ ॥ गांडीवस्यागमंपूर्वंजानात्येवहिनारदात् ॥ इतितच्चवि जानातिभीमएकोनचापरः ॥१७८॥ प्रतिज्ञांभीमसेनस्यब्रुवतःफल्गुनेरहः ॥ दुर्योधनस्तुशुश्रावतांचकर्णा यसोब्रवीत् ॥१७९॥ अतूबरोपितेनासौतस्मात्तूबरइत्यलं ॥ उक्तःप्रकोपनायैवतस्मादर्जुनमब्रवीत् ॥१८०॥ जानासिमत्प्रतिज्ञांत्वंत्वत्प्रतिज्ञामहंतथा ॥ अतोहंतव्यतांप्राप्तोममवैकर्तनोत्रहि ॥१८१॥ प्रतिज्ञातोवधश्चा स्यत्वयापिमदनुज्ञया ॥ अतस्त्वयामयैवायंहंतव्यःसूतनंदनः ॥ १८२ ॥ इत्युक्तोवासविःप्राहहंतव्योयंम यैवहि ॥ त्वदीयोहंयतस्तेनमत्कृतंत्वत्कृतंभवेत् ॥१८३॥ नत्वत्कृतंमत्कृतंस्याद्गुरुर्ममयतोभवान् ॥ अतो मयैवहंतव्यइत्युक्त्वाकर्णमब्रवीत् ॥ १८४॥ रूक्षावचःश्रावितोयंभीमःकृष्णस्यशृण्वतः ॥ यच्चाभिमन्युर्यु ष्माभिरेकःसंभूयपातितः ॥ १८५ ॥ अतस्त्वांनिहनिष्यामित्वत्पुत्रंचतवाग्रतः ॥ इत्युक्तोन्यंरथंप्राप्यक

र्णआवीज्जयद्रथं ॥ १८६ ॥ द्रौणिकर्णाभिगुप्तंतंनाशकद्धंतुमर्जुनः ॥ तत्रवेगंपरंचक्रेद्रौणिःपार्थनिवारणे ॥ १८७ ॥ नचैनमशकत्तर्तुंयत्नवानपिफल्गुनः ॥ तयोरासीच्चिरंयुद्धंचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ १८८ ॥ तद्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णोलोहितायतिभास्करे ॥ अजितेद्रोणतनयेत्वहतेचजयद्रथे ॥ अर्जुनस्यजयाकांक्षीससर्जतम ऊर्जितं ॥ १८९ ॥ तमोव्याप्तेगगनेसूर्यमस्तंगतंमत्वाद्रोणपूर्वाःसमस्ताः ॥ विशश्रमुःसैंधवश्चार्जुनस्यह तप्रतिज्ञस्यमुखंसमैक्षत ॥१९०॥ तदाहरेराज्ञयाशक्रसूनुश्चकर्तबाणेनजयद्रथस्य ॥ वह्निंविविक्षन्निवदर्शि तःशिरस्तदावचःप्राहजनार्दनस्तं ॥ १९१ ॥ नैतच्छिरःपातयभूतलेत्वमितीरितःपाशुपतास्त्रतेजसा ॥ द धारबाणैरनुपुंखपुंखैःपुनस्तमूचेगरुडध्वजोवचः ॥१९२॥ इदंपितुस्तस्यकरेनिपात्यतांवरोस्यदत्तोहिपुरामु नायं ॥ शिरोनिकृत्तंभुविपातयेद्यस्तवास्यभूयाच्चशिरःसहस्रधा॥१९३॥इतिस्मवध्योस्यपितापितेनेत्युदीरि तेतस्यसंध्याक्रियस्य ॥ अंकेव्यधात्तच्छिरआशुवासविःससंभ्रमात्तद्भुविचन्यपातयत् ॥ १९४ ॥ ततोभव त्तस्यशिरःसहस्रधाहरिश्चचक्रेतमसोलयंपुनः ॥ तदैवसूर्येसकलैश्चदृष्टेहाहेतिवादःसुमहानथासीत् ॥१९५॥ भीमस्तदाशल्यदुर्योधनादीन्कृपंचजित्वाव्यनदत्सुभैरवं॥कुर्वन्सहायंफल्गुनस्यैवतुष्टोबभूवशैनेययुतोहतेरि

पौ ॥ १९६ ॥ अपूरयत्पांचजन्यंचकृष्णोमुदातदादेवदत्तंचपार्थः ॥ भीमस्यनादंसहपांचजन्यघोषंश्रुत्वानि
हतंसिंधुराजं ॥ ज्ञात्वाराजाधर्मसुतोमुमोददुर्योधनश्चासमुदुःखितस्तदा ॥ १९७ ॥ ततोद्रौणिमुखांसेनांस
र्वांभीमोभ्यवर्तत ॥ पार्थःकर्णमुखांशिष्टांततोभज्यततद्बलं ॥ १९८ ॥ शीर्णांसेनांप्रविविशुर्धृष्टद्युम्नपुरोग
माः ॥ ततस्तंदेशमापुस्तेयत्रभीमधनंजयौ ॥१९९॥ ततएकीकृताःसर्वेपांडवाःसहसोमकाः ॥ परान्विद्राव
यामासुस्तेभीताःप्राद्रवन्दिशः ॥ २०० ॥ विद्राव्यमाणंसैन्यंतद्दृष्ट्वादुर्योधनोनृपः ॥ जयद्रथवधाच्चैवकुपि
तोभ्यद्रवत्परान् ॥ २०१ ॥ सभीमसेनंचधनंजयंचयुधिष्ठिरंमाद्रवतीसुतौच ॥ धृष्टद्युम्नंसात्यकिंद्रौपदेयान्स
र्वानेकःशरवर्षैर्ववर्ष ॥ २०२ ॥ तंविव्यधुस्तेबहुभिःशिलीमुखैःसतानननादत्यचकर्तबाणैः॥ धनूंषिचित्राणि
महारथानांचकारसंख्येविरथौयमौच ॥ २०३ ॥ आदायचापानिपराणितेपिदुर्योधनंववृषुःसायकौघैः ॥ अ
चिंतयित्वैवशरान्सएकोन्यवारयत्तानखिलांश्चबाणैः ॥२०४॥ तंगाहमानंद्विषतांबहूनांमध्येद्रोणद्रौणिकृप
प्रधानाः ॥ दृष्ट्वासर्वेजुगुपुश्चात्तचापाअनारतंबाणगणान्सृजंतः ॥ २०५ ॥ सुयोधनःकर्णमाहजहिभीममभि
मंयुधि ॥ सआहनैषशक्योहिजेतुंदेवैःसवासवैः ॥ २०६ ॥ दैवाज्जीवाम्यहंराजन्युध्यंस्तेनातिपीडितः ॥ अ

तोघटामहेशक्त्याजयोदैवसमाहितः॥२०७॥दुर्योधनोद्रोणमाहसैंधवस्त्वदुपेक्षया ॥पार्थेननिहतोभीमसात्य
किभ्यांचमेबलं ॥ २०८ ॥ प्रतिज्ञाचपरित्यक्तापांडवस्नेहतस्त्वया ॥ इत्युक्तःकुपितोद्रोणःप्रतिज्ञामकरोत्ततः
॥२०९ ॥ इतःपरंनैवरणाद्रात्रावहनिवाक्वचित् ॥ गच्छेयंनैवमोक्ष्यामिवर्मबद्धंकथंचन ॥ २१० ॥ मत्पुत्रश्च
त्वयावाच्यःपांचालान्नैवशेषय ॥ सदौहित्रानितिप्रोक्त्वाविजगाहेनिशागमे ॥२११॥ चमूंपरेषामभ्यागाद्धृ
ष्टद्युम्नस्तमाशुच॥द्रौणिंदुर्योधनौतत्रविरथीकृत्यमारुतिः॥द्रावयामासतत्सैन्यंपश्यतांसर्वभूभृतां ॥२१२॥ अ
क्षौहिण्यस्तुसप्तैवसेनयोरुभयोरपि ॥ हतास्तासांचभीमेनतिस्रोद्वेफल्गुनेनच ॥२१३॥सौभद्रसात्यकिमुखैस्त
न्मध्येषोडशांशकः॥ हैडिंबपार्षतमुखैस्त्रयाचदशमांशकः ॥२१४॥ भीष्मद्रोणद्रौणिभिश्चद्वेसमंनिहतेतदा॥
तदन्यैर्मिलितैःसर्वैस्तच्चतुर्थांशएवच ॥ २१५॥ ततोरात्रौपंचभिश्चपार्थाःषड्भिश्चकौरवाः ॥ अक्षौहिणीभिःसं
व्यूह्ययुद्धंचक्रुःसुदारुणं ॥ २१६ ॥ भीमंसेनांद्रावयंतंपुनःकर्णःसमासदत्॥ सकर्णंपुरतोभीमोदुष्कर्णंकर्ण
मेवच ॥ २१७॥ दुर्योधनस्यावरजौनिष्पिपेषपदाक्षणात्॥ रथाश्वध्वजसूतैश्चसहितौनव्यपश्यतां ॥ २१८॥
निरायुधोहमितिमांत्वमात्थपरुषंवचः ॥२१९॥ निरायुधःपदैवाहंत्वांहंतुमशकंतदा ॥ इतिकर्णस्यतौभीमः

संज्ञयाज्ञापयन्भुवि ॥ पदापिपेषकालिंगंमुष्टिनैवजघानह ॥ २२० ॥ मुष्टिनात्वद्धायाहंसमर्थइतिकिंवदे
॥ २२१ ॥ तस्मान्मयारक्षितस्त्वमितिज्ञापयितुंप्रभुः ॥ साश्वसूतध्वजरथःकालिंगोमुष्टिचूर्णितः ॥ २२२ ॥
केतुमांश्चपितातस्यशक्रदेवःश्रुतायुधः ॥ अक्षौहिण्यासेनयाचसहभीमेनपातिताः ॥२२३॥ खड्गयुद्धेपुराभी
ष्मेसैनापत्यंप्रकुर्वति ॥ कर्णानुजान्ध्रुवाद्यांश्चबहूञ्जघ्नेसवैनिशि ॥ २२४ ॥ संज्ञांभीमकृतांज्ञात्वाशक्तिंचिक्षे
पचापरां ॥ कर्णःशक्तिर्मयादिव्यानमुक्तातेनजीवसि ॥ २२५ ॥ इतिज्ञापयितुंतांतुज्ञात्वाभीमःक्षणात्तदा ॥
खमुत्पत्यगृहीत्वाचकर्णेचिक्षेपसत्वरः ॥ २२६ ॥ यदित्वयातदामुक्ताशक्तिस्त्वांसाहनिष्यति ॥ इतिज्ञाप
यितुंसाचकर्णरक्षणकांक्षिणा ॥ २२७ ॥ मुक्तादक्षभुजेसाथविदार्यधरणींतथा ॥ भित्त्वाविवेशाकर्णस्यदर्श
यंतीनिदर्शनं ॥ २२८ ॥ ततोभीमःपुनस्तंतुरथमास्थायचापभृत् ॥ कर्णस्यपुरतःशत्रून्द्रावयामाससर्वतः
॥ २२९ ॥ तंकर्णोवारयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ भीमःकर्णरथायैवगदांचिक्षेपवेगतः ॥ २३० ॥ सतद्ग
दाभिघातायस्थूणाकर्णास्त्रमासृजत् ॥ तेनास्त्रेणप्रतिहतासागदाभीममाव्रजत् ॥ २३१ ॥ भीमोगदांसमा
दायकर्णस्यरथमारुहत् ॥ तयासंचूर्णयामासकर्णस्यरथकूबरं ॥ २३२ ॥ एवंत्वच्चूर्णनेशक्तोमत्कामात्त्वंहि

जीवसि ॥ एवंनिदर्शयित्वैवपुनःस्वरथमाव्रजत् ॥ २३३ ॥ पुनःकर्णपुरःसेनांजघानबहुशोरणे ॥ कर्णस्तु तंपरित्यज्यसहदेवमुपाद्रवत् ॥२३४॥ सतुतंविरथीकृत्यधनुःकंठेवसज्यच ॥ कुत्सयामासबहुशःसतुनिर्वेद मागमत् ॥ २३५ ॥ नहंतुमैच्छत्तंकर्णःपृथायैस्वंवचःस्मरन् ॥ तंविसृज्यरणेकर्णोजघ्नेपार्थवरूथिनीं ॥२३६॥ ततोद्रौणिर्विविधैर्बाणसंघैर्जघानपार्थस्यचमूंसमंततः ॥ साहन्यमानारणकोविदेननाशंलेभेमृत्युनार्ताप्रजे व ॥२३७॥ दृष्ट्वासेनांद्रौणिबलाभिभूतांतमाह्वयामासघटोत्कचोयुधि ॥ द्रौणिस्तमाहालमलंनवत्सपुत्रस्ता तंयोधयस्वाद्यमांत्वं ॥ २३८ ॥ इत्युक्तऊचेनपितामम त्वंसखापितुर्यद्यपिशत्रुसंश्रयात् ॥ आरिश्चमेसी तितमाहयद्यरिंमांमन्यसेतद्ददहंकरोमिते ॥ २३९ ॥ इत्यूचिवाञ्छक्रधनुःप्रकाशंविष्फार्यचापंप्रकिरञ्छरौ घान् ॥ अभ्यागमद्राक्षससमुग्रवेगःस्वसेनयासोपितमभ्यवर्तत ॥ २४० ॥ सरक्षसांलक्षसमावृतोबलीन्द्र भिश्चवीरैर्बहुभिःसुशिक्षितैः ॥ अक्षौहिणीमात्रबलेनराक्षसःसंक्षोभयामासगुरोःसुतंशरैः ॥ २४१ ॥ स तेनबाणैर्बहुभिःसुपीडितोविभिन्नगात्रःक्षतजाभिप्लुतांगः॥ व्यावृत्यनेत्रेकुपितोमहद्धनुर्विष्फार्यबाणैरजनीं चकार॥२४२॥सोक्षौहिणींतांक्षणमात्रतःक्षरन्महाशरांस्तानपिराक्षसान्क्षयं ॥ निनायपुत्रंचघटोत्कचस्य

निश्च्यंपुरायोंजनवर्मनामकः ॥ २४३ ॥ निरीक्ष्यसेनांस्वसुतंचपातितंघटोत्कचोद्रोणसुतंशरेण ॥ विव्याध गाढंससुविह्वलोध्वजंसमाश्रितश्चाशुससंज्ञकोभवत् ॥ २४४ ॥ उत्थायबाणंयमदंडकल्पंसंधायचापेप्रविक्ष्यराक्षसे ॥ मुमोचतेनाभिहतःपपातविनष्टसंज्ञःस्वरथेघटोत्कचः ॥२४५॥ विमूर्च्छितंसारथिरस्यदूरंनिनाययुद्धाज्जगतोभिपश्यतः ॥ द्रौणिश्चसेनांनिशितैःशरोत्तमैर्व्यद्रावयत्पांडवसोमकानां ॥ २४६ ॥ संज्ञामवाप्याथघटोत्कचोपिक्रुद्धोविशत्कौरवसैन्यमाशु ॥ विद्रावयामासचबाणवर्षैःप्रकंपयामासमहारथांस्तदा ॥२४७॥ तदैवपार्थंप्रतियोद्धुमागतंवैकर्तनंवीक्ष्यजगत्पतिर्हरिः ॥ घटोत्कचंप्राहिणोच्छक्तिमुग्रांतस्मिन्मोक्तुंपार्थरक्षार्थमेव ॥ २४८ ॥ सकर्णमाहूययुयोधतेनतस्यानुदुर्योधनपूर्वकाश्चये ॥ द्रोणेनचैतान्समरेसएकोनिवारयामाससमर्दचाधिकं ॥ २४९ ॥ तेबाध्यमानाबहुशोबलीयसाकर्णंपुरोधायतमभ्ययोधयन् ॥ नविव्यथेतत्ररणेसकर्णःस्ववीर्यमास्थायमहास्त्रवेत्ता ॥ २५० ॥ निवारयामासगुरोःसुतंतदाभीमस्त्रिगर्तांञ्छतमन्युनंदनः ॥ अलंबकोनामतदैवराक्षसःसमासदद्भीमसुतंनिहंतुं ॥ २५१ ॥ युद्धाप्रगृह्यैनमथोनिपात्यघटोत्कचोभूमितलेऽसिनास्य ॥ उत्कृत्यशीर्षंतुसुयोधनेऽक्षिपद्विषेदुरत्राखिलभूमिपालाः ॥ २५२ ॥ अलायुधो

थागमदुग्रवीर्योनराशनस्तंसघटोत्कचोभ्ययात् ॥ युद्धामुहूर्तंसतुतेनभूमौनिपात्यतंयज्ञपशुंचकार ॥२५३॥
अथास्यशिरउत्कृत्यक्रोधाद्दुर्योधनोरसि॥चिक्षेपतेनसंभ्रांताःसर्वेदुर्योधनादयः॥२५४॥घटोत्कचबलख्यात्यै
समर्थेनापियोरणे॥नहतोभीमसेनेनहतेस्मिन्भैमसेनिना॥सर्वेसंचोदयामासुःकर्णंशक्तिविमोक्षणे ॥२५५॥
अस्मिन्हतेहतंसर्वंकिंनःपार्थःकरिष्यति॥ एवंसंचोद्यमानःसधार्तराष्ट्रैःपुनःपुनः॥हैडिंबेनार्द्यमानैश्चस्वयंच
भृशपीडितः ॥ २५६ ॥ आदत्तशक्तिंविपुलांपाकशासनसंमतां ॥ २५७ ॥ तामंबरस्थायघटोत्कचायशै
लोपमायातुलविक्रमाय ॥ चिक्षेपमृत्योरसनोपमामलंप्रकाशयंतींप्रदिशोदिशश्च ॥ २५८ ॥ निर्भिन्नवक्षाः
सतयापपातव्यचूर्णयच्छत्रुबलंहतोपि ॥ तस्मिन्हतेजहृषुर्धार्तराष्ट्राउच्चुक्रुशुर्दुधुवुश्चांबराणि ॥ २५९ ॥ तदा
ननर्तकेशवःसमाश्लिषच्चफल्गुनं ॥ ननादशंखमाधमज्जहासचोरुनिःस्वनः ॥ २६० ॥ तमपृच्छद्गुडाकेशःकि
मेतदितिदुर्मनाः ॥ हतेसुतेग्रजेस्माकंवीरेकिंनंदसिप्रभो ॥२६१॥ तमाहभगवान्कृष्णोदिष्ट्याजीवसिफल्गु
न ॥ त्वदर्थंनिहिताशक्तिर्विमुक्तास्मिन्हिराक्षसे ॥२६२॥ ततोयुधिष्ठिरोदुःखादमर्षाच्चाभ्यवर्तत ॥ कर्णंप्रति
तमाहाथकृष्णद्वैपायनःप्रभुः ॥ २६३ ॥ यथार्जुनोनिहंतव्यस्तथासौराक्षसोहतः ॥ तन्माशुचस्त्वंराजेंद्रदि

ष्याजीवतिफल्गुनः ॥ इत्युक्त्वाप्रययौव्यासस्ततोयुद्धमवर्तत ॥ २६४ ॥ भीमार्जुनाभ्यामभिहन्यमानेबले
कुरूणामितरैश्चपांडवैः ॥ प्रदीपहस्ताअथयोधकाश्चसर्वेपिनिद्रावशगाबभूवुः॥२६५॥ दृष्ट्वैवतानाहधनंज
यस्तदास्वप्स्यंतुयावच्छशिनःप्रकाशः॥ इतीरिताआशिषःफल्गुनायप्रयुज्यसर्वेसुषुपुर्यथास्थिताः ॥ २६६॥
पुनश्चचंद्रेभ्युदितेयुधेतेसमाययुःशस्त्रमहास्त्रवर्षाः ॥ तत्रायातःसात्यकिंसोमदत्तोभूरिश्चताभ्यांयुयुधेसएकः
॥२६७॥ हतौचतौपेततुस्तेनभूमौबाह्लीकएनंसमरेत्वयोधयत् ॥ ससात्यकिंविरथीकृत्यबाणंवधायतस्याशु
मुमोचवीरः ॥ २६८ ॥ चिच्छेदतंभीमसेनस्त्रिधैवतस्मैशतघ्नींप्रजहारबाह्लिकः ॥ तयाहतोविह्वलितोवृकोद
रोजघानतंगदयासोपतच्च ॥ २६९ ॥ बाह्लीकःप्रार्थयामासपूर्वंस्नेहपुरःसरं ॥ भीमत्वयैवहंतव्योरणेहंप्रीति
मिच्छता ॥ तदायशश्चधर्मंचलोकंचप्राप्नुयामहं ॥ २७० ॥ इत्युक्तआहतंभीमोनितराव्यथितस्तदा ॥ हन्यां
नैवान्यथायुद्धेतत्तेशुश्रूषणंभवेत् ॥ २७१ ॥ इतितेनहतस्तत्रभीमसेनेनबाह्लिकः ॥ २७२ ॥ हतेबाह्लीकेकौ
रवाभीमसेनमभ्याजग्मुःकर्णसुयोधनाद्याः ॥ द्रौणिंपुरस्कृत्यगुरुंचपार्षतःसभ्रातृकःसात्यकिनासमभ्ययात्
॥ २७३ ॥ संशप्तकैरेवपार्थोयुयोधतद्युद्धमासीदतिरौद्रमद्भुतं ॥ अक्षौहिणीतत्रभीमार्जुनाभ्यांनिषूदितारा

त्रियुद्धेसमस्ता ॥ २७४ ॥ ततःसूर्यश्चाभ्युदितस्तदातिघोरंद्रोणःकर्मयुद्धेचकार ॥ सपांचालानांरथवृंदंप्र
विश्यजघानहस्त्यश्वरथान्नरांश्च ॥ २७५ ॥ विद्राविताास्तेनमहारथाश्चनैवाविंदञ्छर्मबाणांधकारे ॥ युवेवव
द्धोपिचचारयुद्धेसउग्रधन्वापरमास्त्रवेत्ता ॥ २७६ ॥ रथार्बुदंतेनहतंचतत्रततःसहस्रंगुणितंनराणा ॥ ततो
दशांशोनिहतोहयानांगजार्बुदंचैवरणोत्कटेन ॥ २७७ ॥ तथाविराटद्रुपदौशराभ्यांनिनायलोकंपरमाजिम
ध्ये ॥ ततोविजित्यैवगुरोःसुतादीन्धृष्टद्युम्नंभीमसेनोजुगोप ॥ २७८ ॥ धृष्टद्युम्नोभीमसेनाभिगुप्तोद्रोणंहंतुंयत्न
मुच्चैश्चकार ॥ निवारयामासगुरुःशरौघैर्धृष्टद्युम्नंसोपितंसायकेन ॥ २७९ ॥ विव्याधतेनाभिहतःसमूर्च्छामवा
पविप्रोनिषसादचाशु ॥ २८० ॥ धृष्टद्युम्नःसत्वरंखड्गचर्मण्यादायतस्यारुरुहेरथोत्तमं ॥ संज्ञामवाप्याथगुरुः
शरौघैःप्रादेशमात्रैर्व्यथयामासतंच ॥ २८१ ॥ सतैरतिव्यथितस्तद्रथाच्चपरावृत्तःस्वरथंचारुरोह ॥ सुसंरब्धौतौ
पुनरेवयुद्धंसंचक्रतुर्वृष्टशरांबुधारौ ॥ २८२ ॥ निवार्यशत्रून्सशरैर्ब्रह्मास्त्रमसृजद्द्विजः ॥ तेनसंदाहयामासपां
चालान्सुबहून्रणे ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्चतेनान्येपिहतास्तदा ॥ २८३ ॥ भीमोर्जुनःसात्यकिश्चपर्यायेणगुरोः
सुतं ॥ दूरतोवारयामासुर्महत्यासेनयासह ॥ २८४ ॥ कर्णदुर्योधनादींश्चशल्यंभोजंकृपंतथा ॥ भीमार्जुनौ

शरौघेणवारयामासतूरणे ॥ २८५ ॥ तत्रभीमोगजानीकंजयत्सेनंचमागधं ॥ जघानसुबहूंश्चैवमागधानांर
थव्रजान् ॥ २८६ ॥ अथमालवराजस्यत्वश्वत्थामाभिधंगजं ॥ भीमसेनहतंदृष्ट्वावासुदेवप्रचोदितः ॥ अश्व
त्थामाहतइतिप्राहराजायुधिष्ठिरः॥२८७॥अश्वत्थामवधंश्रुत्वानाहंयोत्स्यइतिस्वयं॥पुरोक्तंधर्मजायैवतेनद्रो
णोयुधिष्ठिरं ॥ २८८ ॥ ब्रूहिसत्यमितिप्राहसत्यमित्येवसोब्रवीत् ॥ उपांशुकुंजरश्चेतिद्रोणोतिव्यथितोभ
वत् ॥ २८९ ॥ तस्यभीमोरथेपांचगृहीत्वानतवेदृशं ॥ योग्यंगुणवतोनित्यंपरधर्मोपजीवनं ॥ २९० ॥ इ
त्याहखस्थामुनयश्चालमेहीतितंतदा ॥ ऊचुस्तदखिलंज्ञात्वाद्रोणःशस्त्रमवासृजत् ॥ २९१ ॥ सन्यस्यकर्मा
णितदाखिलानियोगारूढःपरमंवासुदेवं ॥ सर्वेश्वरंनित्यनिरस्तदोषंध्यायन्मुक्त्वादेहमगात्स्वधाम ॥२९२॥
तंकेशवःपांडवागौतमश्चयांतंस्वलोकंददृशुर्विहायसा ॥ धृष्टद्युम्नःपांडवैर्वार्यमाणोप्यगात्खड्गंचर्मचादायतत्र
॥ २९३ ॥ छित्त्वासिनातस्यशिरःपुनश्चरथंस्वकीयंत्वरयासमास्थितः ॥ दृष्ट्वाकृपस्तंसुभृशंभयार्दितःसंप्राद्रव
द्वाजिनमेकमास्थितः ॥२९४॥संछिन्नेद्रोणशिरसिगर्हयामासवासविः ॥ युधिष्ठिरश्चपांचाल्यंसात्यकिश्चापि
कोपितः ॥ २९५ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतावाहकथंभूरिश्रवाहतः ॥ इतितंसात्यकिःक्रुद्धोगदापाणिःसमभ्ययात्

॥२९६॥आह्वयामासपांचाल्यस्तंधृतासिरविस्मयः॥तदाजग्राहशैनेयंभीमःकृष्णप्रचोदितः ॥ शमयामासपा
र्थंचपांचाल्यस्नेहयंत्रितः॥२९७॥तेवासुदेवेनतदासुशिक्षिताःस्नेहंपुनःपूर्ववदापुरुत्तमं ॥ यत्ताश्चयुद्धायसमु
द्यताश्चतदागमद्द्रौणिरप्यात्तधन्वा॥२९८॥ आश्रुत्यतातंनिहतंप्रतिज्ञांचकारनिःशेषरिपुप्रमाथने।नारायणा
स्त्रंविससर्जकोपात्तदाभीताभीमसृतेसमस्ताः॥२९९॥युधिष्ठिरःप्राहविषण्णचेतनःशैनेयपूर्वाःप्रतियांतुसर्वे॥ स
भ्रातृकोहंद्रौणिवरास्त्रभग्नोभवेयमित्यत्रजगादकेशवः।३००।नमध्वमस्त्रस्यततोविमोक्ष्यथेत्यथप्रणेमुश्चधनंज
यादिकाः ॥ सर्वेनभीमस्तदमुष्यमूर्ध्निपपातसोभाविवसंस्थितोग्निः ॥३०१॥ अदह्यमानेभीमेपिवह्नौवह्निरिव
स्थिते ॥आवेष्टयद्वारुणेनपार्थोत्रात्मप्रपत्तये॥३०२॥नदेहेपतितास्त्रस्यबहिर्वेष्टनतःफलं ॥ तथापिस्नेहवशगो
वेष्टयामासफल्गुनः।३०३॥अमोघत्वंनिजास्त्रस्यभीमस्यावध्यतामपि॥ साधयन्सार्जुनःकृष्णोभीमस्यरथमारु
हत्॥३०४॥वेष्टितंवारुणास्त्रेणप्रविष्टंबाह्यतस्तदा॥ सहितत्वात्केशवेननरत्वादथफल्गुनं ॥३०५॥ तदस्त्रंनाद
हत्ताभ्यांस्वरथादवरोपिते॥भीमआच्छिन्नहेतौचतदस्त्रंशांतिमागमत् ॥३०६॥ शुद्धक्षत्रियधर्मेषुनिरतोयद्वृ
कोदरः॥वाहनादवतीर्यान्यैःप्रणतेपिनिरायुधैः॥सायुधःसरथीयुध्यदविषह्यमपीश्वरैः ॥३०७॥ स्वधर्महानौ

मित्राणांकर्तव्यंयन्निषेधनं ॥ अतःसोन्यानपिप्राहमानमध्वमितिस्वयं ॥ ३०८ ॥ नमस्कार्यमपिह्यस्त्रंन
नम्यंजीवनेच्छया ॥ समरेशत्रुणामुक्तंतस्मात्तंनचकारसः ॥ ३०९॥ अस्त्राभिमानीवायुर्हिदेवतास्यहरिः
स्वयं॥ तस्माद्भीमस्वरूपत्वान्नादहच्चाग्निमग्निवत् ॥३१०॥ मनसैवादरंचक्रेभीमोस्त्रेचहरौतदा ॥ क्षत्रधर्मा
नुसारेणननामचवाह्यतः ॥३११॥ वासुदेवःस्वकीयास्त्रंभीमंचामोघमेवतु ॥ साधयित्वानंतशक्तिःपुनर
श्वानचोदयत् ॥३१२॥ पुनःप्रयोक्तुमस्त्रंतद्धार्तराष्ट्रोभ्यचोदयत् ॥ द्रौणिर्नशक्यमित्युक्त्वाधृष्टद्युम्नंसमभ्यया
त॥३१३॥ आयांतमीक्ष्यैवगुरोःसुतंतंधृष्टद्युम्नंसात्यकिरन्वयाद्रणे ॥ उभौचतौसायकाभ्यामविध्यन्निपेततु
स्तौचविमूर्छितौरणे ॥३१४॥ भीमस्याभ्यागतस्याश्वान्द्रौणिर्व्यद्रावयद्रणे॥संस्थापयतितान्भीमेददर्शद्रौणि
मर्जुनः ॥३१५॥ ततोर्जुनस्तंप्रतियोद्धुमागमद्रूक्षावाचःश्रावयन्क्रुद्धरूपः ॥ तत्राग्नेयंद्रौणिरमुंचदस्त्रंतेन
व्याप्तापृतनापांडवानां ॥३१६॥ अक्षौहिणीनिहताचात्रसेनापार्थंसयानंहरिरुज्जहार ॥३१७॥ जीवंतमा
लोक्यसुरेंद्रनंदनंद्रौणिःकोपात्कार्मुकंचापहाय।ययौतमागत्यजगादकृष्णोवेदांतकृत्पूर्णषाड्गुण्यदेहः।३१८।
मायाहिसाक्षाद्गिरिशःसुराणांकार्यायभूमौबलवानजायथाः॥महच्चकार्यंपुनरस्तिदृष्टंतवाशुतच्चप्रतिपादये

ति ॥३१९॥ तथोदितःप्रातरितिब्रुवाणोययौप्रणम्याखिलवेदयोनिं ॥ ययुस्तमन्वेवसुयोधनादयोदुःखान
तास्तेशिबिरायभीताः ॥३२०॥ पार्थाश्चसर्वेमुदिताजनार्दनंपरंस्तुवंतःशिबिरायजग्मुः॥तत्रापिरात्रावपि
तान्हरेर्गुणाननुस्मरंतोमुमुदुःसमेताः॥३२१॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभा
रततात्पर्यनिर्णयेनारायणास्त्रोपशमनंनामषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥
ॐ अथानुज्ञामुपादायद्रौणेर्दुर्योधनोनृपः ॥ कर्णंसेनापतिंचक्रेसोगाद्युद्धायदंशितः ॥१॥ तत्राभवद्युद्धम
तीवदारुणंपांडोःसुतानांधृतराष्ट्रजैर्गजे ॥ तत्रोदयाद्रिप्रतिमेप्रदृश्यतेभीमोयथोद्यत्सवितातिनिर्मलः ॥२॥
तंकालयंतंनृपतीन्क्षेमधूर्तिरभ्यागमत्तस्यगजंजघानच ॥ तंवीर्यमत्तंप्रतिलभ्यभीमोनिनायमृत्योःसदनाथ
शीघ्रं ॥३॥ निहत्यतंमारुतिरभ्यकृंतच्छिरांसियूनांपरपक्षपातिनां ॥ विक्षोभयामासचशत्रुसैन्यंसिंहोयथैव
श्वसृगालयूथं ॥४॥ संक्षोभ्यमाणंतदनीकमीक्ष्यद्रौणीरथेनप्रतिजग्मिवांस्तं ॥ तद्युद्धमासीदतिघोरमद्भुतं
पुरायथानासचकस्यचित्क्कचित् ॥५॥ दृष्ट्वैवतद्देवगंधर्वविप्राऊचुर्नेदृग्दृष्टपूर्वंसुयुद्धं ॥ नचोत्तरंवापिभवि
ष्यतीदृक्कलांचसर्वाणिनषोडशीमयुः ॥६॥ नैतादृशीज्ञानसंपद्बलंवाद्वयंकुतोवायुमृतेशिवंतथा ॥ द्वयोःस

माहारइहद्धयोरपिज्ञानस्यबाह्वोश्चबलस्यसूर्जितः ॥ ७॥ इतीर्यमाणेविबुधैर्नरोत्तमौदिशःसमस्तागगनंचप
त्रिभिः ॥ निरंतरंचक्रतुरुत्तमौजसौदृष्ट्वैवतत्प्रीतिमगुर्महारथाः ॥८॥ शरासनेमारुतिनानिराकृतेद्रौणिर्महा
स्त्राणिमुमोचतस्मिन् ॥ तान्यस्त्रवर्यैर्बलवानविस्मयःसंशामयामाससुतोनिलस्य ॥ ९ ॥ पुनःशरैरेवपरस्परं
तावयुध्यतांचित्रमलंचसुष्ठु ॥ तदातुभीमस्यशरैर्भृशार्दितोद्रौणिःपपाताशुदृढंविचेतनः ॥ १० ॥ भीमश्चवि
ह्वलतनुःसतुकिंचिदेवपूर्वंगतेगुरुसुतेप्रययौक्षणेन ॥ निर्धूतयुद्धश्रमआत्तधन्वायोद्धुंगजौघंप्रतिनादिताशः
॥ ११ ॥ तस्मिन्गजान्मर्दयतिधार्तराष्ट्रोयुधिष्ठिरं ॥ आगाद्युद्धायतौयुद्धंराजानौचक्रतुश्चिरं ॥ १२ ॥ तत्र
तंविरथंचक्रेसहसैवयुधिष्ठिरः ॥ सगदामाददेगुर्वींतंभीमोभ्यपतद्गदी ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाकृपस्तंस्वरथमारोप्यापय
यौततः ॥ तदैवकर्णनकुलौभृशंबाणैरयुध्यतां ॥१४॥ नकुलंविरथंकृत्वाकर्णोथप्रपलायिनं ॥ अनुद्रुत्यचवेगे
नकंठेधनुरवासृजत् ॥ १५ ॥ उक्त्वाचपरुषावाचःकुंत्यावचनगौरवात् ॥ नजघानैवनकुलंविसृज्यचपरान्य
यौ ॥ १६ ॥ विंदानुविंदावथकैकयौरणेसमासदत्सात्यकिरुग्रविक्रमः ॥ तयोरमुष्याभवदुग्रवैशसंप्रवर्षतोरु ॥११३२॥
त्तमसायकान्बहून् ॥१७॥ ताभ्यांनिरुद्धःसहसाजहारतत्रानुविंदस्यशिरोथविंदः ॥ युयोधशैनेयमथारथा

वुभौपरस्परंचक्रतुरुत्तमाहवे ॥१८॥ ततश्चचर्मासिधरौप्रचेरतुःश्येनौयथाकाशतलेकृतश्रमौ ॥ निकृत्यचा
न्योन्यमुभौचवर्मणीवरासिपाणीयुगपत्समीयतुः ॥ १९ ॥ तत्रापहस्तेनशिरःसकुंडलंजहारविंदस्यमृधेससा
त्यकिः ॥ निहत्यतौबंधुजनैःसुपूजितोजगामशत्रूनपरान्प्रकंपयन् ॥२०॥ कृपमायांतमीक्ष्यैवतपसामांप्रपी
डयेत् ॥ इतिमत्वापार्षतस्तुभीमंशरणमेयिवान् ॥ २१ ॥ कर्णसमंतात्प्रतिकालयंतंवरूथिनीमिंद्रसुतःसमभ्य
यात् ॥ क्षणात्तमाजौविरथंचचक्रेततोपहारंसचकारचम्वाः ॥ २२ ॥ पराजितःसंयतिसूर्यसूनुःसुतेनशक्रस्य
सधार्तराष्ट्रं ॥ जगादबाहुंप्रतिगृह्यपार्थोजिगायमामन्यमनस्कमाजौ ॥ २३ ॥ कामंरथोमेधनुरप्यभेद्यंदत्तं
भृगूणामधिपेनदिव्यं ॥ यंतानताहङ्ममयादृशोहरिःशल्योयदिस्यात्त्वदरिंनिहन्यां ॥ २४॥ इतीरितेसौत्यकृ
तेसशल्यंप्रोवाचसकृद्धइवाभवत्तदा ॥ दुर्योधनोरथिनःसारथेस्तुव्यावर्णयन्नुत्तमतामशामयत् ॥२५॥ बुद्ध्या
बलेनज्ञानेनधैर्याद्यैरपियोधिकः ॥ रथिनःसारथिःसस्यादर्जुनस्ययथाहरिः ॥२६॥ यथाशिवस्यब्रह्माभूद्दहत
स्त्रिपुरंपुरा ॥ इत्यादिवाक्यैःसंशांतइवशल्योस्यसारथिः ॥ २७ ॥ बभूवतेनसहितःसेनांव्यूह्यरवेःसुतः ॥
गच्छन्युद्धायदर्पेणप्राहयोमेर्जुनंपुमान् ॥ दर्शयेत्तस्यदास्यामिप्रीतोवित्तमनर्गलं ॥२८॥ इतिब्रुवाणंबहुशः

प्राहशल्यःप्रहस्यच ॥ निवातकवचायेनहतादग्धंहिखांडवं ॥२९॥ कोनामतंजयेन्मर्त्योदृष्टोवापिसगोग्रहे ॥
काकगोमायुधर्मात्वंहंससिंहोपमंरणे ॥३०॥ मायाहिपार्थंमायाहिहतोनेनयमक्षयं॥इत्युक्तोरविजोमद्रान्नित
रांपर्यकुत्सयत्॥३१॥शल्योपिसर्वदेशेषुनीचमध्योत्तमानराः॥संतीत्युक्त्वास्यसारथ्यंचक्रेपार्थहितेच्छया३२
कर्णोपिशल्यनियतेनरथेनपार्थसेनामवाप्यविदुधावशरैःसमंतात्॥संरक्षितोयुधिसुयोधनगौतमाद्यैराचार्य
जेनचमहास्त्रविदांवरेण ॥ ३३ ॥ तंभीमपार्षतशिनिप्रवराभिगुप्तासापांडवेयपृतनाभिववर्षबाणैः ॥ तांसूर्य
सूनुरथबाणवरैर्विदार्यसंप्राद्रवच्छितशरैरथधर्मसूनुं॥३४॥ कृत्वातमाशुविरथंधनुरस्यकंठेसज्जंनिधायपरुषा
गिरआहचोच्चैः॥ दृष्ट्वैवमारुतिरमुंभृशमातुतोददुर्योधनंविरथकार्मुकमाशुकृत्वा ॥ ३५ ॥ तंप्राणसंशयग
तंनृपतिंनिरीक्ष्यकर्णंजगादयुधिमद्रपतिःप्रदर्श्य ॥ यस्यार्थमेषसमरस्त्वमियंचसेनातंत्वंयमस्यसदनंप्रयियासु
सुमद्य ॥ ३६ ॥ भीमेनपीडितममुंपरिपाहिशीघ्रंकिंतेयुधिष्ठिरममुंहियुधाभिपीड्य ॥ श्रुत्वास्यवाक्यमति
हाययुधिष्ठिरंतंकर्णोययौनृपतिरक्षणतत्परोलं॥ ३७ ॥ दृष्ट्वैवतंपवनसूनुरभित्वियायक्रोधाद्दिधक्षुरिवकर्णम ॥११३३॥
मेयधामा ॥ राजावनायशिनिपुंगवपार्षतौचसंदिश्यकर्णमभिगच्छतआसरूपं ॥ ३८॥ अंतेकृतांतनरसिं

हतनोर्यथैवविष्णोर्हरंग्रसतआत्तसमस्तविश्वं॥ तद्वेगतःप्रतिचचालधरासमस्ताविद्राविताचसकलाप्रतिवीर
सेना ॥३९॥ वैकर्तनेनशरसंचयताडितःसबाणंचवज्रसदृशंप्रमुमोचतस्मिन् ॥ तेनाहतोमृतकवत्सपपात
कर्णोभीमःक्षुरंचजगृहेऽभिययौचपद्भ्यां ॥४०॥ निंदांहरेश्वविदधातिपरोक्षगोपियस्तंप्रगृह्यकरवाणिविजि
ह्वमेव ॥ एवंहिवायुतनयस्यसदाप्रतिज्ञांछेत्तुंसतेनरविजस्यससारजिह्वां ॥ ४१ ॥ आयांतमंतिकममुंप्रसमी
क्ष्यशल्योनेत्याहहेतुभिरहोनमृषाप्रतिज्ञा॥कार्यात्वयैवपुरुहूतसुतस्यजिह्वांमातेनपातयमरुत्सुतसूतसूनोः
॥४२॥ इत्युक्त्वाप्रमुखात्तस्यरथेनैवतुमद्रराट् ॥ वैकर्तनमपोवाहसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ ४३ ॥ जित्वासूर्य
सुतंभीमःकौरवाणामनीकिनीं ॥ सर्वांविद्रावयामासद्रौणिदुर्योधनावृतां ॥४४॥ अक्षौहिणीत्रयंतेनतदा
विलुलितंक्षणात् ॥ तदैवगुरुपुत्रोयात्पांडवानामनीकिनीं ॥४५॥ विसृज्यसकलांसेनांकृत्वाचविरथंनृपं ॥
धृष्टद्युम्नंयमौचैवसात्यकिंद्रौपदीसुतान् ॥ क्षणेनविरथीकृत्यसर्वांश्चक्रेनिरायुधान् ॥ ४६ ॥ तान्भग्नदर्पा
न्रणतोपयातानन्वेवबाणावृतमंतरिक्षं ॥ कुर्वन्ययौधर्मराजस्तमाहकिंनःस्वधर्मेनिरतान्विहंसि ॥ ४७ ॥
क्षत्रियान्परधर्मस्थोमाहिंसीरितिचोदितः ॥ प्रहस्यतान्विहायैवययौयत्राच्युतार्जुनौ ॥ ४८ ॥ संशप्तकैस्त

त्रसंयुध्यमानंसमाह्वयामाससुरेंद्रसूनुं ॥ सबाणयुक्तंभुजगेंद्रकल्पमुन्नम्यबाहुंयुधयेसुशूरं ॥४९॥ पार्थःसं
शप्तकगणैःसंसृष्टःसमरार्थिभिः ॥ आहूतोद्रौणिनाचैवकार्यंकृष्णमपृच्छत॥चोदयामासचहयान्कृष्णोद्रौणि
रथंप्रति ॥ ५० ॥ उभौचतावस्त्रविदांप्रधानौमहाबलौसंयतिजातदर्पौ ॥ शरैःसमस्ताःप्रदिशोदिशश्चद्रौणीं
द्रसूनूतिमिराःप्रचक्रतुः ॥५१॥ द्रौणिस्तदास्यंदनवाजिरोमस्वरोमकूपध्वजकार्मुकेभ्यः ॥ शरानमोघान्स
ततंसृजानोबबंधपार्थंशरपंजरेण ॥५२॥ तस्मिन्निबद्धेहरिरप्रमेयोविबोधयामाससुरेंद्रसूनुं॥आलिंगनेना
स्यदद्रौबलंचसउत्थितोस्त्राण्यमुचन्महांति ॥५३॥ निवार्यतान्यस्त्रवरैर्गुरोःसुतश्चिच्छेदचज्यांयुधिगांडिव
स्य ॥ ववर्षपार्थंचशरैरथान्याज्यासीत्तयागांडिवंसोप्ययुङ्क्त॥५४॥ततःशरेणकुपितःशितेनद्रौणिसारथेः ॥
शिरोजहारकौंतेयःसारथ्यंसोकरोत्स्वयं ॥५५॥ शरान्विसृजतातेनसारथ्यमपिकुर्वता॥शरकूटेनपार्थःस
पुनर्बद्धोद्विजन्मना ॥५६॥ पुनरालिंग्यकृष्णस्तमधाच्छत्रुविघातकं ॥ बलमस्मिंस्ततःपार्थउत्तस्थौशरचा
पभृत् ॥ ५७ ॥ ववर्षचशरान्भूयोद्रोणपुत्रेरिमर्दनः ॥ पुनस्तस्यतुतोदज्यांद्रौणिःसंधायतांपुनः ॥ ५८ ॥
पार्थोद्रोणसुतस्याश्वरश्मींश्चिच्छेदसायकैः ॥ विरश्मयोहयाद्रौणेःपुनःपार्थशराहताः॥५९॥अपोहुर्दूरमेवा

स्मात्सोपिसंधायतान्पुनः ॥ चिंतयामासनैतस्मादधिकंशक्यतेर्जुने ॥६०॥ सारथित्वात्केशवस्यध्वजस्थ त्वाद्धनूमतः ॥ गांडीवत्वात्कार्मुकस्यचेषुध्योरक्षयत्वतः ॥ ६१ ॥ अवध्यत्वात्तथाश्वानामभेद्यत्वाद्रथस्य च ॥ अतोयोद्धुंसमर्थोपिनाद्ययामिधनंजयं ॥६२॥ एवंसमत्वाप्रविवेशसेनांपांडोःसुतानामथतंसमभ्यया त् ॥ पांड्यस्तयोरासस्युद्धमद्भुतंप्रवर्षतोःसायकपूगमुग्रं ॥६३॥ अष्टावष्टशतान्यूहुःशकटानियदायुधं ॥ अह्रस्तदष्टभागेनद्रौणिश्चिच्छेदतत्रहि ॥ ६४ ॥ अथतंविरथीकृत्यच्छित्वाकार्मुकमाहवे॥सकुंडलंशिरोद्रौ णिर्जहारमुकुटोज्ज्वलं ॥६५॥ अथविद्रावयामासपृतनांपांडवींशरैः ॥ तदाजघानपार्थोपिदंडधाराख्यमा गधं ॥ ६६ ॥ विद्राव्यमाणांपृतनांनिरीक्ष्यगुरोःसुतेनाभ्यगमत्त्वरावान् ॥ धृष्टद्युम्नस्तंसऊचेसुपापंहनिष्ये त्वामद्ययुद्धेगुरुघ्नं ॥ ६७ ॥ इत्युक्तोदर्शयामासपार्षतःखड्गमुत्तमं ॥ अयंतवपितुर्हंतावदिष्यतितवोत्तरं ॥६८॥ इत्युक्त्वाधनुरादायववर्षचशरान्बहून्॥ तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणं ॥ ६९ ॥ तत्रतंपार्षतंद्रौ णिःक्षणेनविरथायुधं॥कृत्वांतायशरांस्तीक्ष्णान्मुमोचनचतस्यते ॥७०॥ त्वचंचचिच्छिदुर्द्रौणिःखड्गहस्तो भिजग्मिवान् ॥ खड्गेनसोस्त्रशस्त्रैरप्यनिर्भिन्नत्वचंतदा ॥ ७१ ॥ मौर्व्यामममंथधनुषःपातयित्वाधरातले ॥

आकृष्यमाणंपार्षतंतंदृष्ट्वाकृष्णप्रचोदितः ॥ पार्थोभीमश्चोभयतःशरैरभिविजघ्नतुः ॥७२॥ सताभ्यावज्रस
मितैःशरैरभिहतोभृशं ॥ विसृज्यपार्षतंस्वीयमारुरोहरथंपुनः ॥ ७३ ॥ जगामचततोन्यत्रपांचाल्योपिरथं
पुनः ॥ आरुह्यान्यंस्वात्तधन्वाकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ ७४ ॥ तयोरासीत्सुतुमुलंयुद्धमद्भुतदर्शनं ॥ तत्र
नातिप्रयत्नेनपांचाल्योविरथायुधं ॥७५॥ चकारकृतवर्माणंतमपोवाहगौतमः ॥ अथदुर्योधनोराजामाद्रे
यावभ्ययाद्रणे ॥ ७६ ॥ ताभ्यांतस्याभवद्युद्धंघोरमद्भुतदर्शनं ॥ तत्रनातिप्रयत्नेनतेनतौविरथीकृतौ
॥७७॥ स्वयंयुधिष्ठिरोराजातदातंसमवारयत् ॥ व्यश्वसूतध्वजंचक्रेतंचदुर्योधनोरणे ॥ ७८ ॥ अथागतं
सूर्यसुतंपुनश्चजगामभीमोरभसोरथेन ॥ दुर्योधनंचास्यसमक्षमेवचकारवीरोविरथंक्षणेन ॥७९॥ निवार्य
कर्णंचशरैरमुष्यसूनोःसुषेणस्यशिरश्चकर्त ॥ पपातभूमौसपितुःसमीपेयथाहतःसत्यसेनोमुनैव ॥८०॥ य
थैवकर्णावरजौपुरैवनिशायुद्धेकर्णपुरःप्रपातितौ ॥ हतंतमीक्ष्यैवविकर्तनात्मजःक्रोधान्वितोभीमसेनंविहा
य ॥ यथौप्रमृध्यैवचमूंयुधिष्ठिरंरथेपरेस्वश्वयुतेव्यवस्थितं ॥८१॥ न्यवारयेतांशिनिपुत्रपार्षतौकृष्णासुताः ॥११३५॥
सोमकसंघयुक्ताः ॥ सतान्समस्तान्विरथान्विधाययुधिष्ठिरंप्रापयुतंयमाभ्यां ॥८२॥ निहत्यसोश्वान्युधिष

मसूनोर्निरायुधौतौचयमौचकार॥तानेकयानोपगतान्पुनश्चममर्दबाणैश्चवचोभिरुग्रैः ॥ ८३ ॥ तदैवमो
क्षायनृपस्यभीमोदुर्योधनंविरथंसंविधाय॥विव्याधमर्मस्वतितीक्ष्णसायकैस्तंदर्शयामासरवेःसुताय ॥ ८४॥
शल्यस्तदाधर्मसुतंविहायकर्णाययौतत्रयुधिष्ठिरोपि॥गत्वाशनैःशिबिरंतत्रशिश्येकर्णोयदाराजगर्द्धीजगा
म ॥८५॥ द्रौणिःकृपश्चात्रतदैवजग्मतुस्तदाभीमोद्रौणिकर्णोजगाम ॥ कृपोनृपंरथमारोपयच्चविद्धंशरैर्भी
मबाहुप्रमुक्तैः ॥८६॥ नृपंसमादायकृपेऽपयातेभीमार्दितौद्रौणिकर्णौशरौघैः॥ विहायतंजग्मतुःसोमकानां
चमूंशरौघैरभिपातयंतौ ॥८७॥ अथात्रराजानमचक्षमाणोधनंजयोवासुदेवप्रणुन्नः ॥ अभ्याययौपार्षतः
स्वांतुसेनांकर्णाहतांवीक्ष्यकुरूनपीडयत्।८८। न्यवारयत्समायातंकपिप्रवरकेतनं॥द्रौणिर्दुःशासनश्चैवधृष्टद्यु
म्नमवारयत् ॥८९॥ उभावतिरथौतौतुशस्त्रास्त्रैरभ्यवर्षतां ॥ दुःशासनःपार्षतश्चकुर्वतौबाणजंतमः ॥९०॥
तत्रदुःशासनेनाजौस्तंभितोद्रुपदात्मजः ॥ यतमानोपिनिर्यत्नःकृतोयुद्धेनिरायुधः ॥ ९१ ॥ तदाभवद्युद्ध
मतीवदारुणंद्रौणेस्तनूजेनतुवज्रपाणेः ॥ तत्रापिबद्धःशरपंजरेणपार्थोपनुत्तापिचगांडिवज्या ॥ ९२॥ पा
र्थोथकृष्णैधितबाहुवीर्योनिहत्यसूतंगुरुपुत्रकस्य।छित्वाचरश्मींस्तुरगानमुष्यविद्रावयामासशरैःसुदूरं।९३।

अतीत्यपुत्रंतुगुरोःसमागतेपार्थेकर्णोद्रावयामाससेनां ॥ पांडोःसुतानांशरवर्षधारोदुर्योधनश्चानुययौतमेव
॥९४॥ कर्णमायांतमालोक्यद्रावयंतंनिजांचमूं ॥ धनुरन्यत्समादायधृष्टद्युम्नोन्यवारयत् ॥ ९५ ॥ तयो
रासीन्महद्युद्धंचिरंसममविश्रमं ॥ तदैवसात्यकिर्वीरोदुर्योधनमवारयत् ॥ ९६ ॥ निवारितःसात्यकिनार
णेदुर्योधनोनृपः ॥ निहत्यसात्यकेरश्वान्द्रौपदेश्चापमच्छिनत् ॥९७॥ तदंतरैवकर्णोपिपार्षताश्वानपोथय
त् ॥ तयोर्विरथयोरेवभग्नंतत्पांडवंबलं ॥९८॥ बलंस्वकीयंबहुधाविभिन्नंसमीक्ष्यभीमोमृगराजकेतुः ॥ कृ
त्वाधराकंपकमुग्रनादंरणेभ्ययात्कौरवराजसैन्यं ॥९९॥ नादेनबाणैश्चवृकोदरेणभग्नंतदाकौरवसैन्यमाशु ॥
दिशोविदुद्रावसुयोधनोपिकृतोरणेतेनविवाहनायुधः ॥१००॥ दृष्ट्वैवतत्पांडवानांचसेनासमावृत्ताक्षिप्रमवा
र्यविक्रमा॥तयापुनःकौरवाणांबलंतद्भग्नंदूराद्दूरतरंप्रदुद्रुवे॥१०१॥ हन्यमानंदिशोयांतंपांचाल्यैर्भीमसंश्रया
त्॥दुर्योधनबलंदृष्ट्वाजज्वालाधिरथिःक्रुधा॥१०२॥ सोमोघंरामदैवत्यमस्त्रंभार्गवसंज्ञितं ॥ सर्वास्त्रनाशकंदि
व्यमप्रतिद्वंद्वमाददे॥१०३॥तच्चभीमपुरोगेषुसैन्येष्वमुचदुल्बणं॥तदस्त्रंवर्जयामासभीमंरामप्रसादतः॥१०४॥
अन्येतुदुद्रुवुःकेचिच्छिष्टाःप्रापुर्यमक्षयं॥नह्यस्त्रंद्रावमाणांस्तद्धंतितेनसपार्षताः॥१०५॥पांचालाद्रौपदेयाश्च

शैनेयाद्याश्चसर्वशः॥पलायनेनोर्वरिताअर्जुनोप्यस्त्रमुद्यतं॥१०६॥वीक्ष्यप्रत्यस्त्रहीनंतदप्राप्यैवरवेःसुतं ॥ वा
सुदेवमिदंप्राहवर्जयित्वैवसूतजं॥१०७॥अन्यत्रयामिनैवास्मादस्त्राज्जीवनमन्यथा। इत्यूचिवांसंपार्थंतंकृष्णो
प्राप्यैवसूतजं ॥ १०८ ॥ अन्येनैवपथाभीमंप्रापयामासविश्वकृत् ॥ तत्रार्जुनोवदद्भीमंयाहिद्रष्टुंयुधिष्ठिरं
॥१०९॥ प्रवृत्तिंविद्धिभूपस्यमांतुसंशप्तकायुधे॥आह्वयंतिहतोच्छेषास्तानहंयामितद्युधे ॥ ११० ॥ इत्यूचि
वांसंतमुवाचभीमोजानन्स्वबाह्वोर्बलमप्रमेयं॥संशप्तकान्सूतजंकौरवांश्चयोत्स्येहमेकस्त्वमुपैहिभूपं ॥१११॥
त्यक्त्वारणंनाहमितोत्रजेयंनमांवदेत्कश्चनयुद्धभीतं॥इतिब्रुवाणंतमनंतशक्तिःप्रीतःकृष्णःप्रशशंसाधिकेष्टं
॥११२॥ ययौयुधिष्ठिरंद्रष्टुंशिबिरंसार्जुनोहरिः ॥ दृष्ट्वातौनृपतिःकर्णंहतंमत्वाशशंसह ॥ ११३ ॥ अभिवा
द्यहनिष्यामीत्युक्तःपार्थेनसक्रुधा ॥ भृशंविनिंद्यबीभत्सुमाहकृष्णायगांडिवं॥देहिपुत्रंसराधायाहनिष्यति
नसंशयः॥११४॥अथवाभीमएवैनंनिवृत्तेत्वयिपातयेत्॥त्वंतुकुंत्यावृथासूतःक्लीबोमिथ्याप्रतिश्रवः ॥११५॥
अहंतुसूतपुत्रेणक्लिष्टोमारुतितेजसा ॥ जीवामीत्यग्रजेनोक्तउद्बबर्हासिमुत्तमं॥ ११६ ॥ वासुदेवस्तमाहेदं
किमेतदितिसर्ववित् ॥११७॥ तमाहगांडिवंदातुंयोवदेत्तद्वधोमया ॥ प्रतिज्ञातस्ततोहन्मिनृपमित्याहतंह

रिः ॥११८॥ सत्यस्यवचनंश्रेयःसत्यज्ञानंतुदुष्करं ॥ यत्सतांहितमत्यंतंतत्सत्यमितिनिश्चयः ॥११९॥ धर्मस्यवचनंश्रेयोधर्मज्ञानंतुदुष्करं ॥ यःसतांधारकोनित्यंसधर्मइतिनिश्चयः ॥१२०॥ कौशिकाख्योब्राह्मणोहिलीनंग्रामजनंक्वचित् ॥ तस्करेष्वभिधायैवनिरयंप्रत्यपद्यत ॥१२१॥ कश्चिद्व्याधोमृगंहत्वामातापितृनिमित्ततः ॥ भक्षार्थमभ्यगात्स्वर्गमसुरोसौमृगोयतः ॥१२२॥ उपद्रवायलोकस्यतपश्चरतिदुर्मतिः ॥ तस्मात्सद्धारकोधर्मइतिकृत्वाविनिश्चयं ॥ मानृपंजहिसत्यंत्वंकुरुवाचंतिरस्कुरु ॥१२३॥ इत्युक्तोबहुधानिंदकोधादेवार्जुनोनृपं ॥ त्वंनृशंसःकृतघ्नश्चनिर्वीर्यःपरुषंवदः ॥१२४॥ त्वत्तःसुखंनास्तिकिंचिन्नमांगर्हितुमर्हसि ॥ भीमोमांगर्हितुंयोग्योयोह्यस्माकंसदागतिः॥१२५॥योयुध्यतेसर्ववीरैरद्यापित्वंतुनिंदकः ॥ इत्याद्युक्त्वात्मनाशायविकोशंकृतवानसिं ॥ १२६ ॥ पुनःकृष्णेनपृष्टःसस्वाभिप्रायमुवाचतं ॥ तच्छ्रुत्वागर्हयित्वैनंपुनराहजनार्दनः ॥१२७॥मतिपूर्वंदेहहानात्पापंमहदवाप्यते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांसाधनंदेहतोस्तियत् ॥१२८॥ अतोमात्यजदेहंतुकुरुचात्मप्रशंसनं ॥ वधोगुरूणांत्वंकारःस्वप्रशंसैवचात्मनः ॥१२९॥ इत्युक्तःसत्वहंकाराच्छशंसस्वगुणानलं ॥१३०॥ गुरुनिंदात्मपूजाचनधर्मायभवेत्क्वचित् ॥ तथाप्यर्जुनहार्दंतत्संप्रकाश्यजना

र्दनः ॥१३१॥ तस्यलज्जांसमुत्पाद्यनाशयित्वाचतंमदं ॥ नाहंवेदपरंधर्मंकृष्णएवगतिर्मम ॥ १३२ ॥ इति
भावंसमुत्पाद्यदोषान्नाशयितुंहरिः ॥ कारयामासतत्सर्वमर्जुनेनजगत्पतिः ॥१३३॥ ततएतदविज्ञानात्कु
पितोनृपतिर्भृशं ॥ आहास्तुराजाभीमस्त्वंयुवामांजहिचस्वयं ॥ वनंवाविफलोयामीत्युक्त्वोत्तस्थौस्वतल्पतः
॥१३४॥तंवासुदेवःप्रतिगृह्यहेतुमुक्त्वासर्वंशमयामासनेता ॥ पार्थश्चभूपस्यपपातपादयोःक्षमापयन्सोपिसु
प्रीतिमाप ॥१३५॥ तौभ्रातरौवासुदेवप्रसादान्महापदोमुक्तिमाप्यातिहृष्टौ ॥ भक्त्यासमस्ताधिपतिंशशंस
तुस्त्वयासमःकोनुहरेहितोनः ॥१३६॥ ततःप्रणम्यबीभत्सुरग्रजंपरिरंभितः ॥ तेनाभिनंदितःप्रीत्याचाशी
र्भिःप्रययौयुधे ॥१३७॥ तंशंकितंकर्णजयेस्विन्नगात्रंहरिस्तदा ॥ संकीर्त्यपूर्वकर्माणिनरावेशंविशेषतः ॥
व्यंजयामासधैर्यंचतस्यासीत्तेनसुस्थिरं ॥ १३८ ॥ भीमस्तदाशत्रुबलंसमस्तंविद्रावयामासजघानचाजौ ॥
वीरान्रणायाभिमुखान्स्वयंत्राकुर्वन्सवार्तांरममाणएव ॥१३९॥ तदाऽऽसदत्तंशकुनिःससैन्योदुर्योधनस्यावर
जैरुपेतः ॥ तंभीमसेनोविरथंनिरायुधंविधायबाणैर्भुविचन्यपातयत् ॥ १४० ॥ नजघ्निवांस्तंसहदेवभागंप्र
कल्पितंस्वेनतदाक्षगोष्ठ्यां ॥ तंमूर्च्छितंश्वासमात्रावशिष्टंदुर्योधनःस्वरथेनापनिन्ये ॥१४१॥ दुर्योधनस्या

वरजादशात्रप्रदुद्रुवुर्भीमसेनंविहाय ॥ ततोर्जुनंवासुदेवंचदृष्ट्वाप्रीतःश्रुत्वाधर्मराजप्रवृत्तिं ॥१४२॥ पुनश्च निघ्नंतमरिप्रवीरान्विद्रावयंतंचनिजांवरूथिनीं॥ससारदुःशासनआत्तधन्वाभीमोपितंसिंहइवाभिपेदिवान् ॥१४३॥ तंरूक्षवाचोमुहुरर्पयंतंविधायभीमोविरथंक्षणेन ॥ प्रगृह्यभूमौविनिपात्यवक्षोविदारयामासगदाप्रहारतः ॥१४४॥ आक्रम्यकंठंचपदोदरेस्यनिविश्यपश्यन्मुखमात्तरोषः ॥ विकोशमाकाशनिभंविधायमहासिमस्योरसिसंचखान ॥१४५॥ कृत्वास्यवक्षस्युरुसत्तटाकंपपौनिकामंतृषितोमृतोपमं॥तच्छोणितांभोभ्रमदक्षमेनंसंस्मारयामासपुराकृतानि ॥ १४६ ॥ वाक्सायकांश्चास्यपुरासमर्पितान्संस्मारयामासपुनःपुनर्भृशं ॥ दंतांतरंनप्रविवेशतस्यरक्तंह्यपेयंपुरुषस्यजानतः॥१४७॥ तथापिशत्रुप्रतिभीषणायपपाविवास्वाद्यपुनःपुनर्भृशं॥स्मरन्नृसिंहंभगवंतमीश्वरंसमन्युसूक्तंचददर्शभक्त्या ॥१४८॥ यस्तेमन्योइत्यतोनारसिंहंसोमंतस्मैचार्पयच्छोणिताख्यं।युद्धाख्ययज्ञेसोमबुध्यारिवक्षइहेतिसाम्नागदयाविभिंदन्॥१४९॥ उवाचवाचंपुरुषप्रवीरःसत्यांप्रतिज्ञांलोकमध्येविधाय।याःसपतयस्ताअपतयोहिजातायासाऽपतिःसासपतिश्चजाता।१५०। पश्यंतुचित्रांपरमस्यशक्तिंयेवैतिलाःषंडतिलाबभूवुः। एनंगृहीतंह्रिमयायदीहकश्चित्पुमान्मोचयतुस्ववीर्या

त्॥१५१॥इतिब्रुवाणःपुनरेवरक्तंपपौसुधांदेववरोयथादिवि।पुनश्चसप्राणममुंविसृज्यनदन्ननर्तारिबलेनिरा
युधः॥१५२॥प्रत्यनृत्यन्पुरायेस्मान्पुनर्गौरितिगौरति ॥ तान्वयंप्रतिनृत्यामःपुनर्गौरितिगौरिति ॥१५३॥
इतिब्रुवन्नृत्यमानोरिमध्यआस्फोटयञ्छत्रुगणानजोहवीत्। शशाकचद्रष्टुममुंनकश्चिद्वैकर्तनद्रौणिसुयोधना
दिषु ॥१५४॥ भयात्तुकर्णस्यपपातकार्मुकंनिमीलयामासतदाक्षिणीच। संबोधितोमद्रराजेनयुद्धेस्थितःकथं
चित्ससतुपार्थभागः॥१५५॥द्रौणिर्विहायैनमपाजगामदूरंतदाभीमसेनोजगाद ॥ पीतःसोमोयुद्धयज्ञेमयाद्यव
ध्यःपशुर्मेहरयेसुयोधनः॥१५६॥इतिब्रुवन्मृतमुत्सृज्यशत्रुंदुर्योधनंचाशुरुषाभिदुद्रुवे॥ आयांतमीक्ष्यैवतमुग्र
पौरुषंदुद्राव भीतःससुयोधनोभृशं॥१५७॥बलद्वयंचापययौविहायभयाद्भीमंकृष्णपार्थौविनैव॥आयोधनंशू
न्यमभून्मुहूर्तंननर्तभीमोव्याघ्रपदेनहर्षात् ॥ १५८ ॥ संकल्प्यशत्रून्गोवदेवाजिमध्येशार्दूलवत्तच्चरितंनिशा
म्य॥जहासकृष्णश्चधनंजयश्चशशंसतुश्चैनमतिप्रहृष्टौ ॥१५९॥ यदासरंगःपवमानसूनुनाशून्यःकृतस्तत्रमु
हूर्तमात्रात्॥दुर्योधनस्यावरजाःशरौघैरवीवृषन्भीममुदारसत्वं ॥१६०॥ तान्मारुतिर्बाणवरैर्निकृत्तशीर्षान्य
मायानयदाशुवीरः॥तस्मिन्दिनेविंशतिधार्तराष्ट्राहतास्तदन्येसमरात्प्रदुद्रुवुः ॥१६१॥कर्माण्यनन्यौपयिका

निमीमेकुर्वत्येवंभीतभीतेऽरिसंघे॥निमीलिताक्षेचभयेनकर्णेकर्णात्मजोनकुलंप्रत्यधावत्॥१६२॥ माद्रीसुतो
वृषसेनंशरौघैरवारयत्तंविरथंचकार॥कर्णात्मजःसोप्यसिचर्मपाणिस्तस्यानुगांस्त्रिसहस्रंजघान॥१६३॥कर्णा
त्मजस्तस्यसंछिद्यचर्मभीमार्जुनादीनपिबाणसंघैः॥ अवीवृषत्तस्यशरेणपार्थोग्रीवाबाहूरून्युगपच्चकर्त१६४ए
केनबाणेनसुतेहतेस्वेवैकर्तनोवासविमभ्यधावत्॥ तयोरभूद्वैरथयुद्धमद्भुतंसर्वास्त्रविद्वरयोरुग्ररूपं ॥१६५॥
पक्षग्रहास्तत्रसुरासुरास्तयोरन्येचजीवागगनंसमाश्रिताः॥महान्विवादोप्यभवत्तयोःकृतेतदागिरीशोवदद
न्नयोर्नि ॥१६६॥ सुरासुराणांभीमसुयोधनौद्वौसमाश्रयौतत्प्रियौकर्णपार्थौ ॥ प्राणोपमौतेनचैतत्कृतेतेसु
रासुराःकर्तुमिच्छंतियुद्धं ॥१६७॥ यदाविनाशोजगतांमहान्स्यात्तेनानयोःसममेवास्तुयुद्धं ॥ इतीरितेवा
सवःपद्मयोनिंजगादकृष्णोयत्रजयश्चतत्र॥१६८॥कामोनकृष्णस्यमृषाभवेद्धिकामोस्यपार्थस्यजयंप्रदातुं॥
इत्यूचिवान्वासवःफल्गुनस्यजयोस्तुकर्णस्यवधस्तथेति॥उक्त्वानमत्कंजभवंतथेतिप्राहासुरान्देवताश्चाबभा
षे ॥१६९॥ नकर्णार्जुनयोरर्थेविरोधंकुरुतक्वचित्॥भीमदुर्योधनार्थेवापश्यंत्वेवचसंगरं ॥ इत्युक्तेशांतिमाप ॥११३९॥
न्नाददृशुःसंगरंतयोः ॥१७०॥ ववर्षतुस्तौचमहास्त्रशस्त्रैर्भीमोरथस्थोवरजंजुगोप ॥ शैनेयपांचालमुखाश्च

पार्थमावार्यतस्थुःप्रसभंनदंतः ॥१७१॥ दुर्योधनद्रौणिमुखाश्चकर्णंररक्षुरावार्यतदासयुद्धं ॥ तत्रार्जुनंबाण
गणैःसकर्णःसंमर्दयामासविशेषयन्त्रणे ॥ तदानदन्भीमसेनोजगादगदांसमादायसमात्तरोषः ॥ १७२ ॥
अहंचैनंगदयापोथयामित्वंवाजहीमंसमुपात्तवीर्यः ॥ कृष्णोपितंबोधयामाससम्यङ्नरावेशंव्यंजयन्भूयएव
॥ १७३ ॥ समृद्धवीर्यःसतदाधनंजयःसुयोधनद्रौणिकृपान्सभोजान् ॥ साकंचबाणैर्विरथांश्चकारविव्याध
तानप्यरिहासुपुंखैः ॥१७४॥ तेकिंचिद्दूरतस्तस्थुःपश्यंतोयुद्धमद्भुतं ॥ अमानुषंतत्पार्थस्यदृष्ट्वाकर्मगुरोःसु
तः ॥ गृहीत्वापाणिनापाणिंदुर्योधनमभाषत ॥१७५॥ दृष्टंहिभीमस्यबलंत्वयाद्यतथैवपार्थस्ययथाजिता
वयं ॥ अलंविरोधेनसमेत्यपांडवैःप्रशाधिराज्यंचमयासमेतः ॥ १७६ ॥ धनंजयस्तिष्ठतिवारितोमयाजना
र्दनोनैवविरोधमिच्छति ॥ वृकोदरस्तद्वचनेस्थितःसदायुधिष्ठिरःशांतमनास्तथायमौ ॥१७७॥ हितार्थमे
तत्तववाक्यमीरितंगृहाणमेनैवभयादुदीरितं ॥ अहंह्यवध्योममचैवमातुलोनशंकितुंमेवचनंत्वमर्हसि ।१७८।
इतीरितःप्राहसुयोधनस्तंदुःशासनस्याद्यपपौहिशोणितं। शार्दूलचेष्टामकरोच्चभीमोनमेकथंचित्तदनेनसंधिः
॥१७९॥ इत्युक्तोद्रौणिरासीत्सतूष्णींकर्णधनंजयौ ॥ महास्त्रशस्त्रवर्षेणचक्रतुःखंनिरंतरं ॥१८०॥ आग्नेय

वारुणैंद्रादीन्येतान्यन्योन्यमृत्यवे ॥ ब्रह्मास्त्रमप्युभौतत्रप्रयुज्यानदतांरणे ॥ अन्योन्यास्त्रप्रतीघातंकृत्वोभौ
चविचेरतुः ॥१८१॥ क्रमेणवृद्धोरुबलेनतत्रसुरेंद्रपुत्रेणविरोचनात्मजः ॥ निराकृतोनागमयंशरोत्तमंब्रह्मा
स्त्रयुक्तंविससर्जवासवौ ॥१८२॥ तंवासुदेवोरथमानमय्यमोघंचकारार्जुनतःकिरीटं॥ चूर्णीकृतंतेनसुरेंद्रसू
नोर्दिव्यंययौबाणगतश्चनागः ॥ १८३ ॥ नमितेवासुदेवेनरथेपंचांगुलंभुवि ॥ अपांगदेशमुद्दिश्यमुक्तेनागे
किरीटिनः ॥ १८४ ॥ भङ्क्त्वाकिरीटंवियतिगच्छतिप्रभुणोदितः ॥ बाणैस्तक्षकपुत्रंतंवासविःपूर्ववैरिणं
॥ १८५ ॥ हत्वानिपातयामासभूमौकर्णस्यपश्यतः॥ब्रह्मास्त्रस्यातिवेगित्वंप्राप्तंकर्णेनभार्गवात् ॥१८६॥ पु
नश्चपार्थेनमहास्त्रयुद्धंप्रकुर्वतःसूर्यसुतस्यचक्रं। रथस्यभूमिर्ग्रसतिस्मशापादस्त्राणिदिव्यानिचविस्मृतिंययुः
॥१८७॥ उद्धर्तुकामोरथचक्रमेवपार्थंययाचेवसरंप्रदातुं ॥ नेत्याहकृष्णोंजलिकंसुघोरंत्रिनेत्रदत्तंजगृहेचपा
र्थः ॥१८८॥ सत्येनधर्मेणचसन्नियोज्यमुमोचकर्णस्यवधायबाणं ॥ चिच्छेदतेनैवचतस्यशीर्षसंधित्सतोबा
णवरंसुघोरं॥१८९॥अपराह्णेपराह्णस्यसूर्यजस्येंद्रसूनुना॥छिन्नमंजलिकेनाजौसोत्सेधमपतच्छिरः ॥१९०॥ ॥११४०॥
तस्मिन्हतेदीनमुखःसुयोधनोययौसमाःहत्यबलंसशल्यः॥ युधिष्ठिरःकर्णवधंनिशम्यतदासमागत्यददर्शतत्त

नुं ॥१९१॥ शशंसकृष्णंचधनंजयंचभीमंचयेन्येपियुधिप्रवीराः ॥ गत्वाचतेशिबिरंमोदमानाऊषुःसकृष्णा
स्तदनुव्रताःसदा ॥१९२॥ इतिश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेक
र्णपातोनामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
ॐप्रभातायांतुशर्वर्यांगुरुपुत्रानुमोदितः ॥ शल्यंसेनापतिंकृत्वायोद्धुंदुर्योधनोभ्ययात् ॥१॥ तमभ्ययुःपां
डवाश्चहृष्टायुद्धायदंशिताः ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंपांडवानांपरैःसह ॥२॥ अग्रेभीमःपांडवानांमध्येराजायु
धिष्ठिरः ॥ पृष्ठेगांडीवधन्वासीद्वासुदेवाभिरक्षितः ॥३॥ चक्ररक्षौयमौराज्ञोधृष्टद्युम्नश्चसात्यकिः ॥ नृपस्य
पार्श्वयोरास्तामग्रेन्येषांगुरोःसुतः ॥४॥ मध्येशल्यःपृष्ठतोभूद्भ्रातृभिश्चसुयोधनः ॥ चक्ररक्षौतुशल्यस्यशकु
निस्तत्सुतस्तथा ॥ कृपश्चकृतवर्माचपार्श्वयोःसमुपस्थितौ ॥ ५॥ तत्राभवन्महद्युद्धंभीमस्यद्रौणिनासह ॥
राज्ञःशल्येनचतथाघोररूपंभयानकं ॥६॥ तत्रनातिप्रयत्नेनद्रौणिर्भीमेनसायकैः॥ विरथीकृतस्तथाधर्मसूनुः
शल्येनतत्क्षणात् ॥७॥ आससादतदाशल्यंकपिप्रवरकेतनः॥ तयोरासीन्महद्युद्धमद्भुतंरोमहर्षणं ॥ ८ ॥
रथमन्यंसमास्थायद्रौणिर्भीमंसमभ्ययात्॥दुर्योधनश्चभीमस्यशरैरावारयद्दिशः ॥९॥ तावुभौशरवर्षेणवार

यामासमारुतिः ॥ ताभ्यांतस्याभवद्युद्धंसुघोरमतिमानुषं ॥१०॥ दुर्योधनस्यावरजान्द्रौपदेयायुयुत्सुना ॥
शिखंड्याद्यैर्मातुलैश्चसहसर्वान्यवारयन् ॥११॥ सहदेवस्तुशकुनिमुलूकंनकुलस्तथा ॥ धृष्टद्युम्नश्चहार्दिक्यं
सात्यकिःकृपमेवच॥१२॥तेषांतदभवद्युद्धंचित्रंलघुचसुष्ठुच॥शल्यस्तुशरसंघातैःपार्थस्यावारयद्दिशः ॥१३॥
सोपिविव्याधविशिखैःशल्यमाहवशोभिनं ॥ तयोस्तुसममेवासीच्चिरंदेवासुरोपमं ॥ १४ ॥ ततःशरंवज्रनि
भंमद्रराजःसमाददे ॥ तेनविव्याधबीभत्सुंहृदयेसमुमोहच ॥१५॥ उपलभ्यपुनःसंज्ञांवासविःशत्रुतापनः॥
चिच्छेदकार्मुकंसंख्येमद्रराजस्यधीमतः ॥ १६ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायमुमोचास्त्राणिफल्गुने ॥ सौरंयाम्यं
चपार्जन्यंतान्यैंद्रेणजघानसः ॥१७॥ पुनर्न्यकृंतत्तच्चापमिंद्रसूनुरमर्षितः॥शल्योगदांसमादायचिक्षेपार्जुन
वक्षसि ॥ १८ ॥ तदामुमोहबीभत्सुस्ततउच्चुक्रुशुःपरे ॥ प्राप्तसंज्ञःपुनःपार्थःशल्यंविव्याधवक्षसि ॥ सविह्व
लितसर्वांगःशिश्रियेध्वजमुत्तमं ॥१९॥ समाश्वस्तःपुनर्बाणंयमदंडनिभंरणे ॥ मुमोचपार्थस्यसचनिर्बिभे
दस्तनांतरं ॥ २० ॥ तेनविह्वलितःपार्थोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ २१ ॥ समाश्वस्तःप्रचिच्छेदमद्रराजस्यका
र्मुकं ॥ छत्रंध्वजंचतरसासारथिंचन्यपातयत् ॥२२॥ तदान्यंरथमास्थायधर्मराजःशरोत्तमैः ॥ चतुर्भिश्च

तुरोवाहाञ्छल्यस्यनिजघानह ॥२३॥ शल्योन्यंरथमास्थायसर्वांस्ताञ्छरवृष्टिभिः॥छादयामासराजानंवि
रथंचचकारह ॥२४॥ निहत्याश्वान्सात्यकेश्वधृष्टद्युम्नस्यचाभिभूः ॥ चापेछित्वाचयमयोर्दध्मौशंखंमहास्व
नं ॥२५॥ ततस्तुशल्यंसमुदीर्यमाणंदृष्ट्वारणेभीमसेनस्तरस्वी ॥ न्यवारयद्बाणवरैरनेकैश्चकारचैनंविरथंक्ष
णेन ॥२६॥ आस्थायचान्यंरथमापतंतंपुनश्चशल्यंभृशमेवमर्मसु॥ निर्भिद्यबाणैर्विरथंचकारपुनस्तृतीयंरथ
मारुरोज ॥२७॥ आत्तान्यात्तान्यायुधान्यस्यभीमःसर्वाणिचिच्छेदबिभेदचास्य॥मर्माणिबाणैर्नितरांपुनश्च
समुष्टिमुद्यम्यजगामधर्मजं ॥ २८ ॥ तंभीमभिन्नमर्माणंविवर्माणंनिरायुधं ॥ श्वासमात्रावशिष्टंचमरणायै
वकेवलं ॥२९॥ आत्मानमभिगच्छंतंदृष्ट्वान्यंरथमास्थितः ॥ हंतुकामोरणेवीरममोघांशक्तिमाददे ॥३०॥
दिव्यास्त्रैरभिसंयोज्यतांतदाधर्मनंदनः ॥ सत्यधर्मफलैश्चैवचिक्षेपास्यहृदित्वरन् ॥ ३१ ॥ सभिन्नहृदयोभू
मौपपाताभिमुखोनृपं॥सत्यधर्मरतःशल्यइंद्रस्यातिथितामगात् ॥ ३२ ॥ मद्रराजेहतेवीरेसुशर्मार्जुनमभ्य
यात् ॥ संशप्तकावशिष्टैस्तमनयन्मृत्यवेर्जुनः ॥३३॥ दुर्योधनस्यावरजानवशिष्टान्वृकोदरः ॥ सर्वाञ्जघान
सेनांचनिःशेषामकरोद्रणे ॥ ३४ ॥ उलूकंसहदेवोथशकुनिंचातिपापिनं ॥ जघानद्रौणिहार्दिक्यकृपान्भी

माऽर्जुनौततः ॥ ३५ ॥ वहुशोविरथीकृत्यपीडयित्वापुनःपुनः ॥ द्रावयामासतुस्तेतुभीषिताविविशुर्वनं
॥ ३६ ॥ शैनेयेनगृहीतोथसंजयोनंतशक्तिना ॥ व्यासेनमोचितोथैकःपार्थान्दुर्योधनोभ्यगात् ॥ ३७ ॥
तेषामभूत्तस्यचघोररूपंयुद्धंसवाणैर्बहुशोऽर्जुनंच ॥ चकारमूर्च्छाभिगतंयुधिष्ठिरंयमावयत्नाद्विरथांश्चकार ३८
तंभीमसेनोविरथंचकारगजंसमारुह्यपुनःसमभ्ययात् ॥ पुनश्चशैनेयशिखंडिपार्षतान्यमौनृपंचव्यदधान्निरा
युधान् ॥ ३९ ॥ गजेचभीमेनशरैर्निपातितेसमारुहद्वाजिवरंसुनिर्भयः ॥ सतेनचप्रासकरोरणेऽरिहाचचार
शैनेयमताडयच्च ॥४०॥ मुहोहतेनाभिहतःससात्यकिर्यमावपिप्रासनिपीडितौरथे ॥ निषीदतुर्धर्मसुतंप्रयांतं
समीक्ष्यभीमोस्यजघानवाजिनं ॥४१॥ प्रासेनिकृत्तेतुवृकोदरेणविवाहनःसोपिययौसुयोधनः॥ आदायगुर्वीं
चगदांप्रयातोद्वैपायनस्योरुसरोविवेश ॥४२॥ एवमक्षौहिणीषट्कंभीमेननिहतंरणे ॥ पंचपार्थेननिहताअर्धं
कालिंगकानृते॥४३॥एकादशाक्षौहिणीभ्यःशिष्टमन्यैर्निषूदितं ॥ अक्षौहिणीचतुष्कंचपार्थानांद्रौणिनाहतं
॥४४॥अन्यैरन्याःसमस्तैश्चद्रोणकर्णमहाव्रताः॥दुर्योधनोभौमसूनुःप्रायःसेनाहनःक्रमात्॥४५॥ जयंलब्ध्वा ॥११४२॥
नदत्सूच्चैःपांडवेषुमहात्मसु ॥ दुर्योधनोजलस्तंभंकृत्वामंत्राञ्जजापच ॥ ४६ ॥ मंत्रादूर्वाससादत्तामृतसंजी

वनप्रदाः॥४७॥जलेस्थित्वाजपन्सप्तदिनैःसर्वान्मृतानपि॥उद्धरेद्धार्तराष्ट्रोयंस्युरवध्याश्चतेपुनः॥४८॥इति
विद्याबलंतस्यज्ञात्वापांडुसुतास्ततः॥ अन्विष्यंतःशुश्रुवुश्चव्याधेभ्यस्तंजलेस्थितं ॥४९॥ आगच्छंश्चततस्त
त्रपुरस्कृत्यजनार्दनं॥तदाजलात्समुन्मज्यत्रिभिर्द्रौणिपुरःसरैः॥मंत्रयंतंस्मददृशुस्तान्दृष्ट्वातेप्रदुद्रुवुः॥५०॥
दुर्योधनोविशत्तोयंदृष्ट्वातंकेशवाज्ञया ॥ युधिष्ठिरःसुपरुषैर्वाक्यैरेनमथाह्वयत् ॥ ५१ ॥ अमर्षितोसौधृतराष्ट्र
पुत्रःश्वसंस्तदादंडहतोयथाहिः ॥ उवाचशाठ्यात्तपसेवनाययायांभवाञ्छासतुसर्वपृथ्वीं ॥ ५२ ॥ तमाह
धर्मजोराजायस्त्वंकृष्णेसमागते ॥ सूच्यग्रवेधितांपृथ्वींदातुंनैच्छःकथंचन ॥ ५३ ॥ घातयित्वासर्वपृथ्वीं
भीष्मद्रोणमुखानपि ॥ दातुमिच्छसिसर्वांत्वंपृथ्वींनाद्यवयंपुनः ॥ ५४॥ अहत्वाप्रतिगृह्णीमएहियुद्धेस्थिरो
भव ॥ नकुरूणांकुलेजातोयस्त्वंभीतोह्यपोविशः ॥ ५५॥ इत्यादिरूक्षवचनंश्रुत्वादुर्योधनोरुषा॥ जलस्तंभा
त्समुत्तस्थौश्वसन्नाशीविषोयथा ॥ ५६॥ उवाचचैकएवाहमकिरीटोविवर्मकः ॥ भवंतोबहवोवर्मशिरस्त्राणयु
ताअपि ॥ ५७ ॥ यद्येवमपिमेयुद्धंभवद्भिर्मन्यसेसमं ॥ सर्वैरेकेनवायुद्धंकरिष्येनचभीर्मम ॥ ५८ ॥
इत्युक्तआहधर्मात्मावर्माद्यंचददामिते ॥ वृणीष्वप्रतियोद्धारंपंचानांत्वंयमिच्छसि ॥ ५९ ॥ हत्वैकंभुंक्ष्वरा

ज्यंत्वमन्येयामवनंवयं ॥ हतेवात्वयितेनैवभुंजीमश्चाखिलांभुवं ॥ आधत्स्वचायुधयेनजेतुमिच्छसिशात्र
वान्॥६०॥इत्युक्तऊचेनहिदुर्बलैरहंयोत्स्येचतुर्भिर्भवदर्जुनादिभिः ॥ भीमेनयोत्स्येगदयासदाहिमेप्रियाग
दानान्यदथायुधंस्पृशे ॥ ६१ ॥ श्रुत्वास्यवाक्यंरभसावृकोदरोगदांतदाध्यर्धभराधिकांमुदा ॥ राज्ञोगदायाः
प्रतिगृह्यवीरःसमुत्थितोयुद्धमनाःसमुन्नदन् ॥६२॥ अथाहनारायणआदिदेवोयुधिष्ठिरंकष्टमिदंत्वयाकृतं ॥
नह्येषराजागदयारणेचरञ्शक्योविजेतुंनिखिलैःसुरासुरैः ॥६३॥सनिश्चयाद्धश्चतुरोनिहन्यात्सहार्जुनान्भी
मसेनःकथंचित् ॥ हंतैनमाजौनहिभीमतुल्योबलेकचिद्धार्तराष्ट्रःकृतीच ॥ ६४ ॥ ऊरूभीमेनभेत्तव्यौप्रतिज्ञां
रक्षतारिपोः ॥ नाभेरधस्ताद्धननंजनाआहुर्गदामृधे ॥ ६५ ॥ अधर्मइतितत्कृष्णोलोकनिंदानिवृत्तये ॥
आपद्धर्मंदर्शयितुंकिंचिद्व्याजेनसंयुतः ॥ ६६ ॥ भीमोहन्याद्धार्तराष्ट्रमित्यूचेयद्यपिस्फुटं ॥ अव्याजेनापि
शक्तोसौबलंनिःसीममाहच ॥ ६७ ॥ आहशिक्षामप्यनूनांयतंदुर्योधनेधिकं ॥ नहिभीमोतिप्रयत्नंकुर्यादि
तिगुणोह्ययं ॥ ६८ ॥ प्रतिज्ञापालनंधर्मोदुष्टेषुचविशेषतः ॥ इतिधर्मरहस्यंतुवित्तःकृष्णवृकोदरौ ॥ ६९ ॥
नान्यस्ततोलोकनिंदांव्यपनेतुमुभावपि ॥ अनापद्यापदिवचदर्शयेतांजनस्यतु ॥ ७० ॥ ततोभीमःसर्व

लोकस्यधर्मंप्रकाशयन्वाक्यमिदंजगाद ॥ ऊरूतवाहंहियथाप्रतिज्ञंभेत्स्यामिनैवात्रविचारणीयं ॥ ७१ ॥
इतिब्रुवंतंप्रससारचाजौदुर्योधनस्तत्रबभूवयुद्धं॥भीमस्तदाम्यप्रकृतिंविधित्सुर्मंदःसआदौव्यचरज्जनार्थे७२
दर्शयंतौगदामार्गंचित्रंतौप्रविचेरतुः ॥ बलभद्रोप्याजगामतदातौप्रतिवारितुं ॥ ७३ ॥ वारितावपितेनोभौ
नैवयुद्धंव्यमुंचतां ॥ ततोददर्शतद्युद्धंमानितःकृष्णपूर्वकैः ॥७४॥ तौशिक्षाबलसंयुक्तौमंडलानिविचेरतुः ॥
तत्रभीमंवंचयितुंधार्तराष्ट्रःशिरःक्षितौ ॥७५॥ व्यधादुच्छ्रितसक्थीकस्तदाकृष्णाभ्यनुज्ञया ॥ पृष्ठमूलेहनद्भी
मोभिन्नसक्थिश्चसोपतत् ॥ ७६ ॥ प्रतिज्ञापालनार्थायनाभेर्नोपर्यधस्तदा ॥ ७७ ॥ गदायुद्धस्यमर्यादांय
शश्चाप्यभिरक्षितुं ॥ नाधस्तान्मध्यएवासौनिजघ्नेतंवृकोदरः ॥७८॥ एवंप्रतिज्ञायुग्मार्थंभग्नसक्थियुगंरणे॥
द्यूतेकृष्णांनिधेहीतियदवादीत्सुयोधनः ॥ तत्प्रतिज्ञानुसारेणभीमोमूर्धानमक्रमीत् ॥ ७९ ॥ ऋषभंमासमा
नानामितिसूक्तंददर्शह ॥ तेषांपुण्यानिविद्याश्चसमादायैवसर्वशः॥तांश्चकारतमोगंतृंस्तस्यमूर्ध्निपदाक्रमत्
॥ ८० ॥ स्मारयामासकर्माणियानितस्यकृतानिच ॥ कृष्णवंधेकृतोमंत्रइतिमूर्ध्निपदाहनत् ॥ ८१ ॥ पुनः
पुनश्चतद्वीक्ष्यचुक्रोधमुसलायुधः ॥ चुक्रोशनैवधर्मोयमित्यसावूर्ध्वबाहुकः ॥ ८२ ॥ पुनःक्रोधातिताम्राक्ष

आदायमुसलंहलं ॥ अभिदुद्रावभीमंतंनचचालवृकोदरः ॥ ८३ ॥ अभयेसंस्थितेभीमेरामंजग्राहकेशवः ॥
आहधर्मेणनिहतोभीमेनायंसुयोधनः ॥ ८४ ॥ नमंडलेभिसारेवानापसारेचनाभितः ॥ अधोहन्याद्वंचयंत
मधोहत्वानदुष्यति ॥ ८५ ॥ कृताप्रतिज्ञाचवृकोदरेणभेत्स्येतवोरूइतियुक्तिपूर्वकं ॥ संश्रावयानेनतदेषध
र्मतोजघानदुर्योधनमग्र्यकर्मा ॥ ८६ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वाधर्मच्छलमितिब्रुवन् ॥ रौहिणेयोजगामाशुस्व
पुरीमेवसानुगः ॥८७॥ तस्मिन्गतेवासुदेवंसमपृच्छद्युधिष्ठिरः ॥ धर्मोयमथवाधर्मइतितंप्राहकेशवः ॥८८॥
नसाक्षाद्धर्मतोवध्यायेचपापतमानराः ॥ देवैर्हिवंचयित्वैवहताःपूर्वंसुरारयः ॥ ८९ ॥ अतोयमप्यधर्मेणह
तोनात्रास्तिदूषणं ॥ भीष्मद्रोणौचकर्णश्चयदैवोपाधिनाहताः ॥ ९० ॥ कोनुदुर्योधनेपापेहतेदोषःकथंचन ॥
प्रतिज्ञापालनायापिबिभेदोरूवृकोदरः ॥९१॥ धर्मतश्चप्रतिज्ञेयंकृतानेनानुरूपतः ॥ लोकतोपिनधर्मस्य
हानिरत्रकथंचन ॥ ९२ ॥ येभीमस्याप्रभावज्ञाआपद्धर्मंचमन्वते ॥ अवध्यत्वेशिववराद्गदाशिक्षाबलाद
पि ॥ जरासंधोपमोयस्माद्धार्तराष्ट्रःसुविश्रुतः ॥ ९३ ॥ तस्मात्सधर्मएवायंभीमचीर्णइतिब्रुवन् ॥ अपिसं
शयिनंचक्रेधर्मराजंजगत्पतिः ॥ ९४ ॥ भूभारक्षतिजोधर्मोमच्छुश्रूषात्मकश्चयः ॥ भीमस्यैवभवेत्सम्यगि

तिबुद्ध्यापरःप्रभुः॥९५॥स्वेनैवबलभद्रायजनायचपुनःपुनः॥श्रुत्वाप्युक्तंनतत्याजसंशयंधर्मजोयतः॥९६॥
ततोप्यसंशयंकृष्णोनचकारयुधिष्ठिरं॥मुख्यधर्मंहिभगवान्बलायाहजनायच॥९७॥धर्मेणैवहतोराजाधार्त
राष्ट्रःसुयोधनः॥इतियद्वक्ष्यतिपुनर्निश्चयार्थेर्जुनायच॥९८॥पुनःपुनर्धर्मतएवभीमोजघानराजानमितिब्रुवं
तं॥जगादकृष्णंस्फुरिताधरोष्ठःक्रोधात्सुपापोधृतराष्ट्रसूनुः॥९९॥ त्वयैवपापेनिहिताहिपार्थाःपापाधिकस्त्वं
हिसदैकएव ॥ इत्यूचिवांसंप्रजगादकृष्णोनत्वत्समःपपातमःकदाचित् ॥१००॥ भीष्मादिहत्यापितवैवपापं
यदन्वयुस्त्वामपिपापनिश्चयं॥पापंचपापानुगतंचहत्वाकथंचनाप्यस्तिनचैवपापं॥१०१॥ नपांडवेष्वस्तिततो
हिकिंचित्पापंप्रयत्नाच्चनिसर्गतोपि॥गुणाधिकास्तेमदुपाश्रयाश्चकोनामतेष्वण्वपिपापमाह।१०२।निसर्गतः
पापतमस्त्वमन्यान्धर्मस्थितान्पापपथेनिधाय॥ स्वयंचपापेनिरतःसदैवपापात्सुपापांगतिमेवयासि॥१०३॥इ
तिब्रुवंतंपुनराहकृष्णंदुर्योधनःपापकृतांप्रधानः।त्वंतोत्तमोनामकएवमत्तःकोनामदोषोस्तिमयाकृतोत्र १०४
इष्टंचयज्ञैश्चरितंचपूतैःपदंरिपूणांनिहितंचमूर्ध्नि।मृत्युश्चसंग्रामशिरस्यवाप्तोरणोन्मुखेनैवमयाकिमन्यत्१०५
इष्टाभोगामयाभुक्ताःप्राप्ताचपरमागतिः॥दुःखिनोदुःखमाप्स्यंतिपार्थास्तेकूटयोधिनः॥ १०६ ॥ चंद्रार्कस

न्निभैःशूरैर्धार्मिकैःसद्भिरुज्झिता ॥ केवलारत्नहीनेयंपांडवैर्भुज्यतांमही ॥ १०७ ॥ इत्युक्तवत्येवनृपेसुरेशैः
प्रसूनवृष्टिर्विहितापपातह ॥ तामेवबुद्धिंधृतराष्ट्रसूनोःकृत्वादृढांपातयितुंतमोंधे ॥ १०८॥ संभावयतआ
त्मानंवासुदेवंविनिंदतः ॥ तत्परांश्चकथंनस्यात्तमोंतिचविशेषतः ॥१०९॥ यदैकैकमलंतत्रदुःखाधिक्यंसमु
च्चयात् ॥ इतितत्कारयित्वेशआहमोघंतवाखिलं ॥ ११० ॥ नृशंसस्यकृतघ्नस्यगुणवद्द्वेषिणःसदा ॥ यदिध
र्मफलंध्वांतंसूर्यवत्स्यात्प्रकाशकं ॥ १११ ॥ वदन्पुनःपुनरिदंधर्मतोहतइत्यपि ॥ ख्यापयामासभगवाञ्जनेनि
जजनेष्टदः ॥ ११२ ॥ प्रख्यापितेवासुदेवेनधर्मेसतांसर्वेषांहृद्यमासीत्समस्तं ॥ हतंचधर्मेणनृपंव्यजानन्पापो
यमित्येवविनिश्चितार्थाः ॥ ११३ ॥ युधिष्ठिरोपापदर्शीसदैवससंशयोभूत्सुमनोभिवृष्ट्या ॥ स्नेहाद्द्रौणिःसंज
योरौहिणेयोदौर्योधनात्पापमित्येवचोचुः ॥ ११४ ॥ ततःकृष्णःपांडुपांचालकैस्तैर्भृशंनदद्भिर्हृषितैःसमेतः ॥
ययौविरिंचेशसुरेंद्रमुख्यैःसंपूजितस्तैश्चरणांगणात्स्मयन् ॥ ११५ ॥ ततःश्रुत्वासंजयाद्दुःखतप्तंसंबोधयिष्य
न्पितरंयुयुत्सुः ॥ कृष्णस्यराज्ञश्चमतेनुयातोजगामचान्वेवजनार्दनश्च ॥ ११६ ॥ धर्मयुक्तैश्चतत्त्वार्थैर्लोकवृ ॥११४५॥
त्तानुदर्शकैः ॥ वाक्यैराजानमाश्वास्यप्रायात्पार्थान्पुनर्हरिः ॥ ११७ ॥ कालानुसारतोदेवांश्चोपसंहर्तुमच्यु

तः ॥ ययौसपार्थशैनेयःकुरूणांशिबिरंनिशि ॥११८॥ तदैवहार्दिक्यकृपान्वितोयात्सुयोधनंद्रौणिरमुंशया
नं ॥ प्रभग्नसक्थिंश्वसृगालभूतैःसंभक्ष्यमाणंददृशेश्वसंतं ॥ ११९ ॥ सदुःखशोकाभिहतोविनिंद्यपार्थान्मया
भूपकिमत्रकार्यं ॥ इत्याहनिष्पांडवतांकुरुष्वेत्यमुंव्यधात्पांस्वभिषेकिणंनृपः ॥१२०॥ उच्छिद्यसंततिंपांडोः
कृत्वास्वक्षेत्रसंततिं ॥ तयाभूरक्षणहृदासोभिषिक्तस्तथेत्यगात् ॥१२१॥ सकृष्णभीमपार्थानांभयादेवपुनर्व
नं ॥ कृपसात्वतसंयुक्तोविवेशगहनंरथी ॥१२२॥ तस्यचिंतयतोद्रोणवधंदुर्योधनस्यच ॥ नागान्निद्रानिशी
थेचध्वांक्षान्न्यग्रोधवासिनः ॥ १२३ ॥ हतान्सुबहुसाहस्रानेकेनातिबलेनतु ॥ कौशिकेननिरीक्ष्यैवप्राहतौ
कृपसात्वतौ ॥१२४॥ निदर्शनेनह्येतेनप्रेरितःपरमात्मना ॥ यामिपांडुसुतान्हंतुमित्युक्त्वारुरुहेरथं ॥ निवा
रितोपिताभ्यांसप्राद्रवच्छिबिरंप्रति ॥ १२५ ॥ अनुजग्मतुस्तावपितंशिबिरद्वारिचैक्षत ॥ उग्ररूपधरंरुद्रंस्व
कीयांतनुमेवसः ॥१२६॥ परीतंवासुदेवेनबहुकोटिस्वरूपिणा ॥ दृष्ट्वैववासुदेवंतमत्रसद्रौतमीसुतः ॥१२७॥
वासुदेवाज्ञयैवात्रस्वात्मनापिसदाशिवः ॥ अयुध्यदग्रसचाशुद्रौणेःसर्वायुधान्यपि ॥ १२८ ॥ अचिंत्याहरि
शक्तिर्यद्दृश्यंतेत्सहनोपिहि ॥ अतस्तयाप्रेरितेनस्वात्मनैवाखिलेष्वपि ॥ १२९ ॥ आयुधेषुनिगीर्णेषुद्रौणिर्य

ज्ञंतुमानसं ॥ चक्रेऽऽत्मानंपशुंकृत्वास्वात्मस्थायैवविष्णवे ॥ १३० ॥ यज्ञतुष्टेनहरिणाप्रेरितःशंकरःस्वयं ॥
आत्मनेद्रोणपुत्रायददौसर्वायुधानिच ॥१३१॥ उवाचचाहमादिष्टोविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ अरक्षंपार्थशि
बिरमियंतंकालमेवतु ॥ १३२ ॥ तदिच्छयैवनिर्दिष्टोदास्येमार्गंतवाद्यच ॥ आयुधानिचसर्वाणिहंतुंसर्वानि
माञ्जनान् ॥ १३३ ॥ इत्युदीर्यप्रदायाशुसर्वाहेतीर्वृषध्वजः ॥ तत्रैवांतर्दधेसोपिप्रोवाचकृपसात्वतौ ॥ १३४ ॥
येनिर्यास्यंतिशिबिराज्जहितंतांश्चसर्वशः ॥इत्युक्त्वाप्रविवेशांतर्धन्वीखड्गीकृतांतवत् ॥१३५॥ पारावताश्वं
सतदाशयानमुपेत्यपञ्चांसमताडयच्च ॥ वक्षस्यसाववदद्भीतनिद्रोजानेभवंतंहिगुरोस्तनूजं ॥ १३६ ॥ समु
त्थितंमांजहिशस्त्रपाणिंशस्त्रेणवीरोसिसवीरधर्मः॥लोकाश्चमेसंत्वथशस्त्रपूताइतिब्रुवाणंसरुषाजगाद॥१३७
नसंतिहिब्रह्महणांसुलोकाविशेषतश्चैवगुरुद्रुहांपुनः ॥ नधर्मयुद्धेनवधार्हकाश्चयेत्वद्विधाःपापतमाःसुपाप
॥ १३८ ॥ अवश्यभाविनंमृत्युंधृष्टद्युम्नोविचिंत्यतं ॥ तूष्णींबभूवस्वप्नेपिनित्यंपश्यतितांस्मृतिं ॥ १३९ ॥ द्रौ
णिंचकालरात्रिंचद्रोणपातादनंतरं ॥ विशसंतंकृषंतींचस्वप्नेपश्यतिपार्षतः ॥१४०॥ समाक्षिपद्द्रोणसुतोस्य ॥११४६॥
कंठेनिबध्यमौर्वींधनुषोप्युरस्थः ॥ ममंथकृच्छ्रेणविहायदेहंययौनिजस्थानमसौचवह्निः ॥१४१॥ ततःशिखं

डिनंहत्वायुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ जनमेजयंचपांचालीसुतानभिययौज्वलन् ॥ १४२ ॥ तैरुत्थितैरस्यमानः
शरैःखड्गेनजघ्निवान् ॥ सर्वान्सव्यापसव्येनतथान्यान्पांडवात्मजान् ॥१४३॥ ऋतएकंभैमसेनिंकाशिराजा
त्मजात्मजं ॥ तंतदांतर्हितःशर्वःकैलासमनयत्क्षणात् ॥ १४४ ॥ सशर्वत्रातनामासीदतस्तत्रैवसोवसत् ॥
पुरार्थितःस्वदौहित्रस्यामरत्वायशंकरः ॥ काशिराजेनतेनासौजुगोपैनंकृपायुतः ॥१४५॥ वासुदेवमतंज्ञा
त्वासाम्राज्यायपरीक्षितः ॥ वारयामासभूलोकंनैवयाहीत्यमुंशिवः ॥ १४६ ॥ सामान्यतोपांडवायद्रौणिना
प्यभिसंधितं ॥ तद्रूपेणैवरुद्रेणविनैनमितिचिंतितं ॥ १४७ ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरश्चैनंनजघानैक्यतस्तयोः ॥ चे
कितानादिकांश्चैवजघानान्यांश्चसर्वशः॥१४८॥सचेदिपांचालकरूशकाशीनन्यांश्चसर्वान्विनिहत्यवीरः ॥
शिशूंस्त्रियश्चैवनिहंतुमुग्रःप्राज्वालयत्तच्छिबिरंसमंतात्॥१४९॥जिजीविषूंस्तत्रपलायमानान्द्वारिस्थितौगौ
तमसात्वतौच ॥ निजघ्नतुःसर्वतःपार्षतस्यसुतस्त्वेकःशेषितोदैवयोगात् ॥ १५० ॥ खड्गेनप्रहृतंदृष्ट्वाहार्दि
क्येनपपातह ॥ भूमौप्रागेवसंस्पर्शान्नज्ञातस्तमसामुना ॥१५१॥ अन्यासक्तेसमुत्थायप्राद्रवद्यत्रपार्षती ॥ त
स्याअकथयत्सर्वंसाभीमायाहदुःखिता॥प्राद्रवद्रथमारुह्यसधन्वीगौतमीसुतं ।१५२।तदंतरेद्रौणिरपिप्रयातः

कृष्णासुतानांमुदितःशिरांसि ॥ आदायहार्दिक्यकृपानुयातोदुर्योधनंसन्निकृष्टप्रयाणं ॥ १५३ ॥ दृष्ट्वातदु
क्तंचनिशम्यपापस्तुष्टोत्यजत्साध्वितिदेहमाशु। भीमार्जुनाभ्यामथकेशवाच्चभीताःपृथक्द्रौणिमुखाःप्रयाताः
॥१५४॥तत्रैकलंद्रोणसुतंरथेनयांतंरथीमारुतिरन्वधावत्॥तमाद्रवंतंप्रसमीक्ष्यभीतःपराद्रवद्द्रौणिरतिद्रुता
श्वैः ॥ १५५ ॥ आद्रवंतंपुनर्दृष्ट्वाभीमंद्रोणात्मजोरुषा ॥ आवृत्ययुध्यन्विजितोऽस्त्रंब्रह्मशिरआददे ॥ १५६ ॥
एतस्मिन्नंतरेकृष्णोधर्मजेनार्जुनेनच ॥ तत्रागमत्तदस्त्रंचभीमंचाव्यर्थतांनयन् ॥ १५७ ॥ अवध्योभीमसेन
स्तदस्त्रंचामोघमेवयत् ॥ विष्णुनैवोभयंयस्मात्कृतंभीमोस्त्रमेवतत् ॥ १५८ ॥ गायत्रीतत्रमंत्रोयद्ब्रह्मातद्ध्या
नदेवता ॥ ध्येयोनारायणोदेवोजगत्प्रसवितास्वयं ॥ १५९ ॥ ऊचेचपार्थयोःकृष्णोयत्कृतंद्रौणिनापुरा ॥
स्वायुधानांयाचनंचाप्यशक्तेनतदुद्धृतौ ॥ १६० ॥ पृष्टेनोक्तंत्वयाहीनांकृत्वादुर्योधनायगां ॥ दातुंतदायुधं
मद्येत्येवमुक्तेत्मनोदितं ॥ मैवंकार्षीःपुनरितिध्यायताब्धेस्तटेस्वमुं ॥ १६१ ॥ तदस्त्रंप्रज्वलद्दृष्ट्वाऽपाडवत्व
विधित्सया ॥ धरायांद्रौणिनामुक्तंकृष्णेनप्रेरितोर्जुनः ॥ १६२ ॥ स्वस्त्यस्तुद्रोणपुत्रायभूतेभ्योमह्यमेवच ॥ ॥११४७॥
इतिब्रुवंस्तदेवास्त्रमस्त्रशांत्यैव्यसर्जयत्॥१६३॥अनस्त्रज्ञेषुमुक्तंतद्धन्यादस्त्रमुचंयतः॥गुरुभक्त्याततोद्रौणेःस्व

स्यखित्याहवासविः॥१६४॥तदस्त्रयोस्तुसंयोगेभूतानांसंहतिर्भवेत्॥भूतानांस्वस्तिरप्यत्रकांक्षिताकरुणात्म
ना॥१६५॥तथाप्यस्त्रद्वयंयुक्तंभूतानांनाशकृद्ध्रुवं॥तस्मान्निवारयन्योगंतयोर्मध्येभवत्क्षणात्॥१६६॥ निःसी
मशक्तिःपरमःकृष्णःसत्यवतीसुतः॥संस्थाप्यास्त्रद्वयंदूरेतावाहपुरुषोत्तमः॥१६७संतिह्यस्त्रविदःपूर्वंप्रायश्चैत
न्नतैःकृतं॥ लोकोपद्रवकृत्कर्मसंतःकुर्युःकथंकचित्॥१६८॥इत्युक्तेफल्गुनःप्राहमयामुक्तंमहापदि॥शांत्यर्थमे
वचविमोक्षंतव्यंभवताततः॥१६९॥द्रौणिरप्येवमेवाहतौवेदपतिरब्रवीत्॥निवर्त्यतामस्त्रमितिशक्रसूनुस्तथाक
रोत्॥१७०॥ निवर्तनाप्रभुंद्रौणिंवासुदेवोप्यभाषत॥१७१॥ क्षत्रतेजाब्रह्मचारीकौमारादपिपांडवः॥ निव
र्तनेततःशक्तोनायंद्रोणात्मजोपिसन्॥ १७२ ॥ अब्रह्मचर्यादित्युक्तेव्यासोद्रौणिमभाषत ॥ निवर्तनासम
र्थस्त्वंदेहिनैसर्गिकंमणिं ॥ १७३ ॥ जितःप्रागेवभीमेनभीमायैवमहाप्रभं ॥ अपिकेवलयावाचापार्थेभ्यो
स्त्रंनिर्वतय ॥ १७४ ॥ इत्युक्तोमूर्धजंरत्नंजरामरणनाशनं ॥ क्षुत्तृट्श्रमहरंदिव्यंगंधध्वांतहरंशुभं॥१७५॥
उत्कृत्यभीमायददौमुक्ताःपंचैवपांडवाः ॥ अस्त्रादितिततोवेदभर्तावासविमब्रवीत्॥ १७६॥ तातमुक्तंद्रौ
णिनापित्वमेवास्त्रंनिवर्तय ॥ इत्युक्तस्तंप्रणम्याशुसंजहारार्जुनोपितत्॥ १७७ ॥ यादवेशोथगौतम्याःसुत

माहैकसंततेः ॥ वाचानिवर्तयास्त्रंत्वमित्युक्तेद्रौणिरब्रवीत् ॥ १७८ ॥ पक्षपातादिच्छसित्वंभागिनेयस्यसं
ततिं ॥ तत्रैवपातयाम्यस्त्रमुत्तरागर्भकृंतने ॥ १७९ ॥ वासुदेवःपुनःप्राहयदिहंतव्यएवते ॥ गर्भस्तथापि
नैवास्त्रंपातयास्मिन्कथंचन ॥ १८० ॥ अभिमन्योर्मृतस्यैवदेहेपातयमानद ॥ एवंत्वदस्त्रनिहतंगर्भमुज्जीव
याम्यहं ॥ १८१ ॥ पातयेगर्भएवाहमित्यूचेगौतमीसुतः ॥ अथाहवासुदेवस्तमीषत्क्रुद्धइवप्रभुः ॥ १८२ ॥
दुर्मतेपश्यमेवीर्यंयत्तेशक्यंकुरुष्वतत् ॥ उज्जीवयाम्यहंगर्भंयततःशक्तितोपिते ॥ १८३ ॥ संततिर्वर्षसाहस्रं
पांडवानांभवेद्भुवि ॥ मत्पालितांनकश्चित्तांतावद्धंतुंक्षमःक्वचित् ॥ १८४ ॥ जानामितेमतिंदुष्टांजिघांसोः
पार्थसंततिं ॥ चिकीर्षोर्धार्तराष्ट्रस्यतंतुंभूयःसुदुष्करं ॥ १८५ ॥ मदाज्ञयासाविफलाभवित्रीवांछामुमुक्षोर्वि
मुखस्यविष्णोः ॥ यथैवतेनैवनराधिरूढोगम्यस्तवस्यान्नचभूमिभागः ॥ १८६ ॥ दुर्गंधयुक्तोव्रणसंचितांगः
सदाचरःस्याद्विपिनेषुमंदः ॥ यावद्भुविस्यादिहपार्थतंतुर्व्यासोपितंप्राहतथेतिदेवः ॥ १८७ ॥ रूपद्वयेना
पिहरेस्तथोक्तोजगादकालीतनयंसकृष्णं॥त्वयासहस्यान्ममसंगमोविभोयथेष्टतःस्यान्नचमेत्रविघ्नः ॥१८८॥
इत्युक्तओमितिप्राहभगवान्बादरायणः ॥ तंप्रणम्ययथौसोपिस्वप्नदृष्टमनुस्मरन् ॥ १८९ ॥ स्वप्नेहिद्रौपदे

यानांवधोद्दष्टोत्मनानिशि ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातंद्रौपद्यैस्ववधंप्रति ॥१९०॥ निबध्यानयनंचैवतेनैवशिबिरं
प्रति ॥ मुंचेतिद्रौपदीवाक्यंनेतिभीमवचस्तथा ॥ १९१ ॥ कृष्णवाक्यान्मणिंहृत्वादेशान्निर्यापणंतथा ॥
इत्यादिस्वप्नदृष्टंयत्प्रायःसत्यमभूदिति ॥ चिंतयन्प्रययौदेवंद्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ १९२ ॥ सकृष्णोक्तम
पिप्राप्यबादरायणशिष्यतां॥ प्राप्योत्तरद्वापरेचवेदान्संविभजिष्यति ॥१९३॥ ततःसप्तऋषिर्भूत्वापाराश
र्यप्रसादतः ॥ एकीभावंस्वरूपेणयास्यत्यच्युतनिष्ठया ॥१९४॥ कृपोथपांडवान्प्राप्यगौरवात्पूजितश्चतैः॥
अभूदाचार्यएवासौराज्ञांतत्तंतुभाविनां ॥१९५॥ बादरायणशिष्यत्वंपुनःप्राप्यभजन्नमुं ॥ साकंस्वभागि
नेयेनभाव्येकोमुनिसप्तके॥१९६॥ कृतवर्माद्वारवतींययौकृष्णानुमोदितः ॥१९७॥ कृष्णायैतंमणिंदत्वाभी
मस्तांपर्यसांत्वयत् ॥ विकोपाभीमवाक्येनराज्ञेसाचमणिंददौ ॥१९८॥ राजार्हेचमणौदत्तेमह्यंभीमेनलौकि
काः ॥ स्त्रीपक्षपातंराजाचशंकेयुर्मारुतेरिति ॥ १९९ ॥ मणिंराज्ञेददौकृष्णाभर्तृप्रियहितेरता ॥ सोप्याब
ध्यमणिंमूर्ध्निरेजेराजागवामिव ॥ २०० ॥ वेदेश्वरेणापियदूत्तमेनकृष्णेनयुक्तास्ततआशुपार्थाः ॥ ययुःस
भार्यानिजराजधानींहत्वेवसंतोंतररीन्स्वराज्यं ॥२०१॥ युधिष्ठिरस्यानुविचित्रवीर्यसुतस्यपादावभिवंदमा

नं ॥ आकृष्यभीमंपरमेश्वरोयोमयाकृतिंधात्पुरतोनृपस्य ॥ २०२ ॥ भीमाकृतिंतांससुयोधनेनकारायिता
मभ्यसनेगदायाः ॥ आश्लिष्यचूर्णीकृतवानसृग्वमन्हाताततभीमेतिवदन्पपात ॥२०३॥ तमाहकृष्णोनह
तोद्यभीमोनचत्वयान्यैरपिशक्यतेसौ ॥ हंतुंस्वबुद्धिःप्रथितात्वयाद्यपापाहितेबुद्धिरद्यापिराजन् ॥२०४॥
स्वबुद्धिदोषादतिपापशीलपुत्राख्यपापानिविवर्धयित्वा ॥ नीतोवशंतैःफलमद्यभुंजन्नक्रोधितुंचार्हसिभी
मसेने ॥ २०५॥ इत्युक्तेशांतबुद्ध्यैवराज्ञाहूतोवृकोदरः ॥ अभ्यवंदततत्पादावनुजाद्याश्चतस्ययेे ॥२०६॥
वज्राच्चदृढदेहत्वादविकारेवृकोदरे ॥ नदोषोविवृतोस्यस्यादितिकृष्णेनवंचितः ॥२०७॥ सर्वानाश्लिष्यच
प्रेम्णायुयोजनृपआशिषः ॥ कुलनाशकरःपापःशापयोग्यस्तवह्यहं ॥२०८॥ इत्युक्त्वैवप्रणमतोगांधारीसु
पदांगुलीः ॥ ददर्शधर्मराजस्यपटांतेनप्रकोपिता ॥ २०९ ॥ तस्याःक्रोधाग्निनिर्दग्धनखःसकुनखोभवत्
॥ २१० ॥ वंदमानंपुनर्भीममाहसाक्रोधविह्वला ॥ अधर्मतःकथंभीमसुतंमेत्वंनिजघ्निवान् ॥ २११ ॥ इ
त्युक्तेऽस्याःशमयितुंक्रोधमग्रेवृकोदरः ॥ प्राहनप्राणसंदेहेपापंस्यात्पापिनोवधे ॥ २१२ ॥ इत्युक्त्वातांपुनः
प्राहप्रतिज्ञाहानिमंतरा ॥ नमेस्तिप्राणसंदेहइतिजानन्वृकोदरः ॥२१३॥ यथाप्रतिज्ञंभ्रातृव्यान्रणेममनिज

ग्रुषः॥क्रोधर्मक्षत्रजातेस्तुतद्धानौजीवनंनहि ॥२१४॥ पापानशुद्धधर्मेणहंतव्याइतिचश्रुतिः ॥ अन्यवत्पा
पहननंपापायेत्याहहिश्रुतिः॥ अतोसुरान्नैकृतिकान्निकृत्याघ्नंतिदेवताः ॥२१५॥ निकृत्यानिकृतिंहन्यान्नि
कृत्यौनवधार्मि(कं)कान्॥ इतिश्रुतिर्हिपरमापठ्यतेपैंगिभिःसदा॥२१६॥इत्युक्तातंपुनःप्राहकथंतेनरशोणि
तं॥पीतंनरेणैवसतानपीतमितिसोब्रवीत्॥२१७॥दंतांतरंनमेप्रापशोणितंत्वत्सुतस्यतत्॥ प्रतिज्ञापालनाया
पिप्रतिकर्तुंचतत्कृतं॥२१८॥भीषणायचशत्रूणांपीतवच्चप्रदर्शितं॥वेदद्दष्टश्चधर्मोयमितिपापजनंप्रति ॥२१९॥
इत्युक्तोवाचनैवांधद्वयस्यास्यवृकोदर॥घ्नतापुत्रशतंयष्टिमात्रंचोर्वरितंत्वया॥२२०॥तामाहभीमःपापिष्ठावध
योग्यापराधिनः ॥ सर्वेहताइतिपुनःसाहयेनाकृतस्तव॥ अपराधःसएकोपिकिंनास्तीत्यवदत्सतां ॥२२१॥
सर्वैःसमेतैःकृष्णस्यबंधनायविनिश्चितं॥२२२॥अन्यानिचसुपापानिकृतान्यत्रपुरापिच॥वासुदेवंसभासंस्थं
ब्रुवाणंधर्मसंहितां ॥२२३॥ पुनःपुनरवज्ञाययांतंदुर्योधनंबहिः ॥ सर्वेन्वगच्छन्नित्यादीन्यभिप्रेत्यवृकोदरः
॥२२४॥ नैकोप्यनपराधीमेस्वयंतानानुशिक्षितुं ॥ असमर्थामयिक्रोधंकिंकरोषिनिरर्थकं ॥ २२५ ॥ इत्यु
क्तासाभवत्तूष्णींक्रमात्सर्वैश्चपांडवैः ॥ वंदिताव्यासवाक्याच्चकिंचिच्छांताचसाभवत् ॥२२६॥ तस्यायाश्च

स्नुषाःसर्वास्ताभिःसहपुरस्कृतां ॥ कृत्वातंधृतराष्ट्रंचविदुरादींश्चसर्वशः ॥ २२७ ॥ पांडवाःप्रधनस्थानंसभा
र्याःपृथयासह ॥ कृष्णाभ्यांचययुस्तत्रगांधार्यास्तपसोबलं ॥२२८॥ जानन्पांडवरक्षार्थंचिकीर्षुस्तत्तपोऽव्य
यं ॥ वेदेश्वरोददौचक्षुर्दिव्यंसत्यवतीसुतः ॥ २२९ ॥ तेनदृष्ट्वाप्रेतदेहान्सर्वांस्तत्रसमाकुला ॥ शशापयाद
वेशानंत्वयास्मत्कुलनाशनं ॥ यत्कृतंतत्तवकुलंगच्छत्वन्योन्यतःक्षयं ॥ २३० ॥ इत्युक्तोभगवान्कृष्णःस्व
चिकीर्षितमेवतत् ॥ अस्त्वेवमित्याहविभुरीश्वरोप्यन्यथाकृतौ ॥ २३१ ॥ तेनतस्यास्तपोनष्टंहीनासातोहि
भर्तृतः ॥ २३२ ॥ नाशयेद्धिस्वयंविष्णुःस्वयोग्याद्धिकान्गुणान् ॥ २३३ ॥ ततआश्लिष्यभर्तृ
णांदेहान्प्ररुदतीःस्त्रियः ॥ सर्वादुर्योधनादीनांदर्शयामासकेशवः ॥२३४॥ कृष्णायैसाचतंदेवमस्तुवत्पूर्ण
षड्गुणं ॥ ततोदेहान्प्रसिद्धानांपार्थाःसमदहन्सतां ॥ अन्येषांधृतराष्ट्रादीन्पुरस्कृत्यैवकांश्चन ॥२३५॥ सू
तैःपंचभिरेवस्वैःसरस्वत्यांप्रचिक्षिपुः ॥ स्नेहान्नृपोयमौचस्वानाजौतस्मिन्व्ययोजयन् ॥ शवाःप्रायोबहुत्वेन
तत्रतत्रैवसंस्थिताः ॥ २३६ ॥ ततोददत्सुपानीयंगंगायांस्वजनस्यतु ॥ पृथाकर्णायदत्तेतिपार्थानाहाग्रजं
चतं ॥२३७॥ ततोहाहेतिविलपन्राजापरमदुःखितः ॥ शशापसर्वनारीणांगुह्यंहृदिनतिष्ठतु ॥२३८॥ हा

मातस्तवधृत्यैववयंसर्वैभृशंहताः ॥ ज्येष्ठंपितृसमंहत्वाप्रतिपत्स्यामकांगतिं ॥२३९॥ एवंवदंतंकौंतेयंवासु
देवःसनारदः ॥ शमयामाससद्वाक्यैर्गुणान्कर्णस्यचाब्रवीत् ॥ २४० ॥ ततस्तेप्रेतकार्याणिचक्रुःसर्वेपिसर्व
शः ॥ सर्वेषामधिराज्येचस्थितोभूत्पांडवाग्रजः ॥ २४१ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते
श्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ॥
ॐ यदैवकृष्णोसकलाधिराज्येयुधिष्ठिरंयौवराज्येचभीमं ॥विप्रैर्युतावभिषिच्याशिषश्चयुक्तादत्वाहर्षयामास
तुस्तौ ॥१॥ तदैवचार्वाकइतिप्रसिद्धंरक्षस्त्रिदंडीयतिरेवभूत्वा ॥ युधिष्ठिरंगर्हयामासविप्रास्त्वांगर्हयंतीति
सुपापशीलः ॥२॥ श्रुत्वैवतद्दुःखितमाशुधर्मजंदृष्ट्वाविप्राःशेपुरमुंभृशार्ताः ॥ अगर्हितंनित्यमस्माभिरेनंय
तोवोचोगर्हितमद्यपाप ॥ भस्मीभवाश्वेवतत्स्वितीरितेक्षणादभूत्पापतमःसभस्मसात् ॥ ३ ॥ भस्मीकृते
स्मिन्यतिवेषधारिणियुधिष्ठिरंदुःखितंवृष्णिसिंहः ॥ प्रोवाचनायंयतिरुग्रकर्मासुयोधनस्यैवसखासुपापः ॥ र
क्षोधमोयंनिहतोद्यविप्रैस्तन्माशुचःकृतकार्योद्यराजन् ॥४॥ इतीरितःशांतमनाःसविप्रान्संतर्पयामासधनै
श्चभक्त्या ॥५॥ असांत्वयच्चबांधवान्स्वपौरसंश्रयादिकान् ॥ ददौयथेष्टतोधनंररक्षचानुपूर्ववत् ॥६॥ स

भीष्मद्रोणकर्णानांवधाद्दुर्योधनस्यच ॥ पापशंकीतप्यमानोराज्यत्यागेमनोदधे ॥७॥ सोनुजैःकृष्णयावि
प्रैरप्युक्तोधर्मशासनं ॥ भीमंसंप्रार्थयित्वैवनवेत्सीत्याहफल्गुनं ॥ ८ ॥ तस्मिन्क्रुद्धेनृपंप्राहुर्विप्रास्त्वत्तोपिध
र्मवित् ॥ शक्रोर्जुनइतिश्रुत्वाप्येतद्धर्मेससंशयं ॥ ९ ॥ मत्स्नेहादेवसर्वेपिधर्मोयमितिवादिनः ॥ इत्येवंशं
कमानंतमूचतुर्विप्रयादवौ ॥१०॥ कृष्णोधर्मोयमित्येवशास्त्रयुक्त्यापुनःपुनः ॥ नातिनिश्चितबुद्धिंतंतदा
पिपुरुषोत्तमौ ॥११॥ हतपक्षगतत्वेनत्वच्छंकायाअगोचरः ॥ यतोभीष्मस्ततोयाहितमित्यूचतुरव्ययौ
॥१२॥ सताभ्यांभ्रातृभिश्चैवमुनिभिश्चसमन्वितः ॥ भीष्मंययौलज्जितेस्मिंस्तंभीष्मायाहकेशवः ॥१३॥ पृ
च्छेत्युक्तःसभीष्मेणपप्रच्छाखिलमंजसा॥अत्रोवाचाखिलान्धर्मान्कृष्णोभीष्मशरीरगः॥१४॥भीष्मोप्याह
हरिंपार्थाबोधनीयास्त्वयैवहि ॥ काशक्तिर्ममदेवेशपार्थान्बोधयितुंप्रभो ॥१५॥ इत्युक्तोभगवानाहत्वत्की
र्त्यैत्वयिसंस्थितः॥ प्रवक्ष्याम्यखिलान्धर्मान्सूक्ष्मंतत्त्वमपीतिह ॥१६॥ राज्ञःप्रथमतोधर्मोभगवद्धर्मपालनं ॥
तदर्थंकंटकोद्धारोधर्माभागवताअपि ॥१७॥ मनोवाक्कर्मभिर्विष्णोरच्छिद्रत्वेनचार्चनं ॥ पूर्णाशेषगुणोवि
ष्णुःस्वतंत्रश्चैकएवतु ॥ तद्वशंसर्वमन्यच्चसर्वेदेतिविनिश्चयः ॥ १८ ॥ देवताक्रमविज्ञानमपूजान्यस्यवैहरेः

॥१९॥ पूजाभागवतत्वेनदेवादीनांचसर्वशः ॥ वृथाकर्माकृतिःकापिनिराशीस्त्वंसदैवच ॥ २० ॥ विष्णो
र्भागवतानांचप्रतीपस्याकृतिस्सदा ॥ परस्परविरोधेतुविशिष्टस्यानुकूलता ॥२१॥ प्रियंविष्णोस्तदीयाना
मपिसर्वंसमाचरेत् ॥ धर्ममप्यप्रियंतेषांनैवकिंचित्समाचरेत् ॥२२॥ साम्येविरोधेचबहूननुवर्तेतवैष्णवान् ॥
एतेसाधारणाधर्माज्ञेयाभागवताइति ॥२३॥ तत्त्वविज्ञापनंधर्मोविप्रस्यतुविशेषतः ॥ शारीरदंडसंत्यागःपु
त्रभार्यादिकानृते ॥२४॥ तत्रापिनांगहानिःस्याद्वेदनावाचिरंनतु ॥ नचार्थदंडःकर्तव्योविप्रवैश्यादिभिः
क्वचित् ॥२५॥ शारीरदंडविषयेवैश्यादीनांचविप्रवत् ॥ यथालब्धेनवर्तेतभिक्षयावाद्विजोत्तमः ॥२६॥ शि
ष्ययाज्योपलब्धैर्वाक्षत्रधर्मेणवापदि ॥ महापदिविशांधर्मैःक्षत्रियःसुरविप्रयोः ॥ २७ ॥ अन्यत्रसर्ववित्तेन
वर्तेतैतांश्चपालयन् ॥ विरोधिनःक्षत्रियाच्चप्रसह्यैवहरेद्धनं ॥२८॥ सामादिक्रमतोधर्मान्वर्तयेद्दंडतोंततः ॥
अपलायीसदायुद्धेसतांकार्यमृतेक्वचित् ॥ २९ ॥ कृषिवाणिज्यगोरक्षाकुसीदंवैश्यजीवनं ॥ परिचर्यैवशूद्र
स्यवृत्तिरन्येस्वपूर्ववत् ॥३०॥ वर्तेयुर्ब्राह्मणाद्याश्चक्रमात्पूज्याहरिप्रियाः ॥ हरिभक्तावनुच्चस्तुवर्णोच्चोनातिपू
ज्यते ॥३१॥ विनाप्रणामंपूज्यस्तुवर्णहीनोहरिप्रियः ॥ आदरस्तत्रकर्तव्योयत्रभक्तिर्हरेर्वरा ॥ ३२ ॥ ज्ञा

पनंक्षत्रियाणांचधर्मोविप्राभ्यनुज्ञया ॥ तदभावेतुवैश्यानांशूद्रस्यपरमापदि ॥ ३३ ॥ वर्णेष्वज्ञेष्ववर्णस्तुन
ज्ञानीस्यात्कथंचन ॥ इतिश्रुतेरवर्णस्यज्ञापनप्राप्तिरेवन ॥ ३४ ॥ ज्ञेयंसर्वंत्रिवर्णस्थैःस्त्रीभिर्वेदान्विनाखि
लं ॥ स्वीयपुंन्नियतिःस्त्रीणांस्वदारनियतिर्नृणां ॥ ३५ ॥ धर्मोगुणोत्तमानांतुस्मृत्यैवांधंतमोव्रजेत् ॥ गुण
सर्वस्वहानिःस्यादुत्तरोत्तरतोत्रच ॥३६॥ अधोधोधिकदोषःस्यात्स्त्रीणामन्यत्रमध्यतः ॥ वेदाअप्युत्तमस्त्री
भिःकृष्णाद्याभिरिवाखिलाः ॥३७॥ देव्योमुनिस्त्रियश्चैवनरादिकुलजाअपि ॥ उत्तमाइतिविज्ञेयाःसच्छू
द्रैरप्यवैदिकं ॥ ज्ञेयमन्यैर्हरेर्नामनिजकर्तव्यमेवच ॥३८॥ सर्वथांधंतमोयातिवरंसदृशमेवच ॥ योविष्णो
र्मन्यतेकिंचिद्गुणैःकैश्चिदपिक्वचित् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मेशानादिकमपिभेदंवायोनमन्यते ॥ भेददृक्तद्गुणादौवा
प्रादुर्भावगतेपियः ॥४०॥ प्राकृतंदेहमथवादुःखाज्ञानश्रमादिकं ॥ मन्यतेतारतम्यंवातद्भक्तेष्वन्यथैवयः
॥४१॥ मनोवाक्तनुभिर्योवातस्मिंस्तद्भक्तएववा ॥ विरोधकृद्विष्णवधीनादन्यत्किंचिदपिस्मरन् ॥ ४२ ॥
अन्याधीनत्वविद्वास्यसर्वपूर्त्यविदेवच ॥ भक्तिहीनाश्चतेसर्वेतमोधंयांत्यसंशयं ॥४३॥ तत्त्वेसंशययुक्ताये
सर्वेतेनिरयोपगाः ॥ दोषेभ्यस्तेगुणाधिक्येनैवयांत्यधमांगतिं ॥ ४४ ॥ गुणदोषसाम्येमानुष्यंसर्वदैवपुनः

पुनः ॥ यावद्दोषक्षयश्चोर्ध्वांगतिःक्रमशएवतु ॥४५॥ सर्वदोषक्षयेमुक्तिरात्मयोग्यानुसारतः ॥ भक्तिज्ञा
नोन्नतावेवस्वर्गश्चशुभकर्मणः ॥ ४६ ॥ विष्णुवैष्णववाक्येनहानिःपापस्यकर्मणः ॥ इत्यादिधर्मसर्वस्वंभी
ष्मस्थेनैवविष्णुना ॥४७॥ पार्थानांगदितंतत्तुश्रुत्वाधर्मसुतोनुजान् ॥ पप्रच्छविदुरंचैवसारंधर्मादिषुत्रिषु
॥ ४८॥ आहक्षत्ताधर्ममेवसारमर्थंचमध्यमं ॥ नीचंकामंनिष्फलत्वादर्थमेवार्जुनोब्रवीत् ॥ ४९ ॥ सारंस
द्विविधोज्ञेयोदैवोमानुषएवच ॥ दैवोविद्याहिरण्यादिर्मानुषःपरिकीर्तितः ॥५०॥ मध्यमोधर्मएवात्रसाध्यं
साधनमेवच ॥ विद्याह्वयोर्थोधर्मस्यविद्ययैवविमुच्यते ॥५१॥ मानुषोर्थोपिविद्यायाःकारणंसुप्रयोजितः ॥
तुष्टेर्थेनगुरुर्यस्मात्कैवल्यंदातुमप्यलं ॥५२॥ धर्मार्थतांविनाप्यर्थैस्तुष्येयुर्गुरुदेवताः ॥ यद्यनुद्देशितोधर्मो
प्यर्थमेवानुसंव्रजेत् ॥५३॥ गुरुतार्थगतैवस्यात्कामोधस्ताद्धिनिष्फलः ॥ यमावत्रविदांश्रेष्ठावर्जुनोक्तमनू
चतुः ॥५४॥ अथाहभीमःप्रवरःसुतत्त्वदृशांसमस्तानभिभाष्यहर्षात् ॥ स्मयन्नकामादतिरिक्तमस्तिकिंचि
च्छुभंकावरतांसयायात् ॥५५॥ काम्यंहिकामाभिधमाहुरार्याःकाम्याःपुमर्थाःसहसाधनैर्यत् ॥ अकाम्यतां
यात्यपुमर्थएवपुमार्थितत्वाद्धिपुमर्थउक्तः॥५६॥विज्ञानभक्त्यादिकमप्यतीवतत्साधनंकाम्यबहिष्कृतंचेत् ॥

नसाधनंस्यात्परमोपिमोक्षोनसाध्यतांयातिविनाहिकामात् ॥ ५७ ॥ परात्परोप्यादिपुमान्हरिश्चस्वस्ये
तरेषामपिकाम्यएव ॥ अकामितोवाग्गतिमेवदद्यात्कामःपुमर्थोखिलएवतेन ॥५८॥ इच्छैवकामोस्तुतथा
पिनैतामृतेहिचित्त्वंघटकुड्यवत्स्यात् ॥ सारस्ततःसैवचिदात्मिकापिसाचेतनागूढतनुःसदैव ॥५९॥नप्रश्न
योग्यःपृथगेवकामस्तेनैषराजन्यदितारतम्यं ॥ इच्छस्वयंतेत्रिविधोहिवेद्योधर्मार्थयुक्तःपरमोमतोत्र ॥६०॥
एकाविरोधीयदिमध्यमोसौद्वयोर्विरोधीतुसएवनीचः ।तस्मात्स्वबुद्धिप्रमदाभिरेवकामंरमेथाअनुरूपकामः
॥६१॥ राजन्नकामादपरंशुभंहिपरोहिकामोहरिरेवयेन ॥ प्राज्ञःसुहृच्चंदनसारलिप्तोविचित्रमाल्याभरणैरुपे
तः ॥ इदंवचोव्याससमासयुक्तंसंप्रोच्यभीमोविररामवीरः ॥ ६२ ॥ प्रशस्यभीममन्यांश्चराजामोक्षमथा
स्तुवत् ॥ स्वयुक्तेरप्रतीपत्वान्निराचक्रेनमारुतिः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते
श्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेधर्मसारनिरूपणंनामएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥
ॐ ॥ अथकृष्णमनुस्मृत्यभीष्मेस्वांवसुतांगते ॥ कृत्वाकार्याणिसर्वाणिगंगामाश्वास्यदुःखितां ॥१॥आश्वा
सितश्चकृष्णाभ्यांधर्मजोदुःखितःपुनः॥पराशरसुतेनोक्तःकृष्णेनानंतराधसा ॥ २ ॥ अपापेपापशंकित्वा

दश्वमेधैर्यजाच्युतं ॥ कुरुष्वराज्यंधर्मेणपालयापालकाःप्रजाः ॥३॥ इत्युक्तःसतथाचक्रेत्यक्त्वाभोगांश्चकृ
त्स्नशः ॥ गोव्रतादिव्रतैर्युक्तःपालयामासमेदिनीं ॥ ४॥ ददौदेयानिमुख्यानियथाकाममखंडितं ॥ नैवा
र्थीविमुखःकश्चिदभूद्योग्यःकथंचन ॥५॥ प्रष्टाचदाताखिलराजनभ्योयष्टाचधर्मात्सजएवतत्र ॥ बभूवपां
डोर्गृहमावसंश्चराजाधिराजोवनितानिवृत्तः ॥ ६ ॥ भीमस्तुदौर्योधनमेवसद्मप्रपेदिवानूर्जितवीर्यलब्धं ॥
कृष्णासहायःसुरराजयोग्यानभुंक्तभोगान्युवराजएव ॥७॥ कृष्णाचपार्थांश्चतुरोविहायसुव्यक्तसारस्वतशु
द्धभावा॥रराजराजावरजेननित्यमनन्ययोगेनशिखेववह्नेः ॥८॥ प्रीत्यैवविज्ञानयुजान्यपार्थैःसंवादतःपरिहृ
तागतभाविकाले ॥ अपिस्वकीयंपतिमेवभीममवाप्यसापर्यचरन्मुदैव ॥९॥ रराजराजावरजस्तयासद्वि
रूपयासोमककाशिजातया ॥ श्रियाभुवाचैवयथाब्जनाभोनिहत्यसर्वान्दितिजान्पयोब्धौ ॥१०॥ सर्वो
त्तुंगोनामतःप्राणवायोरंशोनिशायांगुरुपुत्रसूदितः ॥ मातास्यदेवीतिचरौहिणेयीभीमप्रियासीद्यापुरासैव
राका ॥११॥ अन्याश्चासुर्वासुदेव्योदिशोयाआपश्चपूर्वंविंशतिरम्यरूपाः ॥ ताभिर्युक्तोदैवतैरप्यलभ्यानभु
ङ्क्तभोगान्विबुधानुगार्चितः ॥१२॥ ररक्षधर्मानखिलान्हरेःसनिधायविप्राननुशास्ययुक्तान् ॥ सद्वैष्णवान्वि

दुषःपंचपंचसवेतनान्ग्राममनुस्वकीयान् ॥ १३ ॥ दधारदंडंतदवर्तिषुस्वयंजग्राहचान्वेवमुदाथतद्वान् ॥
तद्वृत्तमन्यैरपिविप्रवर्यैःसंशोधयन्सर्वमसौयथावत् ॥१४॥ नावैष्णवःकश्चिदभूत्कुतश्चिन्नैवान्यनिष्ठोनचधर्म
हंता ॥ नविध्यवर्तीनचदुःखितोभून्नापूर्णवित्तश्चतदीयराष्ट्रे ॥ १५ ॥ वासिष्ठवृष्णिप्रवरौप्रपश्यतांताभ्यांच
भीमेनमुनीश्वरैश्च ॥ संशिक्षितानांप्रथमाद्युगाच्चगुणाधिकःकलिरासीत्प्रजानां ॥१६॥ शुभंमहत्स्वल्पफलं
कृतेहिविपर्ययेणाशुभमेषदोषः ॥ तद्धीनमप्युच्चशुभंकृताद्युगाच्चक्रेकलिंमारुतिरच्युताश्रयात् ॥१७॥ ध
नंजयःप्रोद्यतदंडआसीत्सदान्यचक्रेषुनिजाग्रजेरितः ॥ विभीषयित्वानृपतीन्सरत्नान्पदोर्नृपस्याग्रभुवोन्य
पातयत्॥१८॥तदैवकृष्णस्यमुखारविंदाद्विनिःसृतंतत्त्वविनिर्णयामृतं ॥ पिबन्सुताद्याधिमसौक्रमेणत्यजं
श्चरेमेविरतातिभोगः ॥१९॥ दुःशासनस्यावसथंसुभद्राचित्रांगदासहितोध्यावसंश्च ॥ सचंद्रिकाकांतिरनू
नबिंबोनभस्थितश्चंद्रइवात्यरोचत् ॥२०॥ समस्तभृत्याश्रितवेतनानांमाद्रेयआसीत्प्रथमःप्रदाता ॥ सदुर्मु
खस्यावसथेवसच्चसमद्रराजात्मजयाभ्यवर्ती ॥ २१ ॥ संधानभेदानुगतप्रवृत्तिस्तिष्ठंश्चदुर्मर्षणशुभ्रसद्मनि ॥
नृपांगरक्षःप्रगृहीतखड्गस्तस्यानुजोमागधकन्ययासीत् ॥२२॥ सेनापतिःकृपआसीद्युयुत्सुःससंजयोविदुर

श्चांबिकेयं ॥ पार्थैरिताःपर्यचरन्स्वयंचसर्वेयथादैवतमादरेण।२३।द्विरूपकृष्णप्रहितेषुपांडुषुक्षितिंप्रशासत्सु
नकश्चनातुरः ॥ नचाक्रमान्मृत्युरभून्ननार्योविभर्तृकानोविधुरानराश्च ॥२४॥ शब्दादयश्चासुरतीवहृद्यानि
कामवर्षीचसुरेश्वरोभूत् ॥प्रजाअनास्पृष्टसमस्ततापाअनन्यभक्त्याऽच्युतमर्चयंति ॥ २५ ॥ पृथ्वीचगावः
ससरस्वतीकानिकामदोहाअभवन्सदैव॥अब्दाब्धिनद्योगिरिवृक्षजंगमाःसर्वेपिरत्नप्रभवाबभूवुः ॥ २६ ॥
कृष्णाश्रयात्सर्वमिदंवशेतेविधायसम्यक्परिपालयंतः॥ दिवीवदेवामुमुदुःसदैवमुनींद्रगंधर्वनृपादिभिर्युताः
॥२७॥ समुज्वलापांडवकीर्तिनारीपदंनिधायासुरपक्षमूर्धसु ॥ वराभयेचैवसतांकराभ्यांकृष्णप्रसूताजग
दंडमावृणोत् ॥२८॥ पातालपादांपृथिवीनितंबामाकाशमध्यांकरसंतताशां ॥ ग्रहर्क्षताराभरणांद्युवक्षसं
विरिंचलोकस्थलसन्मुखांबुजां ॥२९॥ विकुंठनाथाभयहस्तमादरान्मूर्ध्नावहंतींवरभारताख्यां ॥ निशम्य
तामीक्ष्यसमस्तलोकाःपवित्रितावेदिभवामिवान्यां ॥ ३० ॥ प्रपालयत्स्वेवधरांसकृष्णेष्वद्धैवपार्थेषुकलिर्ब
लिश्च ॥ सुपापदैत्यौकचराष्ट्रविप्लवंसंचक्रतुस्तच्छ्रुतमाशुपार्थैः ॥ ३१ ॥ नृपेणकृष्णेनचसाधुचोदितो
भीमस्तदातौसगणौविजित्य ॥ बलिंप्रविद्राव्यकलिंनिबध्यसमानयत्कृष्णनृपेंद्रयोःपुरः ॥ ३२ ॥ पप्र

च्छतंकृष्णपुरोयुधिष्ठिरउदारधीः ॥ कलेकिमितिमेराष्ट्रंविप्लावयसिदुर्मते ॥ ३३ ॥ इत्युक्तआहकालो
यंदुर्योधननिपातनं ॥ आरभ्यममतत्रत्वंबलादाक्रम्यतिष्ठसि ॥ ३४ ॥ ततोमयाकृतोराष्ट्रविप्लवस्तेनरा
धिप ॥ तमाहराजाराज्ञांहिबलाद्राज्यंप्रवर्तते ॥ ३५ ॥ अपिकालभवंराष्ट्रंत्वदीयंमादृशैर्नृपैः ॥ ह्रि
यतेबलवद्भिर्हिराज्याशातेकुतस्तदा ॥ ३६ ॥ कालोवाकारणंराज्ञोराजावाकालकारणं ॥ इतितेसंशयो
माभूद्राजाकालस्यकारणं ॥ ३७ ॥ तमुवाचकलिःकालेमदीयेत्वादृशःकुतः ॥ राजानंपूर्वमाविश्यविप्रां
श्चस्यामहंनृप ॥ ३८ ॥ वासुदेवसहायेषुतेजोयुष्मासुमेनहि ॥ कराजासावृतेयुष्मान्योमयानाभिभूय
ते ॥ ३९ ॥ मदीयकालेभूपालविप्रदेवविरोधिनि ॥ मद्दृष्टिपातेक्वगुणाःक्ववेदाःक्वसुयुक्तयः ॥ ४० ॥
जगादनृपतिःसत्यंकलेवक्ष्यनृतोपिसन् ॥ मोचयेत्वार्तवचनाद्यदास्मत्संततेःपरं ॥ ४१ ॥ विलुंपस्यखिला
न्धर्मान्करंतत्रापिनोर्पय ॥ सीमाधिबहुवाक्यंचतुलामानेचमेकरः ॥४२॥ नैवातिक्रममेतेषांकुरुसर्वात्मना
क्वचित् ॥ तमाहभगवान्कृष्णोयावत्पांडवसंततिः ॥४३॥ तावन्नतेभवेच्छक्तिःप्रवृत्तस्यापिभूतले ॥ पांडवे
भ्यःपरंयावत्क्षेमकःक्रमवर्धिता ॥४४॥ क्षेमकात्परतःपूर्तिंशक्तिस्तेयास्यतिध्रुवं ॥ नद्रष्टव्यंभूतलंतेकुतएव

स्पृशेर्भुवं ॥४५॥ यावत्पार्थाअहंचात्रततोभुविपदंकुरु ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनमोचितोधर्मजेनच ॥४६॥ ता
न्प्रणम्ययर्यौपारेसमुद्रस्याश्रयद्रुहां॥पार्थाश्चकृष्णसहितारक्षंतःक्ष्मांमुदंययुः ॥ ४७ ॥ एवंपार्थान्प्रतिष्ठाप्य
शक्रप्रस्थेतुसार्जुनः ॥ क्रीडन्दिव्याःकथाःप्राहपुत्रशोकापनुत्तये ॥४८॥ गीतोक्तंविस्मृतंचास्मैपुनर्विस्तर
तोवदत्॥वाणीप्राणोवासुदेवइत्येतैरखिलंततं ॥ ४९ ॥ सर्वोत्तमत्वमेतेषांसर्वमेतद्वशेजगत् ॥ उत्तरोत्तर
मेतेपिगुणोच्चास्तद्वशेपरे ॥ ५० ॥ इत्थंहरेर्वशेसर्वगुणपूर्णश्चसप्रभुः॥एकएवनचान्योस्तिप्राणोच्चातदधोर
मा ॥५१॥ सहुताशइतिप्रोक्तोहुतमत्त्यखिलंयतः ॥ वाक्प्राणमध्यगोनित्यंधारयत्यखिलंजगत् ॥ ५२ ॥
सईशोब्रह्मरुद्राद्याजीवाएवप्रकीर्तिताः॥ एतस्यानादिसद्भक्तामुक्तियोग्याहितेस्मृताः ॥५३॥ अनादिद्वे
षिणोयेस्मिंस्तमोयोग्याःसुपापिनः ॥ मिश्रामध्याइतिज्ञेयाःसंसारपरिवर्तिनः ॥ ५४ ॥ एवंजीवास्त्रिधाप्रो
क्ताभवंत्येतेनचान्यथा ॥ तारतम्यंचविज्ञेयंलिंगैर्दैहिकमानसैः ॥५५॥ विष्णोर्लिंगानुसारित्वात्तारतम्या
त्तदीक्षणं ॥ विष्णोस्तदनुगानांचप्रीतिकृद्धर्मईरितः ॥५६॥ अधर्मोन्यइयंनिष्ठाप्रलापःकिंकरिष्यति ॥ ए
वमाद्यनुशास्याजःपार्थःपार्थैःसुसत्कृतः ॥ ५७॥ कथंचित्तानवस्थाप्यसुदूरानुगतान्प्रभुः ॥ सुभद्रासहितः

प्रायाद्यानेनद्वारकांपुरीं ॥ ५८॥ समाधिविरतोदंकपरिपृष्टःपथिप्रभुः ॥ हतंदुर्योधनंप्राहसभ्रातृसुतसैनि
कं ॥५९॥ तंशिष्यवधकोपेनशप्तुमात्मानमुद्यतं ॥ केशवोशमयद्वाक्यैर्विश्वरूपंप्रदर्श्यच ॥६०॥ मद्भक्तो
नितरामेषमदाराधनतत्परः॥मामवज्ञायनिरयमनुत्थानंव्रजेदिति ॥६१॥ कृपयावासुदेवेनबोधितःशांतमा
नसः ॥ पश्चात्तापाभितप्तात्मातमेवशरणंययौ ॥६२॥ तस्मैदेवोऽभयंदत्वाप्रेषयिष्येऽमृतंतव ॥ दातुंशक्र
मितिप्रोक्त्वाययौद्वारवतींप्रभुः ॥६३॥ अथादिदेशदेवेशंवासुदेवोऽमृतंमुनेः ॥ देहीतिवंचयिष्यामीत्याह
सोपिक्षमापयन् ॥६४॥ ओमित्युक्तोभगवतातत्स्नेहात्सशचीपतिः ॥ सुजुगुप्सितमातंगवेषोभूत्वामुनिंय
यौ ॥६५॥ मूत्रस्रोतसिसौधंचनिधायकलशंवशी ॥ मूत्रयन्निवतंप्राहवासुदेवःसुधामिमां ॥ ६६ ॥ महर्षे
प्रेषयामासतवार्थेतांपिबेतिच ॥ समूत्रमितिमत्वातंयाहीत्येवाहभर्त्सयन् ॥ ६७॥ वंचयित्वैवतंशक्रोययौ
प्रीतःस्वमालयं ॥ असाधारणमन्नंहिदेवानाममृतंसदा ॥ अन्यपीतिस्ततस्तस्यदेवानांपरमाप्रिया ॥६८॥
आत्मदत्तप्रसादाच्चस्वापराधात्प्रचालिते ॥ उदंकेवासुदेवस्तुयुक्तमित्येवमन्यते ॥६९॥ स्वपुरींप्राप्ययदुभिः
पूजितःशूरसूनवे ॥ वृत्तांतंकथयामासकेशवोयदुसंसदि ॥७०॥ वधमंतरितंसूनोःसात्वतेशेनसात्वती ॥

प्रणम्यकथयेत्यूचेततआहजनार्दनः ॥७१॥ ततःसुदुःखिताःशूरपुत्राद्याअभिमन्यवे ॥ श्राद्धदानानिबहु
शश्वक्रुःकेशवसंयुताः॥७२॥निवसत्यत्रदेवेशेधर्मराजःक्रतूत्तमं॥अश्वमेधमनुष्ठातुंनाविंदद्वित्तमंजसा॥७३॥
हतशेषात्क्षात्रसंघात्करंनैच्छद्दयापरः॥नचमध्यमकल्पेनयष्टुंतस्यमनोगतं॥७४॥विज्ञायनित्यविज्ञातनिखि
लोबादरायणः ॥ आविर्भूतोहिमवतःशृंगंयत्राभिसंगतं ॥७५॥ मेरुशृंगेणयत्रैवविष्णुःस्वात्मानमव्ययं ॥
लोकस्यसंग्रहायेजेकर्मबंधोज्झितोपिसन् ॥७६॥ शंकराद्याःसुरायत्रमरुतश्चेजिरेहरिं ॥ दानवोवृषपर्वा
चतत्रास्तिधनमक्षयं ॥ ७७ ॥ तच्छंकरशरीरस्थंजामदग्न्यंहरिंपरं ॥ इष्ट्वैवानुज्ञयातस्यस्वीकृत्ययजतेनच
॥७८॥इत्याहव्यासवाक्यानुभीमोप्याह(नृपोत्तमं)युधिष्ठिरं ॥ ७९ ॥ धनस्यदेवताविष्णुर्जामदग्न्योखिलेश्व
रः॥सशंकरशरीरस्थोयज्ञोच्छिष्टधनाधिपः ॥८०॥ तेनैवविष्णुनादत्तमर्जुनायास्त्रमुत्तमं॥कार्याण्यन्यानि
चास्माकंकृतान्येतेनविष्णुना ॥८१॥ सब्रह्मरुद्रशक्रादिपददाताखिलेश्वरः ॥ स्वतंत्रःपरतंत्रांस्तानावर्तय
तिचेच्छया ॥८२॥ प्रियोस्माकंप्रियास्तस्यसर्वदैववयंनृप ॥ अतस्तदभ्यनुज्ञातधनेनैवयजामहे ॥ ८३ ॥
सोयंपितामहोस्माकंव्यासस्तन्नःप्रदास्यति ॥ इत्युक्त्वातंपुरस्कृत्यकृष्णद्वैपायनंययुः ॥८४॥ धनंकृष्णःस

मादायसमंताच्छतयोजनं ॥ ददौतेषांतेपिचोहुर्हस्त्यश्वोष्ट्रनरादिभिः ॥ ८५॥ युधिष्ठिरमृतेसर्वेभीमसेनपु
रोगमाः ॥ यज्ञार्थमूहिरेभूरिस्वर्णमुद्यद्रविप्रभं ॥ ८६ ॥ तदैववासुदेवोपिसभार्यःससुभद्रया ॥ आगच्छ
द्धस्तिनपुरंपथ्युदंकेनपूजितः ॥ ८७॥ तत्कामवर्षिणोमेघांस्तस्यदत्वोदकार्थिनः ॥ सफलंस्ववरंकृत्वाज
गामगजसाह्वयं ॥ ८८ ॥ आसन्नेष्वेवपार्थेषुव्यासेचपुरुषोत्तमे ॥ प्रविवेशपुरंकृष्णस्तदाऽसूतोत्तरामृतं
॥८९॥ द्रौण्यस्त्रसूदितंबालंदृष्ट्वाकुंत्यादिकाःस्त्रियः ॥ शरण्यंशरणंजग्मुर्वासुदेवंजगत्पतिं ॥ ९० ॥ प्रत्य
क्षमात्मनागर्भेरक्षितंप्रसवेहतं॥ पुनरुज्जीवयामासकेशवःपार्थतंतवे ॥९१॥ तदैवविविशुःपार्थाःसकृष्णाःस
धनोच्चयाः ॥ सर्वेमुमुदिरे दृष्ट्वापौत्रंकेशवरक्षितं ॥ ९२ ॥ ददौदानानिबहुशोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ पौत्रज
न्मनिहृष्टात्मावासुदेवंन नामच ॥९३॥ कुंतीकृष्णासुभद्राभिर्वैराव्यादिभिरेवच ॥ पांडवैःपुरुषैरन्यैःसंस्तुतः
प्रणतोहरिः ॥९४॥ ततःकृष्णाभ्यनुज्ञाताःपाराशर्यसदस्यकाः ॥ आरेभिरेऽश्वमेधंतेमुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः
॥९५॥ सर्वयज्ञात्मकंतेषामश्वमेधंजगत्पतिः ॥ कारयामासभगवान्कृष्णद्वैपायनःस्वयं ॥ ९६ ॥ साधना ॥११५७॥
निचसर्वाणिशालांचैवहिरण्मयीं ॥ पवमानसुतश्चक्रेकृष्णद्वैपायनेरितः ॥९७॥ अथानुमंत्रितोत्सृष्टंपुरो

हितपुरस्कृतं ॥ तुरंगंकृष्णसारंगमनुवव्राजवासविः ॥९८॥ सजित्वारुंधतःसर्वान्नृपतीञ्छस्त्रतेजसा ॥ चारयामाससर्वेषुराष्ट्रेष्वविजितोरिभिः ॥९९॥ युधिष्ठिराज्ञयातेननकश्चिन्निहतस्तदा ॥ आहूताश्चनृपास्तेनयज्ञार्थंप्रीयताखिलाः ॥ १०० ॥ मळलूरंक्रमात्प्राप्तस्तत्रैनंबभ्रुवाहनः ॥ अभ्ययादर्घ्यपाद्याद्यैस्तमाहविजयःसुतं ॥ १०१ ॥ योद्धुकामोर्घ्यमादायत्वयाद्याभिगतोह्यहं ॥ नप्रीयेपौरुषंधिक्तेयन्मेध्याश्वोनवारितः ॥१०२॥ तदापिपितृभक्त्यैनमयुध्यंतमुलूपिका ॥ आहयुध्यस्वतत्प्रीत्यैगुरोःकार्यमसंशयं ॥ १०३ ॥ प्रीणनायैवयुध्यस्वपित्रेसंदर्शयन्बलं ॥ इत्युक्तोयुयुधेपित्राबलंसर्वंप्रदर्शयन् ॥१०४॥ अर्जुनस्तुसुतस्नेहान्मंदंयोधयतिस्मयन् ॥ सतुसर्वायुधक्षेपेप्यविकारंधनंजयं ॥१०५॥ दृष्ट्वाबाल्यात्परीक्षायैमंत्रपूतंमहाशरं ॥ चिक्षेपपित्रेदैवेनतेनैनंमोहआविशत् ॥१०६॥ मूर्च्छितंतंगुरुंदृष्ट्वातद्भक्त्याभृशदुःखितः ॥ प्रायोपविष्टस्तन्माताविललापातिदुःखिता ॥१०७॥ विजगर्हतदोलूपींधिग्जगत्त्रयपूजितं ॥ अजीघनोमेभर्तारंपुत्रेणैवाविजानता ॥ १०८ ॥ लोकवीरंपतिंहत्वानमेकार्यंसुतेनच ॥ पतिलोकमहंयास्येतृप्ताभवकलिप्रिये ॥१०९॥ इत्युक्त्वामरणायैवतांविनिश्चितमानसां ॥ धरायांविलुठंतींचदृष्ट्वाभुजगनंदिनी ॥ ११० ॥ ना

 गलोकात्समादायविशल्यकरणीं क्षणात् ॥ उत्थापयामासपतिंत्रिलोकातिरथंतया ॥ १११ ॥ प्रहस्योवाच
 चतदाश्रुतंवाक्यंपुरामया ॥ सुरलोकेसुरैःप्रोक्तंभीष्माद्यानातिधर्मतः ॥ यद्धतास्तेनदोषेणपार्थस्तेनातिवे
दनां ॥ ११२ ॥ रणेव्रजेदितिनतत्परतःस्यादितिह्यहं ॥ वचनादेवदेवानांयुध्येत्यात्मजमब्रुवं ॥ ११३ ॥ दे
वानामेवसंकल्पान्मूर्च्छितश्चार्जुनोभवत् ॥ भुक्तदोषफलश्चायंपुनर्भोक्ष्यतिनान्यतः ॥११४॥ अन्येनपतित
स्यास्ययशोनश्येत्त्रिलोकगं ॥ नार्जुनस्ययशोनश्येदितिदेवैरिदंकृतं ॥ ११५ ॥ इत्युक्तःप्रीतिमापेदेपुत्रभा
र्यायुतोर्जुनः ॥ यज्ञार्थंतावथाहूयपूजितःप्रययौततः ॥११६॥ द्वारकायाःसमीपस्थंप्रद्युम्नाद्याःसुताहरेः ॥
प्रसह्याश्वमथाजह्रुराह्वयंतोर्जुनंयुधे ॥ ११७ ॥ सुभद्राहरणंमार्ष्टुंनीतेश्वेतैर्धनंजयः ॥ गौरवाद्वासुदेवस्यमा
तुलस्यचकेवलं ॥११८॥ मातुलायाब्रवीदश्वंहृतंपौत्रैरबंधुवत् ॥ सनिर्भर्त्स्यकुमारांस्तान्मेध्यमश्वममोचय
त् ॥११९॥ मातुलंसप्रणम्याथयज्ञार्थंतान्निमंत्र्यच ॥ गच्छन्गजाह्वयंदूतमग्रतोयातयन्नृपे ॥ १२० ॥ संक
र्षणःसहसोदर्यःश्रुत्वासौप्राप्तमर्जुनं॥प्रीतोबाष्पातिपूर्णाक्षोभ्रातृस्नेहादभाषत ॥१२१॥ वासुदेवनपश्यामिदु
र्लक्षणमथार्जुने॥केनदुर्लक्षणेनायंबहुदुःखीप्रवासगः॥१२२॥पृष्टस्तंकेशवःप्राहभ्रातातेदीर्घपिंडिकः॥ तेना

यंदुःखबहुलइत्युक्त्वापुनरेवच॥१२३॥वदंतमेवंपांचालीकटाक्षेणन्यवारयत् ॥ समस्तलक्षणाभिज्ञाःकृष्णःस
त्यावृकोदरः॥१२४॥कृष्णाचपंचमोनास्तिविद्याशुद्धेयमंजसा ॥ प्रसंगात्प्राप्तुमिच्छेत्तांविद्याशीलोयुधिष्ठिरः
॥१२५॥इतिलोभात्तुपांचालीवासुदेवंन्यवारयत्॥१२६॥तद्गौरवाद्वासुदेवोनोत्तरंप्रत्यभाषत ॥ विस्मारयामा
सचतंप्रब्रुवाणःकथांतरं॥१२७॥उदरस्यकिंचिदाधिक्यंवृषणाधिक्यमेवच ॥सव्यबाहोस्तथाधिक्यंदुर्लक्षणम
थार्जुने॥१२८॥तन्नोक्तंवासुदेवेनदृश्यमानमपिस्फुटं॥ज्ञानानंदह्रासकराह्येतेदोषाःसनातनाः ॥१२९॥ सम
स्तजीवराशौतुदुर्लक्षणविवर्जितौ॥पूर्णचित्सुखशक्त्यादेर्योग्यौकृष्णाचमारुतिः॥१३०॥ अनादिदुःखहीन
त्वेसुखाधिक्येचलक्षणं॥रुक्मिणीसत्यभामादिरूपायाःश्रियएवतु॥१३१॥ मुख्यंततोतिमुख्यंतुस्वातंत्र्यादे
रशेषतः।गुणराशेःपरंलिंगंनित्यंव्यासादिरूपिणः॥विष्णोरेवनचान्यस्यसह्येकःपूर्णसद्गुणः।१३२॥साश्वेर्जुने
यज्ञवाटंप्रविष्टेस्यसहोदराः।पूजिताःपूजयामासुर्मुदिताःसहकेशवाः।१३३।ततःसयज्ञोयदुवीररक्षितोव्यासो
पदिष्टोमुनिभिःप्रवर्तितः।अशोभतालंसकलैर्नृपैश्चसमागतैर्विप्रवरैश्चजुष्टः ।१३४। सकृष्णयुग्मेनचभार्गवेण
त्रिधाविभक्तेनपरेणपुंसा॥अधिष्ठितोशोभतविश्वमेतद्विश्वादिरूपेणयथैवतेन॥१३५॥यथाविरिंचस्यपुरास

यज्ञोयथैवशक्रस्यशतक्रतुत्वे॥तथैवसोभूद्विधिशर्वशक्रपूर्वैःसुरैराविरलंकृतोधिकं॥१३६॥ नदेवगंधर्वमुनिः
स्वधर्ममर्त्यादिकेष्वाससयोत्रनास॥स्वलंकृतैर्नाकिजनैःसकांतैररूरुचन्नाकवदेतदोकः॥१३७॥ तत्रैवतत्त्वा
निससंशयानिनिःसंशयान्यासुरलंविवादे ॥ परस्परोत्थेहरिणात्रिरूपिणासंस्थापितान्यग्र्यवचोभिरुच्चैः
॥१३८॥ प्रगीतगंधर्ववरःप्रनृत्तसदप्सराःसंततवादिविप्रः॥ विवेचयद्देवनृपौघएकोरराजराजाखिलसत्कतू
नां॥१३९॥समस्तदेव्यःसहवासुदेव्यःस्वलंकृताःफुल्लमुखारविंदाः॥विचेरुरत्रैवसहाप्सरोभिर्निषेदुरप्यच्युत
सत्कथारमाः॥१४०॥न वैमुमुक्षुर्नबुभूषुरत्रनवैविवित्सुश्चकुतोबुभुक्षुः॥नासत्यकामाअभवन्कुतश्चित्प्रदात
रिप्राज्ञवरेऽनिलात्मजे ॥१४१॥ दिनेदिनेतत्रमहान्नपर्वताःसभक्षसारारसवंतऊर्जिताः ॥ नद्यःपयःसर्पिरज
स्रपूर्णाःसमाक्षिकाद्याअपिपायसह्रदाः ॥१४२॥ ह्रदामहांतस्त्रिदशादियोग्याःसुयोगयुक्ताहरिचंदनादेः ॥
तथांजनालक्तकमुख्यमंडनद्रव्याग्र्यवाप्योमणिकांचनोद्भवाः ॥ १४३ ॥ यथेष्टपानाशनभोगशिष्टाःसह
स्रशोमारुतिनापिकारिताः ॥ गंधारसाद्याश्चसमस्तभोगादिवीवतत्रासुरतीवहृद्याः ॥ १४४ ॥ नैतादृशः
कश्चनभूतपूर्वोमखोविनारामविरिंचवज्रिणां॥मखानितिप्रोचुरशेषलोकादृष्ट्वामखंतंपुरुषोत्तमेरितं॥१४५॥

सएवमद्धाहरिर्दैवतःक्रतुःपंचाश्वमेधात्मकउच्चकल्पः ।। दिनेदिनेस्वृद्धगुणोबभूवमुदावहोवत्सरपंचकत्रयं
।। १४६ ।। यज्ञावसानेनिखिलाश्चपांडवाःकृष्णाचपृथ्वीमखिलांसवित्तां ।। मांगल्यमात्रंदयिताशरीरेनि
धायसर्वाभरणानिचैव ।। १४७ ।। समर्पयामासुरजेवरेण्येव्यासेविभागाययथोक्तमृत्विजां ।। प्रियोविभा
गोयदमुष्यविष्णोरतोविभागार्थमिवार्पयंस्ते ।। १४८ ।। हृदासमस्तंहरयेर्पितंतैःसहिद्विजस्थोपिसमस्तक
र्ता ।। देहेंद्रियप्राणमनांसिचेतनैःसहैवतस्माअतिसृज्यनेमुः ।। १४९ ।। त्वदीयमेतन्निखिलंवयंचनत्वस्मदी
यंक्वचकिंचनेश ।। स्वतंत्रएकोसिनकश्चिदन्यःसर्वत्रपूर्णोसिसदेतिहृष्टाः ।। १५० ।। ततोविभक्तेमुनयोवदं
स्तेप्रत्यर्पयामोवयमेषुराज्यं ।। पूर्णाहिरण्येनवयंधरायाःप्रपालनेयोग्यतमाइमेहि ।।१५१।। पार्थाःसभार्या
द्विजवाक्यमेतन्निशम्यकृष्णायपुनःप्रणम्य।।ऊचुस्तपोनोस्तुवनेर्पयित्वाराज्यंमखांतेत्वयिधर्मलब्धं ।।१५२।।
इतीरितःप्राहसबादरायणोमुनीश्वरैरप्यभियाचितःप्रभुः ।। हिरण्यमेवस्वमिदंमुनीनांमदाज्ञयाभुङ्क्ष्वमशेष
राज्यं ।।१५३।। समर्पितंमेफलवच्चतत्स्यात्पुनर्ग्रहोनैवचदोषकारी।।पितामहोहंभवतांविशेषतोगुरुःपतिश्चैव
ततोमदर्हंथ ।।१५४।। इतीरितास्तेप्रतिपद्यराज्यंददुर्हिरण्यंनिखिलंचतस्मै।। विभज्यविप्रान्सनिजंचभागाम

दात्पृथायैनिखिलंप्रसन्नः ॥१५५॥ सभार्यकाणांवररत्नभूषणान्यशेषतःपुत्रभुवांप्रदाय॥ पृथक्पृथग्योग्यवरां
स्तथैभ्यःप्रादात्प्रभुस्तेमुदिताःप्रणेमुः ॥१५६॥ तद्यज्ञपंचकमजस्त्रिगुणांसएभ्यःसद्दक्षिणांक्रतुपतिर्निखिला
मवाप्य॥चक्रेश्वमेधत्रयमेकमेकंतेषांहरिर्बहुसुवर्णकनामधेयं॥१५७॥सकृष्णेष्वथपार्थेषुसुस्नातावभृथेष्वलं॥
पंचेंद्रवद्विराजत्सुस्तूयमानेष्वपीश्वरैः॥१५८॥स्तूयमानेचतद्यज्ञेक्रोधोनकुलतांगतः ॥ कृत्वोग्रगर्जनंयज्ञंतां
श्चयज्ञकृतोखिलान्॥१५९॥गर्हयन्नूचिवानित्थंभार्यापुत्रस्नुषान्वितः॥सक्तुप्रस्थमदाद्विप्रउंछवृत्तिःसुभक्तितः
॥१६०॥धर्मायातिथयेतस्यकलांनार्हतिषोडशीं॥यज्ञोयमितिहेतुंचविप्रैःपृष्टोभ्यभाषत॥१६१॥ अतिथेस्तस्य
पादोदक्क्लिन्नपार्श्वोहिरण्मयः॥ एकोममाभूदपरःसर्वतीर्थोदकेष्वपि॥१६२॥ मज्जतोऽवभृथेष्वद्धायज्ञानामत्र
चादरात्॥ नाभूदित्यथतत्तत्त्ववेदिभिर्मुनिपुंगवैः ॥ १६३ ॥ कृष्णेनचतमोंधंतंप्रापयद्भिःस्मितेकृते ॥ अद
र्शनंजगामाशुतमःप्रापचकालतः॥१६४॥तदर्थमेवहैरण्यःपार्श्वस्तस्याभवत्पुरा॥कृष्णस्यपांडवानांचमखादे
श्चगुणान्बहून्॥ वदंतोभर्त्सयांचक्रुस्तन्मतज्ञामधुद्विषः॥१६५॥श्राद्धार्थंहिपयःपूर्वंजमदग्नेरदूषयत् ॥१६६॥ ॥११६०॥
नाकुलेनैवरूपेणक्रोधस्तंपितरोशपन्॥भवत्वंनकुलस्तावद्यावद्धर्मादिकान्सुरान्॥१६७॥क्षेप्स्यसीतितमोघो

रंभूयःपापेनयात्वयं॥इत्यभिप्रेत्यतैःशप्तस्तथाकृत्वातमोभ्यगात् ॥१६८॥ यद्यप्यल्पधनत्यक्तंवित्तंबहुफलंभवे
त्॥तथाप्यनंतफलदाःकर्तुरेवमहागुणाः॥१६९॥सतांप्रीतिश्चतत्रापिसद्धरोहरिरेवहि ॥ पार्थेभ्योभ्यधिकःक
र्तासमोवाकोगुणैर्भवत्॥१७०॥सतांचप्रवरोविष्णुःसद्भिर्मुनिवरैर्युतः ॥प्रत्यक्षतःकारयतिपार्थैःप्रियतमैश्चतैः
॥१७१॥यंमखप्रवरंतस्यसमंकिंशुभसाधनं ॥ पठंतिपैंगिनश्चैतान्मंत्रानन्वर्थकानिह॥१७२॥अवैष्णवकृतंक
र्मसर्वमंतवदुच्यते॥अनंतंवैष्णवकृतंतत्रवर्णक्रमात्परं॥१७३॥वैष्णवैरपिमर्त्यैर्यत्कृतंशतगुणंततः ॥ गांधर्वं
कर्मतस्माच्चपितृभिर्मुनिभिस्ततः ॥१७४॥ देवशक्रशिवब्रह्मकृतंतस्मात्क्रमेणच ॥ शतोत्तरमितिज्ञेयंनान्य
द्ब्रह्मकृतोपमं ॥ १७५ ॥ वैष्णवत्वंक्रमाद्वृद्धंब्रह्मांतंजीवराशिषु ॥ फलाधिक्यंकर्मणांहिविष्णोःप्रीत्यैवनान्य
था ॥१७६॥ इतितेननपार्थानांकर्मणान्यत्समंक्वचित् ॥ गुणैर्ज्ञानादिभिःक्वापितस्मात्क्रोधःसतामसः ॥ वि
निंद्यतान्सुसत्वस्थांस्तमोंधमुपजग्मिवान् ॥१७७॥ अथपृष्टोवासुदेवःसुरविप्रादिसंसदि ॥ युधिष्ठिरेणसंहृष्टो
जगादाशेषतःप्रभुः॥१७८॥तेचश्रुत्वाखिलान्धर्मान्भक्त्यापरमयायुताः ॥पूजयंतोजगन्नाथमापुश्चपरमांमु
दं॥१७९॥इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेत्रिंशोऽध्यायः ३०॥

ॐयन्नेश्वरेणाभियुतेषुभक्त्यामहींप्रशासत्सुपृथासुतेषु ॥ यियक्षुरागान्निशिविप्रवर्योयुधिष्ठिरंवित्तमभीप्समा
नः ॥ १ ॥ प्रातर्ददानीतिनृपस्यवाक्यंनिशम्यविप्रस्त्वरितोमखार्थे ॥ भीमंययाचेसनृपोक्तमाशुनिशम्य
चादान्निजहस्तभूषणं ॥२॥ अनर्घ्यमग्निप्रतिमंविचित्ररत्नान्वितंविप्रवरस्तदाप्य ॥ ययौकृतार्थोथचनंदि
घोषमकारयद्वायुसूनुस्तदैव ॥ ३ ॥ अकालजंतंतुनिशम्यराजापप्रच्छदूतैस्तमुवाचभीमः ॥ यन्मर्त्यदेहोपि
विनिश्चितायुरभून्नृपस्तेनममासहर्षः ॥ ४ ॥ इतीरितोसौनृपतिस्त्वरेतधर्मार्थमित्यस्यमतंप्रपूजयन् ॥ ज
गादसाध्वित्यथभूयएवधर्मेत्वरावानथसंबभूव ॥५॥ अथांबिकेयंविषयेषुसक्तंदुःसंगदुष्टंकृतभूरिदोषं ॥ स
मस्तराजाप्ययहेतुभूतंविचार्यतंमारुतिरन्वकंपत ॥६॥ अकुर्वतस्तीक्ष्णतपःकुतश्चिन्नैवस्वलोकाप्तिरमुष्यभू
यात् ॥ रागाधिकोयंनतपश्चकुर्यादित्यस्यवैराग्यकराणिचक्रे ॥७॥ आज्ञापरैरस्यनिहंतिसोदरैर्वधूजनैरप्य
भिपूजितेस्मिन् ॥ सनिष्टनत्येवमपीतरैःस्वैःसंपूजितोनासतदाविरागः ॥ ८ ॥ सर्वेपिपार्थास्तमृतेसभार्या
वैचित्रवीर्यंपरमादरेण ॥ पर्यैवचक्रुःसततंसभार्यंकृष्णाचनस्यात्तनयार्तिमानिति ॥ ९ ॥ सप्रीयमाणोनि
तरांचतेषुनैवाधिकंप्रीयतेभीमसेने ॥ स्मरन्सुतांस्तेनहतान्समस्तानपिप्रभावंपरमस्यजानन् ॥१०॥ तस्या

पनेतुंविषयेषुसक्तिंद्वेषंतथैवात्मनिभीमसेनः॥जगादमाद्रीसुतयोःसमक्षमास्फोट्यसंशृण्वतएवतस्य ॥११॥
ताविमौमेभुजौवृत्तौपीनौचंदनरूषितौ ॥ ययोरंतरमासाद्यजरठस्यसुताहताः ॥१२॥ यमौतदन्वमोदेतांत
त्स्नेहाद्गौरवादपि ॥ नैवतत्कृष्णयाज्ञातंपृथयाचसपुत्रया ॥ १३ ॥ तच्छ्रुत्वोत्पन्ननिर्वेदक्षत्ताज्येष्ठस्यवर्धय
न् ॥ उवाचजीविताशातेननुराजन्गरीयसी ॥१४॥ अहोगरीयसीजंतोर्जीविताशाययाभवान् ॥ भीमा
पवर्जितंपिंडमादत्सेगृहपालवत् ॥१५॥नचापराधोभीमस्यब्रुवतस्त्वामिदंवचः॥अग्निर्निसृष्टोदत्तश्चगरोदारा
श्चदूषिताः॥१६॥हृतंक्षेत्रंधनंयस्यकिंभीमेनकृतंत्वयि ॥ अलमासज्जतस्तेद्यनिर्वेदकरमीरितं ॥१७॥ उपका
रायभीमेनतवद्वेषंत्यजात्रयत् ॥ विमुच्यद्वेषकामौत्वंवनेतीर्थनिषेवकः ॥ १८॥ तपसाराधयहरिंततःपूतो
भविष्यसि ॥ इत्युक्तोद्वेषमुत्सृज्यभीमेनिर्वेदमागतः ॥१९॥ अनुज्ञांतपसेप्रातुमुपवासपरोभवत् ॥ अनश्नं
तंचतुर्थेह्निधृतराष्ट्रंयुधिष्ठिरः ॥२०॥ ज्ञात्वासंप्रार्थयामासभोजनार्थंपुनःपुनः ॥ अनुज्ञांवनवासायत्वत्तःप्रा
प्यैवसर्वथा ॥२१॥ भोक्ष्येन्यथानेतिवदन्धृतराष्ट्रःश्रमान्वितः ॥ उपवासकृशोभार्यांशिश्रियेमूर्च्छितःक्षणा
त् ॥ २२ ॥ शंतमेनकरेणाथधर्मजस्तंमृदुस्पृशन् ॥ शनैःसंज्ञामगमयदब्रवीच्चसुदुःखितः ॥ २३ ॥ पुरस्कृत्य

युयुत्सुंत्वंकुरुराज्यमकंटकं॥वयमेवत्वदर्थायकुर्मःसर्वेंतपोवने ॥२४॥ नेत्याहधृतराष्ट्रस्तंकुलधर्मोहिनोवने॥
अंतेदेहपरित्यागस्तन्ममाज्ञातुमर्हसि ॥ २५ ॥ तयोर्विवदतोरेवंकृष्णद्वैपायनःप्रभुः ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्तेश
आविर्भूतोब्रवीन्नृपं ॥ २६ ॥ तपसाशेषदोषाणांक्षयकाममिमंनृपं ॥ अनुजानीहिनैवास्यधर्मविघ्नकरोभव
॥२७॥ कालेनिर्वेदमापन्नस्तपसादग्धकिल्बिषः ॥ शुभांगतिमयंयायादन्यथानकथंचन ॥२८॥ इत्युक्तोधर्म
राजस्तमनुजज्ञेसचाशितः ॥ शिक्षयामाससद्धर्मान्नीतिंचविदुषेप्यलं ॥२९॥ केवलस्नेहतोराज्ञेशुश्रावविन
यात्सच ॥ अनुज्ञायगृहंप्राप्तेधर्मज्ञेविदुरंपुनः ॥३०॥ श्राद्धायवित्तमाकांक्षन्प्रेषयामासतद्वचः ॥ श्रुत्वायु
धिष्ठिरोभीममाहदातव्यमद्यनः ॥३१॥ पुत्रपौत्राप्तबंधूनांश्राद्धेच्छोर्वित्तमंजसा॥तमाहभीमःपापानांविमु
खानांमधुद्विषः ॥ पारलौकिकसाहाय्यंनकार्यमितरार्थतः ॥ ३२ ॥ दत्तेनापिहिवित्तेनपुत्रश्राद्धंकरिष्य
ति ॥ तज्ज्ञात्वाददतांदोषोभवेदितिविचिंतयन् ॥ ३३ ॥ कष्टात्कष्टतरंयांतुसर्वेदुर्योधनादयः ॥ भीष्मादी
नांवयंश्राद्धकर्तारस्तेनकिंततः ॥ ३४ ॥ कानीनत्वात्तुकर्णस्यसहास्माभिःपृथैवहि ॥ श्राद्धकर्मण्यधिकृता
किंतस्मैदीयतेधनं ॥३५॥ इत्युक्तवंतंनृपतिरर्जुनश्चोचतुःपुनः ॥ यियासोर्याचमानस्यनिजबाहुबलार्जितं

॥ ३६ ॥ देहिवित्तंपरमतःकिंत्वामेषोभियाचते ॥ इत्युक्तमपिनेत्येवब्रुवाणंशुद्धधार्मिकं ॥३७॥ अप्रीत्या
जोषमास्वेतिप्रोच्योवाचयुधिष्ठिरः ॥ कोशतोयद्बहिर्वित्तंदानभोगादिकारणं ॥ ३८ ॥ ममसंनिहितंसर्वं
तत्पित्रेत्वार्पितंमया ॥ एवमेवार्जुनोप्याहविदुरंपुनरूचतुः ॥ ३९ ॥ मुख्यधर्मरतेभीमेनपिताक्रोद्धुमर्हति
॥४०॥ इत्युक्तोवित्तमादायगत्वाक्षत्ताग्रजेब्रवीत् ॥ युधिष्ठिरार्जुनौभक्तिंनितरांत्वयिचक्रतुः ॥ ४१ ॥ ना
तिहृष्टस्त्वदाज्ञायाभीमस्तन्माकुधोत्रच ॥ शुद्धेक्षत्रियधर्मेहिनिरतोयद्वृकोदरः ॥ ४२ ॥ नृपार्जुनौधर्मरता
वपिलोककृपापरौ ॥ अजातकोपस्तच्छ्रुत्वाधृतराष्ट्रःप्रशांतधीः ॥४३॥ कृत्वाश्राद्धानिसर्वेषांमहादानान्य
नारतं ॥ दशरात्रंददौशुद्धमनसानिर्ऋणत्वधीः ॥ ४४ ॥ सर्वंसमर्प्यगोविंदेपार्थेभ्योन्येभ्यएवच ॥ स्वज
नेभ्यःसमादायसवन्नेत्रेभ्यउच्चधीः ॥ ४५ ॥ अनुज्ञांनिर्गतःप्राहपौरजानपदान्नृपः ॥ धर्मतोरक्षितायूय
मस्मत्पूर्वैर्महात्मभिः ॥४६॥ नचाहंपरमस्नेहाद्युष्माभिःसुकृपालुभिः ॥ अरक्षितेतिकथितःप्रमादादपिस
ज्जनाः ॥ ४७ ॥ इष्टंचयज्ञैःपूर्तैश्चचरितंयुष्मदाश्रयात् ॥ पुत्रस्तुममपापात्मासर्वक्षत्रविनाशकः ॥ ४८ ॥
सर्वातिशंकीमूढश्चवृद्धानांशासनातिगः ॥ सौभ्रात्रंयेनसंत्यज्यपांडवेषुमहात्मसु ॥ कृतंविरूपंसुमहत्कुर्या

द्यन्नापरःक्वचित् ॥ ४९ ॥ अप्रियाणिचकृष्णस्यसुबहून्याचरत्कुधीः ॥ प्रायस्तेनापिमंदेनयुष्मास्वप्यशिवं
कृतं ॥ ५० ॥ भ्रातरोस्यचसर्वेपितच्छीलमनुवर्तिनः ॥ हताश्चस्वेनपापेनससुतामात्यबांधवाः ॥ ५१ ॥
सोहंवयोगतश्चैवपुत्रादिभिरभिष्टुतः ॥ तत्संबंधात्कृतंपापंस्वकृतंचाप्यपेशलं ॥५२॥ पांडवेषुसकृष्णेषुतप
सामार्ष्टुमुद्यतः ॥ तत्रमामनुजानीध्वंकृपयामित्रवत्सलाः ॥ ५३ ॥ मत्प्रियार्थमपिस्नेहःपांडवेषुमहात्मसु ॥
क्रियमाणोपिकर्तव्योभूयएवसदाऽचलः ॥ ५४ ॥ तेहिमेपुत्रकाःसंतइहामुत्रचसौख्यदाः ॥ इत्युक्तेस्वगुणा
नुच्चैःकीर्तयद्भिःसुदुःखितैः ॥ ५५ ॥ पर्यश्रुनयनैःकृच्छ्रात्पौरजानपदैश्चिरात् ॥ अनुज्ञातोययौपार्थैरनुया
तःसुदूरतः ॥ ५६ ॥ संजयोविदुरश्चैनंसभार्यमनुजग्मतुः ॥ अनुवव्राजतंकुंतीवनायकृतनिश्चया ॥५७॥
वार्यमाणापितनयैःसभार्यैर्भृशदुःखितैः ॥ संस्थाप्यतान्सुकृच्छ्रेणययौसान्वेवतंनृपं ॥ ५८ ॥ संदर्शितप
थोराजाकुंतीविदुरसंजयैः ॥ गांधारीसहितःप्रापकुरुक्षेत्रंजगद्गुरोः ॥५९॥ क्रमेणैवाश्रमंव्यासदेवस्यसुर
पूजितं ॥६०॥ त्रिवत्सरेणास्यनिजस्यलोकप्राप्तिंसभार्यस्यजगादतत्र ॥ ब्रह्मांकजस्तेनभृशंप्रतीतोव्यासो
पदिष्टंव्यचरत्तपोग्र्यं ॥ ६१ ॥ सक्षत्तृगांधारिपृथेससंजयेतपोभिराराधयतिप्रभुंहरिं ॥ वैचित्रवीर्येत्रसदार

बंधुभृत्याश्चपार्थाद्दृशयेसमाययुः॥६२॥क्षत्तैकतामत्रयुधिष्ठिरेणप्राप्तोथभार्यासहितंससंजयं ॥ उपास्यमानेषु
विचित्रवीर्यपुत्रंपृथांचैवपृथासुतेषु ॥६३॥ प्रादुर्बभूवामितशक्तितेजोज्ञानाद्भुतैश्वर्यसुखादिरूपः ॥ व्यासो
हरिस्तत्रसमीक्ष्यसर्वैसंपूजयामासुरुदग्रभक्त्या ॥ ६४ ॥ तैःपूजितस्तत्रनिषण्णआहयद्यद्दिष्टंप्रवदंतुतत्त
त् ॥ दास्यामितस्याद्यतदित्यमुष्मिन्भक्त्युच्छ्रयःपांडुसुतैःसदारैः ॥ ६५ ॥ वृतोत्रकुंतीरविसूनुजन्ममृत्यू
त्थदोषापगमंययाचे ॥ ६६ ॥ तेषांप्रदत्तेष्वभिवांछितेषुवैचित्रवीर्यःसहभार्ययैव ॥ संमंत्र्यनिःशेषरणेहता
नांसंदर्शनंप्रार्थितवांस्तमीशं ॥६७॥ ततस्तुतेसत्यवतीसुतस्यसर्वेश्वरस्याज्ञयासर्वएव ॥ समागताःस्वर्गलो
कात्क्षणेनदत्ताचदिव्यादृगमुष्यराज्ञः ॥ ऊषुश्चरात्रिंपरमाज्ञयैवसर्वैस्वभार्यासहितायथापुरा ॥६८॥ तृप्तःस
दारोनृपतिश्चतत्रसर्वैपिदृष्ट्वापरमाद्भुतंतत्॥अथाज्ञयैवास्यपरस्यसर्वाःस्त्रियोनिजेशैःसहिताययुःस्वः॥६९॥
विनोत्तरांतांतुकथांनिशम्यपारीक्षितोयाचततातदृष्टिं ॥ तंचानयामासतदैवकृष्णोह्यचिंत्यशक्तिःसविकुंठ
लोकात्॥७०॥दृष्ट्वासपारीक्षितआपतुष्टिंस्वतातमीशेनसमाहृतंपुनः ॥ संपूज्यतंकृष्णमपीशवंद्यंक्षमापया
मासपरीक्षितात्मजः ॥ चक्रेचविस्रंभमतीवभारतेपुनश्चतत्रस्वजनैःसमेतः ॥ ७१ ॥ पार्थाःपुनःप्राप्यपुरंस्व

कीर्यंधर्मेणपृथ्वींपरिपालयंतः ॥ भोगानरागाअजुषंतयोग्यान्युक्ताजगद्धातरिवासुदेवे ॥७२॥ वर्षत्रयांते
त्समाहिताग्नित्यक्ताग्निभिस्तैर्वनमालिहद्भिः ॥ तेशुश्रुवुर्धृतराष्ट्रंसभार्यंसहैवकुंत्यापरिदग्धदेहं ॥ ७३ ॥
वीटासुखंध्यानपरंनिशम्यस्वर्यांतमात्मीयपितृव्यमाशु ॥ समेत्यभर्त्राप्रतिपूज्यमानांकुंतींचतस्माविदधुःक्रि
याश्च ॥७४॥ तेविष्णुभक्त्यापरिपूतकर्मभिर्ज्ञानेनचांतेतमनुस्मरंतः ॥ पार्थैःसुपुत्रैःसुकृतोर्ध्वकर्मभिर्वृद्धिंशु
भस्यापुनरप्ययांशुभाः ॥७५॥ गावद्गणिर्व्याससकाशमेत्यशुश्रूषयातस्यपुनर्निजांगतिं ॥ प्रपेदिवान्पांडुसु
ताश्चकृष्णंप्रतीक्षमाणाःपृथिवीमशासन् ॥७६॥ अष्टादशाब्दाःपृथिवींसमस्तांप्रशासतामेवमगुर्महात्मनां ॥
अरिक्तधर्मार्थसुखोत्तमानामनुज्झितानंतपदस्मृतीनां ॥७७॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविर
चितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णयेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥
ॐततःकुरुक्षेत्रमवाप्यकृष्णोदीक्षांप्रपेदेद्विषडब्दसत्रे ॥ सएवचव्यासभृगूद्वहात्माचक्रेत्रसादस्यमजोप्रमेयः
॥१॥ तत्रर्त्विजोदक्षभृगुप्रधानाःपार्थायदूनांप्रवरैःसमेताः ॥ ब्रह्मेशशक्रप्रमुखाःसुराश्चचक्रुःसुसाचिव्यमनं ॥११६४॥
तदासाः ॥२॥ सर्वेचजीवावसुधातलस्थायेन्येंतरिक्षद्युमुखोत्तरेषु ॥ वसंतिनारायणपादसंश्रयास्तेचात्रसर्वे

सुमुदुःसनागाः ॥ ३ ॥ सुनिर्णयस्तत्त्वविनिर्णयार्थिनांतत्त्वस्यचाभूदिहवादशीलिनां ॥ मिथोविवादात्सु
रभूसुराणांवाक्याद्धरेर्व्यासभृगूद्रहात्मनः॥४॥धर्मार्थकामानखिलानवापुस्तदर्थिनोमुक्तिमपीहकृष्णात् ॥
यथेष्टपानाशनवाससोजनाविचेरुरत्रामरमानवादयः ॥ ५ ॥ क्षेत्रंतदासीद्धरिलोकसंमितंयदीयुरत्राखिल
सज्जनायुतिं ॥ नानाप्तकामाश्रयतोबभूवुर्निर्यन्तदृश्यश्रयतोत्रकेशवः ॥६॥ द्वादशाब्दंमहासत्रमेवमेताह
शंहरिः ॥ समाप्यावभृथस्नातःपूजयित्वाखिलाञ्जनान् ॥ ७ ॥ अनुजज्ञेक्रमेणैववत्सरेणसमागतान् ॥ स्व
कुलंसंजिहीर्षुःसविप्रशापमजीजनत् ॥८॥ उपदिश्यपरंज्ञानमुद्धवायामुनाऽऽश्रमं ॥ बदर्याख्यंप्रापयित्वा
सप्तमाब्दंशतोत्तरं ॥९॥ प्रतीक्षन्पालयामासपार्थैःसहभुवंप्रभुः ॥ समारब्धंकलियुगंयदादुर्योधनोपितत् ॥
षट्त्रिंशाब्दंपुनःकृष्णःकृतमेवान्ववर्तयत् ॥१०॥ कृतादपिविशेषोयंयत्पुण्यस्याधिकंफलं ॥ अल्पमेवचपा
पस्यकालात्कृष्णाज्ञयातथा ॥११॥ एवंसुधार्मिकेलोकेहरिभक्तिपरायणे ॥ नष्टेषुकलिलिंगेषुयुगवृत्तिमभी
प्सवः ॥१२॥ ब्रह्मरुद्रादयोदेवाःस्तुत्वाकेशवमव्ययं ॥ व्यज्ञापयन्स्वलोकाप्तिमोमित्याहसचाच्युतः ॥ १३ ॥
प्राचुर्येसज्जनस्यस्यान्नकलेर्वृद्धिरंजसा ॥ इतिस्वकुलसंहृत्यैप्रभासमनयत्प्रभुः ॥ १४ ॥ पुण्यक्षेत्रेपिनस्मृतिः

स्वगृहेप्यतिधर्मदा ॥ गत्वैवाल्पमपिक्षेत्रंस्यान्महत्फलमित्यजः ॥ १५ ॥ प्रकाशयितुमेवैतान्प्रभासायकुश
स्थलात् ॥ नीत्वादानानिसद्धर्मांस्तैरकारयदच्युतः ॥१६॥ तेततःशापदोषेणकृष्णेनैवविमोहिताः ॥ मैरे
यमत्ताअन्योन्यंनिपात्यस्वांतनुंगताः ॥१७॥ तद्दृष्ट्वाबलदेवोपियोगेनस्वांतनुंजहौ ॥ १८ ॥ ततःपरेशोग
णितानुभावःस्वसारथिंपांडवानांसकाशं॥स्वलोकयानप्रतिबोधनायस्वस्यानुचैषांत्वरयाभ्यपातयत्॥१९॥
अथासतःपिप्पलमूलईशितुरूरुस्थितंपादतलंसुताम्रं ॥ दृष्ट्वाजरानामससर्जशल्यंभक्तोप्यलंरोहितशंकमा
नः ॥२०॥ अच्छेद्याभेद्यदेहस्यशल्येपादमुपस्थिते ॥ समीपमागतोव्याधोदृष्ट्वाभीतोपतद्भुवि ॥ २१ ॥ वि
प्रवाक्यंमानयानःकारयित्वामुनाहरिः ॥ पापंमांजहिदेवेतियाचंतमनयद्दिवं ॥ २२ ॥ पादप्रहारदोषेणतं
भृगुंव्याधतांगतं ॥ पश्चात्तापेनभक्त्याचसुप्रीतस्तच्छरीरिणं ॥ स्वाज्ञाप्राप्तविमानेनदिवंनिन्येजनार्दनः
॥ २३ ॥ नीचायोनिर्नीचनीचकर्मास्यंनीचकर्मतः ॥ अदुष्टत्वात्तुमनसोभक्तिलोपोनचाप्यभूत् ॥ २४ ॥
भृगोरत्राबुद्धिपूर्वंनातिदोषकृदप्यभूत् ॥२५॥ ततोविरिंचेशपुरंदराद्याःपुरःस्तुवंतोभिययुःप्रणम्य ॥ कृष्णं
सचाश्वेवययौस्वलोकंस्वतेजसासर्वमिदंप्रकाशयन् ॥ २६ ॥ गोपालमंत्रंभजतांफलप्रदस्त्वेकेनरूपेणसभु

व्यदृश्यः ॥ तस्यौद्वितीयेनचसूर्यमंडलेतृतीयमासीच्छिवपूजितंवपुः ॥ २७ ॥ संपूजितंब्रह्मलोकेचतुर्थकं
जोद्भवेनाथपरंस्वधाम ॥ समाप्नुवानंवपुरस्यपंचमंभक्त्यान्वयुर्देववराःस्वशक्त्या ॥ २८ ॥ तत्तेजसातेप्रवि
मुष्टदृष्टयःपुरुष्टुताद्याअमितोरुदीधितेः॥ यावत्स्वगम्यंत्वनुगम्यतस्थुर्निमीलिताक्षाविहतोर्ध्वचाराः ॥२९॥
वींद्रेशशेषानुगतःस्वयंभूर्धामप्रविष्टंतमजंप्रणम्य ॥ वींद्रादिकैरप्ययुतःस्वपित्राश्लिष्टोरहश्चाकथयत्तथास्तौत्
॥३०॥ सपूर्वरूपेणसमाप्यचैक्यंविभज्यचेच्छानुसृतोथरेमे ॥ हरिःश्रियाब्रह्ममुखैश्चमुक्तैःसंपूज्यमानोमि
तसद्गुणात्मा ॥ ३१ ॥ ब्रह्मापिशर्वादियुतःस्वलोकंप्राप्तःपुनस्तत्रगतंचकृष्णं ॥ रेमेभिपश्यन्प्रतिपूजयंस्तंसु
राश्चसर्वेरविबिंबसंस्थं ॥३२॥ यतोनदर्शिताभ्रांतिःप्रादुर्भावेष्वपिकचित् ॥ देहत्यागानुसारेणहरिणातदिहा
च्युतः ॥३३॥ मोहयित्वाऽसुरानंधंतमःप्रापयितुंप्रभुः ॥ चिदानंदैकदेहोपित्यक्तंदेहमिवापरं ॥ सृष्ट्वास्वदे
होपमितंशयानंभुव्यगाद्दिवं ॥ ३४ ॥ दारुकोत्त्यासमायातःपार्थस्तमदहत्तदा ॥ ३५ ॥ रौहिणेयादिका
नांचशरीराणिप्रधानतः ॥ दारुकोविष्णुलोकंतुपुनरापयथागतं ॥३६॥ तथैवजनमोहायप्रापवह्नावदृश्य
तां ॥ रुक्मिण्यगाद्धरेःपार्श्वंसत्याकृत्वातपस्तथा ॥३७॥ चिदानंदैकदेहेपिद्विरूपेइवतेयतः ॥ एकैवातः

कृष्णवत्तेदुष्टान्मोहयतस्तथा ॥३८॥ अन्यामहामहिष्यस्तुत्यक्त्वादेहंहुताशने ॥ काश्चित्काश्चिच्चतपसात्य
क्तदेहाहरिंययुः ॥३९॥ रौहिणेयादिकानांचभार्यावह्निमुखेतनुं ॥ त्यक्त्वास्वभर्तृनेवापुःसर्वाएवपतिव्रताः
॥४०॥ वसुदेवःपार्थमुखाच्छ्रुत्वैतद्योगमास्थितः ॥ त्यक्त्वादेहंकश्यपत्वंप्रापकृष्णानुरागतः ॥४१॥ तस्यार्जु
नोश्वमेधाग्नावंत्यकर्माकरोत्तदा ॥ त्यक्तदेहास्तस्यभार्यावह्नौप्रापुस्तमेवच ॥ ४२ ॥ स्त्रियोबालांस्तथादाय
धनंचैवधनंजयः ॥ विनिर्ययौद्वारवत्यास्तांचजग्रासससागरः ॥ ४३ ॥ स्त्रीबालसहितेपार्थएकस्मिन्पथिग
च्छति ॥ शापात्सुपापाआभीराःस्त्रीजनाञ्जहुरुद्धताः ॥ ४४ ॥ यास्ताःषोडशसाहस्रवनिताःशतसंयु
ताः ॥ कृष्णशापान्म्लेछवशंययुर्दर्पनिमित्ततः ॥ ४५ ॥ ह्रियमाणेधनेचैववनितासुचवासविः ॥ युयुत्सु
र्गांडिवंसज्जंकृच्छ्रेणैवचकारह ॥४६॥ क्षीणास्तस्यशरादैवान्नास्त्राणिस्मृतिमाययुः ॥ सतद्दैवकृतंज्ञात्वासं
स्मरन्पुरुषोत्तमं ॥ निघ्नन्शत्रून्गांडिवेनशेषंरक्षन्कुरूनगात् ॥ ४७ ॥ तदाकुरुक्षेत्रगतंजह्रुरुंसुपूर्णविज्ञा
नबलाब्धिसत्सुखं ॥ तमेववासिष्ठकुलोद्भवंहरिंनिरीक्ष्यदुःखेनपपातपादयोः ॥ ४८ ॥ सतेनपुंसांप्रवरे
णहेतुभिःसंबोधितोऽज्ञानतमोंशुमालिना ॥ संस्थाप्यचेतःपुनरेवतस्मिञ्जहौशुचःप्रायशएवधैर्यात् ॥ ४९ ॥

स्त्रियोम्लेछहृताःकृष्णप्रेषितादाल्भ्यतःपुनः ॥ गोविंदैकादशींश्रुत्वाकृत्वासारस्वतेजले ॥ ५० ॥ निमज्ज्यवा
योर्वचनात्त्यक्तदेहादिवंययुः ॥ अर्जुनस्तुकुरुक्षेत्रेहार्दिक्ययुयुधानयोः ॥ सुतौसारस्वतेचैवदेशेराज्येभ्यषेच
यत् ॥ ५१ ॥ अनिरुद्धसुतंवज्रंप्रियंकृष्णस्यसद्गुणं ॥ सशूरसेनेंद्रप्रस्थराजानमकरोद्वशी ॥ ५२ ॥ स्त्रीबा
लांश्चधनंचैवतस्मिन्संस्थाप्यफल्गुनः ॥ ययौभ्रातृनशेषंचवृत्तंतेषामवर्णयत् ॥ ५३ ॥ तेचैवियोगसमयंस्मरं
तोमुरवैरिणः॥अभ्यषिंचन्भागवतंमहाराज्येपरीक्षितं॥५४॥स्त्री हारिणांचम्लेछानांवधायैनमयोजयन् ॥ कृ
तंचतेनतत्कर्मवोढ्रापैतामहींधुरं ॥ ५५ ॥ समयंपरिरक्षद्भिर्नपार्थैरेवतत्कृतं ॥५६॥ वासुदेवपदास्पृष्टभूकंटक
समुद्धृतिः ॥ समयःपांडवानांहितस्यैवानुगतिःपरं ॥ ५७ ॥ अनुव्रजद्भिर्विश्वेशंनास्माभिर्भूस्तदुज्झिता ॥
भोक्ष्यारक्ष्यापिवातेषामित्येवसमयःपुरा ॥५८॥ तत्रकालीभीमभार्यावैष्णवंयोगमास्थिता ॥ कृष्णयैकत्व
मापन्नात्यक्त्वादेहंतुमानुषं ॥५९॥ सुभद्राद्यास्तुयाभार्याःपार्थानांतुतदाज्ञया ॥ युयुत्सुश्चात्रशिक्षार्थंपौत्रस्यै
वावसन्पुरे ॥ ६० ॥ संत्यज्यराजचिह्नानिवैष्णवंयोगमास्थिताः ॥ वीराध्वानंययुःसर्वेकृष्णयासहपांडवाः
॥६१॥ प्रागुदीचींदिशंपूर्वंययुस्तत्रार्जुनोधनुः॥ नात्यजल्लोभतस्तत्तुसमुद्रमुपपावकः ॥ दृष्ट्वाययाचेराजानंत

दुक्तःप्रास्यदंबुधौ ॥ ६२ ॥ प्रातिभाव्यंतुवरुणेनिस्तीर्याग्निरदृश्यतां ॥ ययौतेपियुःक्षिप्रंप्लवंतःसप्तवारिधीन्
॥ ६३ ॥ अहोभिःसप्तभिर्योगंसमारूढाःप्रदक्षिणं ॥ कृत्वाक्वचिदसज्जंतआसेदुर्गंधमादनं ॥ ६४ ॥ तत्रना
रायणक्षेत्रेतेषांतन्वोपतन्क्रमात् ॥ द्रौपदीसहदेवादिपंचानांतत्रमारुतिः ॥ ६५ ॥ सदेहनाकानिच्छत्वाद्दे
हप्रपतनंहितत् ॥ ६६ ॥ तेषामिहेतियाथार्थ्यंजानन्पप्रच्छधर्मजं ॥ केनकेनापतद्देहोदोषेणनइतिक्रमात्
॥ ६७ ॥ मृतिकालेहियोयस्यदोषंवक्त्यृणमोचनं ॥ तस्मात्स्यादुक्तदोषस्येत्याहतच्छ्रुतिरेवतत् ॥ ६८ ॥ ऋ
णमोक्षणायसर्वेषांभीमोदोषानवादयत् ॥ ६९ ॥ सोपीच्छापतितान्देहानजानञ्शुद्धकर्मणां ॥ अपश्यन्का
रणंप्राहदोषात्स्यादेवमित्यपि ॥ राजासंभावनामात्रान्नहिकार्यमकारणं ॥ ७० ॥ स्वच्छंदमृत्यवोयोगाद्देहा
नुत्सृज्यपांडवाः ॥ कृष्णाचापुःपरंस्थानंयन्नायांत्यपिदेवताः ॥ ७१ ॥ इतिश्रुतेर्नतेपापाद्देहांस्तत्यजुरूर्जि
ताः ॥ ७२ ॥ ऋणान्युन्मुच्यदोषोक्त्यास्वानांभीमःस्वकांतनुं ॥ तत्याजपरमंध्यायन्नापचस्थानमुत्तमं ॥
इतिस्कंदपुराणोक्तंव्यासवाक्यमृषीन्प्रति ॥ ७३ ॥ भीमादृतेहिचतृषुपक्षपातस्तुवासवौ ॥ योग्यएवेतिकृ
ष्णायानदोषःस्यात्कथंचन ॥ ७४ ॥ नीतिरूपेवीर्यबलेमहांत्येषांयतःक्रमात् ॥ प्राणत्वाद्भोगशक्तिश्चनहिदो

षायमारुते ॥७५॥ यथास्वरूपविज्ञानमात्मन्यपिनदोषकृत् ॥ इतिव्याससमृतेरेषामुक्तदोषोद्भवः कथं ॥७६॥
कदाचिदतिमानोपित्रयाणामेषुजायते ॥ तथापितत्फलंनैततत्तारतम्यंहिमुक्तिगं ॥ ७७ ॥ गुणदोषाधिका
ल्पत्वादत्रस्थमपिहिश्रुतं ॥ प्रारब्धकर्मनाशेहिपतेद्देहोप्यपापिनः ॥ ७८ ॥ युधिष्ठिरोपिहिस्वर्गंबुभुजेनैव
तत्तनुः ॥ अतिमानादयोदोषाःकुतएवहिमारुतेः ॥ ७९ ॥ अनादिकालतःसर्वदोषहीनागुणाधिकाः ॥ स
र्वजीवगणेभ्योयेतेहिवायुत्वमाप्नुयुः ॥ ऋजवोनामयेदेवादेवानामपिदेवताः ॥ ८० ॥ अभावंह्यतिमानादेर्भी
मस्याहचकेशवः ॥ ८१ ॥ यत्किंचात्मनिकल्याणंसंभावयसिपांडव ॥ सहस्रगुणमप्येतत्त्वयिसंभावयाम्यहं
॥ ८२ ॥ इतितस्माद्यथायुद्धेधर्महानिममन्यत ॥ एवमत्राप्यधर्मेणदेहपातंनृपोब्रवीत् ॥ ८३ ॥ पूज्येभ्यः
पूर्वमेवैषांदेहपातमभीप्सतां ॥ तत्कामाद्देहपातोभून्नपापान्मुच्यतांयथा ॥ ८४ ॥ नहिपापफलंमुक्तौदेहपा
तःकथंचन ॥ किंतुकर्मक्षयादेवतथासर्वत्रनिश्चितः ॥ ८५ ॥ तेषुस्वलोकान्प्राप्तेषुधर्मजःस्वात्मनासह ॥ य
यौपुरोदेवरथस्तदास्यावततारह ॥८६॥ रथमारुहेतिकथितोरथिनापुरतःशुनः ॥ आरोहमब्रवीन्नैतद्युक्तमि
त्याहसोपितं ॥ ८७ ॥ नारुहेयंविनाश्वानमितितेनस्थिरोदिते ॥ स्वरूपंदर्शयामासधर्मोह्याप्तःस्वरूपतां

॥ ८८ ॥ आनृशंस्यपरत्वेनकीर्तिमेवात्मनोवृषः ॥ ख्यापयामासकौंतेयरूपिणोधर्मसूक्तिभिः ॥ ८९ ॥
ततःसरथमारुह्यलोकानामुत्तरोत्तरं ॥ अतिक्रम्याखिलान्राज्ञोजगामश्रीपतिप्रियः ॥ ९० ॥ सर्वेषामुत्तरं
लोकमैंद्रंप्राप्येदमेवते ॥ स्थानमित्युदितोदेवैर्दुर्योधनमवैक्षत ॥ ९१ ॥ सभ्रातृकंज्वलंतंचसर्वेषामुपरिस्थि
तं ॥ तंदृष्ट्वापरमक्रुद्धोनिमील्यनयनेशुभे ॥ ९२ ॥ भ्रातरोमेक्वकृष्णाचकर्णाद्याःक्वचबांधवाः ॥ धृष्टद्युम्ना
दयःपुत्राहैडिंबाद्याश्चसर्वशः ॥ ९३ ॥ यादवाश्चेतिपप्रच्छदेवास्तेचतमब्रुवन् ॥ किंतेतैःस्वकृतंकर्मभुज्यतेत्र
नचापरैः ॥९४॥ इत्युक्तआहपापोयंपृथिवीक्षयकारकः ॥ सर्वातिशंकीमित्रध्रुङ्नारायणपराङ्मुखः॥९५॥
नास्तिकोतिशठःक्रूरोद्वेष्टाविष्णोश्चतद्भुवां ॥ कथंदुर्योधनःस्थानंसर्वोत्तममवाप्तवान् ॥९६॥ कथंचसर्वधर्म
ज्ञानारायणपरायणाः ॥ संस्थिताःपरमेधर्मेदृश्यंतेत्रनमत्प्रियाः ॥ ९७ ॥ यत्रसंतस्तुतेसंतितत्रस्थातव्यमेव
मे ॥ निरयेपिनचात्रापिह्यनेनसहपापिना ॥ ९८ ॥ अस्यवीरतमस्येदंधार्तराष्ट्रस्ययुज्यते ॥ इत्युक्त्वादेव
तादूतंस्वानांसंदर्शनार्थिनः ॥ ९९ ॥ राज्ञःसंप्रेषयामासुस्तत्संदर्शितवर्त्मना ॥ दुर्गंधेनसुकृच्छ्रेणतमसाप्रावृते
नच॥ १०० ॥ गत्वैवकियतींभूमिंतद्दुर्गंधासहोनृपः ॥ इच्छन्निवर्तनंतत्रस्वानांवाचइवाशृणोत् ॥ १०१ ॥

क्षणंतिष्ठमहाराजसन्निधानबलात्तव ॥ वेदनानोनमहतीत्येतच्छ्रुत्वायुधिष्ठिरः ॥ १०२ ॥ केयूयमितिपप्र
च्छदीनध्वनिविशंकितः ॥ भीमोहमर्जुनःकर्णइत्याद्युक्तमिवाश्टणोत् ॥ १०३ ॥ श्रुत्वातत्कृपयाविष्टःशो
कामर्षसमन्वितः ॥ आहदूतंयथेष्टंत्वंगच्छनाहमितोव्रजे ॥१०४॥ नचस्वर्गेणमेकार्यंत्यक्त्वास्वजनमीदृशं ॥
इत्युक्तःप्रययौदूतस्तस्थावत्रयुधिष्ठिरः ॥ १०५॥ ततोत्रदेवाःपुरुहूतपूर्वकाःसमाययुःस्नेहवशाद्युधिष्ठिरे ॥ते
ष्वागतेष्वेवनतत्रवाचोदीनानदुर्गंधतमोप्यपश्यत् ॥ १०६ ॥ स्वर्गोत्तमंदेशमपश्यदेतदभ्रांतचेताःसयुधिष्ठि
रस्तदा ॥ आहात्रधर्मःपुनरात्मसद्यशःप्रकाशयन्पांडुसुताभिधंस्वं ॥ १०७ ॥ धर्माद्विशिष्टाहिसदानृशंस
तादृष्टाचसात्वय्यधिकात्रिशोमया ॥ शक्रोप्युवाचैनमिदंमृषातेप्रदर्शितंद्रोणकृतेमृषागिरः ॥ १०८ ॥ कृ
च्छ्रादिदंतेकथितंनचातिविस्रंभआसीत्तवकृष्णवाक्ये ॥ नह्याज्ञयावासुदेवस्यकिंचित्पापंभवेत्सर्वविधर्मिणो
पि ॥ १०९ ॥ ब्रह्मापरोक्षेपिविकर्मसूचकंप्रारब्धपापस्यविषाशनंयथा ॥ पश्यात्रभीमप्रमुखान्मुखस्थान्संपू
ज्यमानांस्त्रिदशैःसुरूपान् ॥ ११० ॥ कुतःपरब्रह्मदृशांसुशुद्धसत्कर्मणांविष्णुपरायणानां ॥ परेणयोगेनवि
सृष्टतन्वांदुःखंभवेद्देववराधिपानां ॥ १११ ॥ एतेहिदेवप्रवराःपृथिव्यांजाताभुवोभारजिहीर्षुमीशं ॥ प्रतोष्य

तद्भावितबुद्धिकर्मभिः पुनश्चतेनैवसहापिरेदिवं ॥ ११२ ॥ नतेनृपाद्यापिहिमानुषोगतोभावस्ततोद्वेष्टिसु
योधनादीन् ॥ निमज्ज्यतद्विष्णुपदोदकेत्रविसृज्यदेहंभजदेवभावं ॥ ११३ ॥ सुयोधनाद्यायदिमेसुपापाआ
रब्धपुण्यक्षयमाप्यनित्ये ॥ निःशेषसौख्योज्झितनित्यदुःखेऽवशाःपतिष्यंत्यपुनर्निवृत्ताः ॥ ११४ ॥ देवांश
जायेतुसमस्तशस्तेस्वमूलरूपंसमवाप्यकाले ॥ स्वतारतम्यानुसृतांविमुक्तिंप्राप्स्यंतिनात्रापिविचार्यमस्ति
॥ ११५ ॥ इत्युक्तआश्वेवनिमज्ज्यगंगांधर्मात्मजस्तत्रविसृज्यदेहं ॥ सद्योबभौदैवतमाप्यकायंविसृष्टरोषादि
समस्तदोषः ॥ ११६ ॥ सतुप्रपश्यन्स्वजनंसमस्तंस्वमूलरूपातिसमीपसंस्थं ॥ ददर्शभीमंचमरुत्समीपेमध्ये
ज्वलंतंमरुतांगणस्य ॥ ११७ ॥ ददर्शकृष्णामपितत्समीपेश्रियाज्वलंतींसमतीत्यचान्याः ॥ स्प्रष्टुंचसंस्कार
वशादियेषनिषिध्यतंप्राहसुराधिराजः ॥ ११८ ॥ एषाहिसाक्षाज्जगतांप्रियस्यप्राणात्मनोजीववरेश्वरस्य ॥
प्राणप्रियाश्रीरितिनामयस्याःशमात्मकेस्मिन्नमतेसदैका ॥ ११९ ॥ युष्मच्चतुर्देहगतस्यवायोर्वायुप्रियाभी
मतनोस्तथैव ॥ भोगायसृष्टापुरुषोत्तमेनयुष्मत्प्रियार्थंभवतांचदारैः ॥ १२० ॥ प्रीतिस्ततोह्यभ्यधिकाबभू ॥११६९॥
वभीमस्यचास्यास्तदनुस्मपार्थे ॥ ततोभवत्स्वेवयथाक्रमेणगुणानुसारेणसमीरणस्य ॥ १२१ ॥ इयंहिसाशु

द्धतनुःप्रजाताशच्यादियोगापगताम्यदेहा ॥ यूयंचसर्वेमरुतोविशेषसंयोगहीनाःस्वशरीरसंस्थाः ॥१२२॥ स्पर्शेपिनास्याःपवमानपत्न्याःसुपूततालंभवतामिदानीं॥ नचोत्तरत्रापिभवेत्कथंचिद्दिवौकसांमानुषदेहिनो यथा ॥ १२३ ॥ इतीरितंतंप्रतिसन्निवृत्तंविनाशयन्मानुषवासनांस्वयं ॥ समाश्लिषच्छुद्धतनुःस्तनोत्थोध र्मोहरेःसोभवदाशुतत्समः ॥ १२४ ॥ ततस्तुपार्थाअखिलाःस्वमूलरूपैःसहैवाविविशुर्मुदान्विताः ॥ स्वी यानिसद्मानिततोप्यनूनभोगाःसदारान्यवसंश्चतत्र ॥ १२५ ॥ तत्रापिकृष्णेनसमागमोभूत्पुरेवतेषामपित त्पराणां ॥ चिक्रीडएभिःसहितस्तथैवकृष्णोपितद्वत्सरथोर्जुनेन ॥ १२६ ॥ अन्येतुदेवांशभवाःसमस्ताःस्वमू लरूपैक्यमवापुराशु ॥ कर्मक्षयादेवसुरेतरास्तुपुण्यक्षयंप्राप्यभुविप्रजाताः ॥ १२७ ॥ चतुःसहस्रंत्रिशतोत्त रंतेसंवत्सराणामनुभूयदिव्यान् ॥ भोगान्नरत्वेपिसदेश्वरोहमसज्जगच्चेतिधियाप्नुवंस्तमः ॥ १२८ ॥ दुःखेपिते षामिहतारतम्यंकलेःपरंदुःखमिहाखिलाच्च॥यथाविरिंचस्यवरंसुखंस्यान्मुक्तौहरिद्वेषकृतोविशेषः॥१२९॥के चित्पिशाचासुरराक्षसत्वमवाप्यविष्णोरपितत्पराणां॥ द्वेषात्तमोंधंत्वरयासमाप्नुयुर्देवाःस्वकालेनिजयोग्यमु क्तिं ॥ १३० ॥ चतुःसहस्रेत्रिशतोत्तरेगतेसंवत्सराणांतुकलौपृथिव्यां ॥ जातःपुनर्विप्रतनुःसभीमोदैत्यैर्निगूढं

हरितत्त्वमाह ॥ १३१ ॥ तदैवकृष्णापिभुविप्रजाताप्रीत्यैहरेरंधतमस्यपातयत् ॥ महासुरान्विष्णुपरार्जुना
द्याःकृतेप्रजाताहरितोषणाय ॥ पुनश्चतेस्थानमवाप्यसर्वेस्वीयापरांतेतुविमुक्तिमाप्नुयुः ॥ १३२ ॥ वायुत्व
माप्तःसहनूमदंशोब्राह्मंपदंप्राप्यवृकोदरश्च ॥ वागीश्वरत्वंगतयैवकृष्णयासहैवमुक्तिंगमिताखिलोत्तमां
॥१३३॥ भुविद्युलोकेचविरिंचतायांमुक्तौचताभ्यामधिकंसमस्तात् ॥ संतोष्यतेपूर्णगुणोरमेशःसदैवनित्यो
जिततद्रतिभ्यां ॥ १३४ ॥ भूषन्नयोधिवभ्रूषुनम्रतेबळित्थातद्वपुषेधायिदर्शतं ॥ तांसुतेकीर्तिंमघवन्महित्वे
त्यादिसूक्तानिचतत्प्रमाणं ॥ १३५ ॥ अन्यानिवाक्यानिचवैदिकानिसपंचरात्रोक्तिपुराणकानि ॥ पृष्टश्चभी
ष्मोत्रयुधिष्ठिरेणतन्मोक्षधर्मेष्वपिकिंचिदाह ॥ १३६ ॥ एवंप्रयातेषुसकेशवेषु स्वानेवलोकान्यदुपांडवेषु ॥
परीक्षिताद्यास्तुतदन्वयोत्थाव्यासानुशिष्टाःपृथिवीमरक्षन् ॥ १३७ ॥ तैःक्षेमकांतैरिह भारतादिशास्त्राणिशृ
ण्वद्भिरशेषविद्भिः ॥ व्यासप्रसादाच्चकलौचधर्मोज्ञानंचसुत्रातमगान्ननाशं ॥ १३८ ॥ संवत्सराणांचसहस्रके
गतेप्राप्तेषुविद्यामखिलेषुसत्सु ॥ दग्धाःपुरायेत्रिपुरघ्नतैवरुद्रेणजाताःपृथिवीतलेते ॥ १३९ ॥ अदर्शनंसर्व ॥११७०॥
मुनींद्रबृंदैःसहैवसज्ज्ञानमहानिधाने ॥ व्यासेप्रयातेपिसुतत्त्वविद्यातत्संप्रदायादपितैरवाप्ता ॥ १४० ॥

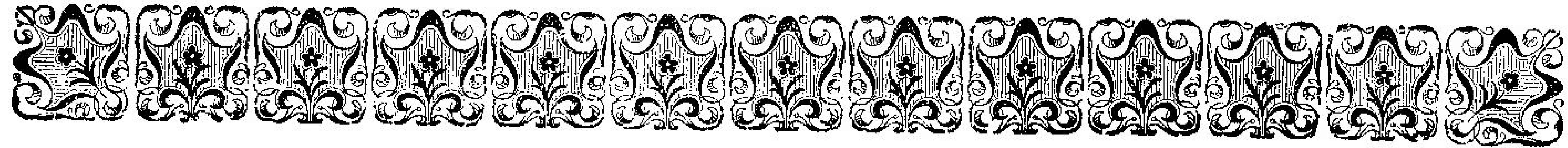
उत्सादितत्वात्तुदुरागमानांतत्संप्रदायस्यचनाशितत्वात्॥प्रसारितत्वाच्चसदागमानांपापाअपिज्ञानमवापुरे
तत् ॥ १४१ ॥ शुनापुरोडाशमिवावलीढंवेदश्रुतिंचांत्यजनैरवाप्तां ॥ अनंतदुःखाप्तिसुयोग्यदैत्यैर्विद्या
मवाप्तांतुनसेहिरेसुराः ॥ १४२ ॥ नावाग्गतिःक्वापिसुवेदिनांभवेत्प्राप्यंसुखंनित्यमवश्यमेभिः ॥ प्राप्यंतमो
धंत्वसुरैर्नमुक्तिःकदाचिदप्येतदचिंतयन्सुराः ॥ १४३ ॥ ज्ञानप्रदानायसतांतदन्यज्ञानप्रणाशायचविष्णुनै
ते ॥ क्लृप्तास्ततस्तेसविरिंचशर्वाविज्ञापयामासुरुपेत्यविष्णुं ॥ १४४ ॥ क्षीरोदधेरुत्तरतीरनिष्ठितैरभिष्टुतः
सुष्टुतिभिःपुरुष्टुतः ॥ प्रदायतेषामभयंरमापतिःक्षणादभूच्चारुतमाकृतिःशिशुः ॥ १४५ ॥ यस्त्रैपुराणांप्रथ
मोत्रजातःशुद्धोदनेत्येवजिनेतिचोक्तः ॥ क्षेत्रेगयाख्येस्यशिशुंप्रजातंसंप्रास्यदूरेत्रबभूवविष्णुः ॥ १४६ ॥
अजानमानाःस्वशिशुंगतंतंशिशुंहरिंवीक्ष्यनिजंस्ममेनिरे॥तेषांतदावैदिककर्मवीक्ष्यसंप्राहसत्तद्वपुषैवकेश
वः ॥ १४७ ॥ तंजातमात्रंप्रहसंतमीक्ष्यसुविस्मितैःपृष्टउवाचविष्णुः ॥ बुद्धोहमित्येवसुनित्यबोधाज्जगाद
चैषामथबुद्धदर्शनं ॥ १४८ ॥ तथाप्यविश्वासमवेक्ष्यतेषांसस्मारदेवानखिलाञ्जनार्दनः ॥ विज्ञायतेतस्य
मनोगतंनिजान्प्रचिक्षिपुर्हेतिगणानमुष्मिन् ॥ १४९ ॥ सजातमात्रःशिवपूर्वकाणांशूलादिहेतीरखिला

निगीर्य ॥ दैत्यातिमोहायनिजंचचक्रंस्वमुक्तमाश्वेववशीसमग्रहीत् ॥ १५० ॥ तदासनत्वेनविधायत
स्मिन्समास्थितंदेवगणाःप्रणम्य ॥ जग्मुःस्वधामानिवचांसिचास्यस्वीचक्रुराश्वेवजिनादिदैत्याः ॥ १५१ ॥
तेज्ञानधर्मावपहायपापाविमोहितादेववरेणसर्वे॥जग्मुस्तमोंधंक्षणिकंसमस्तंज्ञानंनसचेतिदृढंस्मरंतः॥१५२॥
नारायणःप्राप्यसुरेंद्रबृंदंवृत्तंचतेषामखिलंनिगद्य ॥ पृष्टश्चतैराहनिजंहृदिस्थंबौद्धागमार्थंसृतिबंधमोचनं
॥ १५३ ॥ क्षणादयःक्षणिकास्तद्विशेषायतःप्रयांत्येवनिसर्गतोखिलाः ॥ ततःस्थिरत्वेपिविशेषसंश्रयादु
क्तंक्षणस्थायिमयासमस्तं ॥१५४॥ तद्वान्विशेषश्चयतोनभिन्नौसदास्वनिर्वाहकशक्तियुक्तौ ॥ अतःक्षण
स्थायिसमस्तमेतत्स्थिरात्मकंचेतिहिनास्तिभेदः ॥ १५५ ॥ ज्ञोहंसदैकःपरमोमयैतत्सदाऽननीयंचयतोस्व
तंत्रं ॥ ज्ञानात्मकंविश्वमतोमयोक्तंजडस्वरूपंचकिमुस्वचेतनं ॥ १५६ ॥ शंशीलकोहंयतएवचोच्चःशूना
मकस्तद्धिमयानिधेयं ॥ शून्याभिधंदोषविरुद्धरूपोदोषोज्झितोन्यस्त्वखिलादनामा ॥ १५७ ॥ एनै
वसाद्यंत्वसदेवनामतत्स्वभावएनैवभवेद्यतस्तत् ॥ इत्यादिबोद्धव्यमिदंसमस्तंमयोदितंक्वापिनहेयमस्ति ॥११७१॥
॥ १५८ ॥ इत्यादिदेवान्प्रतिबोधयंश्चदेवैःसहोवाससबुद्धदेवः ॥ गत्वास्वधामाप्यपरेणरूपेणास्तेपृथक्कैक

तनुर्यथेष्टं ॥ १५९ ॥ ततस्तुबुद्धोदितपक्षसंस्थोजिनोपिचक्रेमतमन्यदेव ॥ बौद्धेनजैनेनमतेनचैवंदैत्यांश
काःप्रीतिमगुःसमस्ताः ॥ १६० ॥ प्रशांतविद्येत्यभिधंतथान्यद्बुद्धोक्तशास्त्रंत्रिदशाअवाप्य ॥ तोषंययुर्वेदस
मस्तसारंयामाश्रितानामचिरेणमुक्तिः ॥ १६१ ॥ अन्येमनुष्याअपिभारताद्यंसतसंप्रदायंपरिगृह्यविष्णुं ॥
यजंतआपुःपर मांगतिंतन्नसेहिरेक्रोधवशादिदैत्याः ॥ १६२ ॥ शैवंतपस्तेविपुलंविधाय जगद्विमोहोर्जितश
क्तिमस्मात् ॥ प्राप्यप्रजाताभुविमोहनंचचक्रुःकुतर्कैरभिधांवदंतः ॥ १६३ ॥ तेषांप्रपातायसतांविमुक्त्यैज
न्मासभीमस्ययदुक्तमत्र ॥ दुर्गापुनर्विप्रकुलेवतीर्णाहनिष्यतिव्रातमथासुराणां ॥ १६४ ॥ ततःकलेरंतमवा
प्यधर्मज्ञानादिकल्याणगुणप्रहीने ॥ लोकेविरिंचत्रिपुरघ्नशक्रपूर्वाःपयोब्धित्रिदशाःप्रजग्मुः ॥ १६५ ॥
नारायणस्तैस्तुतिपूर्वमर्थितोभवायलोकस्यसशंफलाख्ये॥ ग्रामेमुनेर्विष्णुयशोभिधस्यगृहेबभूवाविरचिंत्यश
क्तिः ॥ १६६ ॥ कलेस्तुकात्कारतएवकल्कीज्ञानंकलंकंसुखमेवतद्वान् ॥ कल्कीतिवातेनसमस्तदस्युविना
शनंतेनदिनाद्यधायि ॥ १६७ ॥ अधर्मवृत्तंविमुखंहरेश्चनिहत्यनिःशेषजनंतुरंगी ॥ संस्थापयामाससधर्म
केतुंज्ञानंस्वभक्तिंचनिजप्रजासु ॥ १६८ ॥ इत्याद्यनंतानिहरेरुदारकर्माणिरूपाणिचसद्गुणाश्च ॥ नित्यव्यपे

ताखिलदोषकस्यब्रह्मेत्यनंतेतिचनामयेन ॥ १६९ ॥ आनंदतीर्थाख्यमुनिःसुपूर्णप्रज्ञाभिधोग्रंथमिमंचका
र ॥ नारायणेनाभिहितोबदर्यांतस्यैवशिष्योजगदेकभर्तुः ॥ १७० ॥ यस्तत्प्रसादादखिलांश्चवेदान्सपंच
रात्रान्सरहस्यसंग्रहान् ॥ वेदेतिहासांश्चपुराणयुक्तान्यथावदन्याअपिसर्वविद्याः ॥ १७१ ॥ समस्तशास्त्रार्थ
विनिर्णयोयंविशेषतोभारतवर्त्मचारी ॥ ग्रंथःकृतोयंजगतांजनित्रंहरिंगुरुंप्रीणयतामुनैव ॥ १७२ ॥ विनि
र्णयोनास्त्यमुनाविनायद्विप्रस्थितानामिहसर्ववाचां ॥ तद्ब्रह्मसूत्राणिचकारकृष्णोव्याख्यातथैषामयथाकृता
न्यैः ॥ १७३ ॥ निगूहितंयत्पुरुषोत्तमत्वंसूत्रोक्तमप्यत्रमहाऽसुरेंद्रैः ॥ जीवेश्वरैक्यंप्रवदद्भिरुग्रैर्व्याख्यायसू
त्राणिचकारचाविः ॥ १७४ ॥ व्यासाज्ञयाभाष्यवरंविधायपृथक्पृथक्चोपनिषत्सुभाष्यं ॥ कृत्वाखिलान्यं
पुरुषोत्तमंचहरिंवदंतीतिसमर्थयित्वा ॥१७५॥ तनुस्तृतीयापवनस्यसेयंसद्भारतार्थप्रतिपादनाय ॥ ग्रंथंच
कारेममुदीर्णविद्यायस्मिन्रमंतेहरिपादभक्ताः ॥ १७६ ॥ तृतीयमस्यवृषभस्यदोहसेदशप्रमतिंजनयंतयोष
णः ॥ १७७ ॥ निर्यदींबुध्नान्महिषस्यवर्पसईशानासःशवसाक्रंतसूरयः ॥ यदीमनुप्रदिवोमध्वआधवेगुहा
संतंमातरिश्वामथायति ॥ १७८ ॥ इत्यादिवाक्योक्तमिदंसमस्तंतथापुराणेषुचपंचरात्रे ॥ अत्रोदितायाश्च

कथाःसमस्तावेदेतिहासादिविनिर्णयोक्ताः ॥ १७९ ॥ तस्मादयंग्रंथवरोखिलानांधर्मादिमोक्षांतपुमर्थहेतुः ॥
किंचोदितैरस्यगुणैस्ततोन्यैर्नारायणःप्रीतिमुपैत्यतोलं ॥ १८० ॥ यस्यत्रीण्युदितानिवेदवचनेरूपाणिदि
व्यान्यलंबट्तद्दर्शतमित्थमेवनिहितंदेवस्यभर्गोमहत् ॥ वायोरामवचोनयंप्रथमकंपृक्षोद्वितीयंवपुर्मध्वोयत्तु
तृतीयमेतदमुनाग्रंथःकृतःकेशवे ॥ १८१ ॥ यःसर्वगुणसंपूर्णःसर्वदोषविवर्जितः ॥ प्रीयतांप्रीतएवालं
विष्णुर्मेपरमःसुहृत् ॥ १८२ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितेश्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णये
पांडवस्वर्गारोहणंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥

श्रीमद्धनुमद्भीमसध्वांतर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः ॥ ॐ॥ समिच्चर्वाज्यकान्हुत्वास
म्यक्पुरुषसूक्ततः॥सर्वेषामभयंदत्वाविरक्तःप्रव्रजेद्धरिं॥१॥(श्रुत्वा)स्मृत्वाभागवतंशुद्धमाचार्यंशरणंव्रजेत्॥
अधीहिभगवोब्रह्मेत्यस्मैब्रूयाद्गुरुःपरं ॥ २ ॥ उच्चारयेत्त्रिशस्तारंदक्षिणेश्रवणेतथा ॥ ऋषिच्छंदोदैवतानिब्रू
यात्तस्यक्रमात्सुधीः ॥ ३ ॥ अंतर्यामीतिगायत्रीपरमात्मेत्यनुक्रमात् ॥ विश्वश्चतैजसःप्राज्ञस्तुर्यश्चाक्षरदेव
ताः ॥ ४ ॥ कृष्णोरामोनृसिंहश्चवराहोविष्णुरेवच ॥ परंज्योतिःपरंब्रह्मवासुदेवइतिक्रमात् ॥ ५ ॥ अ
कारादेस्तथाशांतातिशांतांतस्यदेवताः ॥ एवमुक्त्वातुतद्ध्यानंब्रूयाद्भक्तायसद्गुरुः ॥ ६ ॥ अष्टपत्रेतुहृत्पद्मे
मध्येसूर्येंदुवह्निगं ॥ पीठंतत्पद्ममध्यस्थंनारायणमनामयं ॥ ७ ॥ उद्यदादित्यसंकाशंतेजसाऽनुपमंसदा ॥
सहस्रेणापिसूर्याणांसज्ज्ञानानंदरूपिणं ॥ ८ ॥ अतिरक्ततलंभास्वन्नखव्रातविभूषितं ॥ वृत्तजंघंवृत्तजानुंह
स्तिहस्तोरुमीश्वरं ॥ ९ ॥ महाकटितटाबद्धकांचीपीतांबरोज्वलं ॥ सुनिम्ननाभित्रिवलिंसुवृत्तोदरबंधनं
॥१०॥ विशाळवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंधरं ॥ वनमालाधरंहारवैजयंत्यादिभिर्युतं ॥ ११ ॥ पृथुदीर्घ
चतुर्बाहुंचक्रशंखगदांबुजैः ॥ युक्तमुन्निद्रपद्माक्षंस्फुरन्मकरकुंडलं ॥ १२ ॥ पूर्णचंद्रायुतोद्रिक्तकांतिमन्मु

खपंकजं ॥ सुभ्रुवंसुललाटांतंकिरीटाबद्धमूर्धजं ॥ १३ ॥ निःशेषदुःखदमनंनित्यानंदंशुचिस्मितं ॥ विश्वा
दींश्चैवकृष्णादीनेवंभूतान्सनातनान् ॥ १४ ॥ अभिन्नानेवसततंतस्माद्विष्णोःपरात्मनः ॥ वराभयोद्यतक
रान्नित्यानंदैकरूपिणः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वागुरुर्ध्यानंशपथंकारयेत्ततः ॥ नविष्णुंवैष्णवांश्चैवविसृजेयमिति
त्रिशः ॥१६॥ नचान्यदेवतासाम्यंतदैक्यमथवाहरेः ॥ चिंतयेयंस्मृतौवापिनचाप्येकत्ववादिभिः ॥ १७ ॥
समत्ववादिभिर्वाहंसंगच्छेयंकदाचन ॥ तन्निंदकैश्चतद्भक्तनिंदकैर्वामहामुने ॥ १८ ॥ एवंकृतेतुशपथेमस्त
केहस्तपंकजं ॥ निधायोत्तीर्यसंसारात्सुखीभवहरेःप्रियः ॥१९॥ सर्वदुःखादिभिर्मुक्तोनित्यानंदैकरूपकः ॥
संप्राप्यविष्णुसामीप्यंतत्रापिहरिभक्तिमान् ॥ २० ॥ भक्तिमांश्चान्यदेवेषुतारतम्यंचसंस्मरन् ॥ सर्वोत्कर्षं
स्मरन्विष्णोर्भूयाश्चैवसदासुखी ॥ २१ ॥ नमुक्तौविष्णुनैक्यंवामुक्तानांसाम्यमेववा ॥ स्मरेथाइतिचोक्त्वा
थसमयाननुशिक्षयेत् ॥२२॥ नित्यशश्चहरेःपूजाजपध्यानसमर्पणं ॥ कर्तव्यंतुत्वयावत्सजपश्चत्रिसहस्रकः
॥ २३ ॥ मध्यमःप्रणवस्योक्तोयोवरःससहस्रकः ॥ त्रिसहस्रात्परोयस्तुसउत्तमजपःस्मृतः ॥ २४ ॥ आत्मा
नंप्रतिबिंबत्वेध्यायन्बिंबंजनार्दनं ॥ ध्यायस्वसततंवत्ससपर्यांनित्यशःकुरु ॥२५॥ मानसैर्वाथपुष्पैर्वाप्रण

कृष्ण वेनसमाहितः ॥ अन्यांश्चवैष्णवान्मंत्राञ्जपेथाभक्तिपूर्वकं ॥२६॥ शृणुष्ववैष्णवंशास्त्रंसदावेदार्थतत्परः ॥ स्तुतिः
॥ २ ॥ वेदान्मंत्रानुपनिषत्सहितान्सर्वदाशृणु ॥ २७ ॥ इतिहासपुराणंचपंचरात्रंतथैवच ॥ तदर्थान्ब्रह्मसूत्रैश्चस
म्यङ्निर्णीयतत्त्वतः ॥ २८ ॥ विष्णोःसर्वोत्तमत्वंचसर्वदाप्रतिपादय ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचा
र्यविरचितोयतिप्रणवकल्पःसंपूर्णः ॥ ॥ ॥ ॥
श्रीमद्धनुमद्भीममध्वांतर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः॥ॐ॥ रोहिण्यामर्धरात्रेतुयदाका
लाष्टमीभवेत् ॥ जयंतीनामसाप्रोक्तासर्वपापप्रणाशनी ॥ यस्यांजातोहरिःसाक्षान्निशीथेभगवानजः॥ त
स्मात्तद्दिनमत्यंतंपुण्यंपापहरंपरं ॥ तस्मात्सर्वैरुपोष्यासाजयंतीनामवैसदा ॥ द्विजातिभिर्विशेषेणतद्भक्तैश्च
विशेषतः ॥ योभुंक्तेतद्दिनेमोहात्पूयशोणितमत्तिसः ॥ तस्मादुपवसेत्पुण्यंतद्दिनंश्रद्धयान्वितः॥कृत्वाशौ
चंयथान्यायंस्नानंकुर्यादतंद्रितः ॥ प्रभातकालेमेधावीयोगायेतियथाविधि ॥ नित्याह्निकंप्रकुर्वीतभगवंत
मनुस्मरन्॥(योगाययोगपतयेयोगेश्वराययोगसंभवायश्रीगोविंदायनमोनमः)॥ मध्याह्नकालेचपुमान्सायं ॥११७४॥
कालेत्वतंद्रितः॥ स्नायीतपूर्वमंत्रेणवासुदेवमनुस्मरन्॥ ततःपूजांप्रकुर्वीतविधिवत्सुसमाहितः॥ यज्ञायेति

चमंत्रेणश्रद्धाभक्तियुतःपुमान् ॥ कृष्णंचबलभद्रंचवसुदेवंचदेवकीं ॥ नंदगोपंयशोदांचसुभद्रांतत्रपूजयेत्॥
अर्घ्यंदत्वासमभ्यर्च्याभ्युत्थितेशशिमंडले॥ जातःकंसवधार्थायभूभारोत्तारणायच॥ कौरवाणांविनाशाय
दैत्यानांनिधनायच ॥ पांडवानांहितार्थायधर्मसंस्थापनायच ॥ गृहाणार्घ्यंमयादत्तंदेवक्यासहितोहरे ॥
क्षीरोदार्णवसंभूतअत्रिगोत्रसमुद्भव॥ गृहाणार्घ्यंमयादत्तंरोहिण्यासहितःशशिन् ॥ दत्वार्घ्यंमनुनानेनह्यु
पस्थायविधुंबुधः ॥ शशिनेचंद्रदेवायसोमदेवायचेंदवे ॥ मृगिणेशीतबिंबायलोकदीपायदीपिने ॥ शी
तदीधितिबिंबायतारकापतयेनमः ॥ उपसंहृत्यतत्सर्वंब्रह्मचारीजितेंद्रियः॥ विश्वायेतिचमंत्रेणततःस्वापंस
माचरेत् ॥ ततोनित्याह्निकंकृत्वाशक्तितोदीयतांधनं ॥ सर्वायेतिचमंत्रेणततःपारणमाचरेत् ॥ धर्मायेति
ततःस्वस्थोमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितोजयंतीनिर्णयःसंपूर्णः ॥
श्रीमद्धनुमद्भीममध्वांतर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः॥ॐ॥ अंबरगंगाचुंबितपादःपद
तलविदलितगुरुतरशकटः ॥ कालियनागक्ष्वेलनिहंतासरसिजनवदलविकसितनयनः॥ १॥कालघना

लीकर्बुरकायःशरशतशकलितसुररिपुनिवहः ॥ संततमस्मान्पातुमुरारिःसततगसमजवखगपतिनिरतः
॥ २ ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिताकृष्णस्तुतिःसंपूर्णा ॥ ॥ ॥
बिल्वमंगलःसाधुः ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ सर्वमूलंसंपूर्णम् ॥

अयं ग्रंथः मुंबय्यां तुकाराम जावजीनाम्नां निर्णयसागराख्यमुद्रणालये कुंभघोणस्थाभ्यां टोणपे रामाचार्यपुत्राभ्यां कृष्णाचार्य—व्यासाचार्याभ्यां बा० रा० घाणेकरद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितः । शके १८२२.

Published by T. R. Krishnacharya, Madhvavilas Book-depot, Kumbhakonam.

Printed by B. R. Ghanekar at the Nirnay-sagar Press, 23, Kolbhat lane, Kalbadevi Road, Bombay.

॥ श्रीमत्सर्वमूलं संपूर्णं ॥

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjaalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru. My heartful salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009
Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com

Kramasankhya	Grantha	Pan From (An = Ananka)	Pan Untill (An = Ananka)	Pan with Problem
	Geetha	1	30	
1	Shreemad Geetaabhaashya	31	81	
2	Shreemad Bramhasootrabhaashya	83	158	
3	Shreemad Bramhasootraanubhaashya	159	160	
4	Shreemadanuvyaakhyaana	161	234	
5	Shreemad Pramaanalakshana	234	237 An	
6	Shreemat Kathaalakshana	237	238 An	
7	Upaadhikhandana	238	239 An	
8	Maayaavaadakhandana	239 An	239	
9	Prapanchamithyatvaanumaanakhandana	240An	240An	
10	Tatvasankhyanam	240	240	
11	Tatvaviveeka	241 An	241 An	
12	Tatvoodhyoota	241	245	
13	Rigvedabramhanachaturthapanchakaayaamchaturthakhandaha	246	247	
	Karmanirnaya	248	258 An	
14	Shreemadvishnutatvavinirnaya	258	277	
	Rigbhashya Moola Samhita- Padapaathasahita	278	316	
15	Rigbhashya	317	352	
16	Dashoopanishad - Aiytareeyoopanishatbhaashya	353	422	367/68
	Brihadaaranyakoopanishad	423	466	
17	Brihadaaranyakoopanishad Bhashya	467	534	
	Chandoogyoopanishad	535	574	
18	Chandoogyoopanishad Bhaashya	575	620	
	Taittareeyoopanishad	621	627	
19	Taittareeyoopanishad Bhashya	628	637	
	Eeshaavaasyoopanishad	638	639 An	
20	Eeshaavaasyoopanishad Bhashya	639 An	641	

Kramasankhya	Grantha	Pan From (An = Ananka)	Pan Untill (An = Ananka)	Pan with Problem
21	Kaathakoopanishad	642	647	
	Kaathakoopanishad Bhaashya	648	653	
22	Atharvanoopanishad	654	657	
	Atharvanoopanishad Bhashya	658	662	
23	Maandookyoopanishad	663	665 An	
	Maandookyoopanishad Bhashya	665 An	670	
24	Shatprashnoopanishat	671	675 An	
	Shatprashnoopanishat Bhaashya	675 An	676	
25	Talavakaaroopanishad	677	678	
	Talavakaaroopanishad Bhashya	678	680	
26	Geethataatparyanirnaya	681	726	
27	Shreemannyaayavivaranam	727	746	
28	Naarasimha Nakhastuti	747 An	747 An	
29	Yamaka Bhaaratam	747 An	750	
30	Dwaadashastootram	751	757	
31	Krishnaamrutamahaarnava	758	767	
32	Tantrasaarasangraha	768	785	
33	Sadaachaarasmruthi	786	787	
34	Shreemadbhaagavata Taatparyanirnaya	788	927	
35	Shremanmahaabhaarata Taatparyanirnaya	928	1172 An	
35	Yatipranavakalpa	1173 An	1174	
35	Krishnastuti	1174	1175	